

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2021/2

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

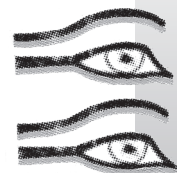
KÖNYVTÁRI INTÉZET

A TARTALOMBÓL:

📄 FENNTARTHATÓSÁG ÉS TÁRSADALMI HASZNOSSÁG: GAZDASÁG-
FEJLESZTÉS INNOVATÍV KÖNYVTÁRI ESZKÖZÖKKEL 📄 A KIVÁLÓSÁG
ÚTJÁN, AVAGY HOGYAN SZABÁLYOZZUK FOLYAMATAINKAT? – ESET-
TANULMÁNY AZ „ANONYMUS KÖNYVTÁR” VEZETÉSI RENDSZER FEJLESZ-
TÉSI PROJEKTJÉRŐL 📄 ZÖLD VÁROSBAN ZÖLD KÖNYVTÁR 📄 KŐHALMI
BÉLA EMLÉKEZETE – ÉLETRAJZ ÉS PÁLYAKÉP I. 📄 BESZÁMOLÓ A BIBFRAME
WORKSHOP IN EUROPE 2020 – 4TH ANNUAL MEETING RENDEZVÉNYRŐL 📄
KÖNYVSZEMLE 📄 REFERÁTUMOK 📄

FROM THE CONTENTS:

- 👁️ SUSTAINABILITY AND SOCIAL UTILITY: ECONOMIC DEVELOPMENT WITH INNOVATIVE LIBRARY TOOLS
- 👁️ ON THE ROAD OF EXCELLENCE. HOW TO CONTROL OUR PROCESSES?
- 👁️ GREEN LIBRARY IN A GREEN CITY
- 👁️ THE MEMORY OF BÉLA KÓHALMI. BIOGRAPHY AND CAREER PATH. PART 1
- 👁️ REPORT ON THE BIBFRAME WORKSHOP IN EUROPE 2020 – 4TH ANNUAL MEETING
- 👁️ BOOK REVIEW – A BOOK ON INFORMATION LITERACY AND PEDAGOGICAL APPROACH
- 👁️ FROM LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS (ABSTRACTS)

2021/2

31. (67.) ÉVFOLYAM, 2021. 2.

VEZETŐ SZERKESZTŐ: Sági Ilona

SZERKESZTŐK: Sági Ilona (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Szabó Piroska (Külföldi folyóirat-figyelő)

⌘ **Szerkesztőbizottság elnöke:** Hegyközi Ilona

⌘ **Szerkesztőbizottság:** dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes, dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

⌘ **Borítóterv:** Gerő Éva ⌘ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ⌘ **Szerkesztőség:** OSZK Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szent György tér 4–6. (Budavári Palota F. épület) ⌘

Telefon: + 36-1-224-3892 ⌘ **E-mail:** saghi.ilona@oszk.hu, szabo.piroska@oszk.hu ⌘

Megjelenik: negyedévente. ⌘ **Egy szám ára:** 1500.-Ft + 5% áfa. ⌘ **Éves előfizetés:** 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség ⌘ **Külföldi előfizetés:** 100 euró ⌘ **Terjeszti:** az OSZK Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár ⌘

Előfizethető: a szerkesztőség címén. ⌘ **Kiadja:** az Országos Széchényi Könyvtár ⌘ **Felelős kiadó:** az OSZK főigazgatója ⌘ **Nyomda:** Nalors Grafika Kft., Vác ⌘ **Felelős vezető:** Szabó Gábor

⌘ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

KÖNYVTÁRI INTÉZET

BIBLIOTHECA
NATIONALIS
HUNGARICAE

Lapunkat az alábbi referálók és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (EBSCO),

LISA (Library and Information Science Abstracts),

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

*A folyóirat megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma>

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a

<http://ojs.elte.hu/kf> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői:

BERNÁTH Lajos (ügyvezető, QUALIMED-IL Fejlesztő Iroda Kft., Debrecen), BÍRÓ Bettina (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), BÓDOG András (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (a Könyvtári Intézet ny. osztályvezetője, Bp.), HUBAY Miklós (a Digitális Bölcsészeti Központ/Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, Bp.), ILÁCSA Szabina (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), ISTÓK Anna (igazgatóhelyettes, tájékoztató könyvtáros, Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ), JUHÁSZ Réka (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), KISZL Péter (intézetigazgató, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Bp.), KOLTAY Tibor (Eszterházy Károly Egyetem, Tudástechnológiai Intézet, ny. intézetigazgató, Jászberény), KONRÁD Eszter (az OSZK munkatársa, Bp.), MOLNÁR Georgina (a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár mb. Gyűjteményépítési főigazgató-helyettese), MURÁNYI Lajos (az MTA Könyvtárának ny. osztályvezetője, Bp.), NÉMETH Márton (az OSZK munkatársa, Bp.), PATAKI Fruzsina (az ELTE Egyetemi Könyvtár munkatársa, Bp.), POGÁNY György (ny. könyvtárigazgató, Kármán József Városi Könyvtár, Pilis), PRÓKAI Margit (a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója, Miskolc), SZABÓ Piroska (a Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), SZŐNYEGI Zsanett (az OSZK munkatársa, Bp.), TÓTH Gabriella (tájékoztató könyvtáros, Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ), VISZOCSEKNÉ Péteri Éva (a BME OMIKK ny. osztályvezetője, Bp.).

Köszönjük szerzőink e számhoz adott önzetlen munkáját!

Abstracts	181
------------------------	-----

TANULMÁNYOK

KISZL Péter: Fenntarthatóság és társadalmi hasznosság: gazdaságfejlesztés innovatív könyvtári eszközökkel	185
MOLNÁR Georgina – BERNÁTH Lajos: A kiválóság útján, avagy hogyan szabályozzuk folyamatainkat? – Esettanulmány az „Anonymus Könyvtár” vezetési rendszer fejlesztési projektjéről	219

MŰHELY

ISTÓK Anna – TÓTH Gabriella: Zöld városban zöld könyvtár	239
---	-----

MŰLTUNKBÓL

POGÁNY György: Kőhalmi Béla emlékezete – Életrajz és pályakép I.	247
--	-----

KITEKINTÉS

ILÁCSA Szabina: Beszámoló a BIBFRAME Workshop in Europe 2020 – 4 th Annual Meeting rendezvényéről	258
---	-----

KÖNYVSZEMLE

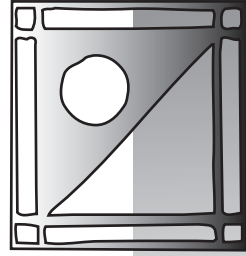
Könyv az információs műveltségről és pedagógiai megközelítéséről

LANDØY, Ane – POPA, Daniela – REPANOVICI, Angela:
Collaboration in Designing a Pedagogical Approach in
Information Literacy. Cham: Springer International Publishing,
2020. XI, 161 p. (Springer Texts in Education).
(Ism. Koltay Tibor) 277

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ (REFERÁTUMOK)

Könyvtár- és információtudomány	281
Könyvtár- és tájékoztatásügy	287
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	297
Munkafolyamatok és szolgáltatások	304
Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek	316
Vezetés, irányítás	319
Felhasználók és használat	324
Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés	330
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	333
Kapcsolódó területek	340

STUDIES

Sustainability and social utility: Economic development with innovative library tools

KISZL Péter

Könyvtári Figyelő 31. (67.) 2021. no. 2. 185 – 218.

Libraries cannot confine their activities to merely preserving and providing documents; the wide range of their functions flexibly responds to the rapidly changing needs of society. Besides library services becoming more complex, over the past three decades, since the change of the political system, Hungarian libraries have also adapted to operating within a market economy framework. From public institutions operating under a lot of pressure among their competitors this requires a major shift in perspective, still ongoing today. To remain competitive, five criteria need to be met: (1) Leaders of libraries shall have adequate financial knowledge and management skills. (2) Libraries are required to continuously prove their social utility to their maintainers. (3) There is an increasing focus on effectiveness in the operation of libraries. (4) Embedded participation, in line with each library's type both in nature and intensity, is expected in (regional) economic development. (5) The boundary between traditional and atypical services of libraries is beginning to blur; educational and social engagement needs to be increased. This study examines, both from a theoretical and a practical perspective, the international library innovations connected to the development of (1) digital literacy, (2) financial literacy, and (3) business, integrated into the current global and local, mostly education-oriented set of instruments related to sustainability. The paper also addresses the connections between library financing and eco-

conomic value creation, and the possible returns on tax money spent on the library system. The analysis is concluded by posing topical questions on cultural economics requiring further research, from the field of library and information science, raised by rapidly changing circumstances (e.g., Covid-19).

Keywords: Competences; Cultural economics; Digital literacy; Financial literacy; Services; Sustainability

On the road of excellence. How to control our processes?

MOLNÁR Georgina – BERNÁTH Lajos

Könyvtári Figyelő 31. (67.) 2021. no. 2. 219 – 238.

The authors present the process management of a fictitious library in this actual case study. They started by examining the library environment, which determined the main strategic directions. They have created a process inventory and process-map for the library. Using the logic of the Balanced ScoreCard (balanced strategic scorecard system) they defined the *Anonymous Library's* strategic plan. Based on the elements of the strategic plan, they selected the goals that they consider as quality goals. They could define the key processes by tasks connected to quality goals, and examined one of the key processes, Complaints handling in detail, that may be relevant to any library. Furthermore, they made the flow-chart of the selected process, and they have also created process instructions for it. The Quality Assessment System of Libraries (KMÉR) emphasizes the importance of risk analysis for even the smallest libraries. The authors would like to assist with a demonstration of specific methods used to assess and analyze risks regarding the Complaints handling process. The methods and descriptions in this article are examples, not general, however, they can be a good starting point for all libraries, regardless of their size.

Keywords: Balanced ScoreCard; Complaints management; KMÉR; Process management; Quality development

WORKSHOP

Green library in a green city

ISTÓK ANNA – TÓTH Gabriella

Könyvtári Figyelő 31. (67.) 2021. no. 2. 239 – 246.

The authors are seeking ways how a public library can design and implement a green approach in its

daily operation. The United Nations Agenda for Sustainable Development (Agenda 2030) has designated 17 sustainable development goals. To support his initiative, IFLA launched an International Advocacy Programme (IAP) in 2016. It aims to promote and support the role of libraries in the design and implementation of SDGs, among others to raise awareness among library staff about sustainable development goals. Environmental protection and the library are seemingly distant concepts. If we start from the basic mission of libraries, however, it turns out that the green approach is in fact one of the main building blocks in the activities of these institutions. The article presents the activities of the Gödöllő City Library, which are also supported by quality management tools, from the new library building through the *Green Library Strategy* to specific programmes and actions during which a real community is being built. This is how the green approach is implemented in practice, in line with international trends and professional efforts.

Keywords: City library; Green approach; IFLA; Quality management; Sustainable development; Hungary, Gödöllő

FROM OUR PAST

The memory of Béla Kóhalmi. Biography and career path. Part 1

POGÁNY György

Könyvtári Figyelő 31. (67.) 2021. no. 2. 247 – 257.

Béla Kóhalmi (1884–1970) was a leading figure in 20th century Hungarian librarianship. He began his career as a librarian at the Budapest City Library in 1909, working closely with Ervin Szabó. He actively contributed to the renewal of the institution, which was reorganised as a public library, and he created the decimal subject, alphabetical and geographical catalogues. From 1913 until its demise, he was editor of the journal *Könyvtári Szemle*, which promoted modern library endeavours. Kóhalmi, a leftist, was a major participant in the 1919 Soviet Republic in Hungary, became deputy commissioner for library affairs together with László Dienes. He tried to keep feverish ideas in line and prevent exaggerations. After the fall of the Soviet Republic in 1920, he went into exile, lived in Vienna, supporting himself and his family as a contributor to the Hungarian émigré press and various German-language newspapers. He returned to Budapest in 1934 and worked as a journalist until 1945. The second period of his work as a librarian began in 1945, when he became a staff

member and deputy director of the Budapest Library, then named after Ervin Szabó. Later worked at the National Library Centre, playing a major role in rescuing the collections of confiscated monastic libraries. He put his knowledge and experience to good use as editor of the nascent library press. He was elected chairman of the Main Committee for Library Science of the Hungarian Academy of Sciences in 1954, and from 1956 he became involved in librarian education as a university professor, playing a decisive role in the consolidation of higher education for librarians. In addition to his teaching activities, he was a member of numerous professional bodies. In his academic work, he was mainly concerned with theoretical and practical issues of bibliography and information, and his studies were mostly published in *Magyar Könyvszemle*, of which he was a member of the editorial board and from 1957 editor-in-chief. He was awarded the Kossuth Prize in recognition of his work, and his academic achievements were recognized by the award of the degree of Candidate of Literary Sciences.

Keywords: Biography; Career path; History of librarianship; History of library and information science

OUTLOOK

Report on the BIBFRAME Workshop in Europe 2020 – 4th Annual Meeting

ILÁCSA Szabina

Könyvtári Figyelő 31. (67.) 2021. no. 2. 258 – 276.

Preparing for the BIBFRAME workshop in 2021 it is worth reviewing what happened at the 2020 event, at which 275 participants were present from 29 countries. Papers were read by representatives of the Library of Congress, Stanford University Libraries, OCLC, Casalini Libri (Italy), @Cult and Kungliga biblioteket (Sweden), University of Alberta Library,

Memorial University Libraries in Newfoundland and Labrador (Canada), and the National Széchényi Library, Budapest. This annual event provides a forum for institutions and professionals wishing the renew cataloguing, experimenting with the BIBFRAME format for exchange. Last year's event was organized online because of the pandemic. It provided a wide spectrum of implementations and a proof of the performance of this new communication format elaborated to replace MARC 21 by the Library of Congress. Papers and the round-table discussion informed about other solutions based on linked data. It was a general opinion at the conference that institutions should co-operate and exchange data more extensively.

Keywords: BIBFRAME; Data exchange; Format; Linked data; Online workshop

BOOK REVIEW

A book on information literacy and pedagogical approach

LANDØY, Ane – POPA, Daniela – REPANOVICI, Angela: Collaboration in designing a pedagogical approach in information literacy. Cham: Springer International Publishing, 2020. XI, 161 p. (Springer Texts in Education).

(Reviewed by: Tibor Koltay)

Könyvtári Figyelő 31. (67.) 2021. no. 2. 277 – 280.

Keywords: Information literacy; Pedagogical approach; Book review

FROM LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS (Abstracts)

Könyvtári Figyelő (Library Review) vol. 31. (67.) 2021. no. 2. 281 – 343.

52. VÁNDORGYŰLÉS

MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETE

2021. JÚLIUS 8-9., BUDAPEST, OSZK

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) és a Pest Megyei Szervezet partnerségével

Nemzedékek szolgálatában: 2020–2021.

Kihívás, kreativitás, könyvtár
címmel 2021. július 8–9-én Budapesten rendezi meg
52. Vándorgyűlését.

Az idei vándorgyűlés, tekintettel a komoly kihívásokat jelentő járványügyi helyzetre – újszerű, innovatív módon, követve a hazai és nemzetközi rendezvényszervezési módszereket –, az online térbe költözik; a kétnapos rendezvény eseményei követhetők a virtuális térben a Microsoft Teams program, illetve az MKE Youtube-csatornája segítségével.

(Forrás: <http://www.oszk.hu/hirek/magyar-konyvtarosok-egyesulete-52-vandorgyulese>
2021.06.14.)

Fenntarthatóság és társadalmi hasznosság: gazdaságfejlesztés innovatív könyvtári eszközökkel

KISZL Péter

Prológus

„Az átfogó oktatási rendszer mellett a könyvtári hálózatok nyújtják millióknak a legtömegesebb hozzáférést az ismeretekhez, társadalmi hatásuk tehát messze túl mutat a 'kulturális örhelyen'. Ezért az oktatáshoz hasonlóan kitüntetetten a társadalmi dinamizálás és fejlődés alapintézményei közé tartoznak. Nem túlzás azt állítani, hogy eképpen a könyvtári rendszer közgazdasági kategória is és a fejlett országokban ekként is kezelik. Ez a közgazdasági kategória-felfogás mit sem von le természetesen a könyvtári rendszer kulturális és tudományos jelentőségéből. Am éppen közgazdasági kategóriaként is tekinthető volta

miatt az információs autósztrádának a könyvtárak nem szervizállomásai, hanem alapkategorizációi, bázisintézményei”¹ – Rózsa Györgynek, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára egykori főigazgatójának több mint negyedszázada papírra vetett axiómáit változatlanul aktuálisnak tartjuk, s nemzetközi fókuszú, interdiszciplináris szemléletű igazolására vállalkozunk tanulmányunkban.²

Könyvtárdimenziók

A közgyűjteményi rendszerben, valamennyi könyvtártípus alkotta hálózatban értelmezett XXI. századi könyvtár funkciórendszere komplex:³ a dokumentumszolgáltatás, a hordozótól

független információközvetítés, a kulturális örökség őrzése mellett közösségi és oktatási tér, szociálisan érzékeny, demokratikus közintézmény,⁴ amelynek folyamatosan bizonyítania kell *társadalmi létezését*, végső soron az *értékét*.⁵ A tartalom- és használóközpontúság figyelembevételével, napjainkban a közgyűjtemények és változatos médiaformátumok által teremtett *kultúrafogyasztási versenyben* egyre hangsúlyosabb a vonzó könyvtári környezet, a mobilitás, az állandó rendelkezésre állás és a folyamatos élménynyújtás, atipikusból szinte már tipikusba hajló szolgáltatásokkal (pl. makerspace,⁶ eszközkölcsház,⁷ közösségi kertészkedés⁸) is a felhasználók számára;⁹ egyúttal a *fenntarthatóság* és a *társadalmi felelősségvállalás* szem előtt tartása.¹⁰ A nem csak a könyvek táráként értelmezhető *multifunkciós könyvtári platformok* (épületekben¹¹ és azokon kívüli¹² infrastruktúrák, szolgáltatások stb.) széles köre – akár közvetlenül, akár közvetve – hozzájárul a helyi társadalom fejlődéséhez, a regionális gazdaság erősítéséhez (1. ábra). Ahogy valamennyi szervezetet, a könyvtárakat is váratlan helyzet elé állította a Covid19 világjárvány, melynek még csak rövidtávú hatásai ismertek.¹³

1. ábra

Könyvtári kutatás, innováció, gazdasági fejlődés
(OSZK Könyvtári Intézet)

Forrás: <https://konyvtarak.hu/infografika/konyvtari-kutatas-innovacio-gazdasagi-fejlodes>

Fenntarthatóság

Fenntarthatóság alatt gyakran *ökológiai* szempontokat szokás emlegetni, a szűkebb szakterületünkön pedig ún. *zöld könyvtári* projekteket felsorakoztatni.¹⁴ Az *International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) Environment, Sustainability and Libraries (ENSULIB) Section*¹⁵ 2016-tól évente kiosztja a *Green Library Award* elismerést.¹⁶ A fenntarthatóság pedig olyan, időben és térben egyaránt értelmezhető viszonyrendszer, ami a természeti té-

nyezőknél lényegesen összetettebb kategória. Szakirodalma – az 1. pont nem meglepő dominanciájával – három pillérét különbözteti meg:

1. környezet,
2. gazdaság,
3. társadalom.¹⁷

Könnyű belátni, hogy az emberi tőke gazdasági értéke azonban mára meghaladja a dologi tőke értékét, ezért a közgazdászok a szervezetek ún. *felszín alatti* vagy *láthatatlan vagyonáról* már évtizedek óta folytatnak vizsgálatokat.¹⁸ A nemzedékek anyagi, szellemi és lelki jólétének megteremtése nem lehetséges az *emberi tényező* nélkül. A fenti felsorolás tovább finomítható a humán erőforrással, hiszen az, ami megfelelő létszámban és jó egészségben, a rendelkezésre álló tudások birtokában alkalmas különféle problémák megoldására: így a *legfontosabb nemzeti erőforrás*. Ezt hangsúlyozza az Országgyűlés által 2013-ban elfogadott¹⁹ *Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégia*. A dokumentum szerint fenntarthatóságon azt értjük, hogy az „*egyéni jó élet és a közjó biztosításának feltételeit az adott időpillanatban saját jólétét megteremtő generáció nem éli fel, nem meríti ki erőforrásait, hanem megfelelő mennyiségben és minőségben a következő generációk számára is megőrzi, bővíti azokat*”,²⁰ továbbá „*a fenntartható fejlődés az ember boldog és értelmes életvitelének előmozdítását és a közjó kiteljesítését célozza úgy, hogy az emberi tevékenységek a Föld környezeti el-tartó-képessége szabta határokon belül maradnak, és a gyarapítható, fejleszthető emberi, társadalmi és gazdasági erőforrások terén gondoskodunk ezek megfelelő mennyiségi és minőségi állapotának fenn-tartásáról, bővítéséről, illetve javításáról. A jövő nemzedékekért viselt felelősségünk értelmében a fenti négy nemzeti erőforrás megfelelő szintű fenntartását, megőrzését és gyarapítását folyamatosan biztosítanunk kell. Eszerint a fenntarthatósági politika az utódaink erőforrásait bővítő, az ilyen beruházásokat ösztönző, valamint az erőforrásokat felélő döntéseket visszaszorító politikai cselekvések együttese.*”²¹

Garrett Hardin 1968-ban, a *Science* magazin hasábjain publikálta az *önérdek és a közjó* egymásnak feszülését reprezentáló *közlegetők tragédiája* (tragedy of the commons) jelenséget.²² A *növekedés határai. Jelentés a Római Klubnak az emberiség sorskérdéseivel kapcsolatos programja részére* (The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind)²³ 1972-es, majd az *Egyesült Nemzetek Szervezete* (ENSZ; Uni-

ted Nations, UN) *Környezet és Fejlődés Világbi-zottsága* (World Commission on Environment and Development – WCED; elnöke után Brundtland-bizottság) 1987-ben megjelent *Közös jövőnk* (Our Common Future) jelentése²⁴ óta beszélhetünk a fenntarthatósági (fejlődés, növekedés, gazdálkodás, alkalmazkodás, határok, ökoszisztéma stb.) tudományos diskurzusok igazi kiteljesedéséről, de a témakör va-lójában a XX. és XXI. század fordulójától izzott fel.²⁵

Az ENSZ *Emberi Fejlettségi Indexe* (Human Deve-lopment Index, HDI)²⁶ mint mutatószám három fő komponense (születéskor várható élettartam, írás-

tudás és oktatás, életszínvonal), valamint az azokba sorolható további, könyvtári szolgáltatások által is fejleszthető alszemponatok (pl. környezeti fenntarthatóság, egészség, mobilitás és kommunikáció, tár-sadalmi-gazdasági fenntarthatóság, munkaerőpiac) mentén készített statisztikák, illetve évente kiadott jelentések²⁷ alapján összehasonlítható a világ or-szágainak jóléte. Magyarországnak a rangsorban elfoglalt helyét a 2. ábra mutatja. Az ENSZ a HDI figyelembevételével csoportosítja a fejlett és fejldő országokat, és szervezi *Fejlesztési Programját* (United Nations Development Programme, UNDP).

Human Development Index (HDI) Ranking
From the 2020 Human Development Report

Search in table Page 4 of 19

	Rank	Country	HDI value (2019)	Life expectancy at birth (years) SDG3	Expected years of schooling (years) SDG 4.3	Mean years of schooling (years) SDG 4.6	Gross national income (GNI) per capita (PPP \$) SDG 8.5
	31	United Arab Emirates	0.890	78.0	14.3	12.1	67,462
	32	Greece	0.888	82.2	17.9	10.6	30,155
	33	Cyprus	0.887	81.0	15.2	12.2	38,207
	34	Lithuania	0.882	75.9	16.6	13.1	35,799
	35	Poland	0.880	78.7	16.3	12.5	31,623
	36	Andorra	0.868	81.9	13.3	10.5	56,000
	37	Latvia	0.866	75.3	16.2	13.0	30,282
	38	Portugal	0.864	82.1	16.5	9.3	33,967
	39	Slovakia	0.860	77.5	14.5	12.7	32,113
	40	Hungary	0.854	76.9	15.2	12.0	31,329

Source: Human Development Report Office 2020. • Created with Datawrapper

2. ábra

Magyarország helyezését mutató részlet a HDI 2020 rangsorából (ENSZ)

Forrás: <http://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking> [CC BY 3.0 IGO]

A *Fenntartható Fejlődésért és a Fenntartható Fejlődési Célokért 2030 Program* (The 2030 Agenda for Sustainable Development)²⁸ középpontjában az ún. *Fenntartható fejlődési célok* (Sustainable Development Goals, SDGs)²⁹ állnak. Az ENSZ 70. közgyűlésén, 2015. szeptember 25-én elfogadott, 15 éves távlatú SDG-k, amelyeket egyébként a HDI komponenseinek is megfeleltetnek, könyvtárosok

körében jól ismertek, részletes ismertetésüket nem tartjuk szükségesnek. A *Nemzetközi Érdekvédelmi Program* (International Advocacy Programme, IAP)³⁰ keretébe foglalt könyvtári adaptációs lehetőségeit³¹ az IFLA megannyi szakmai fórumon – többnyire tudományos publikációkban³² és konferenciákon³³ – népszerűsíti. Témánk szempontjából lényeges, hogy a célokban markánsan megjelennek a gazdasági

aspektusok. Szinte mindegyik SDG-t felsorolhatnak, helyett álljon itt néhány transzparens példa:

- SDG4 – Inkluzív és igazságos, színvonalas oktatás és az *élethosszig tartó tanulás* lehetőségének biztosítása mindenki számára (Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all) – IFLA könyvtári hozzájárulás: A könyvtárak a világ minden országában az iskolák, egyetemek és főiskolák központi intézményei. A könyvtárak támogatják az írástudással kapcsolatos programokat, biztonságos tanulási tereket biztosítanak, és támogatják a kutatókat abban, hogy újra felhasználják a kutatások eredményeit és adatait új ismeretek létrehozása érdekében;
- SDG5 – A nemek közötti egyenlőség megvalósítása, a nők és lányok társadalmi szerepvállalásának elősegítése (Achieve gender equality and empower all women and girls) – IFLA könyvtári hozzájárulás: A könyvtárak támogatják a nemek közti egyenlőséget azzal, hogy biztonságos találkozóhelyként működnek, programokat nyújtanak a nők és lányok számára, például jogi és egészségügyi kérdésekről, továbbá olyan információtechnológiával és írástudással kapcsolatos programokat kínálnak, amelyek segítik a nőket, hogy fejlesszék üzleti készségeiket;
- SDG8 – A folyamatos, inkluzív és *fenntartható gazdasági fejlődés*, teljes és produktív foglalkoztatás és tisztességes munka mindenki számára (Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all) – IFLA könyvtári hozzájárulás: A könyvtárakban az emberek számára elérhetőek az információtechnológiai eszközök és különböző képzések, amelyek segítenek az álláskeresésben. A képzett könyvtárosok segítséget tudnak adni ahhoz, hogy az érdeklődők online pályázatot nyújtsanak be, megírják a szükséges dokumentumokat, és megtalálják a számukra megfelelő munkahelyet;
- SDG9 – Rugalmas infrastruktúra kiépítése, az inkluzív és *fenntartható iparosodás* előmozdítása és az *innováció* ösztönzése (Build resilient infrastructure, promote inclusive and sustainable industrialization and foster innovation) – IFLA könyvtári hozzájárulás: A könyvtárak a kutatás és az egyetemi élet központi intézményei. Hozzáfértést adnak a nagysebességű internethez, a kutatási infrastruktúrához és képzett könyvtári szakemberek tudásához. Sok országban a közkönyvtárak és

az oktatási intézmények könyvtárai a legfontosabb vagy az egyedüli szolgáltatói az olcsó vagy ingyenes, nyilvános internet hozzáférésnek, amely nélkülözhetetlen eszköze a kapcsolatépítésnek, a hálózati működésnek;

- SDG17 – A végrehajtás eszközeinek megerősítése, a fenntartható fejlődésért való globális *partnerkapcsolatok* felélesztése (Strengthen the means of implementation and revitalize the global partnership for sustainable development) – IFLA könyvtári hozzájárulás: A könyvtárak a közösségi alapú intézmények globális hálózatoként működnek, amelyek helyben és országos szinten támogatják a helyi fejlesztési terveket, és forrásként szolgálnak a jobb döntéshozatal érdekében.³⁴

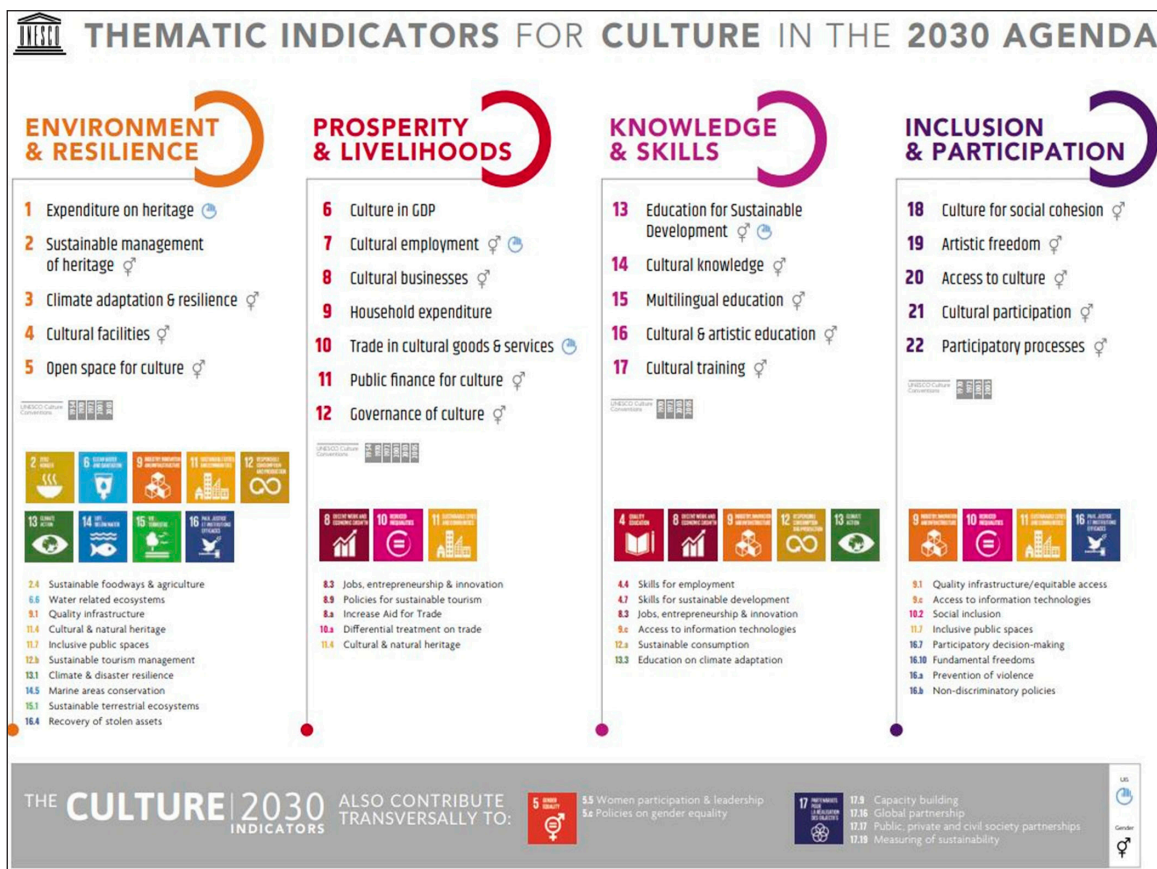
Az IFLA *Library Map of the World* portálja az SDG-eket támogató jó gyakorlatok megosztása segítségével biztosítja az egymástól tanulás lehetőségét.³⁵ Magyarországon a könyvtárak regionális gazdaságfejlesztésben való közvetlen részvételéről meglehetősen ritkán esik szó,³⁶ ennek pozitív irányú előmozdítását szeretnénk elérni munkánkkal.

Az UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) a következő területeken kapcsolódik az ENSZ SDG-khez: oktatás, természettudományok, bölcsészet- és társadalomtudományok, kultúra, kommunikáció és információ, óceánok védelme. A közgyűteményi gondolkodással könnyen befogadható *Kultúra2030* (Culture2030) SDG-alapú tematikus indikátorrendszere (3. ábra) négy dimenzió köré szerveződik:

1. környezet és ellenállóképesség,
2. jólét és életmód,
3. tudás és készségek,
4. befogadás és részvétel.³⁷

A fenntartható fejlődést az európai politika is a zászlójára tűzte.³⁸ Az *Európai Unió* elkötelezett valamennyi SDG megvalósításában, az *Eurostat* évente készülő jelentéseiben³⁹ százas nagyságrendű mutatóhalmazzal prezentálja tagállami szinten, majd összesített formában az eredményeket. Az *Európai Bizottság* 2019–2024 közötti, az SDG-knek megfelelően, valamennyi szektor számára meghirdetett hat politikai prioritása:⁴⁰

1. Európai zöld megállapodás (European Green Deal);
2. Emberközpontú gazdaság (Economy that works for people);
3. A digitális korra felkészült Európa (Europe fit for the digital age);

3. ábra

Az UNESCO Kultúra 2030 tematikus indikátorai

Forrás: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/publication_culture_2020_indicators_en.pdf
[CC-BY-ND 3.0 IGO]

- Az európai életmód előmozdítása (European way of life);
- Európa globális térnyerése (Stronger Europe in the world);
- Az európai demokrácia megerősítése (New push for European democracy).⁴¹

Az állandó költségvetési források mellett ún. *Next Generation EU* eszköz egészíti ki a Covid19 járvány okozta gazdasági és társadalmi károk enyhítésére szolgáló, 2021–2027 időtávra tervezett *Európai helyreállítási tervet* (Recovery plan for Europe), mely Európa zöldebbé, digitálisabbá és ellenállóbbá válását szolgálja.⁴²

A *Digitális Gazdaság és Társadalom Index* (Digital Economy and Society Index, DESI)⁴³ öt súlyozott dimenzióban, az azokhoz tartozó indikátorokkal teszi összemérhetővé az európai tagállamok infokommunikációs fejlettségét (4. ábra). Az EU tagállamainak

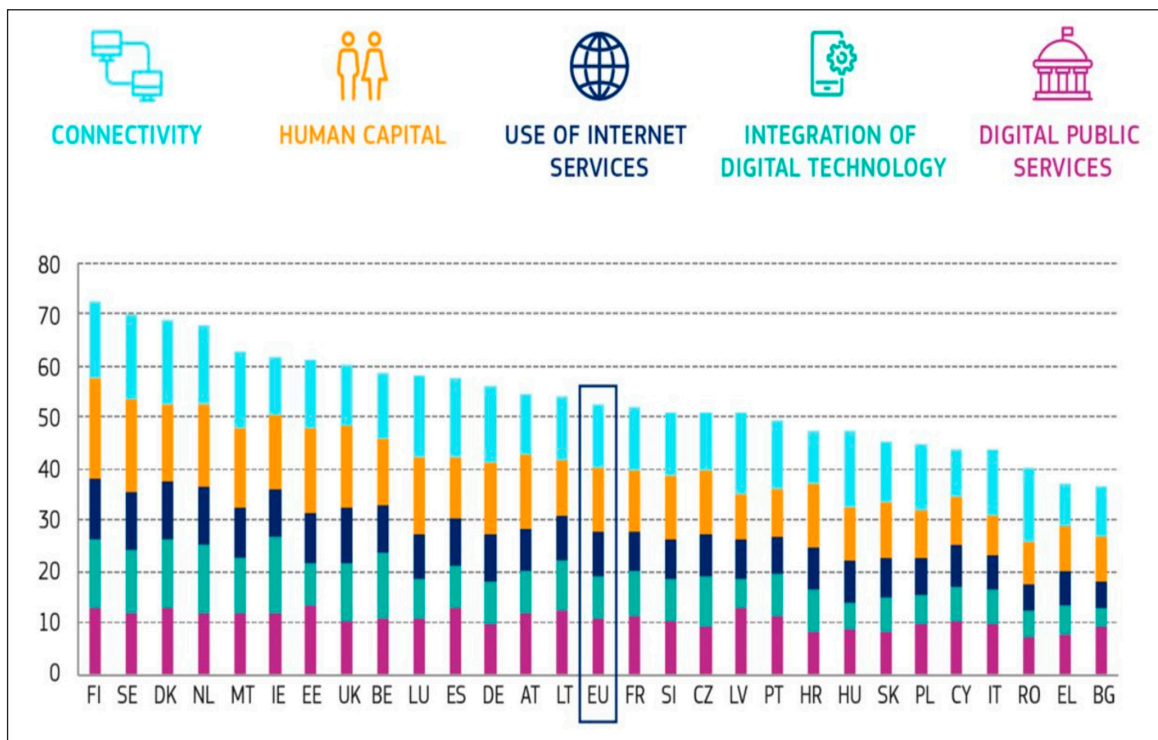
a digitális gazdaság és társadalom kiépítésében elért eredményeit méri (főként az Eurostat adatai alapján):

- hálózati összekapcsoltság – vezetékes és mobil széles sáv lefedettsége, elterjedtsége és ára (súly: 25%);
- humán tőke – internethasználók és infokommunikációs szakemberek aránya, alapszintű és fejlett digitális készségek szintje (súly: 25%);
- internetes szolgáltatások használata – online elérhető tartalmak, digitális kommunikáció és az elektronikus tranzakciók igénybevétele (súly: 15%);
- digitális technológiák integráltsága – vállalkozások digitalizálása és e-kereskedelem (súly: 20%);
- digitális közszolgáltatások – kormányzat, közigazgatás, egészségügy digitalizáltsága (súly: 15%).

A 2019. évi adatokat ismertető 2020-as jelentésből

idézünk: „A világvárvány előtti adatok alapján Magyarország legjobban a szélessávú hozzáféréssel kapcsolatos vetület tekintetében teljesít. A legalább 100 Mbps sebességű széles sávú internet-hozzáférés terjesztése, valamint az 5G felkészültség tekintetében az élen szerepel, és jó eredményeket ért el a vezetékes széles sávú internet-hozzáférés terjesztése terén is. Továbbra is lemaradásban van a digitális közszolgáltatások és a digitális technológiák vállalkozások általi integrálásának területén. Az ország a 24. helyen áll a digitális közszolgáltatások tekintetében annak ellenére, hogy a területre vonatkozó valamennyi mutató jelentős javulást mutat. A vállalatok többsége nem aknázza ki a digitális technológiákban, például a felhőalapú számítástechnikában és a big data technológiában rejlő lehetőségeket, és csak kevés végez közülük online értékesítést. Ami a humán tőkét illeti, a lakosság több mint fele nem rendelkezik alapvető digitális és a szoftverek használatához szükséges

készségekkel.”⁴⁴ A hazai eredmények az elmúlt években az uniós átlagnak megfelelő ütemben javultak, és a legutolsó mérések szerint Magyarország a gyengén teljesítő országok csoportjába tartozik (2019-ben EU-s átlag alatti, 21. a 28-ból).⁴⁵ A Covid19 hatására meghozott azonnali szakpolitikai kormányzati intézkedések, valamint a lakosság és gazdasági szektor mindennapi rutinját kényszerből átalakító változások várhatóan javítani fogják a felsorolt társadalmi jellegű mutatókat. Magyarország „lemaradásban van a vállalkozások digitalizálása és a digitális közszolgáltatások területén”⁴⁶ – ezt igazolják a Századvég 2020 augusztusában és szeptemberében, a járvány hatására bevezetett korlátozások alatt a hazai lakossági internethasználati, illetve digitális ügyintézési szokások alakulásáról végzett felmérésének 5. ábráról leolvasható részeredményei.

4. ábra

Digitális Gazdaság és Társadalom Index 2020 (EU)

Forrás: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi>
[CC BY 4.0]

Minden fenntarthatósági célkitűzésnek az oktatás a gyökere. Kiindulópontként az EU berkeiből figyelemre érdemes az Oktatás és képzés 2020 keretrendszer

(Education and Training, ET 2020 Framework), melynek négy általános sarokpontja az egész életen át tartó edukáció elvéből kiindulva a formális, a nem formális

5. ábra

Elektronikus közigazgatási szolgáltatások igénybevétele (Századvég, 2020)

Forrás: <https://szadveg.hu/hu/2020/11/23/a-koronavirus-hatasa-az-internethasznalatra-es-a-digitalis-szolgaltatasokra-n684>

és az *informális tanulásra* egyaránt kiterjed:

1. az egész életen át tartó tanulás és a mobilitás megvalósítása;
2. az oktatás és a képzés minőségének és hatékonyságának javítása;
3. a méltányosság, a társadalmi kohézió és az aktív polgári szerepvállalás előmozdítása;
4. az innováció és a kreativitás (a vállalkozói készségeket is beleértve) fejlesztése az oktatás és a képzés minden szintjén.⁴⁷

Az oktatás jelentősége a gazdasági fejlődés szempontjából vitathatatlan, ezt tükrözik a Tanács által elfogadott kulcskompetenciák:

- írás-olvasási készségek;
- többnyelvűség;
- matematikai, valamint a természettudományokkal, a technológiával és a műszaki tudományokkal kapcsolatos készségek;
- digitális és technológiai jártasság;
- interperszonális készségek és új kompetenciák elsajátításának képessége;
- az aktív polgári szerepvállaláshoz szükséges készségek;

- vállalkozói készség;
- kulturális tudatosság és kifejezőkészség.⁴⁸

Az európai oktatási együttműködést segíti a *Eurydice* hálózat,⁴⁹ a vállalkozói szemlélet kialakítását pedig többek között az *Erasmus+*⁵⁰ és az *OECD* (Organisation for Economic Co-operation and Development)-partnerségű *HEInnovate*⁵¹ programok célzottan támogatják.

Magyarországon is zajlik a *Digitáliskompetencia-ke-retrendszer* adaptációja.⁵² Alapja a *DigComp 2.1* uniós referenciaanyag,⁵³ amelynek öt digitális kompetenciaterületét 21 digitáliskompetencia-elem azonosítja:

1. információ- és adatmenedzsment;
2. kommunikáció és együttműködés;
3. digitális tartalmak létrehozása;
4. biztonság;
5. problémamegoldás.

Az Európai Unió 2020–2030 közötti időszakra kidolgozott *digitális jövőképe* négy kulcstényező köré épül:

1. digitálisan képzett lakosság és magasan képzett digitális szakemberek;

2. biztonságos, jól teljesítő és fenntartható digitális infrastruktúrák;
3. vállalkozások digitális átalakulása;
4. közszolgáltatások digitalizálása.⁵⁴

A 2021. évi *Digitális napon* (Digital Day 2021) a részt vevő uniós tagállamok három területen tettek konkrét kötelezettségvállalásokat:

1. kapcsolódás – Európa a globális összekapcsolhatósági hálózatokat erősíti adatátjáróival (connectivity – Europe to reinforce global connectivity networks through its data gateways);
2. startupok – startupok és nagyvállalatok, hogy kihasználhassák a legjobb gyakorlatokat (startups – startups and scale-ups to benefit from best practices);
3. zöld digitális átalakulás – tiszta digitális technológiákba történő beruházások mozgósítása (green digital transformation: mobilising investments in clean digital technologies).⁵⁵

Az *Európai Adatstratégia* (European Data Strategy) 2018-ról 2025-re a következő várakozásokkal számol:

- 530%-kal nő a globális adatforgalom 33 zettabájtról 175 zettabájtra;
- 829 milliárd eurót fog kitenni a 27 tagú EU adatgazdaságának értéke (2018-ban 301 milliárd euró, az uniós GDP 2,4%-a);
- 10,9 millióan fognak dolgozni az adatgazdaságban az EU-27 országában (2018-ban 5,7 millió);
- 65% az alapvető digitális készségekkel rendelkező EU-lakosság aránya (2018-ban 57%).⁵⁶

Az *elemzett stratégiai célok és cselekvési felhívások kivétel nélkül mindegyike könyvtári kontextusba helyezhető*. A következőkben bevált külföldi gyakorlatok összefoglalásával a hazai könyvtári hálózat lehetséges kitérés pontjait azonosítjuk, összhangban a digitális jövő EU által megfogalmazott három pillérével:

1. technológia az emberek szolgálatában;
2. méltányos és versenyképes digitális gazdaság;
3. nyílt, demokratikus és fenntartható társadalom.⁵⁷

Gazdaságfejlesztés

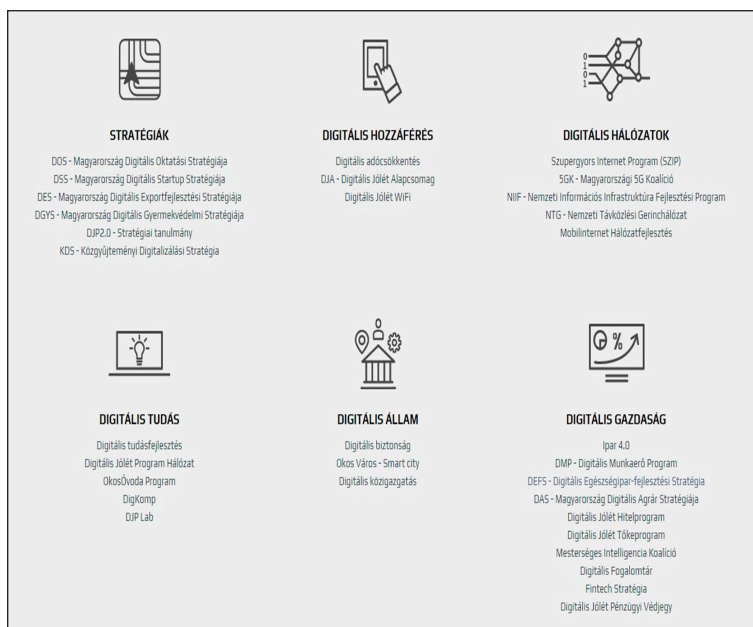
A gazdaságfejlesztés manapság a *digitális ökoszisztéma* koordinátarendszerében értelmezhető. A 2014–2020 közötti időszakra szóló *Nemzeti Infokommunikációs Stratégia* (NIS) megerősítéseként 2015 végén elfogadták a *Digitális Jólét Programot* (DJP),

2017-ben pedig a DJP 2.0-t, 2019 óta az *Innovációs és Technológiai Minisztérium* (ITM) irányítása alatt szervezve a feladatokat. A DJP 2030 központi témája a digitális államkormányzás. A gazdaságfejlesztésre számos digitális stratégia kidolgozása történt meg az utóbbi években: digitális oktatási, digitális startup, digitális exportfejlesztési, 5G bevezetését célzó, mesterséges intelligencia (MI), mezőgazdasági ágazat digitalizálási, pénzügyi technológiai (fintech), e-egészségügyi stratégia. A *Szupergyors Internet Program* célja, hogy nagy kapacitású optikai széles sávú hálózatot építsen ki a nem lefedett területeken. A digitális szakadék csökkentésére irányuló pályázati forrás a munkavállaló korú népességet célozta, míg a közösségi internethozzáférési pontok fejlesztése a digitális műveltség javítását segíti. A *Modern Vállalkozások Programja* a kis- és közepes méretű vállalkozások digitalizációjának eszköze. A további felsorolás helyett inkább a DJP honlapjáról származó 6. ábrán szemléltetjük a főbb fejlesztési elemeket⁵⁸ azzal, hogy a 2021–2027-es ciklusra tervezett operatív programok kialakítása jelenleg még zajlik:

- Digitális Megújulás Operatív Program (DIMOP),
- Humánfejlesztési Operatív Program (HOP),
- Magyar Halgazdálkodási Operatív Program Plusz (MAHOP Plusz),
- Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Program Plusz (IKOP Plusz),
- Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program Plusz (GINOP Plusz),
- Versenyképes Magyarország Operatív Program (VMOP),
- Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program Plusz (KEHOP Plusz),
- Végrehajtás Operatív Program Plusz (VOP Plusz).⁵⁹

A fenntarthatóságra épülő gazdaságfejlesztés megjelenik a hazai felsőoktatási intézmények tevékenységében, ezt két példával támasztjuk alá:

1. A 2021 szeptemberében induló, innovatív pedagógiai megközelítésű, angol nyelvű, a problémamegoldás, az önálló vállalkozás, az innováció, a digitális készségek és az élethosszig tartó tanulás területeit kreatív és kritikus gondolkodás fejlesztésével erősítő *fenntarthatósági mesterképzés* akkreditált diplomáját közösen adja a *CHARM-EU*⁶⁰ öt partneregyeteme (Barcelonai Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Montpellier-i Egyetem, Trinity College Dublin, Utrechti Egyetem).⁶¹

6. ábra

A Digitális Jólét Program rendszere

Forrás: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/rolunk>

2. A *Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatal* innovációs ökoszisztéma támogatási ernyője alá sorolt *Egyetemi Innovációs Ökoszisztéma Programja* a felsőoktatási intézményekben létrejövő kutatás-fejlesztési eredmények üzleti hasznosítását segíti, a vállalkozói szemlélet, a technológia-transzfer és az innováció intézményi szintű menedzsmentjének erősítésével.⁶² Több egyetemi résztvevőt számlál a *Nemzeti Laboratóriumok Program*⁶³ és a *Területi Innovációs Platformok* (TAP) kezdeményezés is.⁶⁴

Az eddigi megközelítésekől láthattuk, hogy a fenntarthatóság és a gazdaságfejlesztés tandeme komplex, mindig megújuló, interdiszciplináris és folyton bővülő akciókat feltételező parancsa korunknak, amelyben az adóforintokból finanszírozott közintézményeknek kötelező szerepet vállalniuk: mindennapi tevékenységeik közé beépíteni a globális és lokális célkitűzések megvalósítását. Közleményünkben a könyvtárak jellemzően a helyi gazdasági életet katalizáló, elsősorban nem formális, valamennyi társadalmi réteget megszólító (közösségi) edukációs rendszerét vesszük górcső alá, mely egyúttal szignifikáns hatással lehet a szakma ismertségének és elismertségének fokozására, társadalmi értékének egyértelműsítésére.⁶⁵ A könyvtárak összes típusa – eltérő célcsoporttal, lehetőségekkel stb., de – eredményesen vehet részt

a nemzetgazdaságot támogató akciókban, úgy mint:

1. a digitális műveltség fejlesztése;
2. a pénzügyi kultúra fejlesztése;
3. a vállalkozásindítás, a vállalkozásfejlesztés, beleértve a startupokat is.⁶⁶

Az *IFLA 2019–2024 közötti stratégiája* (IFLA Strategy 2019–2024), illetve annak szlogenje (inspire, engage, enable, connect)⁶⁷ teljes összhangban van ezekkel a Magyarországon – szolgáltatói (könyvtári) és felhasználói (állampolgárok és gazdálkodó szervezetek) oldalról egyaránt – rendszerint szokatlan elvárásokkal. Ahogy a *Magyar Könyvtárosok Egyesülete* (MKE) szervezésében tartott *Kompetenciák és trendek konferencia Fejlődési célok a digitális világban. A könyvtárak és a könyvtárosok hat szerepköre* című előadásában⁶⁸ *Stephen Wýber*, az IFLA stratégiai és érdekvérvényesítési kérdéseinek felelőse kifejtette: nem kell minden szolgáltatást a könyvtárosoknak nyújtaniuk és az SDG-k minden aspektusával foglalkozniuk. Úgy kell magunkra tekinteniük, mint többféle – társadalmi, oktatási, innovációs – infrastruktúra metszésponti részére; sajátos helyzetünk révén különleges hatékonyságú rendszeremként. A könyvtárban nem különíthetők el mereven az egyes SDG-k, azokat egységben érdemes kezelni, az előadás címében már előrevetített hat szerepkör (védelmező, szolgáltató, új tudást közvetítő, portál, partner,

platform) együttes betöltésével.

Különösen igaz ez a gazdaságfejlesztésre irányuló könyvtári szolgáltatásokra, amelyeknél látni fogjuk, hogy létkérdés útvonalak, kapcsolatok kijelölése más, külső szolgáltatásokhoz, az erősségek összekapcsolása érdekében együttműködések külső szervezetekkel, közös projektek bonyolítása, megbízható, hiteles helyként helyszín és infrastruktúra biztosítása, ingyenes és felzárkóztató (esélyegyenlőséget segítő) tevékenységek működtetése és az egyre erősödő szociális funkció (pl. fedél nélküliek könyvtári kezelése⁶⁹) ellátása.

Digitális műveltség fejlesztése

Az oktatásban és a vállalkozások világában végbement robbanásszerű digitális átállást tekintve a könyvtárak legkézenfekvőbbben a digitális készségek fejlesztésével, az oktatás területén érhetnek el számottevő gazdasági eredményeket.⁷⁰ A közelmúltból ennek bizonyítékául az *American Library Association (ALA) Public Library Association (PLA)* digitális műveltség, ezáltal a pénzügyi és gazdasági műveltséget is pallérozó amerikai hatókörű, multinacionális cégek bevonásával megtervezett, közkönyvtári projektjeit soroljuk fel:⁷¹

1. *Digital Lead* – Felismerve, hogy a vidéki könyvtárak létfontosságúak a közösségek számára a foglalkoztatási, gazdasági, oktatási és egészségügyi előnyök elérése érdekében, gyakran az egyetlen ingyenes hozzáféréssel számítógépekhez, internethez és a képzéshez az adott régióban, a PLA a *Microsoft* 400 000 amerikai dolláros támogatásával vidéki könyvtárakat helyzetbe hozó, hardveres, mobil hotspot kölcsönzési és tréningprogramot indított.⁷²
2. *Libraries Lead with Digital Skills* – A közkönyvtárak a digitális készségek fejlesztésével eredményesen hozzájárulhatnak az álláskereséshez, a karriertervezéshez, a kisvállalkozások növekedési pályára helyezéséhez. Ezt erősíti a valamennyi amerikai állampolgár számára elérhető *Grow with Google* kezdeményezés (munkalehetőségek keresése, kisvállalkozások online jelenlétének biztosítása, startupok ötleteinek menedzselése, diákok és tanárok számára legújabb technológiák osztálytermen belülre és kívülre).⁷³
3. *Public WiFi Access Micro Grant Program* – A *Microsoft* támogatásával a Covid19 hatására bezárt intézmények wifi hálózatának folyamatos működtetése az épület környékén.⁷⁴

4. *Skilling for Employment Post Covid19* – A vírus miatt a munkahelyüket elvesztő, elsősorban a társadalom leszakadó rétegeihez tartozók, kétkezi munkából élők digitális készségeinek fejlesztése:

a) *Linked In Learning* – ingyenes tanfolyamok népszerű szakmákhoz (szoftverfejlesztő, értékesítési képviselő, projektmenedzser, informatikai rendszergazda, ügyfélszolgálati szakember, digitális marketingszakember, informatikai támogatás/help desk, adatelemző, pénzügyi elemző, grafikus) és készségfejlesztéshez (álláskeresés, professzionális lány készségek, virtuális együttműködés, sokszínűség-befogadás-összetartozás).⁷⁵

b) *Microsoft Learn* – hozzáférés a *GitHub Learning Lab* termékeihez és *Microsoft* tanúsítványok megszerzése a piaci ár töredékéért (pl. 100 helyett 15 amerikai dollár).

5. *Digital Learn* – angol és spanyol nyelvű, digitális készségeket fejlesztő oktatóanyag-gyűjtemény.⁷⁶

Céljukban hasonló kezdeményezések természetesen a világ valamennyi részéből, így Európából és Magyarországról is felsorakoztathatók, a szakmai kommunikációban ezekkel gyakran találkozhatunk, így további ismertetésüktől eltekintünk.

Pénzügyi kultúra fejlesztése

Közhely, hogy mindennek van közvetlen vagy közvetett pénzügyi vonzata, szinte minden korosztály akár naponta több pénzügyi döntés meghozatalára is kényszerül. A pénzügyi ismeretek gyakorlati alkalmazása alapvető jelentőséggel bír a társadalom számára a mindennapokban. A *pénzügyi kultúraként* vagy *pénzügyi műveltségként* emlegetett 'financial literacy' szakkifejezésnek számos értelmezése létezik, közülük az OECD⁷⁷ 2018-as meghatározását tekinthetjük mérvadónak: „a szükséges tudás, tudatosság, attitűdök és magatartás kombinációja annak érdekében, hogy az egyén megfelelő pénzügyi döntéseket hozhasson, hogy így önmaga számára pénzügyi jólétet biztosíthasson”,⁷⁸ amit kiegészíthetünk azzal, hogy „a pénzügyi képzés – az OECD definíciója szerint – az a folyamat, melynek segítségével az egyének jobban megértik a pénzügyi termékeket és fogalmakat, információk, oktatás és/vagy objektív tanácsadás segítségével fejlesztik készségeiket és magabiztosságukat, így jobban felismerik a pénzügyi kockázatokat és lehetőségeket, megalapozott döntéseket hozhatnak, a pénzügyi jólétük és biztonságuk növelésére egy jól behatárolható kockázatvállalás mellett.”⁷⁹

A pénzügyi kultúra fejlesztése, a pénzügyi tudatosság kialakítása a felsorolt, egymást feltételező elemek időrendi sorrendjében formálható:

1. pénzügyi ismeretek és belátás;
2. pénzügyi szemlélet és viselkedés (pénzügyi ismeretek alkalmazási képessége);
3. pénzügyi hozzáállás, magatartás, attitűd, önbizalom.⁸⁰

Mindezek végső célja a felelős pénzügyi döntések meghozatala, a *pénzügyi sérülékenység* megakadályozása, ami specifikus szemléletmódot, kultúrát feltételez. Ezekre építve lehet a már jól ismert és széles körben alkalmazott vállalkozásfejlesztési akciókat eredményesen szervezni.

A pénzügyi kultúra fejlesztésére számos modell létezik,⁸¹ ahogy a társadalom pénzügyi oktatással kapcsolatos elvárásai és lehetőségei is változatosak.⁸² A pénzügyi kultúra fejlesztésének nemzetközi motorja a 2008-ban létrehozott *OECD International Network on Financial Education* (INFE), ami 130 ország több mint 285 állami intézményét tömöríti. Az OECD/INFE tevékenysége a nemzetközi és regionális kutatási eredmények disszeminációja érdekében konferenciák, szemináriumok szervezésére is kiterjed, tagjai számára kollaboratív website-ot üzemeltet. A Covid19 miatt több eseményt törölni kényszerültek, így a *Global Money Week 2020* világméretű rendezvényisorozatot is.

Az egyes tagállamok törekvései igazodnak az OECD célkitűzéseseihez, így Magyarország Kormánya 2017-ben fogadta el a *Pénzügyi Tudatosság Fejlesztési Stratégiáját*,⁸³ amely nemcsak egy szakértői dokumentumban, hanem egy komplex, az *Okosan a pénzzel!* címet viselő portál közvetítésével is tanulmányozható. Itt megvalósulása, a gyakorlati kezdeményezések, események, projektek stb. naprakészen nyomon követhetők. A szolgáltatás együttműködő partnerei, azaz a *Nemzeti pénzügyi tudatosság munkacsoport* tagjai többek között a *Budapesti Értéktársaság*, az *Innovációs és Technológiai Minisztérium*, a *Magyar Államkincstár*, a *Magyar Nemzeti Bank*, a *Pénzügyminisztérium*. A stratégia mellett letölthető a 2018–2019 és a 2020–2021 közötti időszakokra kidolgozott cselekvési terv, valamint a hírek mellett az oktatási anyagok, a pályázatok, a fogyasztóvédelem és a versenyek/játékok menüpontok képezik a tartalom gerincét. Kiemelt témák: számlák, fizetési szolgáltatások; hitel, kölcsön, lízing; biztosítások; pénzügyi vagyon; tőzsde; öngondoskodás; PÉNZ7;

készpénzkímélő iskolák; tematikus táborok; videók, oktatófilmek.

Az ALA *Reference and User Services Association* (RUSA) *Business Reference and Services Section* (BRASS)⁸⁴ *Financial Literacy Interest Group*⁸⁵ tevékenysége, az ALA RUSA 2014-ben közzétett *Financial Literacy Education in Libraries* című útmutatója⁸⁶ és az ALA gondozásában elérhető *Financial Literacy in Public Libraries: A Guide for Building Collections* portál⁸⁷ megkerülhetetlen tájékoztatási minták. A *Financial Industry Regulatory Authority* (FINRA)⁸⁸ *Investor Education Foundation* szponzorálásával épülő, könyvtárosok állománygyarapítási és tájékoztató, valamint oktatási és partnerkapcsolati munkáját segítő, a nyilvános könyvtáraknak szóló, nyomtatott és elektronikus forrásokat egyaránt felölelő portál linkgyűjteményének témakörei: banki szolgáltatások; költségvetés-tervezés; fogyasztóvédelem és a csalások megelőzése; hitel és adósság; otthonteremtés; családi pénzügyek; pénzügyi műveltség gyermekeknek; továbbtanulás finanszírozása; személyi pénzügyi tervezés; személyazonosság-lopás; biztosítás; befektetés; pénzügyi nehézségek kezelése; ingatlan; nyugdíjazás; megtakarítás és költés; adók; tinédzserek pénzügyei.

Az USA-ban jól szervezett országos könyvtári ALA-projektek szolgálják a tudatos pénzügyi döntéseket, a korosztályi és földrajzi tekintetben egyaránt a lehető legszélesebb kört megszólítva:

- A *Smart Money Week*, a *Global Money Week* részeként a chicagói *Federal Reserve Bank* koordinálásával 2002 óta meglévő oktatási akcióprogram, mely legutóbb 45 államban 4000 eseménnyel 152 000 emberhez ért el. Jelentősége azért kiemelendő, mert a rendezvények kulcs partnere az ALA, helyszínt sok esetben az amerikai közkönyvtárak biztosítanak. 2019 legnépszerűbb témakörei a gyermekek és fiatalok pénzügyei, valamint a pénzügyi csalások köre szerveződtek.⁸⁹ A 2021-es programok április 10. és 17. között webináriumok formájában látogathatók, naponta más és más kérdéskörrel (pl. diákhitel, bankszámlavezetés, személyazonosság-lopás, lakásbérlet) foglalkoznak, különös tekintettel a Covid19 által előidézett krízishelyzetekre.
- A *Smart Investing@Your Library* nemzeti hatókörű, ALA és FINRA partnerségű, 2007 óta zajló könyvtári innovációs program számos, a könyvtárosoknak biztosított támogató eszközzel hat területen fejti ki tevékenységét:

1. iránymutatások és segédletek a szolgáltatások kialakításához, a partnerkapcsolatok kiépítéséhez, a marketinghez, az értékeléshez;
 2. modellprogramok közzététele;
 3. információforrások gyűjtése;
 4. képzések;
 5. FINRA kiválósági támogatás, programfinanszírozás;
 6. *Thinking Money for Kids*.⁹⁰
- A 7–11 éves korosztályt és a szülőket megszólító *Thinking Money for Kids* utazó kiállítás 2019 és 2021 között 50 amerikai közkönyvtárba juthatott volna el, 1000 négyzetméteren, egyenként 6 hetes időtartamra. A FINRA-támogatott, professzionális szakmai-logisztikai feladatot az ALA koordinálja, a résztvevők egyenként 1000 amerikai dollárt kapnak a kapcsolódó programok megvalósítására. Előfutára a 2016 és 2018 közötti, tizenéveseket vonzó *Thinking Money* volt.⁹¹

Vállalkozásindítás, vállalkozásfejlesztés

A vállalkozásfejlesztési stratégiákról csak említésszerűen szólunk, hiszen azok minden fejlett és fejlődő ország gazdasági életének régóta szerves részét képezik. Napjainkban növekszik a startup (korai fázisú, induló) vállalkozások jelentősége, akik innovatív termékeket vagy szolgáltatásokat, új üzleti modelleket és technológiákat közbeiktatásával, de jelentős kockázati tőkeigénnyel vezetnek be.⁹² Magyarországon is felismerték ezt, a DJP részeként megjelent *Magyarország Digitális Startup Stratégiája* (DSS)⁹³ és a *Hungarian Startup University Program* (HSUP).⁹⁴

Az üzleti információszolgáltatás témakörét korábban már számos könyvtár- és információtudományi közleményünkben körbejártuk.⁹⁵ A vállalkozások működtetéséhez nélkülözhetetlen *üzleti információk* a világ fejlett államaiban, de különösen az Egyesült Államokban több mint száz éve természetes velejárói a könyvtári szolgáltatásoknak. Az első, nyilvános közkönyvtári üzleti információs részleg *John Cotton Dana* úttörő munkájának eredményeképpen 1904-ben nyitott meg Newarkban (New Jersey), de már ezt megelőzően is szökkentek szárbaz üzleti információs gyűjtemények a gazdasági felsőoktatási képzőhelyek

könyvtáraiban.⁹⁶ A már említett ALA RUSA BRASS a mai szolgáltatások motorja.

A *New York Public Library* (NYPL) korábbi *Science, Industry and Business Library* (SIBL) részlege⁹⁷ – ahogy a 7. ábrán látható – már utcai portálján így hirdette magát: „Financial Literacy Central.” A könyvtárat ma befogadó *Thomas Yoseloff Business Center at Stavros Niarchos Foundation Library* (SNFL) megújult könyvtári egység – jelenleg kényszerűségből a virtuális térben (8. ábra) – a lakosság és a vállalkozói szektor mindennapi finansiális boldogulását a következőkkel segíti:

- információk a Covid19 által érintett vállalkozásoknak;
- otthonról elérhető üzleti információforrások (*Small Business Resource Center*);
- üzleti terv készítése otthonról;
- *New York StartUP!* üzleti terv verseny (1. díj: 15 000, 2. díj: 7500 amerikai dollár);
- virtuális karrierszolgáltatások;
- források a személyes pénzügyek kezeléséhez.

A tanácsadásban, mentorálásban, kutatásban, képzésekben, díjazással járó startup versenyekben stb. a könyvtár stratégiai partnere piaci szereplők és számos nonprofit szervezet mellett többek között a *SCORE Association*⁹⁸ és a *Small Business Development Centers* (SBDCs)⁹⁹ hálózata, amellyel gyakran találkozhatunk amerikai könyvtári honlapok gazdasági döntéseket támogató oldalait, szolgáltatásait böngészve.

7. ábra

New York Public Library (USA)
Forrás: a szerző felvétele (2014)

The New York Public Library offers [grab-and-go](#) service at select locations as part of our [gradual reopening](#).

New York Public Library

LOG IN ▾ LOCATIONS GET A LIBRARY CARD GET EMAIL UPDATES ▾ DONATE SHOP

Books/Music/Movies Research Education Events Connect Give Get Help [Search](#) 🔍

The New York Public Library / LibCal / Appointments

Book a Consultation - Stavros Niarchos Fot ▾

The Library's world-class Business Center at the Stavros Niarchos Foundation Library (SNFL) features electronic resources, comprehensive print materials, and in-person help for patrons interested in:

- Personal finance and investing
- Small business resources
- Business and financial research
- Career services

As of Monday, November 16, the Library is temporarily suspending onsite research appointments as part of our efforts to limit the spread of COVID-19. Read more about the Library's [gradual reopening](#). We are pleased to continue to offer one-on-one virtual consultations with Library staff to determine how your research needs may be met remotely. If you are unsure which division or research center you are looking for, contact [Ask NYPL](#).

During this Program, you may use Google Meet for the purpose of communication, collaboration, projects, etc. Google may collect some personally identifying information about you, such as name, username, email address, and password. Google will treat the information it collects about you pursuant to its own privacy policy, which can be found here: [Google Privacy Policy](#).

1. Select staff:

Business Center Librarians

2. Select Date:

0		Apr		2021		0	
Su	Mo	Tu	We	Th	Fr	Sa	
				1	2	3	
4	5	6	7	8	9	10	
11	12	13	14	15	16	17	

3. Select Time:

Thursday, April 15, 2021

Time Zone: Eastern Time - US & Canada ([change](#))

8. ábra

Időpontfoglalás a New York Public Library Thomas Yoseloff Business Center at Stavros Niarchos Foundation Library (USA) virtuális konzultációira

Forrás: <https://libcal.nypl.org/appointments/snfl-business>

[„Courtesy of The New York Public Library. www.nypl.org”]

Az álláskeresésben, a pénzügyi tervezésben vagy krízismenedzsmentben, az adóbevallás elkészítésében, de az irodalomkutatásban, a vállalkozásindításban is számíthatunk az amerikai közkönyvtárakra. A nagyobb intézmények közül személyesen is alkalmunk volt a *Chicago Public Library* és a *Phoenix Public Library* (9. ábra) szolgáltatásaiba betekintést nyerni. A szeles város gyűjteménye *Jobs & Small Business, Events: Jobs & Careers, Online Resources: Business & Money* és *Chicago Digital Learn* menüpontjaiba rendezte online elérhető szolgáltatásait.¹⁰⁰ A kaktuszokkal szegélyezett bibliotéka esetében pedig a

hive@central egy olyan vállalkozásfejlesztési részleg, amely az *Arizona State University J. Orin Edson Entrepreneurship + Innovation Institute USA*-hálózatához tartozik. Ezen kívül fiókkönyvtáraiban könyvtári üzleti együttműködési terek (*Library Business Co-working Spaces: The Loft@Civic Center, Scottsdale Civic Center Library; THINKspot, Mesa Public Library; InnovationHub@Goodyear Public Library*) is várják a látogatókat.¹⁰¹ Az *Urban Libraries Council Closing the Entrepreneurship Gap: Tools for Libraries* stratégiai célja ugyancsak erősíti ezeket a kezdeményezéseket.¹⁰²

Aláhúzzuk, hogy a szolgáltatások nyújtása nem képzelhető el külső partnerek – a már említett FINRA, SCORE, SBDC vagy akár a *Consumer Financial Protection Bureau* (CFPB) és regionális, helyi szervezetek – bevonása nélkül, hiszen a könyvtárak és könyvtárosok megfelelő pénzügyi-üzleti szakértelemmel nem rendelkeznek. Befogadó infrastruktúrát és nem utolsósorban – gyűjteményük révén – tartalmakat biztosítanak a segítségre szorulóknak, ezek teljesebben ki nonprofit együttműködésekkel.

A 2020-ban és 2021-ben bénítóként ható koronavírus világvármány gyökeresen változtatta meg életünket, így a könyvtári szolgáltatásokat is. Ugyan már eddig is sok tevékenység zajlott az online térben, napjainkban – az intézménybezárások miatt – ez teljes mértékben napi rutinná vált. Többször utaltunk rá, hogy a Covid19 hatására a rendezvények, szakértői konzultációk, tanácsadások stb. kizárólag applikációk, webes alkalmazások közbeiktatásával, ún. *home office* formában zajlanak.

A pénzügyi műveltség, illetve az arra épülő vállalkozásfejlesztés könyvtári edukációjára természetesen nem csak amerikai jó gyakorlatokat lehet és kell felvonultatni. Más földrészekben, így többek között az ázsiai *Shanghai Library* (Institute of Scientific and Technical Information of Shanghai) is kialakította *Innovation Space/Industry Information Library* divízióját (10. ábra),¹⁰³ ahol például szabadalom- és ábrán mutatott céginformáció-kutatásra, versenytársfigyelésre és egyéb, piaci vonatkozású tartalomszolgáltatások igénybevételére lehet időpontot egyeztetni.

9. ábra

Phoenix Public Library (Arizona, USA)
hive@central programajánlata
Forrás: a szerző felvétele (2019)

10. ábra

Shanghai Library Innovation Space/Industry Information Library (Kína)
Forrás: a szerző felvétele (2018)

Az eddigiekben a közkönyvtári szférából vettük a bevált megoldásokat. Európából egy nemzeti könyvtár, a világ egyik legnagyobb, patinás gyűjteménye, a *The British Library Business & IP Centre* (BIPC) *Network* brit hálózatára irányítjuk rá a figyelmet.¹⁰⁴ 2006-ban alapított londoni nemzeti könyvtári központja mellett 15 egységgel rendelkezik, melyek angol közkönyvtárakban nyertek elhelyezést.¹⁰⁵ Az elsősorban a mikro-, kis- és közepes vállalkozások fejlesztésre fókuszáló, a *J. P. Morgan* globális pénzügyi cég, az *Arts Council England* és a *Mintel* anyagi dotációjával virágzó, londoni központú *Innovating for Growth*, 2012 óta futó, immár második ciklusában működő támogató programjának egymást is jól kiegészítő tartóoszlopai:

1. *Start-up – Scaling up? Grow with us* (kétrészes, tanúsítvánnyal záruló, összesen 12 órás interaktív workshop londoni székhelyű, 12 hónapnál nem régebben alapított, nem kereskedelmi profilú kezdő vállalkozások fejlesztésére);
2. *Start-ups in London Libraries* (10 londoni kerületi könyvtárban elérhető startup támogató hálózat, üzletileg fejlesztendő ötlettel rendelkező magánszemélyeknek vagy egy éven belül alapított, londoni kezdő vállalkozásoknak 3 hónap időtartamú műhelyfoglalkozásokkal és személyes tanácsadással) (11. ábra);
3. *Scale-up – Are you ready? Let's start up* (2012 óta 540 működő kisvállalkozás egyenként 3 hónap időtartamú, 10 000 angol font értékű személyre

szabott mentorálása; minősítő kérdőív beküldése után háromhavonta 18 londoni székhelyű, minimum 100 000 angol font éves forgalmú működő vállalkozás kiválasztása után) (12. ábra).

Az 1. táblázatban összefoglalt képzési szolgáltatások a *European Regional Development Fund*

társfinanszírozásában valósulhatnak meg. Nagy kérdés, hogy a *Brexit* milyen módon érinti ezt az oktatási-mentorálási témakörű – a startupokat kiemelten katalizáló – kivételes nemzeti könyvtári innovációt, ami valószínűleg tisztán szigetországi forrásokból működhet majd tovább.

<i>Start-up – Scaling up? Grow with us</i>	<i>Start-ups in London Libraries</i>	<i>Scale-up – Are you ready? Let's start up</i>
I. Szemináriumok A. Üzleti elképzelések és kipróbálásuk Üzleti információkeresés (otthon)	Üzleti ötlet és szellemi tulajdonvédelem	Növekedési stratégia
Bevezetés a lean startup-ba ¹⁰⁶	Vállalkozásindítás	Üzleti modell meghatározása
Versenytárs- és piackutatás	Marketing mesterkurzus 1. rész	Termék- és szolgáltatásfejlesztés
Bevezetés a közösségi médiába kisvállalkozásoknak	Marketing mesterkurzus 2. rész	Márkaépítés
B. Üzleti ötletek védelme Védjegyek szükségessége és keresése	Értékesítés	Marketing
Bevezetés a szabadalmak keresésébe	Pénzügyek	Szellemi tulajdonvédelem
Bevezetés a szellemi tulajdon védelmébe		Piackutatás
Bevezetés az üzleti és szerzői jogba		Pénzügyi tervezés
Bevezetés a formatervezési minta keresésébe		
II. Gyakorlatok, konzultációk (Üzleti tervezés, vállalkozás-finanszírozás stb.) 1. rész		
2. rész		

1. táblázat

Az Innovating for Growth program tartalmi elemei (The British Library)

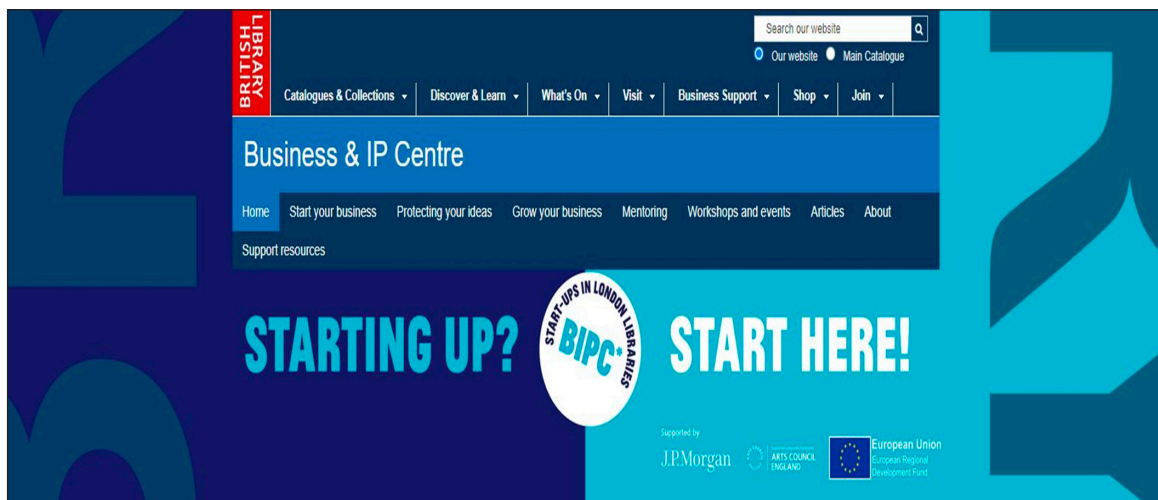
A BIPC-ben a tradicionális könyvtári szolgáltatásokon (dokumentumok, adatbázisok használata, pl. *Free industry and IP guides*) túl térítésmentes egyórás szakértői tanácsadás (Information clinics) is igényelhető, szellemi tulajdonvédelmi tartalmak tanulmányozhatók, valamint számos rendezvény (személyes jelenlét helyett most webinar-formában) látogatható (13. ábra). A Covid19 kihívásaihoz igazodva *Reset. Restart* programot indítottak a kisvállalkozók járvány okozta nehézségeinek leküzdésére, talpra állásuk elősegítésére, ahogy elkészítették a

Coronavirus business support linkgyűjteményt is. A *BIPCTV* YouTube csatornáján¹⁰⁷ számos szakmai esemény és további felvétel korlátozás nélkül megtekinthető. A BIPC mellett a nyüzsgő pénzügyi világgözpont szívében a *City of London* által fenntartott *City Business Library* (CBL)¹⁰⁸ is az érdeklődők rendelkezésére áll (14. ábra).

A nemzeti könyvtárak közül a *Bibliothèque nationale de France* (BnF) *PRISME* (Pôle de Ressources et d'Information Sur le Monde de l'Entreprise)¹⁰⁹

rendszere ugyancsak jelentős, honlapja azonban franciául böngészhető, szolgáltatásaival összefüggő szakcikkek sajnos gyér számban lelhetők fel.¹¹⁰ A

*Library of Congress Science, Technology and Business Division Business Reference Services*¹¹¹ elsősorban tudományos kutatási irányultságú.

11. ábra

A Business & IP Centre honlapjának főmenüje a Start-ups in London Libraries oldalról (The British Library)

*Forrás: <https://www.bl.uk/business-and-ip-centre/start-ups-in-london-libraries>
[CC BY 4.0]*

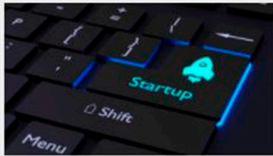

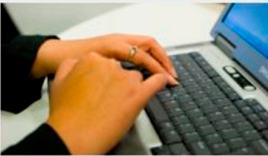

12. ábra

Az Innovating for Growth Scale-ups program hirdetése (The British Library)

*Forrás: <https://www.bl.uk/business-and-ip-centre/innovating-for-growth>
[CC BY 4.0]*

Upcoming workshops & events All business events ▶

 <p>WEBINAR FREE</p> <p>What next for my business idea? (Online) - Start-ups in London Libraries</p> <p>Tue 13 Apr - Tue 15 Jun 2021 Find out how the Start-ups in London Libraries programme can help you achieve business success.</p>	 <p>WEBINAR</p> <p>Webinar: How to interview and assess your next employee without ever meeting them</p> <p>Wed 14 Apr 2021 Learn how to dramatically improve your hiring successes and minimise poor hires</p>	 <p>Reset. Restart</p> <p>Thu 1 Oct 2020 - Wed 30 Jun 2021 We know this is a difficult time for small businesses and business owners. That's why we've developed a dedicated programme to support SMEs across the country, all of which can be accessed remotely, wherever you are.</p>	 <p>WORKSHOP FREE</p> <p>Get ready for business - Start-ups in London Libraries</p> <p>Thu 15 Apr - Thu 27 May 2021 Find out how to set up your business and avoid common start-up pitfalls in seven easy steps</p>
 <p>WEBINAR FREE</p> <p>Innovating for Growth webinar: Introduction to Lean Start-Up</p> <p>Thu 15 Apr 2021 This webinar provides the ideal introduction to Lean Start-Up philosophy and practices.</p>	 <p>WEBINAR FREE</p> <p>Innovating for Growth webinar: Why you need a Trade Mark and how to search for one</p> <p>Fri 16 Apr 2021 This webinar explains the basics behind trade mark protection and how to use free web databases.</p>	 <p>WEBINAR FREE</p> <p>Reset. Restart: your mindset (introduction to programme)</p> <p>Mon 19 Apr 2021 Set yourself up to win with this introduction to the Reset. Restart series.</p>	 <p>WEBINAR FREE</p> <p>Innovating for Growth webinar: Introduction to copyright for business</p> <p>Mon 19 Apr 2021 Almost every organisation has intellectual property of some sort – this series of webinars helps businesses to understand and protect it.</p>

13. ábra

Részlet a Business & IP Centre online rendezvényeiből (The British Library)

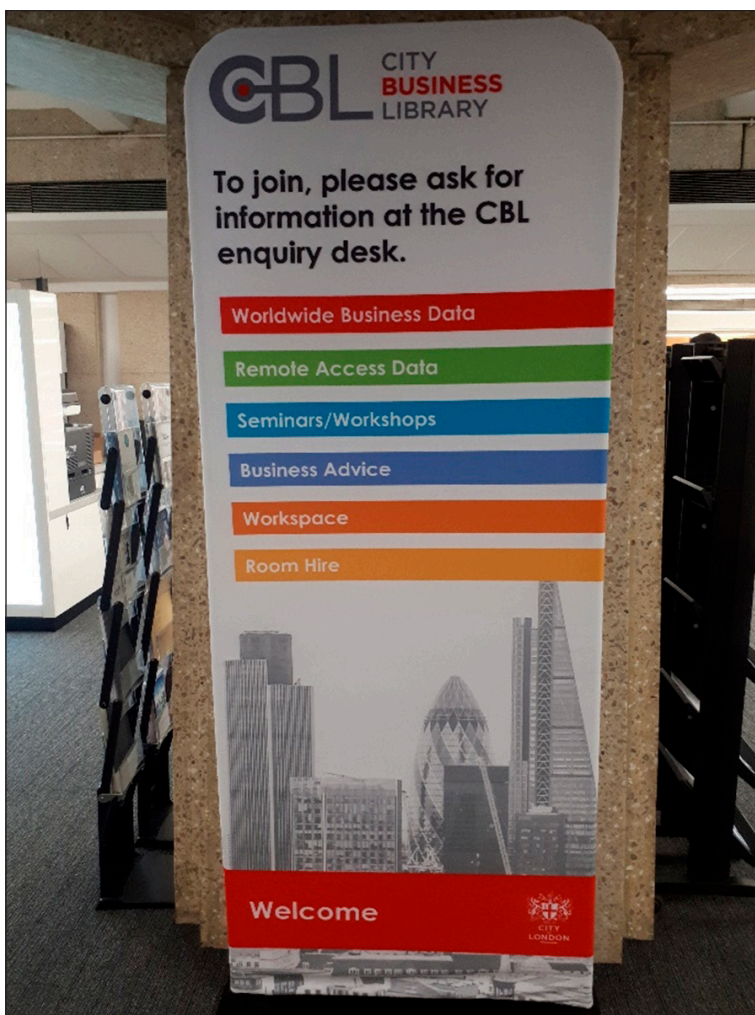
Forrás: <https://www.bl.uk/business-and-ip-centre/workshops-and-events>

[CC BY 4.0]

Tudományos beágyazottság

A globális tudománymetriai rangsorokban elismert *library and information science* (LIS) szakfolyóiratok között találhatunk olyanokat, amelyek részben vagy egészben a pénzügyi kultúra, az üzleti információ stb. könyvtári vetületeit tárgyalják. Így a *Scimago Journal & Country Rank* (SJR) által Q2-es minősítésű *Journal of Business and Finance Librarianship* című időszaki kiadványt, amelynek 2015. évi tematikus száma például a 'financial literacy' köré szerveződött,¹¹² de említhetjük itt a Q1-es *College & Research Libraries*¹¹³ és a *The Reference Librarian*¹¹⁴

frissen, 2021 márciusában megjelent közleményeit is. Ugyanígy számos elemzés tárgyalja a vállalkozásfejlesztés könyvtári lehetőségeit,¹¹⁵ akár felsőoktatási környezetben, amiről – terjedelmi korlátok és az egyetemek mint innovációs központok sajátos helyzete figyelembevételével – most nem szólhattunk részletesen. Egy külön tanulmányt érdemel intézményi hátterük okán professzionálisabb módszereik elemzése (akár a pénzügyi kultúra fejlesztése terén is, hiszen az egyetemek gazdasági profilú fakultásai magától értetődő partnerei saját könyvtáraiknak).¹¹⁶ Önálló kötetek is szép számban állnak rendelkezésre a témákban.¹¹⁷ Nem lehet ez másképp, hiszen a

14. ábra

*A City Business Library (London) felhasználoít fogadó molinó
Forrás: a szerző felvétele (2019)*

kutatás feladata a világ megismerése, majd törvényszerűségeinek feltárásán alapuló tudományos eredményekkel a gyakorlatban alkalmazható (és megismételhető) megoldásokkal szolgálni. Nemzetközi szakmai szervezetek stratégiáiban is megjelenik a vezetői pénzügyi ismeretek szükségessége,¹¹⁸ amit magyarországi kutatások is alátámasztanak.¹¹⁹

A szolgáltatások működtetése, a tudományos-szakirodalmi háttér kölcsönösen feltételezi egymást a képzők képzésével. Az üzleti információs kompetenciafejlesztésnek a felsőfokú könyvtárosképzésben jelentékeny nemzetközi szakirodalma és curriculumgyakorlata van.¹²⁰ Az iskolarendszeren kívül az ALA RUSA BRASS *Business Reference 101* (BizRef 101) címmel háromhetes posztgraduális tanfolyami

képzést kínál.¹²¹ Magyarországon a rendszerváltás utáni biztató indulás után a megtorpanás évei következtek.¹²² A képzőintézmények közül az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézete* két évtizede kezeli prioritásként a pénzügyi ismeretek, a pénzügyi tudatosság, a vállalkozásfejlesztés témakörének oktatását-kutatását.¹²³ „Mikor cégtársammal megtartottuk első taggyűlésünket, minden körülöttünk lévő ember felkapta a fejét az ELTE BTK-n: Itt ilyet is tanítanak? Pedig ez a mi könyvtártudományi tanszékünkön – hosszú évek óta – már nem különös. Előző félévben elsajátítottuk a gazdasági és jogi ismeretek, valamint a menedzsment és marketing alapjait, amelyeket most a gyakorlatban kellett alkalmaznunk

dr. Kiszl Péter irányításával, aki könyvtárosként és közgazdászként egyaránt segítette, de szigorúan meg is követelte a hatékony csoportmunkát. Hétről-hétre újabb feladatokat kaptunk, az eredményeket pedig minden cégnél egyesével elemezve építettük fel információs kisvállalkozásunkat. Mindvégig a valós piaci igények kielégítését tartottuk szem előtt, ennek figyelembevételével állítottuk össze projektdokumentumunkat, amely nem csak a szemináriumi jegy megszerzéséhez volna jó, hanem ha szeretnénk, akkor segítségével meg is alapíthatnánk első cégünket. Hogy milyen cégprofilok, tevékenységi körök fordultak elő? Az már üzleti titok.”¹²⁴ A 2009-ből származó hallgatói vélemény egyfajta módszert közvetít. A képzésnek nem az önálló vállalkozások létrehozása a kifejezett célja, hanem a gazdasági és jogi folyamatokban való eligazodás, a pénzügyi felkészültség csiszolása, a vállalkozói szemléletmód csíráinak elültetése a diákokban, mellyel a végzett szakemberek a könyvtárakban is széles látókörű, gazdasági kérdésekben jártas, magabiztos kulturális menedzsereké válhatnak.

Társadalmi hasznosság

„Most olyan intézményrendszert kell létrehozni, amely megfelel a plurális demokráciák és piaci gazdaságok elvének és gyakorlatának, de meg tudja őrizni az értékeket, sőt képes hatékonyabb terjesztésükre is”¹²⁵ – olvasható a rendszerváltás után néhány évvel Vitányi Ivántól. Több mint harminc esztendő telt el 1989 óta, de a kultúragazdaságtan területén még mindig van mit tanulnunk. A „karcsúbb, de hatékonyabb állam – külső források bevonása” koncepció folyamatosan jelen van a köztudatban, s az intézményvezetők számára már szabvány-sorvezető¹²⁶ is rendelkezésre áll, mely a könyvtárak gazdasági értékének felmérése terén világos üzenetet hordoz: „A könyvtárak ki tudják számolni szolgáltatásaik pénzben kifejezett értékét és fel tudják mérni, hogy milyen a könyvtár hatása egy tágabb gazdasági környezetben. Ez különösen akkor fontos, ha a könyvtárnak érvekkel kell alátámasztania költségvetését. A könyvtárak nem egyedül versenyeznek a közpénzekért és a pénzügyi támogatásokért. Bizonyítaniuk kell tevékenységeik fontosságát és szolgáltatásaik értékét.”¹²⁷ Az ISO 16439 két fő módszere:

1. a könyvtár hozadékának értéke pénzügyileg kifejezve (pótlási költségek kiszámítása, könyvtárhasználat értékének tételes meghatározása, időráfordítás költsége, használói becslés a gazdasági és

pénzbeli értékről, feltételes értékelés);

2. a könyvtárak (elsősorban a helyi) gazdaságra gyakorolt hatása (vásárlóként és munkaadóként); közvetett turisztikai, kutatási, építészeti, kulturális és szabadidős tevékenységekkel; üzleti információszolgáltatással, kisvállalkozói mentorálással; információműveltség-fejlesztéssel és képzéssel, tudományos előmenetel támogatásával.

Mindkettőre, illetve kombinációjukra is találhatunk követendő külföldi és hazai példákat, érdemes lenne a kérdéskörnek a magyarországi könyvtárügyben, illetve szaksajtóban nagyobb teret engedni, a jelenleginél erőteljesebb hangsúlyt fektetni a források legitimációjára. A könyvtárak ugyanis ma is dominánsan állami forrásokból gazdálkodnak, emellett jelentősek lehetnek (eseti) pályázati bevételeik. Saját bevételeik (pl. beiratkozási és késedelmi díjak) és a külső forrásokból származó támogatásaik (pl. adományok, vállalkozási tevékenység)¹²⁸ rendszerint a legkisebb tételek.¹²⁹

A nemzetközi szaksajtóban már a 2008-as gazdasági világválság nyomása előtt is komoly elemzések és programok jelentek meg a könyvtár hatékonyságáról, értékéről, hasznáról, nélkülözhetetlenségéről stb.,¹³⁰ és a hazai szakfolyóiratokban is felbukkant a téma.¹³¹ Napjainkban minden jelentősebb szakmai szervezet, köztük az IFLA is dolgozik azon, hogy globálisan bemutassa a könyvtárakra fordított adópénzek megtérülését. Az IFLA utal arra, hogy bármennyire is léteznek központi marketing és PR, illetve lobbitevékenységek, helyi szinten kell bizonyítani (olvasatunkban: közérthetően, egyszerű hozzáféréssel, online kommunikálni¹³²) a könyvtár nélkülözhetetlenségét az információs műveltség, a digitális írástudás, a demokratikus találkozóhely és közösségi tér, az internet-hozzáférés és internetes készségfejlesztés, az e-kormányzati és e-kereskedelmi alkalmazások elérése stb. terén. Az érvelés hiánya végzetes lehet, hiszen a válság nyomán a költségvetések megkurtítása sok esetben a kultúrát érinti a legsúlyosabban. Felmérések szükségesek arról, mi hiányzik és megszűnése esetén mi hiányozna a társadalomnak, azonban körültekintően, reálisan, a túlzásokat kerülve, pozitív és barátságos üzenetben szükséges ezeket megfogalmazni, nem megkerülve az esetleges károk érzékeltetését.¹³³ Az értékteremtés prizmjaja¹³⁴ nem alkotható meg univerzálisan az összes nyilvános könyvtár számára, de a bizonyítékok gyűjtése inspirációt és támogatást nyújthat, ezáltal pozitív hatással lehet a helyi közösségekre.

Az ALA *National Impact of Library Public Programs Assessment* (NILPPA) kezdeményezése dokumentálja az amerikai nyilvános könyvtári programok jellemzőit, ezzel kifejezve eredményeiket és értékeiket.¹³⁵ A könyvtáros kompetenciákkal kapcsolatban külön kiemeli a pénzügyi felkészültséget: a költségvetéstervezést, a forrásszerzést, a gazdálkodást, a külső partnerekkel történő együttműködést. *State of America's Libraries Report*¹³⁶ évente megjelenő országjelentéseiben méltó teret szentel a gazdaságfejlesztést bizonyító statisztikáknak. Már zajlik az ALA FY2022 #FundLibraries kampánya, melynek célja kormányzati forrásszerzés az USA 116 000 könyvtárának. A 2022-es pénzügyi évre kitűzött cél legalább 206 millió amerikai dollár elérése a *Library Services and Technology Act* (LSTA) és 50 millió amerikai dollár az *Innovative Approaches to Literacy* (IAL) program keretében (15. ábra).¹³⁷ A szétosztott állami források transzparenssek, intézményenként lekérdezhetők az *Institute of Museum and Library Services* honlapjáról.¹³⁸

15. ábra

A Fund Libraries Campaign Instagramra optimalizált arculati eleme (ALA)

Forrás: http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org/advocacy/files/content/advleg/graphics/FL_Instagram-share.jpg

[Copyright 2021, ALA. This document may be reprinted and distributed for non-commercial and educational purposes only, and not for resale.]

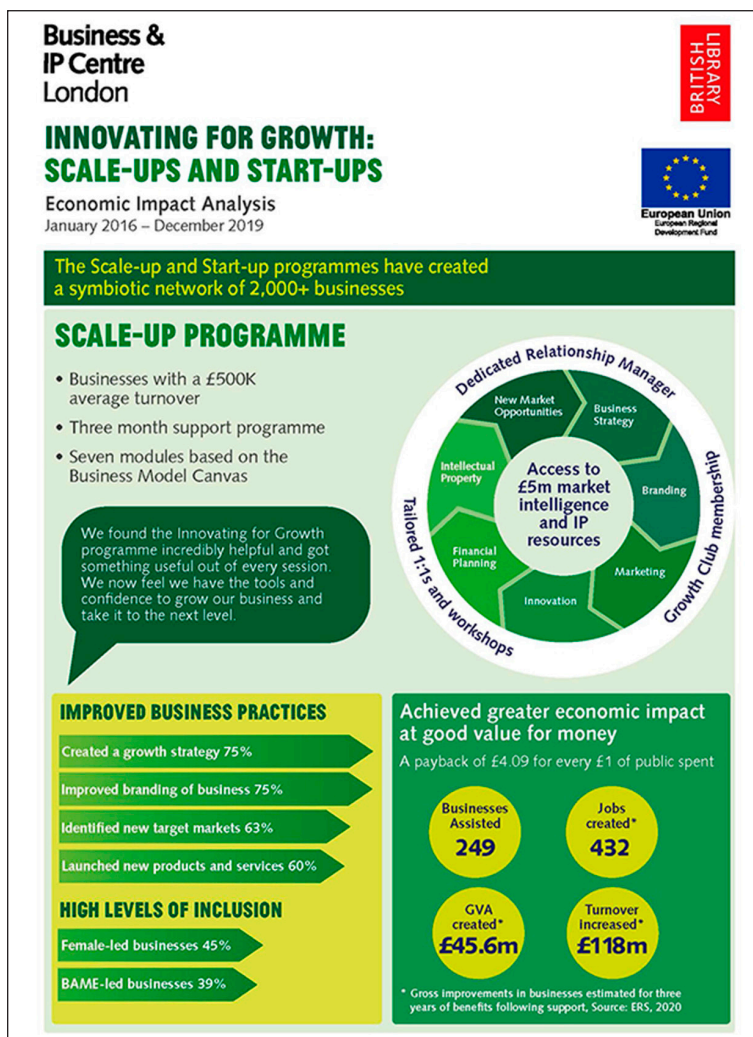
Egyre több intézmény tesz közzé alapos szakértői anyagokat saját gazdasági hasznáról,¹³⁹ ennek egyik zászlóshajója a brit nemzeti könyvtár. A The British

Library statisztikai adatokkal gazdagon alátámasztottan, szakértői anyagokkal¹⁴⁰ bizonyítja például, hogy a BIPC Network érdemben 2016 és 2018 között, három év alatt például több mint 12 000 új vállalkozás és 8000 álláshely létrehozásában való közreműködéssel, 78 millió angol font értékben járult hozzá a brit nemzetgazdaság fejlődéséhez. Minden egyes font közpénz 6,95 font megtérüléssel járt. Az *Innovating for Grow* program 2016 és 2019 közötti – hasonlóan grandiózus – eredményeit a 16. ábráról olvashatjuk le. Óriási fegyvertény ez akkor, amikor a könyvtáraknak napi szinten meg kell küzdeniük elismertségükért, presztízsükért, finanszírozásukért. A BIPC kiváló példája a könyvtári társadalmi hasznosság objektív, minden kétséget kizáró kommunikációjára, amit egyúttal bizonyítanak a használók videó-spotokban vagy rövid szöveges üzenetekben (17. ábra) közzétett elismerései (case studies) is. Szerencsére előjáró magyarországi példával is találkozni. A könyvtár jó befektetés – hirdeti a 18. ábrán a *Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ*, a *Return on investment* (ROI) befektetésarányos megtérülési mutató kiszámításával.

Fontos tisztázni: a könyvtárak szolgáltatásai nem ingyenesek, szolgáltatásaikért többnyire ugyan közvetlenül nem, de közvetve azonban a használók fizetnek a fenntartóktól biztosított költségvetés által. Adóforintokból finanszírozott közintézmények révén inkább fogalmazzunk így és támasszuk alá számadatokkal: a könyvtárak minden fillért megérnek.¹⁴¹

Felhívás keringőre

„*Mi lesz a könyvtárral?*” – tette fel a kérdést 2009-ben Papp István, a hazai könyvtárügy doyenje, majd így folytatta: „*Ez az a kérdés, amelyre senki sem tud biztos választ, csak valószínűsít, extrapolál, jövendöl vagy struccmadarat játszik. Ez utóbbi a legveszélyesebb, mert a változás apró sokkok sorozataként (többnyire technikai innovációk és költségvetési döntések formájában) játszódik le, amely nem kíván azonnali és határozott reagálást, hiszen „ráérünk arra még”.* Az így kelt hamis remény a könyvtáros konzervativizmusát erősíti: kibekkeli, kiguggolja, átvészeli a nehézségeket, panaszkodik, kicsit takarékoskodik, de az idők változtával ott szeretné folytatni, ahol abbahagyta. Holott ideje volna reformos arculatát fordítani a társadalom felé, elővenni innovációs készségét.”¹⁴² Pro és kontra érveket lehetne felsorakoztatni, ezek helyett inkább réginek tekinthető és egyben újként

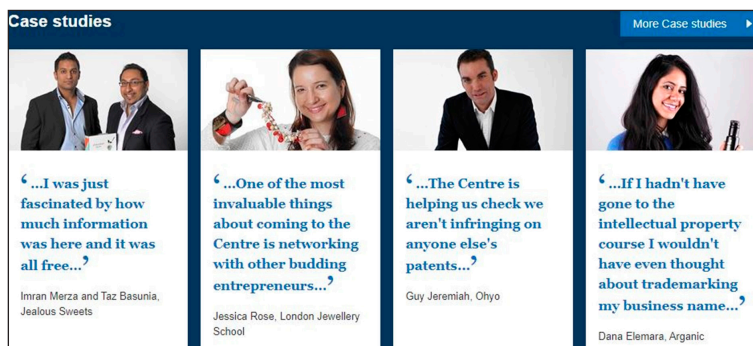

16. ábra

Az Innovating for Grow program 2016 és 2019 közötti gazdasági hatásai (The British Library)

Forrás: <https://www.bl.uk/business-and-ip-centre/about>

[CC BY 4.0]

17. ábra

Használói vélemények a Business & IP Centre szolgáltatásairól (The British Library)

Forrás: <https://www.bl.uk/business-and-ip-centre> [CC BY 4.0]

18. ábra

A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ gazdasági megtérülést bemutató infografikája

Forrás: Kirakat. Szakmai Hírontó 3. évf. 2. sz.

https://www.gvkiik.hu/uploaded_files/files/hirlevel/3.evfolyam/haromperketto.pdf

jelentkező, nem várt kérdések sorozatával zárjuk tanulmányunkat: Mi lesz a Covid19 után?¹⁴³ A járvány által előidézett krízishelyzet hogyan változtathatja meg a kultúrafinanszírozást, a közgyűjteményi szakpolitikákat? Miképpen válhat a *közjóból* (public good) *közösségi érték* (public value)? Milyen értéket képvisel az állampolgárok számára a kulturális intézményrendszer?¹⁴⁴ Hogyan befolyásolható pozitív irányba a döntéshozók véleménye, a használók által a könyvtárakról kialakított kép, a szakma presztízse, utánpótlása, az intézményrendszer pozicionálása?¹⁴⁵ Feszül-e indokolt ellentét a települési és a tudományos könyvtárak között, vagy továbbra is egységes könyvtári hálózatban, hivatásban, érdekképviselésben gondolkodunk?¹⁴⁶ Hogyan változnak a digitális gazdaság kihívásai közepette a könyvtárak szolgáltatásai?¹⁴⁷

A takarékoság, a hosszú távra tervezés, az ésszerű kockázatvállalás, a fejlesztő- és újítóképesség a fenntarthatóság értékei, amelyek közvetlen vagy közvetett adottságai a hazai könyvtári rendszernek. Közleményünkben számos bevált recept tudományos feldolgozásával rámutattunk, hogy a fenntarthatóság, azon belül is a gazdaságfejlesztés támogatása Magyarországon is adaptálható, bizton vállalható és megtérülő, számszerűsíthető eredményekkel járó, társadalmi elismerést hozó könyvtári feladat. Könyvtárosként sem feledhetjük, hogy *„az élet nemcsak könyvespolcok határolta jóléti karám, hanem üzleti porond is, ahol a bravúros teljesítményeket értékelik.”*¹⁴⁸

*

Készült a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, valamint az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával.

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

Az elektronikus hivatkozások megtekintésének dátuma a tanulmány szerkesztése során végzett ellenőrzés időpontját tükrözi.

1. RÓZSA György. „Könyvtárak: az 'információs autósztráda' szervizállomásai vagy bázisintézményei?” == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 4. (1995) 6., p. 15–16. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: <https://epa.oszk.hu/01300/01367/00165/pdf/02konyvtarpolitika.2.pdf> [Megtekintve: 2021.05.05.]
2. Korai kutatásainkra hatással volt Rózsa György munkássága, aki a 2005-ben kiadott monográfiánk előszavát is jegyzi: RÓZSA György. Előszó. == KISZL Péter. Üzleti információ, céginformáció és a könyvtárak. Budapest: ELTE, 2005. p. 8. ISBN 978-963-217-689-5. A témával kapcsolatos első publikációnk 21 évvel ezelőtt jelent meg: KISZL Péter. Rendszerváltás a könyvtárakban: Közkönyvtárak a gazdasági információk közvetítésében. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47. (2000) 4., p. 171–182. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/2310> [Megtekintve: 2021.05.05.]
3. AUDUNSON, Ragnar A. [et al.] eds. Libraries, archives and museums as democratic spaces in a digital age. Berlin: De Gruyter Saur, 2020. 370 p. (Current topics in library and information practice). ISBN 9783110629545. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1515/9783110636628> [Megtekintve: 2021.05.05.] Ism. KOLTAY Tibor. De-
4. AUDUNSON, Ragnar A. Do we need a new approach to library and information science? == Bibliothek Forschung und Praxis, 42. (2018) 2., p. 357–362. ISSN 1865-7648. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1515/bfp-2018-0040> [Megtekintve: 2021. 05. 05.]
5. KISZL Péter. A könyvtár- és információtudomány, valamint a könyvtárosképzés válaszai a gazdasági, társadalmi és technológiai kihívásokra. == Valóságos könyvtár, könyvtári valóság: Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020. KISZL Péter – BODA Gáborné Köntös Nelli, szerk. Budapest: ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2021. p. 57–74. ISBN 978-963-489-268-7. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.21862/vkkv2020.57> [Megtekintve: 2021.05.05.]
6. GAHAGAN, Pia M. – CALVERT, Philip J. Evaluating a public library makerspace. == Public Library Quarterly, 39. (2020) 4., p. 320–345. ISSN 0161-6846. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/01616846.2019.1662756> [Megtekintve: 2021.05.05.]; CUN, Aijuan – ABRAMOVICH, Samuel – SMITH, Jordan M. An assessment matrix for library makerspaces. == Library & Information Science Research, 41. (2019) 1., p. 39–47. ISSN 0740-8188. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2018.12.001>

- lislr.2019.02.008 [Megtekintve: 2021.05.05.]; FENFANG, Cao – SHUHENG, Wu – STIVILA, Besiki. Library makerspaces in China: A comparison of public, academic, and school libraries. == *Journal of Librarianship and Information Science*, 52. (2020) 4., p. 1209–1223. ISSN 0961-0006. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1177/0961000620908657> [Megtekintve: 2021.05.05.]; THOMSETT-SCOTT, Beth, ed. *Makerspace and Collaborative Technologies* [elektronikus dok.]. Blue Ridge Summit PA: Rowman & Littlefield, 2020. 120 p. (LITA Guides). ISBN 1538126494 (EPUB)
7. BRUWER, Tim. The Fitzroy Public Library tool lending service: Management implications. == *Australian Library Journal*, 36. (1987) 1., p. 28–32. ISSN 0004-9670. Hozzáférhető csak regisztrált felhasználóknak: <https://search.proquest.com/scholarly-journals/fitzroy-public-library-tool-lending-service/docview/57209804/se-2?accountid=15870> [Megtekintve: 2021.05.05.]; MASSIS, Bruce E. From iPads to fishing rods: Checking out library materials. == *New Library World*, 114. (2013) 1/2., p. 80–83. ISSN 0307-4803. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/03074801311291983> [Megtekintve: 2021.05.05.]; JONAS, Söderholm. Borrowing tools from the public library. == *Journal of Documentation*, 72. (2016) 1., p. 140–155. ISSN 0022-0418. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/JD-01-2015-0010> [Megtekintve: 2021.05.05.]; JONAS, Söderholm. Tool lending librarianship. == *Journal of Librarianship and Information Science*, 50. (2018) 4., p. 374–385. ISSN 0961-0006. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1177/0961000616666627> [Megtekintve: 2021.05.05.]
 8. LEAVITT, Laura L. – HAMILTON-PENNELL, Christine – FAILS, Barbara. An economic gardening pilot project in Michigan: Libraries and economic development agencies collaborating to promote entrepreneurship. == *Journal of Business & Finance Librarianship*, 15. (2015) 3/4., p. 208–219. ISSN 0896-3568. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/08963568.2010.487692> [Megtekintve: 2021.05.05.]
 9. What libraries do. == *I Love Libraries: An initiative of the American Library Association* [online]. Chicago, IL: ALA, cop. 2009–2020. Hozzáférhető: <http://www.ilovelibraries.org/what-libraries-do> [Megtekintve: 2021.05.05.]; *Libraries transform: An initiative of the American Library Association* [online]. Chicago, IL: ALA, cop. 2009–2015. Hozzáférhető: <http://www.ilovelibraries.org/librariestransform> [Megtekintve: 2021.05.05.]
 10. KISZL Péter. Ki viszi át...?: A könyvtárak társadalmi felelősségvállalása a digitális korban. == *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 64. (2017) 1., p. 1–23. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/774> [Megtekintve: 2021.05.05.]
 11. BÓDOG András. Miért kell a könyvtárárpület? == *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*. 29. (2020) 11., p. 29–32. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/01300/01367/00333/pdf/EPA01367_3K_2020_11_029-032.pdf [Megtekintve: 2021.05.05.]
 12. MOORE, Jennifer – ELKINS, Aaron – BOELEN, Helen. *Libraries on the move: By land, by sea, and by air*. == 2017 IASL Conference Proceedings (Long Beach, California, USA): Learning without borders [online]. [Edmonton]: University of Alberta Library, 2017. p. 213–221. ISSN 2562-8372. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.29173/iasl7167> [Megtekintve: 2021.05.06.]
 13. BÓDOG András. Könyvtárak a koronavírus-járvány idején: Pandémia és infodémia. == *Könyvtári Figyelő*, Ú.f. 30.=66. (2020) 3., p. 419–436. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00362/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2020_03_419-436.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
 14. HAUKE, Petra – CHARNEY, Madeleine – SAHAVIRTA, Hari, eds. *Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world*. Berlin: De Gruyter Saur, 2018. (IFLA Publications; 177.) ISBN 978-3-11-060584-6. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1515/9783110608878> [Megtekintve: 2021.05.06.]
 15. IFLA Environment, Sustainability and Libraries Section [online]. == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA. Utolsó frissítés: 2021.03.11. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/environment-sustainability-and-libraries> [Megtekintve: 2021.05.06.]
 16. IFLA Green Library Award [online]. == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA. Utolsó frissítés: 2021.05.18. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/node/10159> [Megtekintve: 2021.05.06.]; Az Óbudai Platán Könyvtár Ezüsthegyi Könyvtár 2020. évi pályázata: SZÉPVÖLGYI Katalin. *Library in the garden, garden in the library – green complexity in the life of a public library* Ezüsthegy Library Branch Library of Óbuda Platán Library. Application for the IFLA – ENSULIB Green Library Award 2020 [online]. [The Hague]: IFLA: De Gruyter, 2020. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/documents/ezusthegy-library.pdf> [Megtekintve: 2021.05.18.]
 17. FLEISCHER Tamás. A fenntarthatóság fogalmáról. 1. fejezet. == *Közszolgálat és fenntarthatóság*. KNOLL Imre – LAKATOS Péter, szerk. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. p. 9–24. ISBN 978-615-5491-64-1. Hozzáférhető: <http://real.mtak.hu/id/eprint/18404> [Megtekintve: 2021.05.06.]
 18. Pl.: SVEIBY, Karl E. *Szervezetek új gazdasága: a menedzselt tudás*. Budapest: KJK–Kerszöv Kiadó, 2001. 291 p. ISBN

- 963-224-599-7 és BODA György. A tudástőke kialakulása és hatása a vállalati menedzsmentre [elektronikus dok.]. Doktori értekezés; Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Budapest, 2005. Hozzáférhető: <http://hdl.handle.net/10890/396> [Megtekintve: 2021.05.06.]
19. 8/2013. (III. 28.) OGY határozat a Nemzeti Fenntartható Fejlődés Keretstratégiáról. == Törvények és országgyűlési határozatok [online]. Budapest: Wolters Kluwer, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a13h0018>. OGY [Megtekintve: 2021.05.06.]
20. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia 2013. Budapest: Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, 2013. 20. p. ISBN 978-963-08-7737-4. Hozzáférhető: <https://eionet.kormany.hu/akadalymentes/download/1/26/71000/NFFT-HUN-web.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]
21. Uo.: p. 25–26.
22. HARDIN, Garrett. The tragedy of the commons. == Science, 162. (1968) 3859., p. 1243–1248. ISSN 0036-8075. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1126/science.162.3859.1243> [Megtekintve: 2021.05.06.]
23. MEADOWS, Donella H. – MEADOWS, Dennis L. – RANDERS, Jørgen – BEHRENS, William W. III. The limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. New York, NY: Universe Books, 1972. 205 p. ISBN 0-87663-165-0. Hozzáférhető: https://collections.dartmouth.edu/teitexts/meadows/diplomatic/meadows_ltg-diplomatic.html [Megtekintve: 2021.05.06.]
24. Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future. Oslo: [United Nations], 1987. 300 p. Hozzáférhető: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>. [Megtekintve: 2021. 05. 06.] és PERSÁNYI Miklós, szerk.: Közös jövőnk. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, 1988. 404 p. ISBN 963-232-660-1
25. FODOR Éva. A fenntarthatóság értelmezése és elvi keretei. == Új Pedagógiai Szemle, 70. (2020) 1/2., p. 133–146. ISSN 1215-1807. Hozzáférhető: https://epa.oszk.hu/00000/00035/00197/pdf/EPA00035_upsz_2020_01-02_133-146.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
26. Human Development Index (HDI).[online]. == Human Development Report [webhely]. New York, NY: United Nations Development Programme, 2020. Hozzáférhető: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> [Megtekintve: 2021.05.06.]
27. The next frontier: Human development and the Anthropocene: Human Development Report 2020 [elektronikus dok.]. New York, NY: United Nations Development Programme, 2020. 412 p. eISBN 978-92-1-005516-1, eISSN 2412-3129. Hozzáférhető: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]
28. Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development: United Nations A/RES/70/1. General Assembly, 21 October 2015 [elektronikus dok.]. [New York, NY]: United Nations, 2015. 35 p. Hozzáférhető: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E [Megtekintve: 2021.05.06.]
29. The 17 goals [online]. == United Nations Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development. [New York, NY]: UN, [2015]. Hozzáférhető: <https://sdgs.un.org/goals> [Megtekintve: 2021.05.06.]; 17 goals to transform our world [online]. == United Nations Sustainable Development Goals. [New York, NY]: UN, [2015]. Hozzáférhető: <https://www.un.org/sustainabledevelopment> [Megtekintve: 2021.05.06.]
30. The International Advocacy Programme (IAP) [online]. == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA. Utolsó frissítés: 2021.04.16. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/ldp/iap> [Megtekintve: 2021.05.06.]
31. Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda [online]. == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA. Utolsó frissítés: 2020.03.10. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/libraries-development> [Megtekintve: 2021.05.06.]
32. Ld.: MESCHÉDE, Christine – HENKEL, Maria. Library and information science and sustainable development: A structured literature review. == Journal of Documentation, 75. (2019) 6., p. 1356–1369. ISSN 0022-0418. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/JD-02-2019-0021> [Megtekintve: 2021.05.06.]
33. PI.: PINTO, Leonor G. – OCHÓA, Paula. Public libraries' contribution to Sustainable Development Goals: Gathering evidences and evaluating practices. IFLA WLIC 2017, Wrocław, Poland. Session 190. Public Libraries, Environment, Sustainability and Libraries SIG [online]. == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA. Utolsó frissítés: 2017.09.29. Hozzáférhető: <http://library.ifla.org/id/eprint/1946> [Megtekintve: 2021.05.06.]
34. Libraries and the Sustainable Development Goals: A storytelling manual [elektronikus dok.]. [Den Haag]: IFLA, 2018. 28 p. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdg-storytelling-manual.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]; Könyvtárosok az ENSZ 2030 Agenda és a fenntartható fejlődés megvalósításáért: Az MKE válasza az IFLA kezdeményezésére: Válogatás a 2017. november 22-i budapesti konferenciát

- követően a résztvevők által beküldött jó gyakorlatokból [elektronikus dok.]. Budapest: Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 2018. [32] p. Hozzáférhető: https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2018/03/SDG_sztorik_nyomda_final-jav3.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
35. Library Map of the World [online]. == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://librarymap.ifla.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]; SDG Storytelling Flowchart [elektronikus dok.]. == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdg-storytelling-flowchart.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]
36. Közvetett magyarországi példák a 34. jegyzetben szereplő MKE-kiadványban olvashatunk.
37. Culture 2030 indicators [elektronikus dok.]. Paris: UNESCO, 2019. 109 p. ISBN 978-92-3-100355-4. Hozzáférhető: UNESDOC Digital Library, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562> [Megtekintve: 2021.05.06.]
38. Sustainable Development Goals == European Commission. International Partnership [website]. [Bruxelles]: EC, [s.a.]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/international-partnerships/sustainable-development-goals_en [Megtekintve: 2021.05.06.]; Európai Bizottság. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A következő lépések Európa fenntartható jövőjéért: Európai fellépés a fenntarthatóságért. COM(2016) 739 final. Strasbourg: Európai Bizottság, 2016. Letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0739&from=EN> [Megtekintve: 2021.05.06.]
39. Sustainable development in the European Union: Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context [elektronikus dok.]. 2020 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 366 p. ISBN 978-92-76-17442-4. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.2785/555257> [Megtekintve: 2021.05.06.]
40. EU holistic approach to sustainable development: The EU approach towards implementing the UN's 2030 Agenda for Sustainable Development together with its Member States [online]. [Bruxelles]: European Commission. [s.a.]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable-development_en [Megtekintve: 2021.05.06.]; European Commission Priorities [elektronikus dok.]. [Bruxelles]: [EC], [s.a.]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/sdgs_web1_0.png [Megtekintve: 2021.05.06.]
41. Európai Bizottság [webhely]. Az Európai Bizottság prioritásai [aloldal]. [Brüsszel]: Európai Bizottság, [2019]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_hu [Megtekintve: 2021.05.06.]
42. Európai Bizottság [webhely]. Európai helyreállítási terv [aloldal]. [Brüsszel]: Európai Bizottság, [2020]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_hu [Megtekintve: 2021.05.06.]
43. European Commission [webhely]. The Digital Economy and Society Index (DESI). [aloldal]. [Bruxelles]: European Commission, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi> [Megtekintve: 2021.05.06.]
44. A digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutató (DESI), 2020 Magyarország [elektronikus dok.]. Brüsszel: Európai Bizottság, 2020. p. 3. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=66944 [Megtekintve: 2021.05.06.]
45. Hungary in the digital economy and society index. == European Commission [webhely]. Shaping Europe's digital future [aloldal]. [Bruxelles]: EC, 2020. Hozzáférhető: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/scoreboard/hungary> [Megtekintve: 2021.05.06.]
46. Vö. CSEH Gergely. A magyar társadalom digitális felkészültsége európai uniós és tengerentúli összehasonlításban. == Társadalmi riport 2020. KOLOSI Tamás – SZELÉNYI Iván – TÓTH István György, szerk. Budapest: TÁRKI, 2020. p. 244–262. ISSN 1216-6561. Hozzáférhető: https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-10/244_262_Cseh_web.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
47. Európai szakpolitikai együttműködés („Oktatás és képzés 2020”). == Európai Bizottság [webhely]. Oktatás és képzés [aloldal]. [Brüsszel]: Európai Bizottság, [2020]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_hu [Megtekintve: 2021.05.06.]
48. A Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. == Európai Bizottság [webhely]. Oktatás és képzés [aloldal]. [Brüsszel]: Európai Bizottság, [2019]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-on-key-competences-for-lifelong-learning_hu [Megtekintve: 2021.05.06.]; Keycompetences for lifelong learning [elektronikus dok.]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 20 p. ISBN 978-92-76-00476-9 (pdf). Hozzáférhető: <https://doi.org/10.2766/569540>; CARRETERO, Stephanie – VOURIKARI, Riina – PUNIE, Yves. DIGCOMP

- 2.1 [elektronikus dok.]: Állampolgári digitáliskompetencia-keret: Nyolc jártassági szinttel és gyakorlati példák-
kal. EUR 18558 EN. [Budapest]: Digitális Pedagógiai
Módszertani Központ, cop. 2019. 36 p. Hozzáférhető:
https://dpmk.hu/wp-content/uploads/2019/07/DigComp2.1_forditas_6_20200130.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
49. European Commission [webhely]. Eurydice [aloldal]. [Bruxelles]: EC, [s.a.]. Hozzáférhető: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/home_en [Megtekintve: 2021.05.06.]
50. Európai Bizottság [webhely]. Erasmus+ [aloldal]. [Brüsszel]: Európai Bizottság, [2019]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_hu [Megtekintve: 2021.05.06.]
51. HEInnovate [webhely]: An initiative of the European Commission's DG Education and Culture in partnership with the OECD. [S.l.]: EC: OECD, [2014]. Hozzáférhető: <https://heinnovate.eu/en> [Megtekintve: 2021.05.06.]
52. DigKomp: Digitáliskompetencia-keretrendszer [online]. [Budapest]: Digitális Jólét Program, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/digkomp> [Megtekintve: 2021.05.06.]
53. CARRETERO, Stephanie – VUORIKARI, Riina – PUNIE, Yves. DigComp 2.1 [elektronikus dok.]: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 48 p. ISBN 978-92-79-68006-9 (pdf), eISSN 1831-9424. Hozzáférhető: <http://dx.doi.org/10.2760/38842> [Megtekintve: 2021.05.06.]
54. Európa digitális évtizede [elektronikus dok.]: A Bizottság kijelöli a digitálisan felkészült Európa 2030-ig történő megvalósítása felé vezető utat. Sajtóközlemény. Brüsszel: Európai Bizottság, 2021. március 9. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_21_983 [Megtekintve: 2021.05.06.]
55. Digital Day 2021 [elektronikus dok.]: EU countries commit to key digital initiatives for Europe's Digital Decade. Press release. Brussels: European Commission, 19 March 2021. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1186 [Megtekintve: 2021.05.06.]
56. Európai Bizottság [webhely]. Európai adatstratégia [aloldal]. [Brüsszel]: Európai Bizottság, [2019]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-data-strategy_hu [Megtekintve: 2021.05.06.]
57. Európai Bizottság [webhely]. Európa digitális jövőjének megtervezése [aloldal]. [Brüsszel]: Európai Bizottság, [2019]. Hozzáférhető: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/shaping-europe-digital-future_hu [Megtekintve: 2021.05.06.]
58. Digitális Jólét Program [webhely]. Rólunk [aloldal]. [Budapest]: Digitális Jólét Program, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/rolunk> [Megtekintve: 2021.05.06.]
59. Felhívások társadalmi egyeztetése 2021–2027. == Palyazat.gov.hu [webhely]. Budapest: Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2019. Hozzáférhető: <https://www.palyazat.gov.hu/felhvsok-trsadalmi-egyeztetse-2021-2027> [Megtekintve: 2021.05.06.]
60. Nyert az ELTE-s részvételű CHARM-EU az Unió pályázatán [elektronikus dok.] == Az Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja. Feltöltve: 2019.06.27. Hozzáférhető: <https://www.elte.hu/content/nyert-az-elte-s-reszvetelu-charm-eu-az-unio-palyazatan.t.19205> [Megtekintve: 2021.05.06.]
61. A fenntarthatóság globális kihívásai [elektronikus dok.] == Az Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja. Feltöltve: 2021.03.14. Hozzáférhető: <https://www.elte.hu/content/a-fenntarthatosag-globalis-kihivasai-felhivas.t.23061> [Megtekintve: 2021.05.06.]
62. A hazai felsőoktatásban rejlő tudás és kapacitások hasznosítása az innovációs ökoszisztéma fenntartható fejlődésének kulcsa [elektronikus dok.] == A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal honlapja. Feltöltve: 2020.01.14., utolsó módosítás: 2020.06.02. Hozzáférhető: <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/innovacios-okoszisztema/egyetemi-innovacios> [Megtekintve: 2021.05.06.]
63. Nemzeti Laboratóriumok Program [elektronikus dok.] == A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal honlapja. Feltöltve: 2021.01.05., utolsó módosítás: 2021.01.18. Hozzáférhető: <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/innovacios-okoszisztema/nemzeti-laboratoriumok> [Megtekintve: 2021.05.06.]
64. Területi Innovációs Platformok [elektronikus dok.] == A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal honlapja. Feltöltve: 2020.04.23., utolsó módosítás: 2021.04.29. Hozzáférhető: <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/innovacios-okoszisztema/teruleti-innovacios> [Megtekintve: 2021.05.06.]
65. Vö. „A könyvtár nem az, aminek elsőre látszik” (7. p.) – erre rímelve a gazdasági fejlődés támogatása számos ponton megjelenik a közösségi tér funkciót körül járva: TÓTH Máté. Könyvtár és közösség. Budapest: Argumentum Kiadó, 2015. 138 p. ISBN 978-963-446-742-7

66. A fiatalok pénzügyi nem formális nevelésének könyvtári eszköztárát részletesen elemzi: KISZL Péter. Pénzügyekben tudatos generációk – könyvtári támogatással?: A fiatalkori pénzügyi nevelés nemzetközi és hazai programkörnyezete. == Könyv és Nevelés, 22. (2020) 3/4., p. 7–35. ISSN 0454-3475.
67. IFLA Strategy 2019–2024 [online] == Az IFLA honlapja. [The Hague]: IFLA, 2019. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/strategy> [Megtekintve: 2021.05.06.]
68. WYBER, Stephen. Delivering development in a digital world. 6 roles for libraries and library workers [YouTube videó]. [The Hague]: IFLA.org, 2020. 17:44 perc. Vetítve a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Kompetencia és trendek c. konferenciáján, 2020. november 18-án. Címfordítás: Fejlődési célok a digitális világban: A könyvtárak és a könyvtárosok hat szerepköre. Hozzáférhető: <https://www.youtube.com/watch?v=ALKITeBedOI> [Megtekintve: 2021.05.06.]
69. Resources for public libraries serving persons experiencing homelessness. == ALA Public Library Association [webhely]. Publications & Resources [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/pla/resources/tools/homelessness> [Megtekintve: 2021.05.06.]
70. HOWARD, Heather A. – WOOD, Nora – STONEBRAKER, Ilana. Mapping information literacy using the business research competencies. == Reference Services Review, 46. (2018) 4., p. 543–564. ISSN 0090-7324. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/RSR-12-2017-0048> [Megtekintve: 2021.05.06.]
71. 150 million new technology-oriented jobs and the skills needed to get them. == ALA Public Library Association [webhely]. Online Learning [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/pla/education/onlinelearning/webinars/ondemand/150million> [Megtekintve: 2021.05.06.]
72. DigitalLead: Rural libraries creating new possibilities. == ALA Public Library Association [webhely]. Digital Literacy [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/pla/initiatives/digitallead> [Megtekintve: 2021.05.06.]
73. Libraries lead with digital skills. == ALA Public Library Association [webhely]. Digital Literacy [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/pla/initiatives/google> [Megtekintve: 2021.05.06.]
74. PLA and Microsoft Public WiFi Access Micro Grant Program. == ALA Public Library Association [webhely]. Digital Literacy [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/pla/initiatives/publicwifi> [Megtekintve: 2021.05.06.]
75. Skilling for employment post COVID-19. == ALA Public Library Association [webhely]. Digital Literacy [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/pla/initiatives/digitalskilling> [Megtekintve: 2021.05.06.]
76. DigitalLearn.org [webhely]. [Chicago, IL]: ALA Public Library Association, 2013. Hozzáférhető: <https://www.digitallearn.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]
77. OECD [webhely]: Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris: OECD, [s. a.]. Hozzáférhető: <http://www.oecd.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]
78. OECD/INFE Toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion [elektronikus dok.]. Paris: OECD, 2018. p. 4. Hozzáférhető: <http://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf> alapján idézi: CSORBA László. Pénzügyi kultúra és pénzügyi műveltség, a pénzügyi magatartás meghatározó tényezői. == Pénzügyi Szemle [online], 65. (2020) 1., p. 75–76. ISSN 2064-8278. Hozzáférhető: https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_1_6 [Megtekintve: 2021.05.06.]
79. BÁRCZI Judit – ZÉMAN Zoltán. A pénzügyi kultúra és annak anomáliái. == Polgári Szemle [online], 11. (2015) 1/3. ISSN 1786-6553. Hozzáférhető: <https://polgariszemle.hu/archivum/93-2015-junius-11-evfolyam-1-3-szam/gazdasagpolitika/651-a-penzuegyi-kultura-es-annak-anomaliai> [Megtekintve: 2021.05.06.]
80. AMAGIR, Alisa – GROOT, Wim – VANDEN BRINK, Henriëtte M. – WILSCHUT, Arie. A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. == Citizenship, Social and Economics Education, 17. (2018) 1., p. 56–80. ISSN 2047-1734. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1177/2047173417719555> [Megtekintve: 2021.05.06.]
81. DEWI, Vera I. – FEBRIAN, Erie – EFFENDI, Nury – ANWAR, Mokhammad – NIDAR, Sulaeman R. Financial literacy and its variables: The evidence from Indonesia. == Economics and Sociology, 13. (2020) 3., p. 133–154. ISSN 2071-789X. Hozzáférhető: <http://doi.org/10.14254/2071-789X.2020/13-3/9> [Megtekintve: 2021.05.06.]
82. ŚWIECKA, Beata – GRZESIUK, Aleksandra – KORCZAK, Dieter – WYSZKOWSKA-KANIEWSKA, Olga. Financial literacy and financial education: Theory and survey. Berlin; Boston MA: De Gruyter Oldenbourg, 2019. 114 p. ISBN 9783110632965. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1515/9783110636956> [Megtekintve: 2021.05.06.]
83. Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája [elektronikus dok.]. [S.l.]: [s.n.], [2017]. 63 p. Hozzáférhető: <https://20152019.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A>

- 1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
84. Business Reference And Services Section (BRASS). == ALA Reference and User Services Association (RUSA) [webhely]. Sections & interest groups [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/rusa/sections/brass> [Megtekintve: 2021.05.06.]
85. RUSA Interest Group: Financial Literacy [online] == RUSA connect [webhely]. Reference and User Association. Chicago, IL: ALA, cop. 2009–2021. Hozzáférhető: <https://connect.ala.org/rusa/communities/community-home?CommunityKey=307cebd5-715a-4f4f-9880-7b669e679b36> [Megtekintve: 2021.05.06.]
86. Financial literacy education in libraries: Guidelines and best practices for service [elektronikus dok.]. [Chicago, IL]: ALA RUSA [etc.], 2014. 38 p. Hozzáférhető: http://www.ala.org/rusa/sites/ala.org.rusa/files/content/FLEGuidelines_Final_September_2014.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
87. Financial literacy in public libraries: A guide for building collections. == ALA [webhely] LibGuides aloldal [online]. [Chicago, IL]: ALA. Utolsó frissítés: 2021.03.18. Hozzáférhető: <https://libguides.ala.org/finra-ore/personalfinance> [Megtekintve: 2021.05.06.]
88. FINRA Financial Industry Regulatory Authority [webhely]. Washington, DC: FINRA, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.finra.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]
89. Money Smart Week: 2019 annual report [elektronikus dok.]. Chicago, IL: Federal Reserve Bank of Chicago, [2020]. 24 p. Hozzáférhető: <https://www.moneysmartweek.org/~media/publications/msw-annual-report/2019-money-smart-week-annual-report.pdf?la=en> [Megtekintve: 2021.05.06.]
90. Smart Investing@Your Library [webhely]. [Chicago, IL]: ALA; [Washington, DC]: FINRA, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://smartinvesting.ala.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]
91. Thinking Money for Kids. == ALA [webhely]. Tools, publications & resources aloldal [online]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/tools/programming/thinking-money-kids> [Megtekintve: 2021.05.06.]
92. A startup magyar terminológiáját meghatározza: 331/2017. (XI. 9.) Korm. rendelet a korai fázisú vállalkozások és a korai fázisú vállalkozásokat támogató vállalkozások nyilvántartásba vétel iránti eljárásának részletes szabályairól. Hozzáférhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2017-331-20-22> [Megtekintve: 2021.05.06.]; Az innováció fogalma: 2014. évi LXXVI. törvény a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról 3. § 6. Hozzáférhető: <https://njt.hu/jogszabaly/2014-76-00-00> [Megtekintve: 2021.05.06.]
93. DSS – Magyarország Digitális Startup Stratégiája [online]. [Budapest]: Digitális Jólét Program, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/dss-magyarország-digitalis-startup-strategiaja> [Megtekintve: 2021.05.06.]
94. HSUP: Hungarian Startup University Program [online] [Budapest]: Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://hsup.nkfi.gov.hu> [Megtekintve: 2021.05.06.]
95. PI. KISZL Péter. Magyarországi céginformációs rendszerek tipizálása. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 49. (2002) 6/7., p. 231–247. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/1915> [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. Bonnie az élvonalban: Koncentráció a hazai céginformációs piacon. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. (2005) 3., p. 122–125. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/1188> [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. Zavarosban halászók: Villanások az üzleti információs piac kétes zónájából. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 58. (2011) 8., p. 348–358. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/890> [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. Könyvtárak a vállalkozókért – nemzetközi impressziók. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. (2017) 5., p. 235–240. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/971> [Megtekintve: 2021.05.06.]
96. MARCO, Guy A. The American public library handbook. Santa Barbara CA: Libraries Unlimited, 2012. 426. p. ISBN 97815911589105
97. KISZL Péter. Könyvtárak a közösségért – New Yorkban. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 9., p. 315–330. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/433> [Megtekintve: 2021.05.06.]
98. SCORE [webhely]. Herndon, VA: SCORE Association, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.score.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]
99. America's SBDC [webhely]. America's Small Business Development Center Network. [S.I.]: America's SBDC, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://americassbdc.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]
100. Chicago Public Library [webhely]. Jobs & Small Business [aloldal]. Chicago, IL: Chicago Public Library, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.chipublib.org/jobs-small-business> [Megtekintve: 2021.05.06.]

101. Phoenix Public Library [webhely]. hive@central [aloldal]. Phoenix, AZ: Phoenix Public Library; City of Phoenix, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://www.phoenixpubliclibrary.org/hive> [Megtekintve: 2021.05.06.]
102. Closing the entrepreneurship gap: Tools for libraries. == Urban Libraries Council [webhely]. Resources [aloldal]. Wahsington, DC: Urban Libraries Council, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.urbanlibraries.org/resources/closing-the-entrepreneurship-gap> [Megtekintve: 2021.05.06.]
103. About Shanghai Library (Institute of Scientific and Technical Information of Shanghai) == Shanghai Library [webhely]. Shanghai: Shanghai Library, [s.a.]. Hozzáférhető: <http://www.library.sh.cn/Web/news/AboutUs/index.html> [Megtekintve: 2021.05.06.]; The Future Learning Experience of Public Area – Redesign Shanghai Library Innovation Space [online] == Sheng-Hung Lee honlapja. [S.l.]: WIX.com, 2017. Hozzáférhető: <https://shenghunglee.wixsite.com/design/shanghaiibraryinnovationspace> [Megtekintve: 2021.05.06.]
104. BARTON Dávid. Üzleti információszolgáltatás az Egyesült Királyságban. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61. (2014) 5., p. 167–184. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/392> [Megtekintve: 2021.05.06.]
105. The British Library [webhely]. Business & IP Centre National Network [aloldal]. London: British Library, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://www.bl.uk/business-and-ip-centre/national-network> [Megtekintve: 2021.05.06.]
106. RIES, Eric. Lean startup: Hogyan tegyük ötleteinket sikeressé és fenntarthatóvá? Átd. kiad. Budapest: HVG Könyvek Kiadó, 2019. 286 p. ISBN 9789633041437
107. British Library Business & IP Centre [YouTube videó]. [London]: BIPCTV, [2016]. 2:33 perc Hozzáférhető: <https://www.youtube.com/user/BIPCTV> [Megtekintve: 2021.05.06.]
108. City Business Library (CBL) [online]. Hozzáférhető: <https://www.cityoflondon.gov.uk/supporting-businesses/economic-research/city-business-library> [Megtekintve: 2021.05.06.]; GREENWOOD, Esther – FOSTER, Wendy. Services for business at City Business Library. == Refer [online], 31. (2015) 2., p. 26–28. ISSN 0144-2384. Hozzáférhető: <https://referisg.wordpress.com/2015/06/21/services-for-business-at-city-business-library> [Megtekintve: 2021.05.06.] A tanulmány benyújtása után a City Business Library elnevezése megváltozott: Small Business Research and Enterprise Centre (SBREC).
109. BnF [webhely]. PRISME: Pôle de Ressources et d'Information Sur le Monde de l'Entreprise [aloldal]. [Paris]: BnF, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.bnf.fr/fr/prisme-pole-de-ressources-et-dinformation-sur-le-monde-de-lentreprise> [Megtekintve: 2021.05.06.]
110. Korábbi üdítő hazai kivétel: SZABÓ Tamás Péter. Gazdasági és üzleti információk szolgáltatása franciaországi nyilvános könyvtárakban. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 12. (2003) 8., p. 26–37. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00044/pdf/03extrahungariam.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]
111. The Library of Congress [webhely]. Science, Technology and Business Division, Business Reference Services [aloldal]. [Washington, DC]: The Library of Congress, utolsó frissítés: 2021.05.11. Hozzáférhető: <https://www.loc.gov/rr/business> [Megtekintve: 2021.05.06.]
112. BOWEN, Cathy F. – RIZK, Daad A. Libraries and financial literacy programs. == Journal of Business & Finance Librarianship, 20. (2015) 1/2., p. 1–6. ISSN 0896-3568. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/08963568.2015.978722> [Megtekintve: 2021.05.06.]
113. VAALER, Alyson – REITER, Lauren – FAULKNER, Ash E. They seek, but do they find?: Investigating the financial information-seeking behavior of college students. == College & Research Libraries, 82. (2021) 2., p. 267–285. ISSN 0010-0870. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.5860/crl.82.2.267> [Megtekintve: 2021.05.06.]
114. FAULKNER, Ash E. Financial literacy literature in U.S. public libraries: exploring common resources in our collections. == The Reference Librarian, 62. (2021) 1., p. 59–80. ISSN 0276-3877. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/02763877.2021.1892010> [Megtekintve: 2021.05.06.]
115. PI. HOPPENFELD, Jared et al. Librarians and the entrepreneurship bootcamp for veterans: Helping disabled veterans with business research. == Journal of Business & Finance Librarianship, 18. (2013) 4., p. 293–308. ISSN 0896-3568. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/08963568.2013.825227> [Megtekintve: 2021.05.06.]; PRYOR, Christina. Mind your business: Reaching the small business owner and entrepreneur through community partnership and programming. == Journal of Library Administration, 54. (2014) 3., p. 187–196. ISSN 0193-0826. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/01930826.2014.915164> [Megtekintve: 2021.05.06.]; FRANKS, Janet E. – JOHNS, Carol. Entrepreneur assistance & economic development in Florida libraries. == Reference Services Review, 43. (2015) 3., p. 400–418. ISSN 0090-78324. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/RSR-03-2015-0014> [Megtekintve: 2021.05.06.]; MACDONALD, Anne T. Dedicated business centers in public libraries. == Reference Services Review, 43. (2015) 3., p. 344–368. ISSN 0090-7324. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/RSR-03-2015-0014>

- org/10.1108/RSR-02-2015-0007 [Megtekintve: 2021.05.06.]; MEHRA, Bharat – BISHOP, Bradley W. – PARTEE, Robert P. II. How do public librarians assist small businesses in rural communities?: An exploratory qualitative study in Tennessee. == *Libri*, 67. (2017) 4., p. 245–260. ISSN 1865-8423. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1515/libri-2017-0042> [Megtekintve: 2021.05.06.]; MEHRA, Bharat – BISHOP, Bradley W. – PARTEE, Robert P. II. Small business perspectives on the role of rural libraries in economic development. == *Library Quarterly*, 87. (2017) 1., p. 17–35. ISSN 0024-2519. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1086/689312> [Megtekintve: 2021.05.06.]
116. PI. GRIFFIS, Patrick. Academic libraries as community resource partners for entrepreneurs. == *Reference Services Review*, 43. (2015) 3., p. 461–467. ISSN 0090-7324. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/RSR-06-2015-0028> [Megtekintve: 2021.05.06.]; RADNIECKI, Tara. How academic libraries can support innovation & entrepreneurship. == ICERI2016 9th annual International Conference of Education, Research and Innovation Seville, Spain. 14–16 November, 2016. Proceedings. Valencia: IATED Academy 2016. p. 146–151. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.21125/iceri.2016.1030> [Megtekintve: 2021.05.06.]; CHRISTE, Daniel – BHATT, Jay J. – MCGEE, Douglas G. – WOLFISH, Ruth. Entrepreneurship, engineering, innovation, and libraries: Empowering innovators with information. == 2017 ASEE Annual Conference & Exposition. Columbus, OH: ASEE, 2017. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.18260/1-2--28290> [Megtekintve: 2021.05.06.]; HOEARD, Heather A. – ZWICKY, Dave – PHILLIPS, Margaret. Academic libraries support cross-disciplinary innovation and entrepreneurship. == *Libraries Faculty and Staff Scholarship and Research*. 2018. Paper 206. Hozzáférhető: https://docs.lib.purdue.edu/lib_fsdocs/206 [Megtekintve: 2021.05.06.]; EDENS, Wes – MALECKI, Allison L. Entrepreneurship initiatives in academic libraries. == *Public Services Quarterly*, 16. (2020) 2., p. 107–111. ISSN 1094 9054. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/15228959.2020.1736707> [Megtekintve: 2021.05.06.]
117. FORTE, Eric – OPPENHEIM, Michael R., eds. The basic business library: Core resources and services. 5th ed. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited, 2012. XI, 227 p. ISBN 9781598846119; SMALLWOOD, Carol, ed. The Library's role in supporting financial literacy for patrons. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, [2016]. XV, 341 p. ISBN 9781442265912; WELCH, Melanie – HOGAN, Patrick: Rainy day ready. Financial literacy programs and tools. Chicago, IL: ALA Editions, 2020. VIII, 159 p. ISBN 9780838946312
118. PI. CARL Competencies Working Group. Competencies for librarians in Canadian research libraries [elektronikus dok.]. [S.l.]: Canadian Association of Research Libraries, September 2020. p. 12. Hozzáférhető: <https://www.carl-abrc.ca/wp-content/uploads/2020/09/Competencies-Final-EN-1-2.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]
119. TÓTH Máté. A hazai felnőtt lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben [elektronikus dok.]: Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek: EFOP-3.3.3VEKOP/16-2016-00001: Az én könyvtáram. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2020. p. 44. Hozzáférhető: http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/49234/Toth_Mate_Felnott_olvasas_konyvtarhasznalat.pdf/07ba9b52-f9a3-40b4-84bf-6dbff50d218f [Megtekintve: 2021.05.06.]
120. PI. LIU, Lewis-Guodo – BRYCE, Allen. Business librarians: Their education and training. == *College & Research Libraries*, 62. (2001) 6., p. 555–563. ISSN 0010-0870. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.5860/crl.62.6.555> [Megtekintve: 2021.05.06.]; WHITE, Gary W. Business information courses in LIS programs. == *Journal of Business & Finance Librarianship*, 10. (2005) 2., p. 3–15. ISSN 0896-3568. Hozzáférhető: https://doi.org/10.1300/J109v10n02_02 [Megtekintve: 2021.05.07.]; MEHRA, Bharat – BISHOP, Bradley W. – PARTEE, Robert P. II. A case methodology of action research to promote rural economic development: Implications for LIS education. == *Journal of Education for Library and Information Science*, 59. (2018) 1/2., p. 48–65. ISSN 0748-5786. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.3138/jelis.59.1-2.06> [Megtekintve: 2021.05.06.]; TOANE, Carey – FIGUEIREDO, Rachel. Toward core competencies for entrepreneurship librarians. == *Journal of Business & Finance Librarianship*, 23. (2018) 1., p. 35–62. ISSN 0896-3568. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/08963568.2018.1448675> [Megtekintve: 2021.05.06.]
121. Business Reference 101 – Fall 2020 [online]: Monday, 10/19/2020 – Friday, 11/6/2020. == ALA Reference and User Services Association (RUSA) [webhely]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/rusa/business-reference-101-fall-2020> [Megtekintve: 2021.05.06.]
122. KISZL Péter. Hogyan tovább? Üzleti információszolgáltatás a magyarországi könyvtárakban. == *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 51. (2004) 9., p. 371–378. ISSN 0041-3917. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/1578> [Megtekintve: 2021.05.06.]
123. Részletesen ld. KISZL Péter. Business – informatikus könyvtáros hallgatóknak: A vállalkozói, üzleti információ oktató-

- sa a felsőfokú könyvtárosképzésben. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 51. (2004) 11., p. 484–494. ISSN 0041-3917. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/1656/2401> [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. Pénzügyi kultúra, vállalkozásfejlesztés, képzés: a könyvtár mint a gazdasági fejlődés egyik záloga. == Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2018. KISZL Péter – CSÍK Tibor, szerk. Budapest: ELTE BTK Könyvtár- és Információ-tudományi Intézet, 2018. p. 91–101. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.21862/vkkv2018.91> [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. Kutatás és innováció: Kompetenciafejlesztés a könyvtár- és információtudományi doktori képzésben. == Szakmai ismeretek és készségek – átalakuló hivatás: Válogatott könyvtártudományi tanulmányok. BARÁTNÉ HAJDU Ágnes, szerk. Budapest: Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 2020. p. 163–178. ISBN 973-963-89260-3-6. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.46280/KOMPONF.2020>. Kiszl [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. A könyvtár- és információtudományi képzés ökológiája. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 30.=66. (2020) 1., p. 9–40. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00359/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2020_01_009-040.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]; Hallgatónk tollából származó, szemináriumi munka keretében készült tudományos műveket is idézünk jelen dolgozatban: SZABÓ Tamás Péter: i. m. és BARTON Dávid: i. m.
124. HABÓK Lilla. Információs vállalkozások a bölcsészkaron. == KIT Hírlevél [online], 2009. május 13. Hozzáférhető: http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=informacios_vallalkozasok_a_bolcseszkaron [Megtekintve: 2021.05.06.]
125. Idézi BODÓ Sándor. Közgyűjtemények az ezredforduló küszöbén. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 4. (1995) 6., p. 9–14. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00165/pdf/02konyvtarpolitika2.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]
126. CREASER, Claire. Assessing the impact of libraries – the role of ISO 16439. == Information and Learning Sciences, 119. (2018) 1/2., p. 87–93. ISSN 2398-5348. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/ILS-05-2017-0037> [Megtekintve: 2021.05.06.]
127. MSZ ISO 16439:2019 Információ és dokumentáció. Módszerek és eljárások a könyvtárak hatásának felmérésére. [Budapest]: Magyar Szabványügyi Testület, 2019. p. 64.
128. CLAY, Edwin S. – BANGS, Patricia C. Entrepreneurs in the public library: reinventing an institution.== Library Trends, 48. (2000) 3., p. 606–618. ISSN 0024-2594. Hozzáférhető: https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/8297/librarytrendsv48i3h_opt.pdf?sequence=1 [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. Alapítvány a könyvtárért: Közgyűjteményi forrásteremtés civil eszközökkel. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás [online], 62. (2015) 6., p. 223–245. eISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/210> [Megtekintve: 2021.05.06.]
129. SÖRENY Edina. A könyvtári rendszer támogatásai az elmúlt 10 év tükrében. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás [online], 67. (2020) 1., p. 12–32. eISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/12479> [Megtekintve: 2021.05.06.]; A könyvtári költségvetési ismeretek megjelennek a Piacgazdaság és könyvtárügy az információs társadalomban című mesterszakos kurzusunk tematikájában: Piacgazdaság és könyvtárügy – mestervezetői ismeretek [online]. == ELTE LIS – Blog, feltöltve: 2021. január 18. Hozzáférhető: <http://elte-lis.blogspot.com/2021/01/piacgazdasag-es-konyvtarugy.html> [Megtekintve: 2021.05.06.]
130. PI. SARACEVIC, Tefko – KANTOR, Paul B. Studying the value of library and information services. Part I. Establishing a theoretical framework. == Journal of the American Society for Information Science, 48. (1997) 6., p. 527–542. ISSN 2330-1635. Hozzáférhető: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199706\)48:6%3C527::AID-ASI6%3E3.0.CO;2-W](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199706)48:6%3C527::AID-ASI6%3E3.0.CO;2-W) [Megtekintve: 2021.05.06.]; SARACEVIC, Tefko – KANTOR, Paul B. Studying the value of library and information services. Part II. Methodology and taxonomy. == Journal of the American Society for Information Science, 48. (1997) 6., p. 543–563. ISSN 2330-1635. Hozzáférhető: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199706\)48:6%3C543::AID-ASI7%3E3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199706)48:6%3C543::AID-ASI7%3E3.0.CO;2-U) [Megtekintve: 2021.05.06.]; HOLT, Glen E. Getting beyond the pain: Understanding and dealing with declining library funding. == The Bottom Line, 18. (2005) 4., p. 185–190. ISSN 0888-045X. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1108/08880450510632271> [Megtekintve: 2021.05.06.]; Library Leadership & Management [online]. [Chicago, IL]: ALA, 20. (2006) 1. ISSN 1945-8851. Hozzáférhető: <https://journals.tdl.org/llm/index.php/llm/issue/view/101> [Megtekintve: 2021.05.06.]; RODGER, Eleanor J. Public libraries: necessities or amenities? == American Libraries, 40. (2009) 8/9., p. 46–48. ISSN 0002-9769. Hozzáférhető: www.jstor.org/stable/25650379 [Megtekintve: 2021.05.06.]
131. PI. MIKULÁS Gábor. Gondolatok a pénzszerzésről és a hatékonyságról. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 17.=53. (2007) 2., p. 311–316. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00063/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2007_2_311-316.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]

132. Vö. BARTON Dávid – KISZL Péter. Könyvtári infografikák – tényképek a tengerentúlról. == *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* [online], 62. (2015) 9., p. 315–332. eISSN 1586-2984. Hozzáférhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/553> [Megtekintve: 2021.05.06.]
133. The costs of non-access: Why we should talk about the impacts of not investing in libraries [online]. == IFLA Library Policy and Advocacy Blog, feltöltve: 17 February 2021. Hozzáférhető: <https://blogs.ifla.org/lpa/2021/02/17/the-costs-of-non-access-why-we-should-talk-about-the-impacts-of-not-investing-in-libraries> [Megtekintve: 2021. 05. 06.]
134. SØRENSEN, Kristian M. Where's the value?: The worth of public libraries: A systematic review of findings, methods and research gaps. == *Library & Information Science Research* [online], 43. (2021) 1., Article 101067. ISSN 0740-8188. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2020.101067> [Megtekintve: 2021.05.06.]
135. NILPPA [webhely]: National Impact of Library Public Programs Assessment. Chicago, IL: American Library Association, cop. 1996-2019. Hozzáférhető: <https://nilppa.org> [Megtekintve: 2021.05.06.]
136. ALA [webhely]. State of America's Libraries Report Archives [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: http://www.ala.org/news/mediapresscenter/americaslibraries/soal_archive [Megtekintve: 2021.05.06.]
137. Fund Libraries Campaign. == ALA [webhely] Advocacy & Public Policy [aloldal]. Chicago, IL: ALA, cop. 1996–2021. Hozzáférhető: <http://www.ala.org/advocacy/fund-libraries> [Megtekintve: 2021.05.06.]
138. Institute of Museum and Library Services [webhely]. Grants [aloldal]. Washington, DC: IMLS, [s.a.] Hozzáférhető: <https://www.imls.gov/grants/awarded-grants> [Megtekintve: 2021.05.06.]
139. PI. The economic value of the free library in Philadelphia. October 21, 2010. [elektronikus dok.]. [Philadelphia, PA]: University of Pennsylvania, Fels Institute of Government, [2010]. 62, 3, 7 p. Hozzáférhető: https://stephenslighthouse.com/wp-content/uploads/2013/08/Fels_Report.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
140. British Library Annual Report and Accounts 2019/20 [elektronikus dok.]. London: British Library, 2020. p. 16–19. ISBN 978-1-5286-2106-9. Hozzáférhető: <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/about%20us/annual%20reports/47th%20annual%20report%20and%20accounts%202019-20.pdf> [Megtekintve: 2021.05.06.]; ALLINSON, Gordon – BAGHERLI, Leyla – WILLIAMS, Alan – ROBERTSON, James – HOUSTON, Maxine – RIDLEY-CASTE Thea. Economic Impact Evaluation of the British Library Business & IP Centre National Network [elektronikus dok.]. London: British Library; ERS [etc.], 2019. IV, 90 p. Hozzáférhető: <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/business%20and%20ip%20centre/documents/reports/ers%20bipc%20network%20economic%20impact%20final%20report%20july%202019.pdf?la=en&hash=C35C5A3AA850C6D5B6BED9A807BBA572> [Megtekintve: 2021.05.06.]; ALLINSON, Gordon – ROBERTSON, James – WILLIAMS, Alan – BARLOW, Chris. Innovating for Growth Phase 2 (2016–19): Interim Evaluation (2020): Final Report [elektronikus dok.]. London: The British Library; ERS. 2020. V, 57 p. Hozzáférhető: <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/business%20and%20ip%20centre/documents/reports/innovating%20for%20growth%20201619%20final%20report%20accessibility%20friendly.pdf?la=en&hash=6435C2A64E391DC95B98381B5AE3BB88> [Megtekintve: 2021.05.06.]
141. Vö. HOEK, D. J. There are no free libraries: The best messaging promotes our real-world value. == *American Libraries* [online], March 13, (2013). ISSN 0002-9769. Hozzáférhető: <https://americanlibrariesmagazine.org/2013/03/13/there-are-no-free-libraries> [Megtekintve: 2021.05.06.]
142. PAPP István. Emlékek a közkönyvtárak állományának alakulásáról. == *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 18. (2009) 8., p. 11. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/01300/01367/00222/pdf/EPA01367_3K_2009_08_09-14.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]
143. JONES, Sara. Optimizing public library resources in a post COVID-19 world. == *Journal of Library Administration*, 60. (2020) 8., p. 951–957. ISSN 0193-0826. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/01930826.2020.1820281> [Megtekintve: 2021.05.06.]
144. GRÜB, Birgit – MARTIN, Sebastian. Public value of cultural heritages – towards a better understanding of citizen's valuation of Austrian museums. == *Cultural Trends* [online], 29. (2020) 5., p. 337–358. eISSN 1469-3690. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/09548963.2020.1822142> [Megtekintve: 2021.05.06.]
145. A probléma nem újkeletű: SÁRKÖZI Lea. Végzettségé büfé-aula szak. == *Heti Válasz*, 8. (2008) 24., p. 51. ISSN 1597-0807; Mikrocenzus 2016. 13. A foglalkozások presztízse. Budapest: KSH, 2018. 21 p. ISBN 978-963-235-527-6. Hozzáférhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_13.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]; KISZL Péter. A könyvtár- és információtudo-

mányi képzés ökológiája. i. m.; KISZL Péter. Multidiszciplináris könyvtárosképzés és multifunkciós egyetemi könyvtár a tudásalapú gazdaság kontextusában. == Hagyományok és kihívások VIII.: Országos Könyvtárszakmai Nap, 2019. SZABÓ Panna – SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde, szerk. Budapest: ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár. 2020. p. 29–62. Hozzáférhető: https://doi.org/10.21862/HagyKihiv_2019.29 [Megtekintve: 2021.05.06.]; PALLÓSINÉ TOLDI Márta. Szubjektív gondolatok a hivatásbeli önbecsülésről. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. (2020) 5., p. 50–52. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: https://epa.oszk.hu/01300/01367/00328/pdf/EPA01367_3K_2020_05_50-52.pdf [Megtekintve: 2021.05.06.]; Nehéz helyzetben a pályaválasztók: szakadék tátong a megfizetett és a megbecsült szakmák között. == Portfolio [online], [2021]. Hozzáférhető előfizetéssel: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210119/nehez-helyzetben-a-palyavavalasztok-szakadek-tatong-a-megfizetett-es-a-megbecsult-szakmak-kozott-465898> [Megtekintve: 2021.05.06.]

146. A szakmai szervezetek együttműködésének és külső-belső kommunikációjának elemzése külön kutatás tárgya lehet.

A felhasználókat eligazító amerikai kezdeményezések közül egy példa, a Northeastern Illinois University (Chicago) felhasználókat eligazító YouTube videója: What's the difference between academic and public libraries? [YouTube videó]. [Chicago, IL]: NEIU Libraries. Feltöltve: 2020.06.24. 1:13 perc. Hozzáférhető: <https://www.youtube.com/watch?v=Hze6bf50KBk> [Megtekintve: 2021.05.06.]

147. SMITH, Mark. Top ten challenges facing public libraries. == Public Library Quarterly. 38. (2019) 3., p. 241–247. ISSN 0161-6846. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.1080/01616846.2019.1608617> [Megtekintve: 2021.05.06.]; ZHARINOV, Serhii. The role of the library in the digital economy. == Information Technology and Libraries [online], 39. (2020) 4., p. 1–17. ISSN 2163-5226. Hozzáférhető: <https://doi.org/10.6017/ital.v39i4.12457> [Megtekintve: 2021.05.06.]

148. Részlet Kerekes Pál címzetes egyetemi docens 2008. május 9-én a szerzőnek küldött e-mail üzenetéből.

Béérkezett: 2021. április 23.

Elindult a Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia adatbázisa, a KDS portál

A Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) egy olyan átfogó rendszer, mely a közgyűteményekben őrzött kulturális javaink digitalizálását hivatott megvalósítani. Célja, hogy a közgyűtemények anyagai digitális formában bárki számára, jó minőségben és informatív módon elérhetővé váljanak, így elősegítve azok megismerését, a kultúra közvetítését, a tudományos kutatás és az oktatás támogatását.

A KDS lehetővé teszi a kulturális örökség szolgáltatóorientált, felhasználóbarát megjelenítését, és annak a lehető legteljesebb körű hozzáférhetőségét. 2019–2021 között összesen 5 milliárd 104,6 millió forintot biztosított Magyarország Kormánya a KDS megvalósítására.

Ennek érdekében az intézmények kidolgoztak egy egységes módszertani útmutatót, az úgynevezett Fehér Könyvet. A megvalósításban kulcsszerepük van az ágazati aggregátor intézményeknek, akiknek feladata az egy-egy szakterületen belül megvalósuló feladatok összefogása, koordinálása és az eredmények publikálása.

Ilyen ágazati aggregátor-intézmény: könyvtári területen az Országos Széchényi Könyvtár, levéltári területen a Magyar Nemzeti Levéltár, múzeumi területen a Magyar Nemzeti Múzeum és a Szépművészeti Múzeum, audiovizuális területen a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) és a Nemzeti Filmintézet (Filmarchívum).

A Magyar Nemzeti Levéltár által üzemeltetett KDS Portál célja, hogy modern köntösben nyújtson könnyen elérhető információkat a KDS-ről és annak megvalósulásáról mind az érdeklődőknek, mind a közgyűteményi szakma képviselőinek. A Portálon keresztül elérhetők az egyes szakterületek legfontosabb eredményei, valamint a közgyűteményi digitalizálás módszertani útmutatója, a Fehér Könyv is.

A portál a www.kds.gov.hu címen érhető el.

(Forrás:

<https://kormany.hu/hirek/elindult-a-kozgyujtemenyi-digitalizalasi-strategia-adatbazisa-a-kds-portal>
2021. június 15.)

A kiválóság útján, avagy hogyan szabályozzuk folyamatainkat?

Esettanulmány az „Anonymus Könyvtár” vezetési rendszer fejlesztési projektjéről

MOLNÁR Georgina – BERNÁTH Lajos

Bevezetés

Magyarországon a könyvtári minőségügy több évtizedes múltra tekint vissza. A felhasználók magas szintű kiszolgálásának igénye mindig is jelen volt a könyvtárak életében. 2010-ben létrejött a *Könyvtári Minőségügyi Bizottság*, és tagjainak közreműködésével, *Vidra Szabó Ferenc* szerzőségével megjelent a *Könyvtári Közös Értékelési Keretrendszer* (KKÉK). 2011-ben két könyvtár a KKÉK alapján végzett szervezeti önértékeléssel nyerte el a *Minősített Könyvtár* címet. 2017-ben a 33/2017-es EMMI rendelet a Könyvtári Intézet hatáskörébe rendeli a *Minősített Könyvtár* cím és a *Könyvtári Minőségi Díj* pályázatok lebonyolítását. Ekkor készül el a *Könyvtárak Minőségi Működésének Értékelési Rendszere* (KMÉR). A könyvtárak pályázataikat a KMÉR alapján elvégzett szervezeti önértékelés elkészítése után adhatják be.¹ A KMÉR is hangsúlyozza, hogy a könyvtárakban a

célok eléréséhez, a folyamatos fejlődéshez szükség van a teljeskörű minőségvezetési elvek (TQM – Total Quality Management) alkalmazására. A TQM-nek megfelelő szervezetikultúra-fejlesztés első lépése a rendszeres szervezeti önértékelés, ami egyben eszköze a folyamatok folyamatos javításának.² Tanulmányunkban ehhez kívánunk segítséget nyújtani.

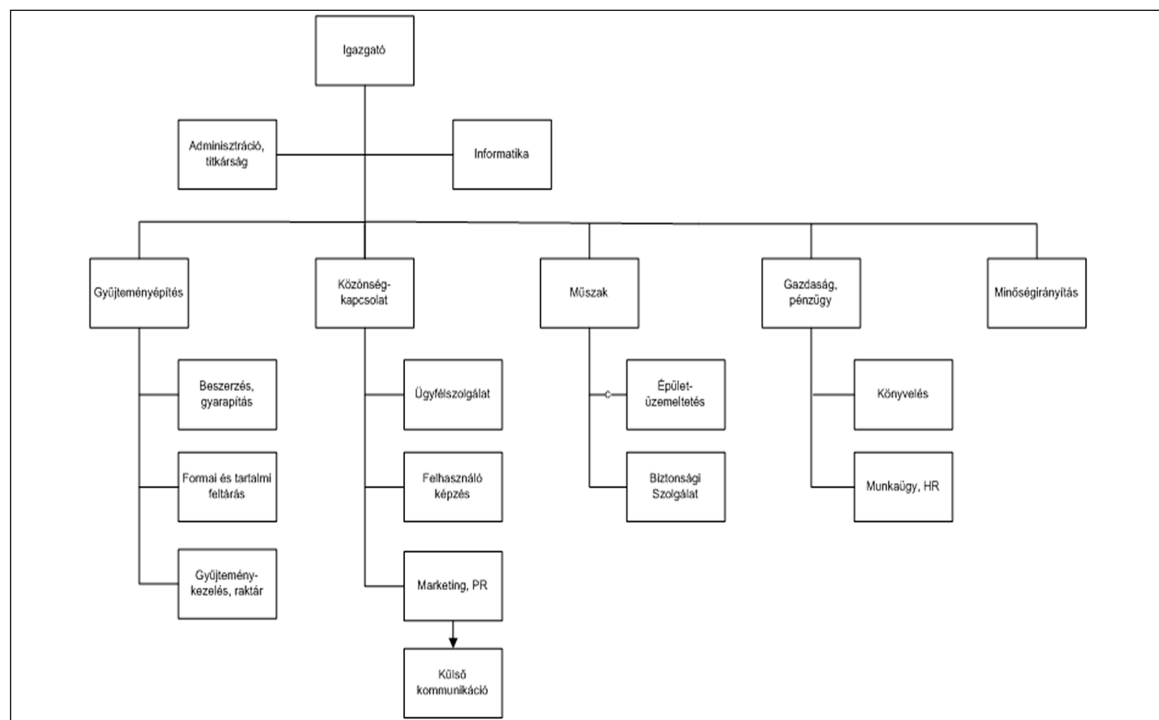
Pozicionálás

Nehéz lenne a magyarországi könyvtárak vezetési gyakorlatát néhány szóban bemutatni, hiszen a könyvtárak helyzete, nagysága, kötelező és önként vállalt feladatai is nagyon színes képet alkotnak. További különbségeket fedezhetünk fel, ha a működésük fejlettsége a rendező szempont. Jelen esettanulmány szerzői ezért megálmodták az „*Anonymus Könyvtár*”-t. Már a névből sejteni lehet, hogy ez a könyvtár nem létezik, ez amolyan állatorvosi ló,

amelyet felruháztunk olyan tulajdonságokkal, amelyek így, együtt sehol nem léteznek. Amennyiben azonban a Kedves Olvasó bármilyen hasonlóságot vél felfedezni egy általa ismert könyvtárral – az nem lehet csak a véletlen műve.

Az *Anonymus Könyvtár* (AK) tehát:

- egy magyarországi kisvárosban működő nyilvános könyvtár,
- az 1. ábrán vázolt szervezeti struktúrával és
- a pandémiával, gazdasági nehézségekkel küzdő társadalmi közeggel.

1. ábra

*Az Anonymus Könyvtár szervezeti ábrája **

A könyvtár vezetői érzik, tapasztalják mindazokat a külső, belső veszélyeket és lehetőségeket, amelyekkel a szakmában tevékenykedő minden szervezetnek szembe kellett néznie a 2020-as évek elején. Az esettanulmány célja gyakorlati segítséget adni mindazon könyvtárak számára, akik fejleszteni akarják működő folyamataikat. Kidolgozói közül *Molnár Georgina* a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) gyűjteményépítési főigazgató-helyettese, nyilvánvaló módon jól ismeri a nagy Egyetemi Könyvtár, illetve kiterjedt szakmai kapcsolatainak köszönhetően sok-sok kisebb-nagyobb hazai könyvtár működését, Bernáth Lajos pedig – minőségügyi,

vezetési tanácsadóként – a módszertani szakértő, és több könyvtár látogatójaként az ördög ügyvédje szerepet látta el jelen esettanulmány kidolgozásában.**

Folyamatterkép

Előképzettsége függvényében ki-ki mást ért a folyamat fogalmán, ezért nincs hálátlanabb feladat, mint egyszerű, gyakran, és sokak által használt fogalmat definiálni. Ilyen fogalom a folyamat is, aminek nem szeretnénk belemenni az elméleti meghatározásába (megteszi azt például az ISO 9000:2015 szabvány³), csak idéznénk a *WikiSzótár.hu* – nagyon is egyszerű – definícióját⁴:

* A tanulmányban található ábrákat a szerzők készítették.

** Molnár Georgina részt vesz a DEENK minőségirányítási munkájában, dr. Bernáth Lajos több évtizede foglalkozik szolgáltatásalapú folyamatszabályozással, egyetemi oktatói gyakorlattal rendelkezik, *Nemzeti Minőségi Díj* nagykövet.

👁️ A KIVÁLÓSÁG ÚTJÁN, AVAGY HOGYAN SZABÁLYOZZUK FOLYAMATAINKAT? 👁️

- „Változások összefüggő sora, folytonos ok-okozati kapcsolatban levő eredmények egységes egymásutánja.”
- „A tevékenységek, változtatások, esetleg működési elemek sorozata, *algoritmusa*, mely valamilyen cél elérésére irányul.”
- „Egy vagy több feladat, mely *bemeneteket* (inputokat) *kimenetekké* (outputokká) alakít a partner, vagy egy másik folyamat számára személyek, eljárások, eszközök segítségével. A partner számára a *bemenetnél nagyobb értékű kimenetet* produkál (hozzáadott érték).”

Több könyvtár felleltározta már a folyamatait, sőt erről cikkek születtek,^{5 6} előadások is elhangzottak különböző fórumokon. Távol álljon tőlünk, hogy jó vagy rossz példákat sorakoztassunk fel. Ehelyett szeretnénk bemutatni az *Anonymus Könyvtár* folyamattérképét (2. ábra).

Kérjük, ne ijedjenek meg attól, amit a 2. ábrán látnak! A könyvtár méretétől, működésétől függően eltérések lehetnek a folyamatokban. Ez egy igen egyszerű struktúra. Először is van három folyamatkötege:

- vezetési folyamatok,
- szolgáltatási főfolyamat(ok), és a
- támogató folyamatok.

Hadd csempésszük ide a „puskát”, amit akkor használtunk, amikor a könyvtári folyamatokat besoroltuk a három fő csoportba:

„A *főfolyamat* az a *folyamat*, amire a szervezetet létrehozták, amire „szerezést” köt, amiért közvetlenül fizet a vevő.

Támogató folyamat, ami a *főfolyamat* működtetéséhez közvetlenül szükséges.

Vezetési folyamat, ami a szervezet célirányos, összehangolt működéséhez közvetetten szükséges”.⁷

Kezdjük tehát a vezetési folyamatokkal! Mik tartoz(hat)nak ide?

1. Szervezettervezés,
2. stratégiai tervezés,
3. kockázatkezelés,
4. minőségmenedzsment,
5. vezetői ellenőrzés,
6. szervezeti önértékelés, működéselemzés,
7.

A teljesség igénye nélkül nézzünk bele ezek közül az első háromba! A vezetési rendszer kialakítása során válaszolni kell azokra a kérdésekre, hogy:

- milyen szervezeti felállás, milyen irányítási rendszer szükséges,

Folyamatköteg	Folyamatok	Folyamatgazdák
Vezetési folyamatok	Alkalmazandó szervezeti felállás és irányítási rendszer, minőség management megtervezése, felülvizsgálata, fejlesztése	Felsővezetés
	Stratégiai (pü, felhasználói, működő) folyamat, tanulás és fejlődés) terv kidolgozása, felülvizsgálata, aktualizálása	Felsővezetés
	Stratégiai kockázatok elemzése, menedzselése	Felsővezetés
	Működési kockázatok elemzése, menedzselése	Folyamatgazdák
	A működés és a minőség mgmt. összehangolása	Minőségirányítási vezetés
	Rendszeres vezetői ellenőrzés, folyamatok rendszeres felülvizsgálata	Vezető belső auditor-, ellenőr
	Szervezeti önértékelés, működéselemzés	Felsővezetés
Szolgáltatási főfolyamat	Forráskutatás, működés-, szolgáltatásfejlesztés (pl. digitalizálás)	Felsővezetés
	Szolgáltatási szerződések megkötése (pl. beiratkozás), nyomkövetése Projekt mgmt., feladat tervezés	Marketing
	Beszerezés Külső szolgáltatók értékelése, minősítése	Gyűjteményépítés
	Szolgáltatási főfolyamat (pl. kölcsönzés, tájékoztatás, felhasználó képzés, rendezvény szervezés, másolatszolgáltatás, ünnepi kiadványszerkesztés, könyvet házhoz stb.)	Közösségkapcsolat
	Tartozások nyomkövetése, kezelése	Közösségkapcsolat
	Állományba vétel, raktározás, szállítás (pl. felhasználóhoz, köteles példányért) Állományrevízió	Gyűjteményépítés
	Formai és tartalmi feltárás	Gyűjteményépítés
Támogató folyamatok	Humán erőforrás fejlesztés, kompetenciafejlesztés	Munkaügy, HR
	Belső kommunikáció	Felsővezetés
	Külső kommunikáció, honlap aktualizálás	Közösségkapcsolat, informatika
	Gépek, eszközök, szoftverek biztosítása, karbantartása	Műszak
	Belső környezet rendjének, tisztaságának biztosítása	Műszak
	Szabvány-, jogszabály-, MIR dokumentációkezelés	Adminisztráció Minőségirányítási vezetés
	Mérőeszközök (pl. elégedettségmérők, ...) minősítése	Minőségirányítási vezetés
	Proaktív, reaktív felhasználói elégedettségmérés Panaszkezelés	Minőségirányítási vezetés, marketing
	Adatgyűjtés, elemzés, okmeghatározás	Minőségirányítási vezetés, illetékes felsővezető
	Nem megfelelések kezelése	Minőségirányítási vezetés, illetékes felsővezető
Helyesbítő, fejlesztő munka	Minőségirányítási vezetés, illetékes felsővezető	

2. ábra

Az Anonymus Könyvtár folyamattérképe

- hogyan illesszük be a vezetési feladatokba a minőségmenedzsmentet,
- az így létrehozott struktúrát milyen módszerrel, milyen gyakorisággal kell felülvizsgálni,
- s melyek a fejlesztés bemeneti jellemzői?

Ez a *szervezettervezés*. Gondoljunk csak bele: ha valaki úgy dönt, hogy vállalkozást indít, akkor is a fenti kérdéseket kezdi el megválaszolni – na persze, ha már tudja, kik a vevői/felhasználói! Ugye, könnyen belátjuk, hogy a kérdésekre nem egyetlenegyszer kell megadni a helyes válaszokat, hanem akár naponta, hetente, havonta, évente – annak függvényében, hogyan változik a szervezet külső környezete, belső célrendszere – azaz a stratégiája.

Ez a következő – ha szabad mondani, legfontosabb – feladata a vezetésnek: a *stratégiatervezés*.

Aki jól ismeri a történelmet, az tudja, hogy nincs stratégia kockázat nélkül. A *stratégiai, működési kockázatok kezelése* természetesen szintén a vezetői folyamatok közé tartozik. A vezetői folyamatok közül a stratégiatervezés az egyik, ami biztosan minden könyvtár folyamatleltárában szerepel, hiszen meg kell mondanunk, hogy merre tartunk, mely területekre fókuszálunk az előttünk álló időszakban.

A további trivialisítások helyett gondoljuk át, mit tartalmazhat a fenti felsorolás 7. pontja, amit szándékosan hagytunk üresen. Nehogy bárki is azt higgye, hogy csak az első hat vezetői folyamat létezik – ezek csak az *Anonymus Könyvtár* vezetési folyamatai. Nyilvánvaló, hogy nagyobb könyvtárak más folyamatokat is működtethetnek, és nyilvánvaló az is, hogy a kis falusi könyvtárak akár kevesebbet is. Nem nehéz átlátni, hogy ezek a folyamatok nem egyenrangúak. Egyik fontosabb, a másik kevésbé. De melyik az alapfolyamat?

- A stratégiai tervezés,
- a forráskutatás,
- a panaszkezelés,
-
- a kölcsönzés,
- a felhasználóképzés,
- a digitalizálás,
- ...?

Minek van prioritása? E kérdés eldöntésére született meg a *kulcsfolyamat*⁸ fogalma. *Kulcsfolyamat* az a folyamat, amelyik a *stratégiai cél* létrehozását közvetlenül biztosítja.

Stratégia

„A stratégiai vezetés nem más, mint a vezetési folyamat azon törekvése, amely a szervezet missziójának megvalósítására törekszik a környezettel való kapcsolat tudatos kezelése révén.”

(Arthur Sharplin⁹)

Napjainkban szakirodalmi és médiaviták folynak arról, hogy vezetni, vagy menedzselni kell egy szervezetet? Elemezhetnénk *Hannibal*, *Carl von Clausewitz*¹⁰, *Lee Iacocca*, vagy az IKEA stratégiáját. Kézbe vehetnénk a stratégiai vezetésről szóló szakkönyvek tucatját, egyikben sem találnánk perdöntőbb választ a kérdésre, mint a *Gárdonyi Géza* által az *Egri csillagokban* megrajzolt *Dobó István* vezetői gyakorlatában. „A falak ereje nem a kőben vagyon, hanem a védők lelkében”¹¹ – mondta, de azért kőművesei minden ostrommentes percben építették, javították a lerontott falakat. Emellett tucatnyi eszközzel erősítette, bátorította katonái lelkét. Mi volt a stratégiája? Egyszerű: várta a király felmentő hadát, miközben halálmegvető bátorsággal küzdött, Ő és minden várvédő.

Mi hát a stratégia?

- A szervezet hosszú távú jövőjével van kapcsolatban,
- a versenylőny megszerzésére szolgál,
- kijelöli a tevékenység „határait”,
- segít a környezethez való alkalmazkodásban,
- alapvető befolyást gyakorol az erőforrások elosztására,
- hatással van minden operatív döntésre.

A stratégiában kifejezésre jutnak úgy a szervezet, mint az egyének vágyai, törekvései. Ebből indultunk ki, amikor kidolgoztuk az *Anonymus Könyvtár* stratégiai célrendszerét.

A külső veszélyek elemzése

A szervezési gyakorlatban már régóta jól ismert SWOT (Strengths–Weaknesses–Opportunities–Threats), magyarra fordítva GYELV (Erősségek–Gyengeségek–Lehetőségek–Veszélyek)¹² elemzéssel kezdtük a munkát. De mivel már az első fejezetben leszögeztük, hogy az esettanulmányunk tárgyát képező szervezet „egy magyarországi kisvárosban működő könyvtár”, ezért balgaság lett volna feltételezni, hogy a külső környezet erősségeit, gyengeségeit a mi kis könyvtárunk érdemben befolyásolni tudja. Ezért a külső környezet veszélyelemzésével kezdtük. Ehhez

👁️ A KIVÁLÓSÁG ÚTJÁN, AVAGY HOGYAN SZABÁLYOZZUK FOLYAMATAINKAT? 👁️

két segítséget használtunk: az ISO 9001:2015 szabvány 4.1. pont 2. megjegyzése szerinti ajánlásokat¹³ és a brainstorming (ötletroham) technikát.¹⁴ Engedjék meg, hogy felhívjuk a figyelmet arra a látszólag egyszerű kérdésre, hogy kiknek számít a véleménye. Látnokokra¹⁵ és szakértőkre van szükség a stratégiai tervezés teljes folyamatában. Nem mondjuk azt, hogy

csak a „hurraoptimistákat” vonjuk be, de az sem szerencsés, ha az örökösen „megint csak egy fél pohár vizet kaptam” lelkületű pesszimistákra építünk. Fontos, hogy azok üljenek a teamenben, akik megfelelően széles látókörrel, benchmarking tapasztalataik révén jól ismerik a külvilágot (3. ábra).

Stratégiai tervezés							
Külső környezet veszélyei 2021–20...-ig							
							Elemzés dátuma: 2021.02.12.
Külső környezeti elemek							
#	Jogi	Műszaki	Verseny	Piaci	Kulturális	Társadalmi	Gazdasági
1	A könyvtári dolgozók nagy része már nem közalkalmazotti jogviszonyban végzi a tevékenységét.	2021.06.19/2021.06.19	A pótlólagos szolgáltatások területén versenyhelyzet alakulhat ki.	A környezet nincs tisztában a könyvtárak által nyújtott, nyújtható szolgáltatásokkal.	A könyvtári szolgáltatás iránti igény nagymértékben csökken a pandémias helyzet miatt.	A felhasználói igények változása miatt csökkenhet a könyvtári szolgáltatások iránti igény.	Jelenleg nem lehet látni, hogy hogyan fog megvalósulni a könyvtárak pü. ellátása, milyen lesz a pályázati helyzet.
2	A Könyvtári Törvény változott, de még további törvény-, jogszabály változás várható.	A könyvtárak jelentős része nem tud megfelelő parkolási lehetőséget biztosítani a könyvtárlátogatók részére.	Az egyéb szolgáltatások területén konkurenciaként jelennek meg a különböző szolgáltató cégek.	Az informatika fejlődése miatt csökken a felhasználók igénye a hagyományos könyvtári szolgáltatások iránt.	Kulturális nemzeti stratégia kidolgozatlanága.	A könyvtáros szakma nem népszerű a pályaválasztó fiatalok körében.	A választások utáni helyzet nagymértékben befolyásolhatja az ágazat támogatottságát.
3		A könyvtárak jelentős része nem tud megfelelő klimatizálást kialakítani.		A kis könyvtárak nem rendelkeznek elegendő pü.háttérrel az új könyvek, új szolgáltatások megvásárlására, kiépítésére.		A felhasználók egy részének nincs ismerete, igénye a könyvtár által nyújtható szolgáltatásokra.	
4		A pénzügyi feltételek miatt a különböző könyvtárak különböző könyvtári rendszereket alkalmaznak. (kompatibilitási probléma)		A kis könyvtárak hamarabb kapják meg a frissen megjelenő dokumentumokat a KSZR miatt (mint pl. a nagy egyetemi könyvtárak).			

3. ábra

Az Anonymus Könyvtár külső környezetéből származó veszélyek

Még egy apróság; lényeges, hogy a csoportmunka szabályainak megfelelően csak a magyar nyelv helyesírási szabályai szerinti teljes mondatok (alany, állítmány, tárgy, határozó, jelző) kerüljenek feljegyzésre a „tények nyelvén”.¹⁶ Ugyanis ezeket a környezeti jellemzőket az idő előrehaladtával újra és újra felül kell vizsgálni, fel kell tenni a „Még mindig érvényes?” kérdést. A talányos, pontatlan egy-két szavas (akkor frappánsnak gondolt) megjegyzéseket később olvasva nem egyszer fordul elő, hogy azon kell morfondírozni: „vajon mit is gondolhatott a szerző?”

A külső lehetőségek elemzése

A következő lépés a külső környezetből származó lehetőségek számbavétele. A módszerek azonosak a fentiekkel. Egyet mégis kiemelnénk: többször

céloztunk már a *benchmarking* fontosságára. Sokan legyintenek a szó hallatán „Ó tudom én, mi történik ebben a szakmában”. Ezt nem is vonja senki kétségbe, de ennél azért többről van szó, a szakirodalom¹⁷ ugyanis az alábbi benchmarking logikákat ismeri:

- kompetitív – a versenytársak által alkalmazott módszereket vizsgálja,
- funkcionális – a saját iparágon kívüli, azonos funkción belül hasonló folyamatokkal rendelkező vállalatok módszereit hasonlítja össze,
- generikus – az újító mintaként szolgáló különböző cégek munkafolyamatait hasonlítja össze.

Igen, lehet példaértékűnek tekinteti a könyvtáros szakmában fellelhető kollegialitást, összetartást. De gondoljunk csak *Churchill* elhíresült mondására:¹⁸ „Az ember időnként belebotlik az igazságba, de leg-

többször feltápaszkodik és továbbmegy.” Ezért hát főként a funkcionális benchmarking módszerét szeretnénk figyelmükbe ajánlani. A könnyebb érthetőség kedvéért két példával kívánjuk illusztrálni a módszer hatékonyságát.

- Amikor a II. világháború kezdetekor a német tábornokok kidolgozták a „Blitzkrieg” stratégiát, a vándorcirkusok sátorépítési-, bontási módszerét vették alapul a hadtáp megszervezéséhez.
- A MEDICOR Kéziműszer Zrt. szerette volna

orvosi acélműszerei számára megnyerni a hazai kórházipiacot, ezért a Johnson & Johnson Co. egészségügyi textilálya értékesítési gyakorlatát vette górcső alá.

Sőt! Érdemes a benchmarkingot ötvözni a proaktív fejlesztés módszertanával, melynek révén új, látens felhasználói igények kielégítésére alkalmas szolgáltatásokat/termékeket lehet „feltalálni”¹⁹ a stratégiai célrendszer (lásd a következőkben) kidolgozása során.

		Stratégiai tervezés						
		Külső környezet lehetőségei 2021–20..-ig						
							Elemzés dátuma: 2021.02.12.	
Külső környezeti elemek								
#	Jogi	Műszaki	Verseny	Piaci	Gazdasági	Társadalmi	Kulturális	
1	A fenntartóváltás, a közalkalmazotti státusz változás lehetőségét biztosít szakmai alapú jogszabályi javaslatattal.	Elektronikus szolgáltatások bővülése, kapcsolódási lehetőségek.	A jól működő szakmai szervezetek segítik a fejlődést (benchmarking).	A piacon megtalálhatók a könyvtári szolgáltatás fejlesztését segítő eszközök, szoftverek.	A könyvtárbuszok révén lehetőség van a kisebb települések felhasználóinak ellátására. (KSZR)	A könyvtárak hajtómotorként működhetnek a közösségi igények kielégítésében.	A helyi kulturális élet fellendülésében a könyvtárak tevékeny, hasznos részt vállalhatnak.	
2			A Könyvtári Intézet rendszeresen szervez szakmai továbbképzéseket.	A könyvtár által nyújtható digitalizációt segítő szolgáltatások (új szolgáltatásként).	A központi pályázatok segítséget nyújtanak a fejlesztési célokhoz.	Médiakapcsolatok fejlesztése (ismertség).		
3			Iskolai oktatás segítése, kiegészítése.		Új finanszírozási lehetőségek (szponzorok, pályázatok, csatolt vállalkozások pl. digitalizáció stb.)	A könyvtárak által nyújtott szolgáltatások javíthatják az életminőséget, pl. digitális írástudás, névnapizsúrok stb.		
4			A könyvtári szakemberek felkészültsége lehetőségét biztosít általánosan hasznosítható ismeretek bővítésére (foglalkozások, képzések, rendezvények).			A könyvtárak segítséget nyújthatnak az esélyegyenlőség javításában, a társadalmi különbségek enyhítésében.		
5						A könyvtárak segítséget nyújtanak az élethosszig tartó tanulásban.		

4. ábra

Az Anonymus Könyvtár külső környezetéből adódó lehetőségek

A belső erősségek meghatározása

A belső jellemzők a külső hatótényezők függvényei. Erősségként azonosítottuk:

- amikor az adott veszély kezelésére a szervezet fel van készülve,
- a lehetőség kihasználására rendelkezésre állnak a feltételei.

Például veszélyként azonosítottuk, a külső környezeti elemek (3. ábra) Verseny oszlopának első sorában,

hogy „A pótlólagos szolgáltatások területén versenyhelyzet alakulhat ki.”

Ebből következő erősség (5. ábra): VV1 – „A könyvtárban meglévő szakmai kompetenciákkal az általános piaci szolgáltatók nem rendelkeznek.” (A VV1 azonosító a 3. ábrán látható, a külső környezet veszélyeit összefoglaló táblázat Verseny oszlopának első elemére utal.)

Hiv.:	Az AK erősségei	BSC
VJ1	A közalkalmazotti jogviszony változás lehetőséget nyújt a szakmai kompetenciák fejlesztésére.	HR
VV1	A könyvtárakban meglévő szakmai kompetenciákkal az általános piaci szolgáltatók nem rendelkeznek.	V
VP2	A könyvtárak által nyújtható elektronikus szolgáltatások többlet lehetőséget biztosítanak a felhasználók eléréséhez.	MF
	A pandémia miatt nőtt az új elektronikus szolgáltatások iránti igény.	V
VP4	A kis települések (amelyeket a Megye lát el) a KSZR segítségével hamarabb kapják meg az új példányokat.	V
VK1	Az on-line szolgálatok révén növelhető a potenciális felhasználók száma.	V
VT1	Digitalizálással a hagyományosról elektronikusra váltható a könyvtári szolgáltatás.	V
LJ1	A könyvtári alkalmazottak magas szakmai felkészültsége biztosíthat egy "belső tanácsadói kört" a törvényi, jogszabályi változások minél gördülékenyebb levezérléséhez.	HR
LV4	A könyvtári alkalmazottak magas szakmai felkészültsége megfelelő bázist biztosít az egyéb szolgáltatások kialakítására, továbbfejlesztésére.	V
LM1	Az IT fejlesztés révén növekszik a könyvtári szolgáltatás piacképessége.	V
LV1	A jól működő szakmai szervezet(ek) hatékony benchmarking lehetőséget biztosítanak.	MF
LV2	Jól működő szakmai továbbképzési lehetőség a Könyvtári Intézet révén.	HR
LV3	A könyvtárakban jelentős tapasztalat van az iskolai képzés segítésére.	V
LP1	Több (IT) szolgáltatás elérhető a piacon a könyvtár ügyviteli tevékenységének és szolgáltatásainak fejlesztésére.	MF
LP2	Elérhető digitalizációs szolgáltatások a könyvtári szolgáltatások bővítésére.	V
LG1	A KSZR segíti a könyvtári szolgáltatások bővítését.	V
LG2	Vannak (lesznek) fejlesztést támogató pü. Pályázatok.	P
LG3	Rendelkezésre állnak benchmarking (BM) tapasztalatok a finanszírozási lehetőségek bővítésére.	P
LT1	A könyvtárak hajtómotorként működhetnek a közösségi igények kielégítésében.	V
LK1	A helyi kulturális élet fellendülésében a könyvtárak tevékeny, hasznos részt vállalhatnak.	V
	A könyvtári alkalmazottak nyitottsága a folyamatos önképzésre.	HR
LT3	Több pozitív könyvtári tapasztalat létezik az életminőség javítás területén.	V

5. ábra

Az Anonymus Könyvtár belső erősségei

Hiv.:	Az AK gyengeségei	BSC
VJ1	A kis könyvtárak szakemberei nem biztos, hogy fel vannak készülve a közalkalmazotti jogviszony változására.	HR
VJ2	A könyvtárak érdekképviselete nem biztos, hogy tud megfelelő segítséget adni a Könyvtári Törvény változása kapcsán (pl. köteles példányok tárolására alkalmas raktár terület, feladatellátás finanszírozása, stb.).	MF
VM1	Az IT kompetenciát igénylő fejlesztésekre nincs fizetőképes bázis eszköz, szakismeret, szoftver, marketing.	MF
VM2, VM3	Infrastrukturális feltételek hiánya (pl. parkolás, klimatizálás, informatikai támogatottság).	MF
VM4	Könyvtárak közötti együttműködés nehézsége (pl. közös katalógus építése, használata). Emiatt ugyanazt a feladatot több helyen, többször is el kell végezni.	MF
VV1, VV2	A piaci szolgáltatókkal a könyvtárak nehezen tudják felvenni a versenyt. A könyvtárak nem rendelkeznek piacképes marketing, PR szakmai kompetenciákkal.	V HR
VP1	A marketing, PR szolgáltatást nyújtó külsősök finanszírozását az átlag könyvtárak nem tudják biztosítani.	P
VP2	Az elektronika fejlődése óriási fejlesztési igényt indukál.	V
VP3	A kis könyvtárak állománya nem teljesen naprakész.	MF
VK1, VT1	A kis IT kompetenciával rendelkező könyvtárak partnert vesztenek a pandémia miatt.	V
VT2	A relatíve alacsony jövedelem nem vonzó a fiatalok számára.	HR
VT3	A könyvtár ismertségének növelése marketing, PR eszközökkel.	V
VG1, VG2	A likviditási hiányok megszüntetésére nincsenek biztos, folyamatosan megújuló források.	P
LV1	A könyvtárak nem használják ki a benchmarking adta lehetőségeiket.	MF
LT2	Az ismertséget növelő médiakapcsolatok kihasználtsága nem elégséges.	MF
VF2	A BM kapcsolatok csak személyes kapcsolatokon keresztül működnek.	MF
VK2	A kulturális nemzeti stratégia hiánya miatt nincs egységes fejlesztési vezérfonal a könyvtárak számára.	MF

6. ábra

Az Anonymus Könyvtár belső gyengeségei

A 4. ábrán látható táblázat Verseny oszlopának 4. sorában lehetőségként fogalmaztuk meg, hogy LV4 – „A könyvtári szakemberek felkészültsége lehetőséget biztosít általánosan hasznosítható ismeretek bővítésére (foglalkozások, képzések, rendezvények).” Tehát erősség: A könyvtári alkalmazottak magas szakmai felkészültsége megfelelő bázist biztosít az egyéb szolgáltatások kialakítására, továbbfejlesztésére.

Minden veszélyt, lehetőséget a fenti logikával elemelve állítottuk össze az erősségeket (5. ábra).

Belső gyengeségek meghatározása

Gyengeségként azonosítottuk:

- amikor az adott veszély kezelésére a szervezet nincs felkészülve, vagy
- a lehetőség kihasználására nem állnak rendelkezésre a feltételek.

A gyengeségeket e módon határoztuk meg (6. ábra). Például veszély, hogy VJ2 – „A Könyvtári Törvény változott, de még további törvény-, jogszabályváltozás várható.”

Ebből következő gyengeség: „A könyvtárak érdekvéköpiselete nem biztos, hogy tud megfelelő segítséget adni a Könyvtári Törvény változása kapcsán (pl. köteles példányok tárolására alkalmas raktár terület, feladatellátás finanszírozása stb.).”

Stratégiai célrendszer

A stratégiai célrendszer meghatározásához a Balanced ScoreCard (BSC), kiegyensúlyozott stratégiai mutatószám-rendszer²⁰ logikáját használtuk. Megvizsgáltuk, hogy a feltárt erősségek és gyengeségek melyik BSC nézőponthoz tartoznak:

- vevői (V),
- működő folyamat (MF),
- tanulás és fejlődés (HR), pénzügyi (P).

Számba véve az erősségeket és gyengeségeket, el kellett dönteni, hogy offenzív vagy defenzív stratégiát válasszunk. Az offenzív fejlesztés mellett tettük le a voksunkat, mivel könyvtárunk stratégiai erősségei nagyobb számban kerültek feltárára (7. ábra).

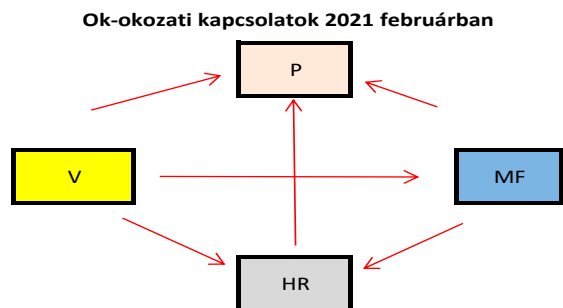
	Gyengeség	Erősség	Összesen
HR:	3	4	7
MF:	8	3	11
V:	4	13	17
P:	2	2	4
	17	22	39

7. ábra

Az Anonymus Könyvtár erősségeinek, gyengeségeinek száma²¹

Felhívjuk a figyelmet a pénzügyi nézőpont szerinti kevés erősségre-gyengeségre! Kérjük, ne felejtsek el, hogy az *Anonymus Könyvtár* nem létezik, mi találtuk ki! A modellezés során pedig elsősorban a működésre koncentráltunk és figyelmen kívül hagytuk a pénzügyi jellemzőket!

Ezzel az egyszerű kalkulációval határoztuk meg az ok-okozati kapcsolatokat irányát (8. ábra).

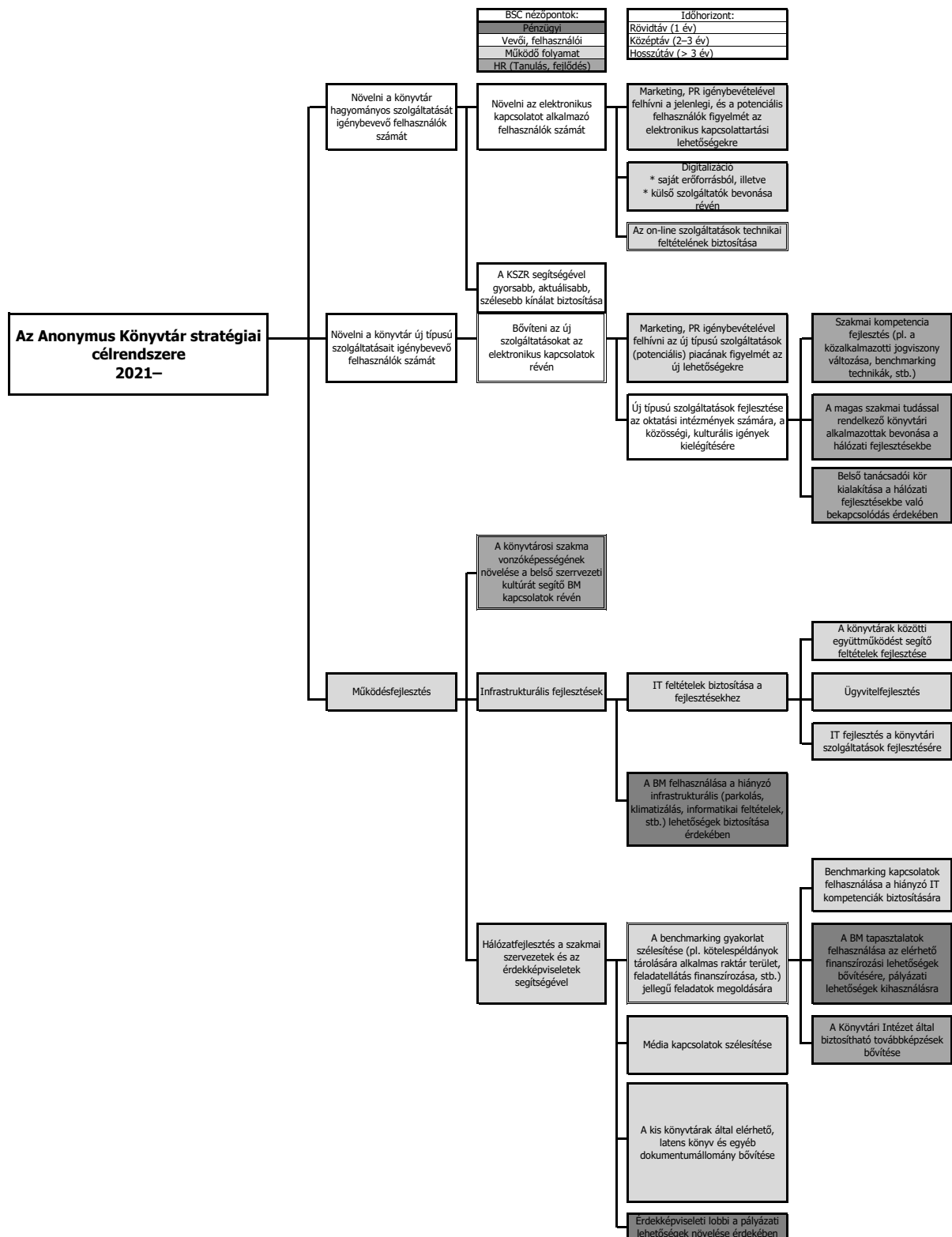

8. ábra

A BSC nézőpontok közötti ok-okozati kapcsolatok

Mint azt a 9. ábra is mutatja, a célfa:²²

- három időhorizontra (rövid-, közép-, hosszú táv) vonatkozik,
- az erősségek kihasználására és a gyengeségek kiiktatására (hatásuk csökkentésére) meghatározott célokat tartalmazva a BSC négy nézőpontja szerint,
- az ok-okozati logika mentén „fa-szerkezet” szerint tovább bontva a célok teljesítését biztosító feladatok irányába.

9. ábra
Az Anonymus Könyvtár stratégiai célfája

Nincs szabály arra vonatkozóan, hogy milyen mélységig kell bontani az egyes célok teljesítését biztosító feladatokat. Ezt az adott konkrét szervezet munkatársainak kompetenciája határozza meg. A projekt-szerű működésben nagyobb gyakorlattal rendelkező munkatársak általában nem jönnek zavarba, amikor meg kell tervezniük egy projektet. Ahol ez a kompetencia még gyerekcipőben jár, ott célszerű részletesebben megadni a felsővezetés elvárásai szerinti lépéseket. Az ilyen szervezetek esetében célszerű a munkatársakat a *Belbin*-módszer²³ figyelembevételével delegálni.

A fa-struktúra elsősorban a tervezési szakaszban hasznos, hiszen plasztikusan mutatja az összefüggéseket, és segíti a logikus, mindenre kiterjedő tervezést. Ugyanakkor nem biztos, hogy a szervezet minden tagja számára könnyen áttekinthető, értelmezhető. Kell, hogy minden munkatárs ismerje? Erre a kérdésre azért nem egyértelműen igen a válasz. Persze, korunk menedzsment-gurujai feljajdulnak, ha *Napóleont* idézzük, aki egy hasonló kérdésre azt válaszolta, hogy „*Ha a kalapom ismerné a stratégiámat, tűzbe dobnám.*”

Gondoljunk most *Jeff Bezosa*²⁴ az amazon.com alapítójára (a világ egyik, ha nem a leggazdagabb emberére). Az Amazonnak van egy tizennégy pontból álló vezetői princípiuma, ami felvázolja, milyen szabályok mentén hozhatnak döntéseket a cég munkatársai. Ebből emelnénk most ki három egyszerű szabályt.

- *„Felsővezető kollégái véleményeit is versenyezteti – nemcsak egymással, hanem saját magával is.*
- *Hajlandó mások feje után menni, akkor is, ha nem hisz benne, hogy jó úton haladnak. Ha viszont megfelelően érvelnek, hallgat rájuk – csak akkor veszi át az irányítást, ha valóban tévednek.*
- *Bezos sikerének egyik fontos eleme, hogy megfelelő emberekkel veszi körül magát, tudja, hogyan kell jó csapatot csinálni.*”

Nem fogunk sem *Napoleon*, sem *Jeff Bezos* mellett lándzsát törni, csupán saját tapasztalatunkra szeretnénk felhívni a figyelmet. Ha nagyon bizonytalan a közép-, hosszú távú jövő, célszerű a kommunikációt viszonylag szűkre szabni. Ugyanakkor felhívnánk a figyelmet a *IIASA-SHIBA* díjas *Fodor Tamásra*, a VI-DEOTON Automatika egykori vezérigazgatójára, aki iskolát teremtett azzal, hogy a felszámolás irányába haladó vállalata minden dolgozójával lefegyverző őszinteséggel beszélt a cég helyzetéről.

Ebből kiindulva a következőképpen „linearizáltuk” a célstruktúrát:

1. Növelni a könyvtár hagyományos szolgáltatását igénybe vevő felhasználók számát.
 - 1.1. Növelni az elektronikus kapcsolatot alkalmazó felhasználók számát.
 - 1.1.1. Marketing, PR igénybevételével felhívni a jelenlegi, és a potenciális felhasználók figyelmét az elektronikus kapcsolattartási lehetőségekre.
 - 1.1.2. Digitalizáció
 - 1.1.2.1. saját erőforrásból, illetve
 - 1.1.2.2. külső szolgáltatók bevonása révén.
 - 1.1.3. Az on-line szolgáltatások technikai feltételeinek biztosítása.
 - 1.2. A KSZR (Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer) segítségével gyorsabb, aktuálisabb, szélesebb kínálat biztosítása.
2. Növelni a könyvtár új típusú szolgáltatásait igénybe vevő felhasználók számát.
 - 2.1. Bővíteni az új szolgáltatásokat az elektronikus kapcsolatok révén.
 - 2.1.1. Marketing, PR igénybevételével felhívni az új típusú szolgáltatások (potenciális) piacának figyelmét az új lehetőségekre.
 - 2.1.2. Új típusú szolgáltatások fejlesztése az oktatási intézmények számára, a közösségi-, kulturális igények kielégítésére.
 - 2.1.2.1. Szakmai kompetenciafejlesztés (pl. a közalkalmazotti jogviszony változása, a benchmarking-technikák, az új szolgáltatások stb. területén).
 - 2.1.2.2. A magas szakmai tudással rendelkező könyvtári alkalmazottak bevonása a hálózati fejlesztésekbe.
 - 2.1.2.3. Belső tanácsadói kör kialakítása a hálózati fejlesztésekbe való bekapcsolódás érdekében.
3. Működésfejlesztés.
 - 3.1. Infrastrukturális fejlesztések.
 - 3.1.1. IT feltételek biztosítása a fejlesztésekhez.
 - 3.1.1.1. A könyvtárak közötti együttműködést segítő feltételek fejlesztése.
 - 3.1.1.2. Ügyvitelfejlesztés.
 - 3.1.1.3. IT fejlesztés a könyvtári szolgáltatások fejlesztésére.
 - 3.1.2. A benchmarking felhasználása a hiányzó infrastrukturális (parkolás, klimatizálás, informatikai feltételek stb.) lehetőségek biztosítása érdekében.
 - 3.2. Hálózatfejlesztés a szakmai szervezetek és az érdekképviseltek segítségével.
 - 3.2.1. A benchmarking gyakorlat szélesítése

- (pl. kötelempedányok tárolására alkalmas raktárterület, feladatellátás finanszírozása stb.) jellegű feladatok megoldására.
- 3.2.1.1. Benchmarking (BM) kapcsolatok felhasználása a hiányzó IT kompetenciák biztosítására.
- 3.2.1.2. A BM tapasztalatok felhasználása az elérhető finanszírozási lehetőségek bővítésére, pályázati lehetőségek kihasználására.
- 3.2.1.3. A Könyvtári Intézet által biztosítható továbbképzések bővítése.

- 3.2.2. Médiakapcsolatok szélesítése.
- 3.2.3. A kis könyvtárak által elérhető, látens könyv-, egyéb dokumentumállomány bővítése.
- 3.2.4. Érdekképviselési lobbi a pályázati lehetőségek növelése érdekében.

Minőség célok

A stratégiai célfa összetevőit figyelembe véve kiválasztottuk azokat a célokat, amelyeket „minőség célnak” tekintünk (10. ábra).

#	Minőség célok	Elvégzendő feladat	Kulcsfolyamatok	Rövid távon	Közép távon	Hosszú távon	Visszamérésért felelős	Visszamérés
1.	Bővíteni az új szolgáltatásokat az elektronikus kapcsolatok révén	Reaktív és proaktív szolgáltatásfejlesztés	* Proaktív, reaktív felhasználói elégedettségmérés, * Panaszkezelés, * Helyesbítő, fejlesztő munka	Reaktív és proaktív szolgáltatásfejlesztés				
2.	Az online szolgáltatások technikai feltételének biztosítása	Proaktív szolgáltatásfejlesztés		Proaktív szolgáltatásfejlesztés				
3.	Benchmarking kultúra-, módszertani ismeret fejlesztése	Benchmarking szakmai kollégium létrehozása	Szolgáltatásfejlesztés	Benchmarking szakmai kollégium létrehozása, működtetése				
4.	A könyvtárosi szakma vonzóképességének növelése a belső szervezeti kultúrát segítő BM kapcsolatok révén	„Jó gyakorlatok” összegyűjtése, szakmai kiadványba való összefoglalása	Külső kommunikáció	„Jó gyakorlatok” összegyűjtése, szakmai kiadványba való összefoglalása				
5.	Kezdeményezni egy országos hatáskörű hálózatfejlesztési projekt működtetését	A kulturális nemzeti stratégia kidolgozása	Szolgáltatásfejlesztés	Kezdeményezni egy országos hatáskörű hálózatfejlesztési projekt létrehozását	A kulturális nemzeti stratégia kidolgozása	Szolgáltatásfejlesztés		

10. ábra

Az Anonymus Könyvtár minőség céljai

Ez persze (megint) nem kötelező lépés. Az ISO 9001 szerinti minőségirányítási rendszerek működtetése során azonban megtanultuk, hogy úgy érdemes hosszú távú célokra koncentrálni, hogy hidat építünk feléjük a rövid-, középtávon megvalósítandó célok elérése révén. Ehhez persze priorizálni kell. Jó, ha a vezetés a szervezet teljesítőképességét figyelembe véve szem előtt tartja a kivételek elve alapján való szabályozás elvét, és egyensúlyt teremt a működtetési-fejlesztési feladatok között.

A 10. ábrán látható táblázatból hiányzik azoknak a megnevezése, akik személy szerint felelősek az egyes projektek megvalósításáért (nem akartunk ugyanis a virtuális szervezet mellé virtuális személyeket is kreálni). Persze joggal kérdezheti bárki, hogy miért nem delegáltuk ezeket a projekteket a felsővezetők hatáskörébe. Ne feledjék, más kompetenciák kellene egy fejlesztő projekt irányításához, mentorálásához, mint egy operatív szervezet napi működtetéséhez. ... és azt mindenki tudja, hogy egy rosszul megválasztott vezető az esetek jelentős részében biztos garancia a kudarchoz!

Stratégiahordozók

Kis hazánkban a *Rákosi* és/vagy *Kádár* nevével jelzett társadalmi rendszer nagymértékben lejáratta a jelszavakat. Ebből kiindulva napjainkban minden vezető nagyon óvatosan bánik ezekkel. Ugyanakkor ne feledjük, amit minden reklámszakember tud: ha meg akarjuk nyerni az embereket, fontos, hogy elültessünk a fejükben valami rövid, érthető, frappáns gondolatot. Gondoljanak csak *II. Rákóczi Ferenc* fedelmünk zászlajára! Mi volt a felirata? „*Cum Deo pro Patria et Libertate!*” (Istennel a hazáért és a szabadságért!). A szabadságharc legfényesebb napjaiban kevesen voltak, akik ki tudták vonni magukat ennek a varázslatos mondatnak a hatása alól. Azt pedig hiába is várjuk, hogy a naphosszat a számítógépe előtt ülő (tavalyelőtt) diplomázott munkatársunk lelkesen elszavalja a stratégiai célrendszer tartalmát. De például az IBM jelszava: „*THINK!*” mindenkinek fontos üzenetet közvetített. Ez a stratégiahordozók feladata! E gondolatok jegyében a stratégiai célrendszerből (kvázi) kibontottuk az alábbiakat:

- küldetés (vagy másként misszió),
- jövőkép (vízió),

- a szervezet értékei,
- a szervezet minőségpolitikája.

Mi a *küldetés*? Az az állítás, amely megfogalmazza a szervezet létezésének létjogosultságát, például, hogy mivel foglalkozik, miért végzi a tevékenységét. (Egyszerűbben fogalmazva, a hosszú távú alapítói cél(ok)).

A *jövőkép*? Annak az elképzelésnek az összegzése, amit a szervezet hosszú távon el szeretne érni. Egyértelmű iránymutatásként kell, hogy szolgáljon a jelenlegi és jövőbeli tevékenységek megválasztásakor, ugyanakkor a szervezet céljaival összhangban ez a szervezet stratégiájának és politikájának az alapja.

Értékek? Azok az „fegyvereink”, amelyek garantálják a jövőkép, küldetés teljesítését.

Minőségpolitika? „Egy szervezetnek a minőségre vonatkozóan a felső vezetőség által hivatalosan nyilvánított általános szándékai és irányvonala.

1. Megjegyzés: A minőségpolitika általában összhangban van a szervezet általános politikájával, és keretet ad a minőségcélok kitűzéséhez.
2. Megjegyzés: Az ebben a nemzetközi szabványban bemutatott minőségirányítási alapelvek alapul szolgálhatnak a minőségpolitika megfogalmazásához.”²⁵

Hogyan kell ezeket megfogalmazni? Nagyon egyszerű, hiszen az alap – a stratégiai célrendszer – készen van. „Kézbe vettük” hát a stratégiai célfát, s azonnal szembetűntek az alábbi igék:

- növelni,
- digitalizálni,
- bővíteni,
- fejleszteni,
- bevonni.

Mit jelent ez? Azt, hogy: „*A könyvtáros szakmának meg kell újulnia!*” Ez tehát az *Anonymus Könyvtár* küldetése.

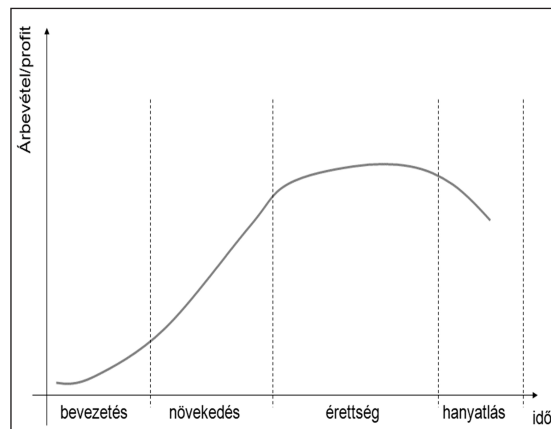
Mi a célja ennek a megújulásnak? „*Szolgáltatásbővítés, új felhasználók elérése.*”

Mi segíti ezt a megújulást?

- A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer, a Könyvtári Intézet és az érdekképviseltek jó alapot szolgáltatnak a hálózati működés fejlesztéséhez.
- Magas szakmai kompetencia.
- Új, kreatív, sikeres szolgáltatások.

És végül, mit írunk a zászlóra? „*Az Anonymus Könyvtár jó úton halad a megváltozó környezeti igények sokoldalú kielégítése irányába.*” Ezekkel a „jelszavakkal”

kell tehát elkezdni az irányítási rendszer fejlesztését. A jelszavakat bekeretezve kitehetjük a könyvtárban a falra, közzétehetjük a honlapon, beírhatjuk a levélpapírunk fejlécébe stb. Csak ne feledjük, hogy a legjobb jelszavakat is el lehet csépelni, meg lehet unni! A szervezési szakirodalom ismeri a 11. ábra szerinti ún. klasszikus életgörbe fogalmát.

11. ábra
Klasszikus életgörbe

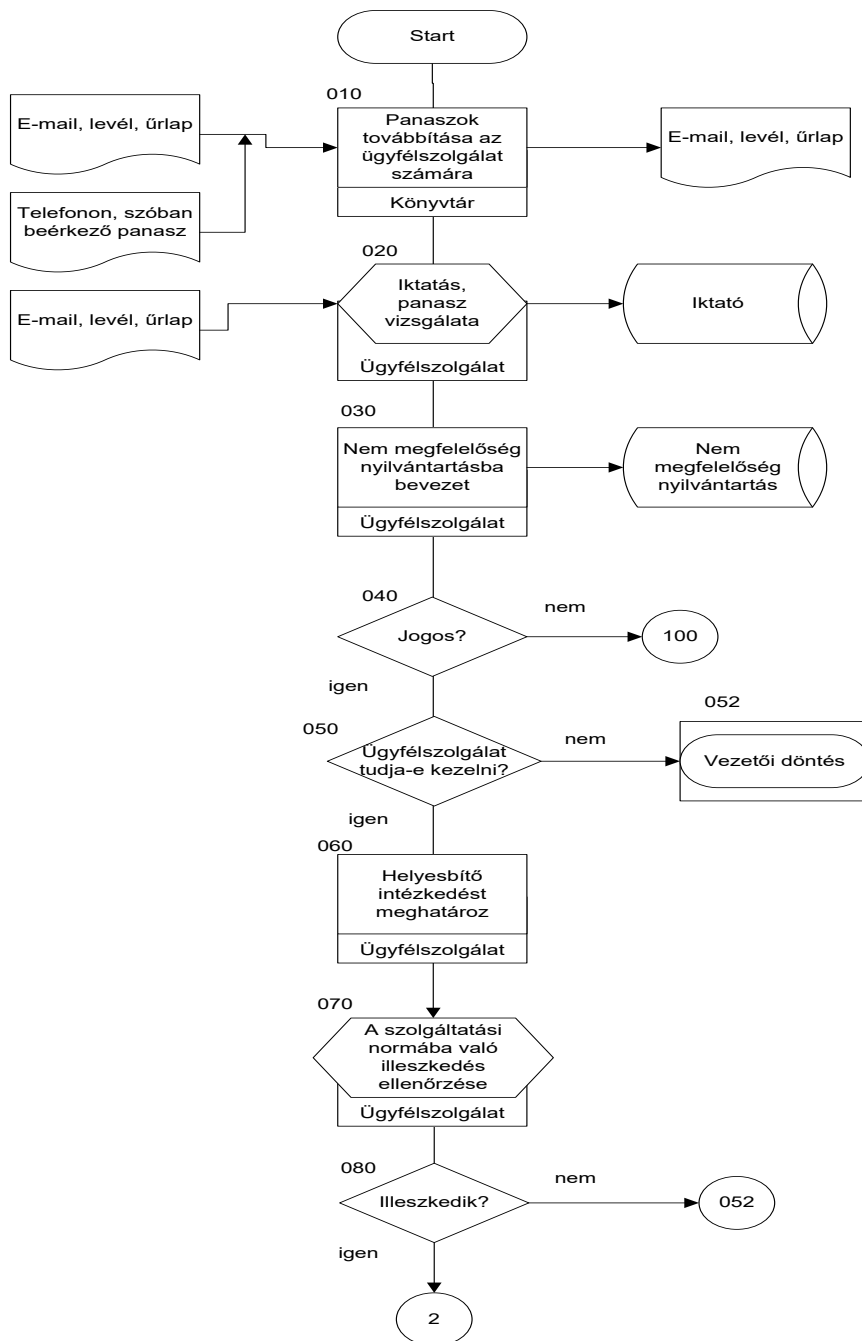
Ugyanez a helyzet a jelszavainkkal, szlogenjeinkkel, stratégiáhozozóinkkal. Elérünk a csúcra (a görbe inflexiós pontjához), s azt vesszük észre, amikor újra halljuk, vagy netán ki is kell mondanunk, hogy kiüresedett, elavult stb. Tehát, ha változik a stratégia, változtatni kell a stratégiáhozozókat is! Ne feledjük, hogy Churchill, aki győzelemre vitte a briteket a II. világháborúban, az 1945-ös választásokon megbukott. Pedig neki számtalan „márkajele” volt, a legendás szivarjától az egyenruháin keresztül, a „V” (victory) jeléig.

Kulcsfolyamatok

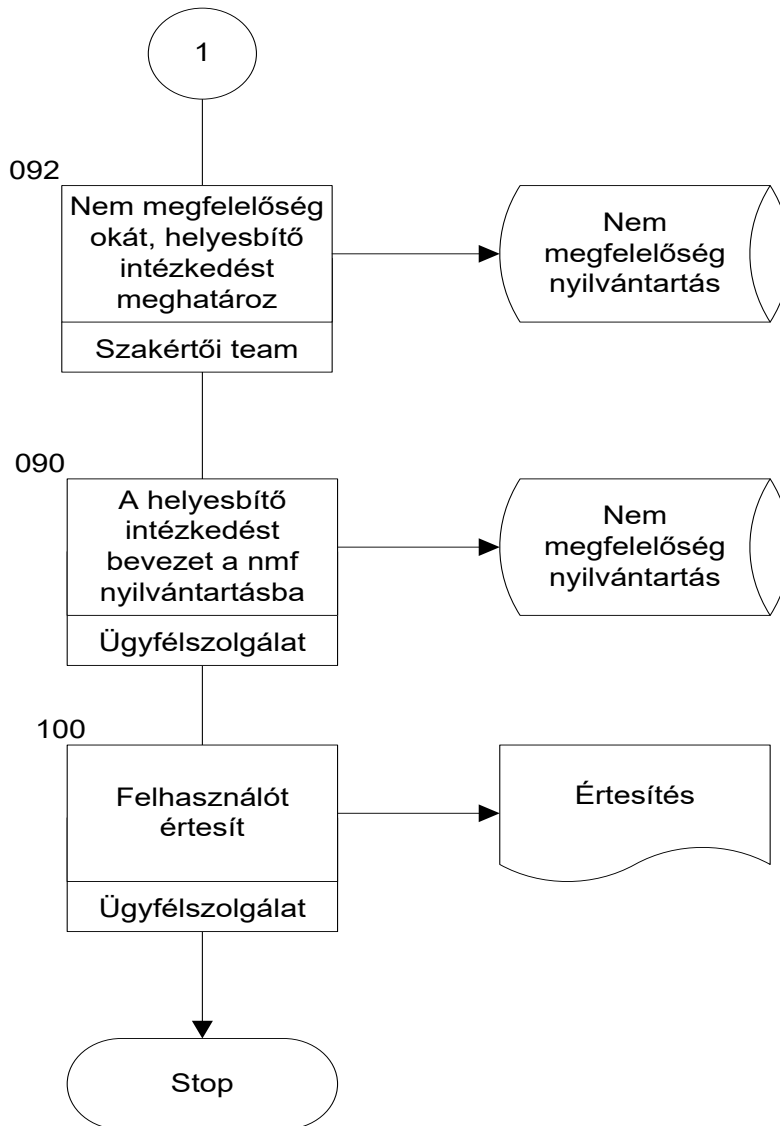
Következő lépés a folyamatábrák alapján a stratégiai célok elérését biztosító *kulcsfolyamatok azonosítása*. Egy minőségirányítási rendszer kiépítése során *csak ezekre a kulcsfolyamatokra készítsünk folyamatábrát*, mert például a belső audit olyan egyszerű folyamat, hogy igazán nem éri meg folyamatábrával bajlódni, de például a kölesönzés – mint főfolyamat – megérdemli a precíz szabályozást. A folyamatábrák készítéséhez több szoftver is megfelelő segítséget nyújt, mi a Microsoft Office Visio programját használtuk, mert nagyon-nagyon egyszerű az alkalmazása. A tevékenységeinkhez készíthetünk eljárási utasításokat, de folyamatábrát, kockázatelemzést elegendő a kulcs-

folyamatainkról készíteni, hiszen ezek azok, amelyek közvetlenül segítenek megvalósítani a stratégiánkat. A 10. ábra szerinti táblázat első két sorában feltüntetett minőségi célok a felhasználói kapcsolataink bővítéséről szólnak, amikhez mellérendeltük nemcsak az előremutató (proaktív) fejlesztést, hanem a reaktívat

is. Hiszen ismerjük a mondást: egy reklamáló vevő többet érthet, mint amit tíz elégedett használ, azaz kulcsfolyamatként tekintünk a panaszkezelésre. Erre a folyamatra dolgoztuk ki a 12. és a 13. ábrák szerinti folyamatábrát.

12. ábra
A panaszkezelés folyamata_1

13. ábra

A panaszkezelés folyamata_2

A 12. ábra alján látható 2-es szám azt jelzi, hogy ábra a következő ábrán (13. ábra) folytatódik. A 13. ábra tetején látható 1-es szám pedig az előző, a 12-es ábrára utal. A lépéseket beszámoltuk. Így bármely további lépés során, például a kockázatelemzésnél könnyebben tudunk hivatkozni egy-egy lépésre. A műveletek léptetése azért tízesével történt, mert ha utólag ki kell egészíteni a folyamatot, akkor nem kell átszámolni az egész ábrát, hanem beilleszthető a köztes számozás: például a 092-es lépést utólag tettük a folyamatba és a többi művelet számozása nem változott.

Kockázatkezelés

A panaszkezelési folyamat ismeretében első feladat a lehetséges kockázatok feltérképezése. Ezt két lépésben (ismét a kivételek elve alapján) végeztük. Először a Process Decision Program Chart/Folyamatdöntési programdiagram (PDPC diagram) alkalmazásával kiválasztottuk a folyamat legnagyobb kockázattal bíró elemeit. A PDPC négy lehetséges végrehajtási módszere közül azt a változatot alkalmaztuk, amikor:

- ismert a start és a cél állapot,
- és az optimista folyamat.

Minden optimista lépéshez meghatároztuk a lehetséges pesszimista verziót, majd ezeket prioritizálva

kiválasztottuk a legnagyobb kockázatokat (14. ábra).

B-6-01-01 PDPC elemzés			Az elemzést végzők létszáma (fő)	A kockázat mértékének megítélése a csoport tagjai által, osztályzat/fő egy 5-ös skálán. (legkisebb-1, legnagyobb-5)					A pontszámok átlaga
#	Folyamatelem megnevezése	Kockázatok		1	2	3	4	5	
010	Panaszok továbbítása az ügyfélszolgálat számára.	A ügyfélszolgálat nem kapja meg a panaszt.	2				1	1	4,5
		Az ügyfélszolgálat csak 3 nap késéssel kapja meg a panaszt.	2		2				2,0
		Az ügyfélszolgálat nem foglalkozik a panasszal.	2					2	5,0
020	Iktatás, panasz vizsgálata.	Nem egyértelmű a panasz tartalma.	2		2				2,0
		A panaszt vevő nem tudja beazonosítani a problémát.	2			2			3,0
030	Nem megfelelőség nyilvántartásba bevezet.	Elfelejtji bevezetni a nyilvántartásba.	2			2			3,0
		A nyilvántartásban a keresés, rendezés sok hibalehetőséget rejt a trend-, tendencialelemzés számára.	2				2		4,0
040	Helyesbítő intézkedés meghatároz. (Hibaok elemzés nélkül)	Rossz helyesbítő intézkedést határoz meg.	2				1	1	4,5
070	A szolgáltatási normába való illeszkedés ellenőrzése.	Nem teljeskörű a szolgáltatási norma.	2				2		4,0
092	Nem megfelelőség okát, helyesbítő intézkedést meghatároz.	A gyökérok feltárása során hibázik.	2				2		4,0
		A helyesbítő intézkedés akadályokba ütközik.	2					2	5,0
100	Felhasználót értesít.	Elmarad, késik az értesítés.	2		2				2,0

14. ábra
PDPC elemzés

A prioritizálás során az elemzők egy 5-ös skálán külön-külön becsülték meg a kockázat mértékét. Az elemzést végzők által adott pontokat az Excel tábla átlagolta. A 3-asnál magasabb pontszámú kockázatok fontosságuk sorrendjében (↓):

- Az ügyfélszolgálat nem foglalkozik a panasszal.
- A helyesbítő intézkedés akadályokba ütközik.
- Az ügyfélszolgálat nem kapja meg a panaszt.
- Rossz helyesbítő intézkedést határoz meg.

- A nyilvántartásban a keresés, rendezés sok hibalehetőséget rejt a trend, tendencialelemzés számára.
- Nem teljes körű a szolgáltatási norma.
- A gyökér-okok feltárása során hibázik.

A következő lépésben egy-egy kockázatosnak ítélt folyamatot vizsgáltunk tovább a Failure Mode and Effect Analysis/Hiba mód és hatáselemzés (FMEA)²⁶ módszerével (15. ábra).

Munkaszám:		Kockázati mód és hatáselemzés FMEA						B-6-01-02						
Projekt neve: Folyamatmenedzsment		Az intézkedések eredményei						Lapszám: 1/1						
Folyamat megnevezése: Panaszkezelés								Változat: v0						
Készítette: Elemző 1, Elemző 2		Vizsgálat időponja: 2021.02.22						Az intézkedések eredményei						
Jóváhagyta: Igazgató, Minőségügyi referens														
A folyamatelem megnevezése	A magas kockázatu rész megnevezése	A magas kockázat lehetséges oka	Módosítási (M)	javító (J)	Értelmezési (E)	RPN (kockázati tényező):	Javasolt intézkedés(ek)	Felelős és a végrehajtás kitűzött dátuma	Végrehajtott intézkedések	V	J	E	RPN	
Panaszok továbbítása az ügyfélszolgálat számára.	A ügyfélszolgálat nem kapja meg a panaszt.	Nincs szabályozva a belső információáramlás folyamata	4	7	3	84							0	
	Az ügyfélszolgálat nem foglalkozik a panasszal.		2	7	3	42							0	
Nem megfelelőség nyilvántartásba bevezet.	A nyilvántartásban a keresés, rendezés sok hibalehetőséget rejt a trend-, tendencialelemzés számára.	Csak manuális nyilvántartás van.	7	6	9	378	A manuális panasznyilvántartás átalakítása elektronikussá.	Igazgató Pü. kis. véltés fgv-ben	Lásd 13., 14. sorok!					0
		Csak egy Excel alapú, de manuálisan kezelt nyilvántartás van.	4	6	5	120								0
		Speciális szoftver van.	2	6	2	24								0

15. ábra
FMEA elemzés

Jelen esettanulmányban csak egyetlen művelet vizsgálatát tüntettük fel, amikor az ügyfélszolgálati munkatárs bevezeti a felhasználó által közölt panaszt a könyvtár saját nyilvántartásába. Abból indultunk ki, hogy a kiskönyvtárak mindegyike nem rendelkezik megfelelő számítógépes szoftverrel/nyilvántartással.

Ebben az esetben a manuális nyilvántartásból származó hiba kockázati tényezője RPN=378 lett. Viszont – az FMEA szabályai szerint – abban az esetben, amikor az RPN≥125, kötelezően módosítani kell a folyamat jellemzőit. Ezért azt a javaslatot fogalmaztuk meg, hogy ha még egy „könyvtári szoftver”

megvásárlásának nincsenek is meg a pénzügyi feltételei, még akkor is érdemes egy – viszonylag kis befektetéssel létrehozott Excel táblázatot kialakítani erre a célra – hiszen az Excel néhány egyszerű szabály betartása mellett biztosítja a pontos, automatikus keresés lehetőségét.

Folyamatszabályozás

Bernáth Lajos egykori tanárának, *Geff Dool-nak*, a British Standard Institute (BSI) vezető auditorának szavaival:

„Írd le, amit csinálsz,
Csináld azt, amit leírtál,
Fejleszd tovább!”

Ez a minőségsszabályozás-, fejlesztés alaplogikája. (*Edward Deming* professzor elegánsabban ezt PDCA-körnek »Plan–Do–Check–Act/Tervezés–Cselekvés–Ellenőrzés–Beavatkozás« nevezte.) Ennek tükrében lássuk hát, hogy nézhet ki az a folyamatszabályozás, amit már minden könyvtár – némi működtetési gyakorlattal – a maga képére tud formálni. Az eljárási utasítás (16. ábra) szövegében lehetőségünk van belinkelni azokat az információkat, melyek segítségével az olvasó elnavigálhat a vonatkozó dokumentumra.

	ELJÁRÁSI UTASÍTÁS		EU-10-01
	Panaszkezelés		Változat: 0
Készítette: MIR referens	Jóváhagyta: Igazgató	Oldal: 1/2	Kiadása: 2021.02.23.

1.0. A folyamatleírás célja
A felhasználói panaszok kezelése.

2.0. Alkalmazási terület
Az *Anonymus Könyvtár* teljes tevékenysége.

3.0. A folyamatleírás tartalma
Panasznak kell tekinteni az *Anonymus Könyvtárba* bármilyen forrásból szóban, telefonon vagy írásban beérkező információt, mely az *Anonymus Könyvtár* tevékenységével, szolgáltatásával szembeni elégedetlenséget tartalmaz.

3.1. Felelősség
Az *Anonymus Könyvtár* honlapján tájékoztatja felhasználóit, partnereit, érintett feleit a kapcsolatfelvétel, panaszbejelentés lehetséges módozatairól.
A *Könyvtár* minden egyes dolgozója, aki átveszi a felhasználóktól – bármely formában – érkező panaszokat, felelős azok *Ügyfélszolgálat*hoz való irányításáért. A verbálisan érkező információkat belső e-mailben, vagy erre kialakított nyomtatványon kell rögzíteni.
Az *Ügyfélszolgálat* feladata (lehetőleg elektronikusan) iktatni a beérkező panaszt, majd elkezdni a panasz kivizsgálását.

3.2. A panaszkezelés folyamata
A vizsgálat első lépéseként be kell rögzíteni a vonatkozó információkat a „Nem megfelelés nyilvántartó”-ba (pl. 17. ábra), majd e lépés részeként az ügyfélszolgálati munkatárs feladata dönteni a panasz jogosságáról.

- Amennyiben úgy ítéli meg, hogy a panasz nem jogos, úgy saját hatáskörben dönt, és egyben intézkedik a felhasználó értesítésének módjáról.
- Jogos panasz esetén a munkatárs figyelembe véve
 - ✓ a „Szolgáltatási normá”-t,
 - ✓ a nem megfelelés vélt okát, illetve
 - ✓ a saját hatáskörét,

vezetői állásfoglalást, döntést kér, vagy önállóan meghatározza a szükséges helyesbítő intézkedést. Előfordulhat, hogy a panasz elemzése során nyilvánvalóvá válik, miszerint

- a nem megfelelés okának meghatározása, vagy
- a helyesbítő intézkedés foganatosítása
- meghaladja az ügyfélszolgálati munkatárs szakmai és/vagy döntési kompetenciáját. Ebben az esetben vezetői döntés kér az
- alkalmazandó munkamódszerről (pl.: halszálka diagram, problémafa, 8D problémamegoldó –18. ábra – stb.)
- az elemzésbe bevonandó munkatársak köréről,
- az elemzés infrastrukturális feltételeiről,
- igénybevehető költségkeretről,
- figyelembe veendő határidőről stb.

A (jóváhagyott) helyesbítő intézkedést és a nem megfelelés okát bevezeti a „Nem megfelelés nyilvántartó”-ba, és intézkedik a felhasználó értesítéséről.

3.3. Szervezeti egységek közötti tájékoztatás

A minőségirányítási referens félénként analízist készít

- a panaszokról,
- a panaszok változási trendjéről,
- a vonatkozó helyesbítő tevékenységekről, illetve
- a tendenciózusan (trendszerűen) ismétlődő nem megfelelésekről, illetve azok okairól.

A „Nem megfelelés jelentés”-t minden érintett belső szerv vezetője megkapja.

3.4. Panasz dokumentumok

Az *Ügyfélszolgálat*nak a panaszokat dokumentálni, irattározni – és 10 évig őrizni – kell. Ezeknek a panasz dossziéknak tartalmazniuk kell minden, a panaszra vonatkozó információt, levelezést, köztük a kivizsgálás eredményét és a panaszlezárás módját. Ezeknek az aktáknak megfelelően karbantartva rendelkezésre kell állniuk különböző adatok, statisztikák készítéséhez, illetve az illetékes hatóságoknak betekintésre.

16. ábra

Eljárási utasítás

Az érthetőség érdekében a 17. ábrán egy mintát mutatunk be a nem megfelelések nyilvántartására.

		NEM MEGFELELÉS NYILVÁNTARTÓ (minta)				B-10-01-03 Változat: 0	
Készítette: MIR referens							
Jóváhagyta: Könyvtárvezető							
Dátum	Panasz tárgya	Azonosító	Nem megfelelés	Mennyiség	Nem megfelelés oka	Helyesbítő tevékenység	Dolgozó:

17. ábra

B-10-01-03 Nem megfelelés nyilvántartás (minta)

18. ábra

8D problémamegoldó²⁷ (minta)

Üzenetek

1. Kérem, ne felejtsek el, hogy ez egy esettanulmány, és nem a *Biblia*! Minden szaváért felelősséget vállalunk, de azt korántsem állítjuk, hogy minden könyvtár minden fejlesztési projektjét így kell végrehajtani.
2. Az innováció olyan, mint egy sikátor. Ha az ötletek elfognak, zsákutcába jutunk, a felhasználók viszont hajlamosak új távlatokat mutatni, melyek hatására a sikátor sugárúttá változik.
3. Az irányítási modellek olyanok, mint a konfekció

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

Az elektronikus hivatkozások megtekintésének dátuma a tanulmány szerkesztése során végzett ellenőrzés időpontját tükrözi.

1. A Könyvtári Intézet honlapja [online]. Budapest: Könyvtári Intézet, 2020. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/informacioszolgalatas/minosegmenedzsment/elozmenyek> [Megtekintve: 2021.05.09.]
2. BAJNOK Tamara [et al.]. Könyvtárak minőségi működésének értékelési rendszere. Budapest: Könyvtári Intézet, 2019. p. 9–12. ISBN 978-963-201-647-4
3. MSZ EN ISO 9001:2015 Minőségirányítási rendszerek. Követelmények. [Budapest]: Magyar Szabványügyi Testület, 2015. 63 p.
4. Folyamat. == Wikiszótár.hu [online]. Előfizetéssel hozzáférhető: <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Folyamat> [Megtekintve: 2020.05.19.]

ruha, itt szorít, ott meg bő.²⁸ Minden fejlesztésnek lehet a mottója: „*Bátorság, kíváncsiság, és az ügyfél minden előtt*”.²⁹

5. A „bátorság” azzal kezdődik, hogy merünk-e túlkörbe nézni. Minden fejlesztés alapja az objektív önértékelés.
6. A fejlesztés három pilléren nyugszik:
 - a múlt hibáinak a kiküszöbölésén,
 - a jelen folyamatainak szabályozásán,
 - és a jövő látens igényeinek felismerésén.
7. A fejlesztés mindig „step by step” történik, csak a lépcsőfokok magassága eltérő.
5. BERNÁTH Lajos. Folyamatmenedzsment. == Tudományos és műszaki tájékoztatás, 68. (2021) 1., p. 1–11. ISSN 1586-2984
6. ORBÁN Éva. Életre szóló tapasztalat: Folyamatszabályozás egy kis könyvtárban (esettanulmány). == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 20. = 56. (2010) 3., p. 447–465. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00076/pdf/EPA00143_Konyvtari_Figyelo_2010_3_447-465.pdf [Megtekintve: 2020.05.09.]
7. BERNÁTH Lajos. Folyamatmenedzsment. == Tudományos és műszaki tájékoztatás, 68. (2021) 1., p. 1–11. ISSN 1586-2984
8. KISS Imre. Az informatika alapjai. Budapest: Tankönyvkiadó, 1983. 226 p.

9. SHARPLIN, Arthur. Strategic management. New York: The McGraw-Hill, 1985. 588 p. (Mcgraw Hill series in management)
10. TENNER, Arthur R. – DETORO Irving J. Teljeskörű minőségmenedzsment. 3. jav. kiad. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, cop. 2001. 265 p.
11. GÁRDONYI Géza. Egri csillagok [online]. [Budapest]: Magyar Elektronikus Könyvtár. Hozzáférhető: <http://mek.oszk.hu/00600/00656/00656.pdf> [Megtekintve: 2021.05.17.]
12. SWOT (GYELV) elemzés jelentése, működése [online]. == A Brand Content Kft. honlapja. Marketing oldal. Feltöltve: 2020.10.21. Hozzáférhető: <https://brandbook.hu/2020/10/swot-elemzes> [Megtekintve: 2021.02.27.]
13. MSZ EN ISO 9001:2015 Minőségirányítási rendszerek. Követelmények. [Budapest]: Magyar Szabványügyi Testület, 2015. 63 p.
14. BERNÁTH Lajos – HEGEDŰSNÉ ZSÍROS Katalin – KATONAI Zsolt. TQM módszerek – röviden: Oktatási segédanyag. Debrecen: QUALIMED-IL Kft., 2005. 7 p.
15. HERSEY, Paul. A helyzetorientált vezető. [Budapest]: Műszaki Könyvkiadó: McMillan & Baneth, [1997], cop. 1997. 95 p. ISBN 963 16 1310 0
16. SHIBA, Shoji. A problémamegoldás módszerei. Budapest: Prodinform, 1990. 38 p. (ÁMR Kézikönyvek, 3.)
17. CAMP, Robert C. Üzleti folyamat benchmarking: A legjobban bevált gyakorlatok felkutatása és meghonosítása. Budapest: Műszaki Kvk., cop. 1998. 316 p. ISBN 963-16-3000-5
18. Citatum honlap [online]. Hozzáférhető: https://www.citatum.hu/szerzo/Winston_Churchill [Megtekintve: 2021.05.09.]
19. BERNÁTH Lajos. A „Repülő flip-chart”: Esettanulmány a proaktív fejlesztés végrehajtásáról. Debrecen: QUALIMED-IL Kft., 1990. 13 p.
20. KAPLAN, Robert S. – NORTON, David P. Balanced scorecard = kiegyensúlyozott stratégiai mutatószám-rendszer: eszköz, ami mozgásba hozza a stratégiát. Ford. PANDURICS Anett. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1998. 301 p. ISBN 963-224-247-5
21. KISS Imre. Az informatika alapjai. Budapest: Tankönyvkiadó, 1983. 226 p..
22. SHIBA, Shoji. A problémamegoldás módszerei. Budapest: Prodinform, 1990. (ÁMR Kézikönyvek, 3.)
23. BELBIN, R. Meredith. Team roles at work. Oxford: Boston: Butterworth-Heinemann, 1993. 152 p. ISBN 0-7506-0925-7
24. Jeff Bezos hét legfontosabb vezetői stratégiája, ami sikerre vitte az Amazont. == Forbes [online]. 2019. december 13. Hozzáférhető: <https://forbes.hu/legyel-jobb/jeff-bezos-het-legfontosabb-vezetoi-strategiaja-ami-sikerre-vitte-az-amazont/> [Megtekintve: 2021.05.09.]
25. SHARPLIN, Arthur. Strategic management. New York: The McGraw-Hill, 1985. 588 p. (Mcgraw Hill series in management)
26. FMEA_2015: Oktatási anyag. Debrecen: Qualimed-IL Kft., 2015. 24 p.
27. WOMACK, James P. – JONES, Daniel T. Lean szemlélet: A veszteségmentes, jól működő vállalat alapja. Budapest: HVG Kiadó Zrt., 2009. 426 p. ISBN 978-963-9686-83-0
28. TENNER, Arthur R. – DETORO Irving J. Teljeskörű minőségmenedzsment. 3. jav. kiad. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, cop. 2001. 265 p.
29. Jeff Bezos hét legfontosabb vezetői stratégiája, ami sikerre vitte az Amazont. == Forbes [online]. 2019. december 13. Hozzáférhető: <https://forbes.hu/legyel-jobb/jeff-bezos-het-legfontosabb-vezetoi-strategiaja-ami-sikerre-vitte-az-amazont/> [Megtekintve: 2021.05.09.]

Beérkezett: 2021. március 22.

Zöld városban zöld könyvtár

ISTÓK Anna – TÓTH Gabriella

Az ENSZ fenntartható fejlődésre vonatkozó 2030-as menetrendje (*Agenda 2030*) 17 fenntartható fejlődési célt (SDG – Sustainable Development Goal)¹ jelölt ki. Az IFLA ennek kapcsán 2016-ban elindította a *Nemzetközi Támogató Programot* (IAP – International Advocacy Programme). Célja a könyvtári szerep előmozdítása és támogatása az SDG-k tervezésében és végrehajtásában, többek között a könyvtári dolgozók fenntartható fejlesztési célokkal kapcsolatos tudatosságának növelésével.² Úgy gondoljuk, hogy az ENSZ és az IFLA célkitűzéseinek ismerete nagyon fontos a szakemberek számára, azonban szükséges az átfogó célok „lefordítása” a helyi lehetőségek figyelembe vételével. Ehhez nagy adag kreativitás, kitartás, akarat, összetartó munkatárs-csapat, és nem utolsósorban a település közösségére való lankadatlan odafigyelés szükséges³. Az alábbi írásban különösen a 13. cél („Sürgősen cselekszünk a klímaváltozás és hatásai leküzdése érdekében”) gyakorlati megvalósításához találhatók példák.
(A szerk.)

Bevezető

A környezetvédelem és a könyvtár egymástól látszólag távol eső fogalmak, ám ha a könyvtárak alapvető küldetéséből indulunk ki, máris kiderül, hogy a zöld szemlélet valójában ezen intézményeknek is fő építőeleme. Az ellátandó terület nagyságától, illetve a használók körétől függően minden könyvtár küldetésnyilatkozatában szerepel ugyanis egy fontos cél: az információhoz és a tudáshoz való szabad, korlátozások nélküli hozzáférés biztosítása a használók számára. Azaz, a lehető legtöbb emberhez eljuttatni bizonyos koncentrált erőforrásokat, így biztosítva az információhoz jutás költségeinek fajlagos csökkentését is. Mi más ez, mint – a nemzetközi trendekkel, szakmai törekvésekkel összhangban⁴ – a zöld szemlélet lehető leggyakorlatiasabb megvalósulása?

Írásunkban arra kerestük a választ, hogyan tudja egy közkönyvtár megtervezni és megvalósítani a zöld szemlélet érvényesítését mindennapi működésében. Példának a gödöllői városi könyvtár ez irányú tevékenységét mutatjuk be, a múltbeli folyamatoktól a jövőbeli tervekig.

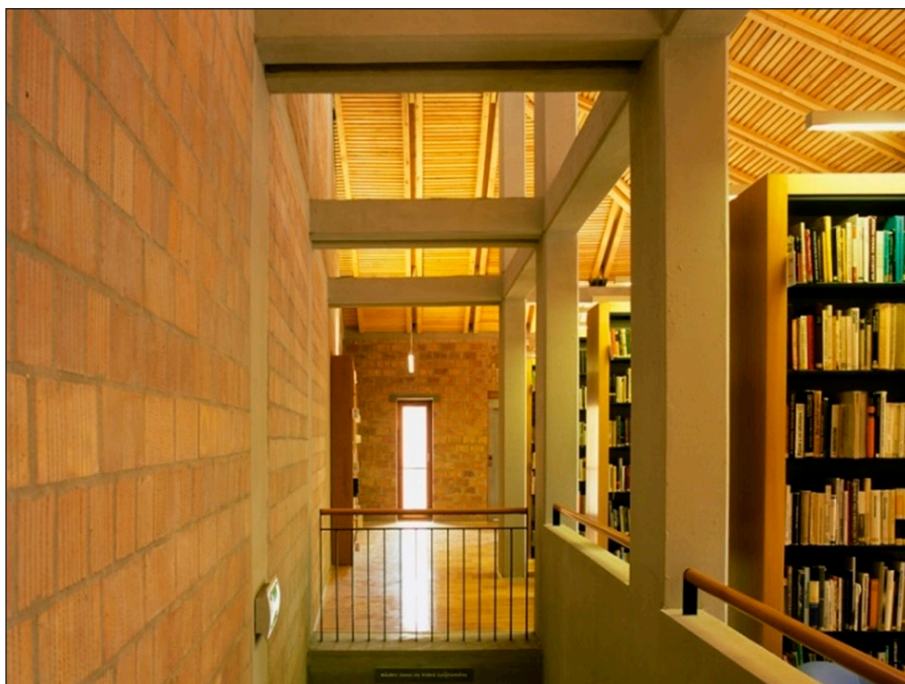
Intézményünk zöld törekvései szerencsés módon párhuzamba állíthatók a fenntartó önkormányzat céljával, melynek történelmi, természetföldrajzi okai is vannak. A budapesti agglomerációban fekvő, 32 ezer lakosú kisváros fejlődését mindig is meghatározta a természeti környezet adottsága, a korábbi népszerű nyaralóhely ma a nagyvárosi élet elől kiköltözők számára nyújt emberléptékű, családias életfeltételeket. Gödöllőt méltán nevezik a parkok városának, az egy főre eső közterületi zöldfelület kiugróan magas ará-

nya – 44,6 négyzetméter – miatt. Gödöllő *Integrált Településfejlesztési Konceptiója* 2006-ban fogalmazta meg a város egészére vonatkozó 15–20 éves átfogó célt – az ököváros gondolatát.⁵ Az ökológiai szemlélet a természeti és az épített környezettel való gazdálkodást a védelem, a hasznosítás és a fejlesztés egységeként kezeli, és a megújuló, megújítható és gazdagítható forrásokra koncentrálnak.

Új könyvtár építése

Az ököváros előhírnökeként épült meg 2002-ben a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ (GVKIK) új épülete⁶, melynek kialakításában számos zöld szempont érvényesült. Ilyen volt például a helyszín kiválasztása és az épület megközelíthetősége. A könyvtár a város szívében épült fel, a tömegközlekedési eszközök csomópontjában, sűrűn lakott területen, más szolgáltatók közelében, így biztosítva

azt, hogy a lehető legtöbb ember számára legyen elérhető a lehető legolcsóbb és legkényelmesebb módon. A belsőépítészeti megoldásoknál a természetes és kezeletlen anyagok használatára törekedtek, továbbá a lehető legtöbb helyen a természetes fény kihasználására. Emiatt került a forgalmas főút felőli oldalra a tömörraktár, mely nem igényel különleges megvilágítást, ellentétben az olvasói terekkel, melyek hatalmas ablakokkal a csendes és tiszta belső udvarra néznek. A tudatos, előremutató tervezéshez hozzátartozott az is, hogy a könyvtár új épületét úgy alakították ki, hogy az akkori lakosságszámhoz, használói létszámhoz és dokumentumszámhoz képest kétszeres kapacitással rendelkezzen. Így például az olvasótermi galéria csak félig került beépítésre, ezáltal a további terjeszkedéshez is adott az építészeti/statikai megoldás.

1. ábra

*Az egyelőre beépítetlen galéria oszlopperdeje izgalmas látvány az első emeleti felnőtt könyvtárban**

Az évek során számos átalakítás történt a könyvtárban az olvasói igényeknek és a környezettudatosságnak megfelelően. Biciklitárolót alakítottunk ki a belső udvaron, szelektív hulladékgyűjtésre alkalmas szeméttárolókat helyeztünk el az olvasói terekbe,

csökkentettük a magas bejárati ajtó felületét, hogy megakadályozzuk a meleg kiáramlását télen, korszerűsítettük a fűtési rendszert, valamint folyamatosan végezzük a hagyományos égők cseréjét a gazdaságosabb LED fényforrásokra. Az olvasók által látogat-

*A fotókat, ábrákat a Gödöllői Városi Könyvtár munkatársai készítették.

ható 1800 négyzetméteres belső tér elegendő helyet biztosít a látogatók számára, bár a terek kihasználtsága folyamatosan változik.

A 2002-es nyitáskor még csúcra járatott informatikai helyiség, az *Infóhid* látogatottsága például az évek folyamán fokozatosan csökkent, ugyanakkor a *Gyermekkönyvtár* kinötte önmagát. Ezért került sor

2018-ban a terület átalakítására és a kamaszrészleg létrehozására, mely egyszerre két problémát szüntetett meg: a gyermekkönyvtár zsúfoltságát, és az *Infóhid* kihasználatlanságát. A *Kamaszhid*⁷ kialakítása már a zöld szemlélet jegyében történt, így például két szobabiciklit helyeztünk el ott, melyet felszereltünk telefontöltési lehetőséggel is.

2. ábra

Az új tartalommal megtöltött néhai Infóhid ma már Kamaszhidként üzemel

Stratégiai célok

Ahhoz, hogy a zöld szemlélet érvényesülhessen egy könyvtárban, nem feltétlenül kell új épületbe költöznie. A legfontosabb a tudatos tervezés, a stratégiában pedig meg kell határozni azokat a hosszú távú célokat, amelyeket szeretnénk elérni. A gödöllői könyvtár 2016–2023-as periódusra vonatkozó stratégiájának⁸ elkészítése a város stratégiai célkitűzéseivel összhangban történt. 2016-ban új stratégiai célként fogalmaztuk meg a *Zöld Könyvtári* elvek érvényesítését, amely egyszerre jelenti a szemléletet, az intézményt, az épületet, az állományt és a szolgáltatásokat is. Olyan alapvető intézkedésekről döntöttünk mint a gazdaságos működésre törekvés, a megújuló energiaforrások használata, zöld felületek kialakítása, a berendezések, elektronikai eszközök lecserélése környezetbarát termékekre, egy zöld tematikájú gyűj-

temény kialakítása, zöld szolgáltatások bevezetése, papírmentes intézményi működés (paperless office) megvalósítása, valamint a saját tudásbázis kihasználása tudásmegosztással. A költségtakarékosság, a zöld szemlélet és a minőségi munka során kiemelt jelentőséget kapott a szervezeti innováció. 2018-ban megalakult intézményünkben a *Zöld Munkacsoport*, melynek feladata, hogy a stratégiában megfogalmazott célok megvalósítását elősegítse.

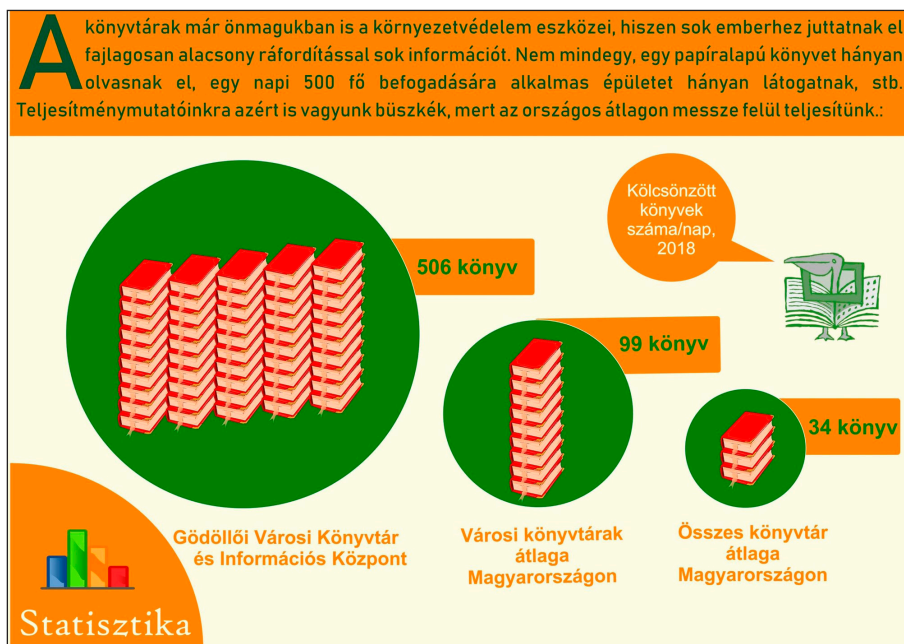
Minőségmenedzsment

A gödöllői könyvtár élen jár a minőségirányítási munkában.⁹ A használói elégedettségre, a folyamat-orientált szemléletre és a vezetői elkötelezettségre alapuló TQM rendszernek köszönhetően az ország egyik legsikeresebb közkönyvtára, amit a statisztikai adatok is alátámasztanak (3. ábra). A költséghatékonyság,

a gazdaságos kihasználtság nagyon fontos a fenntarthatóságra való törekvésben.

Teljesítménymutatóinkra azért is vagyunk büszkék, mert ez a teljesítmény azt is jelenti, hogy épületünk,

szolgáltatásaink, erőforrásaink kihasználtsága is egyre jobb, egyre hatékonyabb lett, egyre „zöldebbé” tudunk válni.

3. ábra

Könyvtári összehasonlító statisztika a kihasználtságról

Zöld Könyvtári célok

A hosszú távú tervezés során lényeges volt, hogy meghatározzuk azokat a konkrét célokat, melyeket az adott ciklusban szeretnénk elérni. Három fontos területet jelöltünk meg az épületüzemeltetés zöldesítésén kívül: a szolgáltatásfejlesztést, az állománybővítést és a szemléletformálást.

Zöld terek

2019-et a *Zöld Könyvtár* évének választottuk intézményünkben, és kiemelt figyelmet fordítottunk a témára. Fontos beruházások is történtek: kialakítottuk *Terasz Könyvtárunkat* – egy használaton kívüli teraszt felújítottunk, „zöldesítettünk”, kényelmes bútorokkal rendeztünk be, és megnyitottuk a kávézó felé. A teraszon és az udvaron közel száz növényt, köztük gyógy- és fűszernövényeket ültettünk el. Igazi csapatépítő, közösségépítő munka volt ez, hiszen a megvalósításban hónapokon keresztül olvasóinkkal együtt vettünk részt. A könyvtár hangulatos belső udvarán is történtek fejlesztések: napvitorlákkal ár-

nyékoltunk, gyepszőnyeget fektettünk le, valamint több nyugágyat is kitéttünk. A sok növény mellett helyet kapott az udvaron két szelektív hulladékgyűjtő is, melyekbe a műanyag és a papír hulladékot lehet külön-külön dobni. A madarakra is gondolva, öt madáretetőt szereltünk fel. A *Zöld udvaron* ültettük el 2019 őszén az *Olvasók fáját*, 2020-ban pedig olvasói felajánlásokból zöldült ki az *Olvasók kertje*. Méltán lehetünk büszkék az udvarunkra, hiszen a 2019-es *Virágos Magyarország* pályázaton Gödöllő *Arany Virág* díjat nyert, és a pályamunkában könyvtárunk *Zöld udvara* is helyet kapott.

Zöld szolgáltatások

Tavasztól őszig a *Zöld udvarra* és a *Terasz Könyvtárra* különböző szolgáltatásokat telepítünk ki, kivihetők és a szabadban olvasgathatók a könyvek és folyóiratok, zenét is lehet hallgatni, wifi is elérhető. Számos klubfoglalkozást is itt tartunk (*Baba-Mama Kuckó*, kamasztábor, nyáresti koncertek), valamint az ún. rongyos könyvvásár helyszínéül is használtuk az új közösségi teret. 2020-ban beruháztunk egy pingpong

asztalba, melyhez az ütőt az olvasójegyükkel kölcsönözhetik ki látogatóink. A szabadtéri foglalkozásoknak és szolgáltatásoknak a koronavírus-járvány miatt bevezetett biztonsági előírások új jelentőséget adtak, és ez a tendencia a közeljövőben várhatóan még erősödni fog.

Zöld szolgáltatásaink nemcsak az új közösségi terekhez kapcsolódnak. 2019-ben újdonságként emeltük be a foglalkozások ajánlóiba¹⁰ a természetvédelemmel kapcsolatos könyvtári órákat. Az óvodások, iskolások számára mindenütt a *Zöld Könyvtár* logója jelzi, ha az adott foglalkozás a környezettudatossággal kapcsolatos, és már van angolul elérhető zöld óránk is, mely akár egy angolóra tananyagként is beilleszthető.

Kibővítettük távhasználati szolgáltatásainkat is, amelyhez a vírusveszély miatti „leállás” nagy lendületet adott. Évek óta lehetőség van a dokumentumok online előjegyzésére és hosszabbítására, tavaly tavasszal pedig egy új távszolgáltatást indítottunk, a chat-ablakot, ahol 8–16 óráig azonnal megválaszoljuk a honlapunkra érkező kérdéseket. Szintén a karantén időszakában erősödött meg a *Könyvet házhoz* programunk. Ez a már régóta létező szolgáltatásunk korábban csak idős vagy mozgásukban korlátozott olvasóink számára volt elérhető, de 2020-tól bárki igényelhetett e-mailen keresztül könyvtári dokumentumokat.

4. ábra

Vitrin Beat koncert a Zöld udvaron, 2019. július 23.

Programok

A zöld szolgáltatások egy része tematikus programok szervezésére irányult, melyek egyre hangsúlyosabbá váltak kínálatunkban. Néhány példa az elmúlt évek zöld programjaiból:

- 2015-ben *Felhőudvar* címmel nyílt kiállítás újrahasonított anyagokból a *Művészetek Kertje* tematikus évben.
- 2015 óta rendszeres résztvevői vagyunk az *ArboFesztnek*, Gödöllő ökofesztiváljának az Arborétumban.
- 2016–2017-ben *Parkkönyvtár*at működtettünk

a Gödöllői Királyi Kastély parkjában.

- 2018 óta minden évben csatlakozunk a *Természetfilm Fesztivál* programjaihoz.
- 2019-ben nálunk járt *Tóth Andi* a *Dobd ki a szemetest!* című könyvével, melyet három workshop követett, és az egész rendezvénysorozatot sikerült megismételniünk 2020 elején.
- *Múzeumok Éjszakája* sincs a városunkban a könyvtár nélkül, ilyenkor környezettudatos kézműves foglalkozásokat kínálunk a hozzánk látogatóknak.
- 2020-ban *Irodalmi erdőmerülés*¹¹ címmel új

programot vezettünk be a programkínálatunkba, melyet hagyományteremtő jelleggel szerveztünk meg.

2019 óta igyekszünk minden eseményünknek zöld színezetet adni, ezért amikor szóba került, hogy fellevenítjük az *Olvasók Diadala* című olvasásnépszerűsítő vetélkedőnket, nem volt kérdés, hogy ezt is a fenntarthatóság és a környezetvédelem jegyében újítjuk meg. 2015-ben a fél éven át tartó digitális játékunk idején a csapatok bejárták Gödöllő 12 legzöldebb helyszínét, az ott elhelyezett információs táblákon QR-kód segítségével jutottak a vetélkedő feladataihoz. A 2019-ben felújított *Olvasók diadala – Generációk csatája* már teljes mértékben a környezettudatosság jegyében telt, és számos kirándulást, szemétszedést, zöld vetélkedőt építettünk be a csapatépítő alkalmakba is.¹²

Már 2019-ben birtokba vettük a *Zöld udvart* mint kellemes szabadtéri programhelyszínt, ahol koncerteket,

klubfoglalkozásokat, kiállításmegnyitókat tartottunk. 2020 nyarán a koronavírus-járvány utáni helyzetben az emberek szívesebben vettek részt a szabadtéri programokon, így író-olvasó találkozokat, gyerekfoglalkozásokat is tartottunk az udvaron.

Állománygyarapítás

2018-ban könyvtárunk állományában megkezdtük a zöld tematikájú dokumentumok beszerzésének bővítését. *Zöld polcokat* alakítottunk ki mind a felnőtt, mind a gyermekkönyvtárban: az itt található könyvek, DVD-k a környezetvédelem, a hulladékcsökkentés, az újrahasznosítás, a biogazdálkodás, a fenntarthatóság és a klímavédelem széles spektrumát fedik le. Kizöldült a honlapunk is, a *Zöld könyvtár* menüpontban lehet tájékozódni a legfrissebb beszerzésekről, közelgő zöld programjainkról, könyvajánlóinkról és zöld könyvtári óráinkról.

5. ábra

Zöld polc a felnőtt könyvtárban

Zöld szemlélet

Zöld Munkacsoportunk a kollégák mellett az olvasók szemléletformálására is törekszik. Jó példa volt erre a *Terasz Könyvtár* projekt vagy az *Olvasók fájának* elültetése, melyeknek nemcsak közösségformáló, hanem szemléletformáló ereje is volt, hiszen a kollégák és olvasók együtt dolgoztak a „zöld” ügyért. Lelkes, elhivatott csapatunk van, jó kapcsolatot ápolunk más

helyi szervezésekkel, klubokkal (*GATE Zöld Klub*, *Klíma Klub*) és olyan személyekkel, akik helyi köztudósok és országosan elismert, elkötelezett hívei a környezetvédelemnek (például *Tóth Andi*, a *Dobd ki a szemetest!* szerzője, *Malatinszky Ákos* környezetgazdálkodási agrármérnök, az Országos Környezetvédelmi Tanács elnökhelyettese, *Vadovics Edina*, a *Klíma Klub* elnöke).

6. ábra

Zöld csapatépítés a Terasz Könyvtár zöldesítése

Napi munkánkban is egyre több lehetőségünk van a zöld szemlélet átadására. Igyekszünk csökkenteni a papíralapú magazinok felhalmozódását: jelenleg 16 folyóiratunk digitális formában érhető el, a használatához szükséges tablettel. Évente négy alkalommal tartunk rongyos könyv-vásárt, ezzel az akcióval próbáljuk meg a régi könyvek újrahasznosítását megoldani. Igyekszünk megvalósítani a papírnélküli irodát. Már jó ideje áttértünk az elektronikus iktatásra, dokumentációs rendszerünk a belső hálózaton, minden részlegről elérhető, előnyben részesítjük a közös hozzáférésű, közös szerkesztésű dokumentumokat, az Excel táblázatokat, a Google naptárat. A papíralapú meghívók, szórólapok, plakátok helyett e-mailben ajánljuk programjainkat (hírlevélén kéthetente, honlapunkon és közösségi oldalakon pedig naponta több posztban is hírt adunk szolgáltatásainkról, újdonságainkról). Nyomtatóink alapbeállításai a kétoldalas nyomtatás, színes másolatokat csak igazgatói engedéllyel lehet készíteni. Apró lépések ezek, de jelentős költségmegtakarítást tudunk velük elérni, és lassan természetessé válik számunkra, hogy amennyi eszközzel csak lehet, próbáljuk óvni környezetünket.

Zöld tervek 2020–2023

A „zöld folyamatot” elindítottuk, de tudjuk, hogy még rengeteg feladat áll előttünk. Terveink között szerepel az épület energiahatékony korszerűsítésének folytatása: szeretnénk napelemeket helyezni az épületre és mozgásérzékelő lámpákat felszerelni

a kevésbé látogatott olvasói terekbe. Az udvart folyamatosan bővítjük, szépítgetjük, tervezzük vízikultúra telepítését egy kis szökőkúttal. 2020-ban lehetőségünk volt udvari hangosítás megvásárlására, melynek révén tovább tudjuk bővíteni a szabadtéri programjaink számát, körét. 2020 első felében a járványveszély következtében javarészt meghiúsultak zöld programjaink, de az *Országos Könyvtári Napokat 2020* öszén már a környezetvédelem szellemében szerveztük, volt *Zöld Vasárnap* és *Fizess PET palackkal!* beiratkozási akció is.

2021-es terveink között szerepel, hogy ifjúsági táboraink kínálatát kibővítsük egy ökotáborral, és megalakulhat a könyvtári zöldkommandó is, hiszen a közösségformálás nagymértékben segíti a zöld szemlélet népszerűsítését. Célunk az, hogy mind a kollégák, mind az olvasók körében rendszeresen ellenőrizzük, mennyire érvényesítik a gyakorlatban a környezetvédelmi elveket, és visszajelzést nyújtunk arról, mennyire sikeresek ebben.

A kicsit távolabbi jövőbe tekintve, tervezzük az RFID rendszer kiépítését, amely lehetővé tenné humán erőforrás felszabadítását és átcsoportosítását, valamint távszolgáltatásaink bővítését, mely tovább javítaná a könyvtár kihasználtságát. Szükség lesz zöld teljesítménymutatók bevezetésére, statisztikai adatok gyűjtésére is, hogy nyomon tudjuk követni a fejlődést, illetve könyvtárunk ökológiai lábnyomának alakulását.

Összegzés

A koronavírus-járvány lelassította a könyvtár zöld törekvéseit, de a munka nem állt meg. Tovább folytatjuk a földszinti közösségi tereink átalakítását, a csökkenő kihasználtságú zenei részlegünknek ke-

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

Az elektronikus hivatkozások megtekintésének dátuma a tanulmány szerkesztése során végzett ellenőrzés időpontját tükrözi.

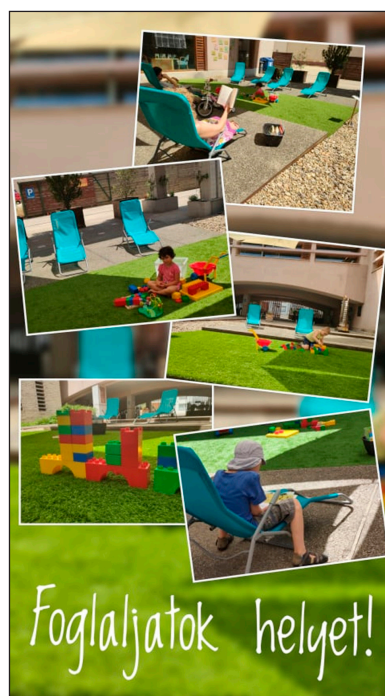
1. IFLA SDGs Update: March 2021 [online]. == Az IFLA honlapja. Feltöltve: 2021.03.10. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/node/93743> [Megtekintve: 2021.05.19.]
2. Az IFLA honlapja [online]. Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda oldal. [The Hague]: IFLA. Hozzáférhető: <https://www.ifla.org/libraries-development> [Megtekintve: 2021.05.19.]
3. ISTÓK Anna. Szeretetmárka építése elkötelezett fogyasztókkal. == Könyvtári Figyelő, Ú.f.28. = 64. (2018) Különszám, p. 37–50. ISSN 0023-3773
4. Lásd pl. : Az American Library Association honlapja. Sustainability and Libraries: Green Libraries oldal. Utolsó frissítés: 2019.03.18. Hozzáférhető: <https://libguides.ala.org/SustainableLibraries/Green> [Megtekintve: 2021.05.19.]
5. Gödöllő Integrált Településfejlesztési Stratégia 2015–2020. [online]. 113 p. Hozzáférhető: <http://www.godollo.hu/wp-content/uploads/2019/01/ITS-2015-2020.pdf> [Megtekintve: 2021.05.19.]
6. A könyvtár új épületéről összefoglaló ismertető és a megjelent publikációk gyűjteménye: Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ, Gödöllő [online]. == Hazai középületek. [Budapest]: A BME Középület-tervezési Tanszék Középületek kritikai elemzése című kurzusán a hallgatók részvételével készült online építészeti adatbázis. Cop. 2021. Hazai középületek.
7. ISTÓK Anna. Kamaszhíd: Kamaszkönyvtár nyílt Gödöllőn. == Könyv, könyvtár, könyvtáros, 27. (2018) 12., p. 36–45. ISSN 1216-6804
8. A GVKIK STRATÉGIAI TERVE 2016–2023. [online]. [Gödöllő]: Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ, 2016. 28 p. Hozzáférhető: https://www.gvik.hu/uploaded_files/files/min%C5%91s%C3%A9g%C3%A1ny%C3%AD%C3%A1s/strat%C3%A9gia2016-23.pdf [Megtekintve: 2021.05.19.]
9. A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ 2018-ban Könyvtári Minőségi Díjat nyert: Minősített Könyvtár címet és Könyvtári Minőségi Díjat elnyerő intézmények

resünk új funkciót a makerspace jegyében. 2021-ben ez a terület is megújul, és a szolgáltatási kínálatunk tovább bővül környezettudatos elemekkel.

[online]. == A Könyvtári Intézet honlapja. Feltöltve: 2018.10.25. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/hir/konyvtari-intezet/minositett-konyvtar-cimet-es-konyvtari-minosegi-dijjat-elnyero-intezmenyek> [Megtekintve: 2021.05.19.]

10. Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ honlapja. Foglalkozásajánló 2019–2020. oldal [online]. Cop. Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ. Hozzáférhető: https://www.gvik.hu/foglalkozasajanlo_2019_2020.html [Megtekintve: 2021.05.19.]
11. Irodalmi erdőmérülés [online]. == A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ honlapja. Feltöltve: 2020.09.25. Cop. Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ, [s.a.]. Hozzáférhető: [Megtekintve: 2021.05.19.] https://www.gvik.hu/nyitoldal/irodalmi_erdomerules.html
12. A játékról részletesen ld.: Olvasók diadala honlap. Gödöllő: Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ, [2019.] Hozzáférhető: <https://www.gvik.hu/olvasokdiadala2019/jatekszabaly> [Megtekintve: 2021.05.19.]

Beérkezett: 2021. február 9.

7. ábra

Reklámfotó a Zöld udvarról

Kóhalmi Béla emlékezete – Életrajz és pályakép I.

POGÁNY György

Bevezető

Tavaly emlékezett (meglehetősen visszafogottan) a magyar könyvtáros társadalom *Kóhalmi Béla* (Budapest, 1884. október 11. – Budapest, 1970. január 10.) halálának ötvenedik évfordulójára. Kóhalmi a XX. századi magyar könyvtárügy meghatározó alakja volt. A század első évtizedében Szabó Ervin közvetlen munkatársaként fontos szerepet töltött be a Fővárosi Könyvtár korszerű szolgáltatásainak kialakításában, 1945 után pedig különböző beosztásokban tevékenyen vett részt a magyar könyvtárügy, könyvtárpolitika és könyvtártudomány alakításában. A bibliográfia elméletének és gyakorlatának kiemelkedő művelője volt, egyetemi tanárként pedig komoly szerepet vállalt a könyvtáros utánpótlás felkészítésében. *Somkuti Gabriella* a *Könyvtáros* hasábjain 1979-ben közzétette a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) – azóta már sajnálatosan megszűnt – *Könyvés könyvtártörténeti bizottsága* közvélemény-kutatásának eredményét arról, hogy a közreműködők

kiket tekintenek a hazai könyvtárügy meghatározó személyiségeinek.¹ A felmérés kétségtelenül nem volt reprezentatív, a grémium 184 tagja kapta meg a felhívást, és mindössze 45 kérdőív érkezett vissza. Ha reprezentatív, illetve tudományos mélységű elemzésnek nem is tekinthető a vizsgálat, nagyjából azért elfogadható az 1970-es évek vége könyvtáros társadalmi történeti érdeklődése és értékrendje megnyilvánulásának, egy adott pillanat állapotrajzának. Összesen 92 nevet jelöltek meg a közvélemény-kutatás résztvevői, a legtöbb szavazatot kapott első tíz személy listája a következő volt: *Szabó Ervin* 37, *Kóhalmi Béla* 34, *Széchenyi Ferenc* 27, *Szinnyei József* 27, *Gulyás Pál* 26, *Sebestyén Géza* 22, *Szabó Károly* 21, *Fitz József* 21, *Petrik Géza* 19, *Kovács Máté* 19 voksot kapott. Érdemes lenne megismételni a vizsgálatot, hiszen azon le lehetne mérni hivatásunk értékrendjének változását. Nyilván módosulna a tízes élmezőny, egyesek kikerülnének, mások viszont felkerülnének. Könnyen meglehet, hogy a lista második helyét elfoglaló Kóhalmi Béla hátrább kerülne.

Az elmúlt évtizedekben kevés cikk, tanulmány foglalkozott munkásságával, így személye nincs benne napjaink szakmai diskurzusában, a fiatalabb generációk egy jó részének neve már szinte semmit nem mond, így némileg elfelejtett és méltánytalanul háttérbe szorult alakja XX. századi könyvtárügyünk történetének.

Kétségtelenül közrejátszik ebben a magyar történelem is. Hosszú életének talán legaktívabb, pontosabban leginkább munkaképes időszakában – 1920 és 1945 között – nem lehetett könyvtáros, így szakmai pályafutása 1909 és 1919, illetve az 1945–1970 közötti évekre szorítkozott, de a rá jellemző szerénység miatt azokban az években is megmaradt háttérembernek, nem igazán töltött be látványos beosztásokat, így a figyelem fókuszába is viszonylag ritkán került. Századfordulós nagy szakmai ellenfele, Gulyás Pál egyébként még a 'könyvtáros' titulust is megtagadta tőle, biográfiájában foglalkozását 'hírlapíró'-ként határozta meg.² Tagadhatatlanul nem minden alap nélkül: pályafutása alatt mindig kapcsolatban volt a sajtóval, újságíróként és szerkesztőként egyaránt, és az 1930-as években, amikor Gulyás *A magyar írók élete* új folyamához az adatokat gyűjtötte, Kóhalmi kenyérkereső foglalkozása szerint hírlapíró volt.

A pályakezdés éve

Baloldali értékrendjének kialakulásában a szegények, a „megaláztatott és megszorítottak” melletti elkötelezettséget alighanem saját nehéz és szomorú gyermek- és ifjúkorából hozta. 1884. október 11-én született Budapesten, apja *Kóhalmi Gyula* fővárosi hivatalnok, édesanyja *Brunner Mária* volt. Öten voltak testvérek, de rajta kívül csak egy bátyja maradt életben.³ Árpád fivérével a jelek szerint nem tartott később szoros kapcsolatot; nevét is csak egy volt árvaházi növendéktársa érdeklődő leveléből ismerjük. *Somogyi Czizmazia Géza* 1956-ban köszöntötte a Kossuth-díj elnyerése alkalmából és levelében érdeklődött Árpád testvére után, akit 1912-ben látott utoljára.⁴ Rövid idő alatt szüleit elvesztette, idős és rossz anyagi körülmények között élő nagyszülei nem tudták vállalni nevelését, ezért hatéves korában, 1890-ben a *Josephinum* – teljes nevén *Fővárosi József Fiúárvaház* (az intézmény a mai VIII. kerületben, az Üllői út 76. szám alatt működött) – növendéke lett. Az intézmény elsősorban mesterségre tanította a fiúkat, így kereskedőket, kertészeket, szabókat, asztalosokat, cukrászokat, kárpitosokat, esztergályosokat, pékeket, könyvkötőket stb. képeztek. De a jó

képességű, szorgalmas gyerekeknek lehetővé tették a középiskolai, sőt felsőfokú stúdiumok végzését is, és 18 éves koruk után is az intézetben lakhattak a tanulmányokat folytatók.⁵

Kóhalmi az elemi iskolai osztályok elvégzését követően 1894-től a Budapest Székesfővárosi VIII. kerületi községi nyilvános polgári fiú-iskola tanulója volt, majd 1899-től a Felső Kereskedelmi Iskola diákjaként folytatta tanulmányait. Legszívesebben gimnáziumban tanult volna, de nevelői biztos kenyérkereső lehetőséget akartak kezébe adni. Jól tanuló diák volt, két alkalommal is a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* által megítélt 200–200 koronás ösztöndíjban részesült tanulmányi eredményei elismeréseként. Érettségi vizsgáját követően 1902-ben a Városházára került tisztviselőnek; pályáját apja egyik barátja, volt kollégája egyengette. Kóhalmi azonban nem vonzotta a hivatalnoki pálya, ugyan beiratkozott a jogi karra, de csak az államszámviteli vizsgát tette le. Tervezte, hogy az egyetem bölcsészettudományi karán folytat tanulmányokat, amelynek előfeltétele volt a gimnáziumi érettségi, ezért magánúton letette a vizsgát, de végül anyagi okokból nem tanult tovább, szerény jövedelméből addigra már özvegy nagyanyját is támogatta. Hajlamainak, érdeklődésének megfelelően kezdett írni, különböző fővárosi és vidéki újságokban jelentek meg elbeszélései, cikkei.⁶ Évtizedekkel később elnéző iróniával jellemezte ekkoriban írt tárcanovelláit: ezeken „*ma már csak mosolyogni tudnék.*”⁷ Lassan fel is hagyott a szépirodalommal, igaz, hébe-hóba később is közzétett egy-egy elbeszélést, sőt egy regényt is publikált – persze tény, hogy ezeket elsősorban anyagi kényszerűségből írta.

1906-ban lett külső munkatársa a *Budapesti Napló Szabad Gondolat* című mellékletének, és ezekben az években kapcsolódott be a *Társadalomtudományi Társaság* munkájába, rendszeres résztvevője lett a társaság által szervezett programoknak és munkatársaként tartja számon többek között a *Huszdik Század*,⁸ a *Jövő*, a *Városi Szemle*. Az általa írt cikkek változatos témákat jártak körül; jellemzőjük volt a progresszív szemlélet, a polgári radikálisok, közelebbről *Jászi Oszkár* politikai elgondolásai melletti elköteleződés.⁹ A *Budapesti Napló*ban, pontosabban a *Szabad Gondolat*ban megjelent egyik cikke – *Hit és tudomány* – közlésénél szerkesztői üzenetet talált, miszerint kérték, hogy keresse fel a redakciót. Így került személyes kapcsolatba Jászi Oszkárral, aki meghívta a *Huszdik Század* összejöveteleire. Ezeken a találkozókön ismerte meg Szabó Ervint.¹⁰ Kóhalmi már 1903-ban szeretett volna a Városházán található,

akkor még a *Statisztikai Hivatal* keretében működő *Fővárosi Könyvtárba* kerülni. Amikor megismerkedett Szabóval, neki is előadta vágyát, és ha azonnal nem is, de 1909-ben teljesült óhaja, a könyvtár alkalmazottja lett. Nem volt könnyű bekerülni az intézménybe, sokan pályáztak. *Remete László* kutatásaiból ismert, hogy igen csak komoly vetélytársa is volt az állás elnyeréséért: *Kunfi Zsigmond* is szeretett volna a Fővárosi Könyvtárban dolgozni.¹¹ Hogy Szabó Ervin Kóhalmit választotta, abban minden bizonnyal az volt a döntő szempont, hogy felismerte: a fiatal városházi hivatalnok élethivatásának tekinti a könyvtárosságot. Ezerkilencszázkilencben lett tehát a könyvtár munkatársa, ahol Szabó Ervin ekkoriban rendszeresítette az újonnan kinevezettek számára a könyvtárosi szakvizsgát, ezt Kóhalmi 1911-ben tette le. Szabó Ervin ezekben az években kezdte új alapokra helyezni a Fővárosi Könyvtár működését, a korlátozott feladatkörű városigazgatási gyűjteményből korszerű társadalomtudományi bibliotékát kívánt kialakítani, illetve már a következő évben kidolgozta nagyjelentőségű *Emlékiratát* a főváros nyilvános könyvtáráról.¹² Mint ahogyan Kóhalmi megfogalmazta: Szabó „*Meg akarta mutatni és meg is mutatta, hogy abban a barátságosan helyiségben, a valamikori kaszárnyában is lehet új módszerekkel ízelítőt adni arról, milyen is lehetne kellemesebb környezetben egy nyugat-európai színvonalú nyilvános tudományos szakkönyvtár.*”¹³ A szándék megvalósításához munkatársai számára lehetővé tette a külföldi könyvtári gyakorlatok megismerését, Kóhalmi Németországot és Angliát kereste fel. Útja egyik állomásáról, Posen könyvtárügyéről cikkben számolt be.¹⁴

Az addigi erőfeszítések elismerését jelentette, hogy a főváros 1392/1911. sz. közgyűlési határozatában kimondta: a Fővárosi Könyvtárat nyilvános könyvtárrá kell átszervezni és 1912. január 1-jétől kiválva a statisztikai hivatalból, önálló intézményként működhetett tovább.¹⁵ Megkezdődött az új könyvtárpalota tervezése, rövidesen azonban nyilvánvalóvá vált, hogy egyhamar nem épül fel, így más módon kellett gondoskodni az immár önálló intézmény megfelelő elhelyezéséről. A Gróf Károlyi utcai egykori iskolaépületet kapta meg mint „ideiglenes” otthont a bibliotéka, amely egy esztendősz zárva tartás után 1914. május 1-jén nyílt meg új helyén. A megkezdett átszervezési munkában Kóhalmi csakhamar fontos szerepet kapott, az ő feladata lett a decimális rendszerű szakkatalógus és a betűrendes, illetve a földrajzi katalógus kiépítése.¹⁶ Mint *Remete László* megállapította munkájáról, „*Az újjászervezés karmesteri tisztét*

Kóhalmi látta el, ennek eredménye lett életének első nagy és maradandó alkotása”, a bibliotéka szolgáltatási rendszerének kialakítása. Ezenkívül részt vett a fiókhálózat megszervezésében is, az Almásy téren megnyílt 2-es számú fiókkönyvtár létesítéséről Szabó Ervin felkérésére mint szabadkőműves ő tárgyalt az anyagi támogatást magára vállaló Deák Ferenc páholy képviselőjével.¹⁷

Kóhalmi tehát a Fővárosi Könyvtár fontos munkatársa lett, elsősorban ezért mentesítették a katonai szolgálat alól az I. világháború alatt, bár ebben nyilván közrejátszott gyenge fizikai alkata is (mindössze 158 cm magas volt és testsúlya alig érte el az 50 kg-ot).¹⁸ Szabó Ervin egyébként 1918-ban kezdeményezte, hogy mentesítsék tudományos munkásságára való tekintettel az egyetemi végzettség követelménye alól,¹⁹ és kiváló képességeit, íráskészségét, újságírói gyakorlatát is figyelembe véve, Szabó őt javasolta az 1913-ban meginduló *Könyvtári Szemle* című szaklap szerkesztőjének.

A Könyvtári Szemle szerkesztője

Az első világháború körüli évek nemcsak a magyar könyvtárügy, de a könyvtári szaksajtó történetjének is jeles időszaka.²⁰ Ebben az időben a *Magyar Könyvszemle*, a szakma nagy múltú, 1876 óta létező orgánuma megújult, történeti profilját megtartva foglalkozni kezdett a népkönyvtárak problémájával és rendszeresen megjelent a folyóiratban a vidéki közművelődési jellegű könyvtárak működéséről beszámoló jelentés, továbbá Gulyás Pál 1908-tól több tanulmányban adott hírt a külföldi nyilvános könyvtárakról. Ekkor kezdődött vitája is Szabó Ervinnel és a Fővárosi Könyvtárral. A *Magyar Könyvszemle* tehát megújult: eredeti profilját nem adta fel, de az első világháború végéig terjedő időszakban az aktuális kérdések iránt fogékony, a hazai könyvtárügy alakítójának igényével fellépő folyóirat volt.

1907-ben indult a *Múzeumi és Könyvtári Értesítő*, a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának* folyóirata *Mihalik József* szerkesztésében. A testület megalakulásától tervezte folyóirat kiadását, de erre csak ekkor nyílt lehetőség. Címéből kitűnik, hogy nem kizárólag könyvtári szaklap volt. *Mihalik* igyekezett a két szakterület között egyensúlyt tartani, az első években ez több sikerrel járt, az 1910-es évek közepétől némileg eltolódott az arány a muzeológia javára. Mint hivatalos közlöny, a tanulmányok és módszertani jellegű írások mellett a közreadó testület jelentéseit és állásfoglalásait adta közre.

Nem kifejezetten könyvtári periodikum volt, de számos cikket közölt a könyvtárügy egyes kérdéseiről a *Népművelés* is.²¹

Az 1907-es év egyéb vonatkozásai miatt is fontos esztendő a hazai könyvtárügy szempontjából. Ebben az esztendőben került sor Pécssett a szabadtanítási kongresszusra, itt ütközött először a nagyobb nyilvánosság előtt Szabó Ervin a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsával és Főfelügyelőségével. Bírálata hatására közeledtek az álláspontok, az angol-amerikai típusú public library eszméje általánosan elfogadottá válik, Gulyás Pál pedig megbízást kapott a népkönyvtári kézikönyv megírására – 1909-ben jelent meg *A népkönyvtárak szervezése, fen[!]tartása és kezelése* címmel –, valamint a *Népkönyvtári címjegyzék* összeállítására. Az 1907-es évnél kell megemlítenünk, hogy megindult a *Fővárosi Könyvtár Értesítője* elnevezésű sorozat. Ebben látott napvilágot Szabó Ervin *A fővárosi könyvtár* című cikke, mely az első nyomtatott publikációja erről a témáról. A *Múzeumi és Könyvtári Értesítő* könyvtári vonatkozású cikkeiben és a tanács ülésein új közművelődési könyvtári koncepció formálódott, az 1910-es években a grémium tagjai között Szabó Ervin és Klebelsberg Kunó egyaránt ott található. Mint Voit Krisztina írja: „Wlassicstól Apponyin át, Fraknoi Vilmosig, sőt Mihalik József is, mindnyájan az angol-amerikai public library lelkes csodálói voltak.”²² A folyóirat könyvtári vonatkozású cikkeinek nagy részét Gulyás Pál írta, 22 közleménye jelent meg az *Értesítő*ben.²³ A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége, illetve a folyóirat által körvonalazódó új közművelődési koncepcióról Tóth Gyula megállapítja, hogy a kor „legkiválóbbjai gyakorlatilag az angolokkal egyidejűleg (!) (kiem. Tóth Gyula) foglalkoztak a kistelepülések könyvtári ellátásával és lényegében eljutottak a megyei?-körzeti?-járású? ellátáshoz, voltaképpen annak felismeréséhez, hogy a kisvárosok és falvak könyvtári ellátása ezeknek a könyvtáraknak az útján látszik megoldhatónak.”²⁴ A fő céljaiban megegyező két közművelődési könyvtári koncepció között mégis kibékíthetetlennek látszó ellentét feszült. Oka a jelek szerint nem szakmai volt, hanem személyi, politikai, hatalmi – az, hogy az „állami” Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége vagy az „önkormányzati” Fővárosi Könyvtár lesz-e az elkövetkezendő korszak magyar közművelődési könyvtárügyének vezető intézménye. Az egyre élesebbé váló viták vezettek oda, hogy 1913-tól újabb könyvtári szaklap jelent meg. Mint Katsányi Sándor írja: Szabó Ervinnek „Szakmai

*koncepciójának kibontásához és megvédéséhez orgánusra van szüksége – a »hivatalos« szakmai lapok Gulyás irányítása alatt állnak –, ezért megindítja saját lapját, a Könyvtári Szemlét. Most már a lapok is rivalizálnak egymással.”*²⁵

A *Könyvtári Szemle* sajtóság orgánuma a magyar könyvtári sajtónak. Kiadója és a lap kezdeményezője Lantos Adolf antikvárius volt. Köhalmi Béla visszaemlékezése szerint Lantos Szabó Ervint kérte fel a lap szerkesztésére, azonban nem vállalta, és maga helyett őt ajánlotta.²⁶ A folyóirat szerkesztője tehát Köhalmi Béla lett, de az állandó kapcsolat közte és Szabó Ervin között kétségtelenné teszi Szabó meghatározó szerepét a folyóirat szellemiségében. A szerkesztő a lap programadó cikkében kijelentette: „Törekvéseink központjában a modern nyilvános könyvtárügy fog állni”, de az „irodalom a maga egészében, az időszaki sajtó, az írók, a kiadók, a könyvgyűjtők, a könyvtárosok és szabadtanítással foglalkozók egytől-egyig objektumai lesznek a mi megfigyeléseinknek.”²⁷ Tehát nemcsak könyvtári, hanem általánosabb profilú, a könyvkedvelőket is megszólító lap programját vázolta. Nyilvánvalóan nem teljesen saját magától: tekintettel kellett lennie a kiadó, a könyvkereskedő Lantos érdekeire is. A *Könyvtári Szemle* első száma 1913. május 20-án jelent meg. Kétheti rendszerességgel követték egymást az egyes füzetek, 1913-ban még nagy formátumban. A következő évben változott mérete és periodicitása: havilap lett kisebb alakban. Rovatbeosztása két fő részből – könyvtári és könyvgyűjtési – állt. Az utóbbi rovatban rendszeresen bemutatják, sokszor Köhalmi Béla szerzőségében, a korszak jeles magánkönyvtárait, bibliofiljeit – nem volt véletlen, hogy a lapban vetődött fel egy *Magyar Könyvgyűjtő Társaság* alapításának ötlete, amely a világháború lezárultával, 1920-ban alakult meg mint *Magyar Bibliophil Társaság*. Köhalmi és munkatársai igyekeztek a könyvtári szakirodalmat, a legfontosabb kézikönyveket, tájékoztatási segédleteket is ismertetni. Stílusa eleven, friss volt, cikkei általában rövidek, lényegre törőek. Lantos és a szerkesztőség a nagyobb terjedelmű írásokból könyvsorozatot is kiadott *Könyvtári Füzetek* címmel. Köhalmi érdeklődése ekkor fordult a bibliográfia felé, több szenvedélyes hangú cikkben sérelmezte a magyar nemzeti bibliográfia hiányait, illetve bírálta a *Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesülete* által kiadott könyvészet megbízhatatlanságát.²⁸ Nagy jelentősége volt 1914-ben a *Magyarország Bibliográfiája* című melléklet megindításának, *Steinhofer Károly*, majd *Pikler Blanka* szerkesztésében. Júliusig jelent meg

a jegyzék, akkor Köhalmi bejelentette, hogy további kiadását magára vállalta a *Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesülete*, és a Corvinában lát napvilágot a továbbiakban.

A lap munkatársainak zöme a Fővárosi Könyvtárból került ki. A legtöbb cikket a szerkesztő Köhalmi Béla írta, rendszeresen publikált a lapban Szabó Ervin mellett *Dienes László*, *Pikler Blanka*, *Braun Róbert*, *Madzsar József*. A cikkírók között találjuk egyébként *Hóman Bálintot* és *Szekfü Gyulát* is, Hóman a történeti bibliográfiáról indított vitához szolt hozzá, Szekfü pedig *Thallóczy Lajos* könyvtárát mutatta be. Szabó Ervin a *Könyvtári Szemle* feladatát az 1. számban a következőkben jelölte meg: segítsen „megértetni az emberekkel, hogy nyilvános könyvtárak kellenek, nem népkönyvtárak.” Mennyire sikerült ezt a célt megvalósítani a lapnak? Elvi jelentőségű, súlyos tanulmány kevés jelent meg a public libraryról, Köhalmi inkább apró írások sokaságával próbálta népszerűsíteni a Fővárosi Könyvtár, illetve a külföldi könyvtárak gyakorlatát, módszereit. A vitát általában kerülte a szerkesztő, csak néhány esetben mérte össze tollát Gulyás Pállal. A könyvtárpolitikai tanulmányok között elvi célkitűzései és terjedelme miatt fontos volt *Dienes László* írása, a későbbi kötetben is megjelent *Walter Hofmann könyvtári törekvései*. Hofmann új típusú könyvtárt sürgetett, olyant, amely a használók – elsősorban munkásolvasók – nevelését, befolyásolását tartja feladatának. E cél eléréseért a német szakember a könyvanyag szelekcióját és a legkülönbébb korlátozásokat javasolta, azért, hogy a könyvtáros döntse el: mit használjon az olvasó, mit kölcsönözzön. A szabad könyvtárhasználat eszméjével szakító tanulmány joggal keltett megütközést a nagy ellenfélben, Gulyás Pálban. A lap 1917-ig jelent meg, az 1918-as VI. évfolyam helyett *Könyvgyűjtők évkönyve 1919-re* címmel látott napvilágot egy 96 oldalas kiadvány, amely – címének megfelelően – elsősorban bibliofiliával kapcsolatos írásokat közölt, de itt jelent meg Köhalmi tanulmánya Szabó Ervinről is.²⁹

A *Könyvtári Szemle* jelentősége elsősorban abban foglalható össze, hogy népszerűsítette a közművelődési könyvtárügy gondolatát, új problémákat vetett fel a hazai szaksajtóban, publikációs lehetőséget nyújtott a „hivatalos” könyvtárügytől eltérő felfogásoknak. A *Könyvtári Szemle* a háború alatt – a többi szakfolyóirathoz hasonlóan – terjedelmét csökkenteni kényszerült. A folyóirat utóéletéhez tartozik Köhalmi levele *Asztalos Miklóshoz*, az 1934-ben megindult azonos című lap szerkesztőjéhez,³⁰ melyben nehezményezte, hogy a szerkesztő meg sem

említette mint előzményt az 1913-ban indult és általa gondozott lapot.

Szabó Ervin 1915 végén felvetette egy új periodikum, az *Irodalmi Őr* indítását úgy, hogy a kiadványba beolvadna a *Könyvtári Szemle*. Az *Irodalmi Őr* elgondolása szerint az új könyveket olvasmányosan ismertette volna.³¹ Az elképzelés mindenkinek tetszett, Lantos is hajlandónak mutatkozott a kiadására és a kritikai rovat vezetőjének kiszemelt *Schöpflin Aladár* is vállalta a feladatot, Köhalmi pedig visszaemlékezésében így írt: „... fellelkesített a terv. Úgy éreztem, hogy Szabó Ervin az általában „lekezelt” könyvtárost rangban a tudományos publicisztikát művelők mellé kívánja emelni. Azonkívül az se volt kicsiség, hogy nevem, mint szerkesztő, ott lett volna Schöpflin Aladár és Szabó Ervin neve mellett.”³² Az elképzelés végül a háborús papírhiány miatt hiúsult meg.

A *Könyvtári Szemlének* és Lantosnak Köhalmi számára volt még egy jelentős momentuma. A szerkesztő fontosnak tartotta az olvasás kérdését és 1918-ban felhívással fordult a magyar írókhoz, tudósokhoz, közéleti személyiségekhez, hogy maradandó olvasmányélményükről számoljanak be. Nyolcvanhét válasz érkezett és ezekből tette közzé *Könyvek könyve* címmel gyűjteményét.³³ A mű egyik fennmaradt példányának érdekessége, hogy a Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárában őrzött tobusban lappangott *Ady Endre* Köhalmihoz írt válasza olvasmányairól. (A jeles monumentum csak 2017-ben került elő és tette közzé *Szabó Piroska*, a Könyvtári Intézet munkatársa).³⁴

Köhalmi Béla és a Tanácsköztársaság

Köhalmi politikai nézetei 1918-ban egyre inkább eltávolodtak az *Országos Radikális Párttól* és felfogása a szociáldemokratákéhoz, majd az év végén a kommunistákéhoz közeledett. Fontos volt kapcsolata a *Galilei Körrel*; *Csunderlik Péter* erről így írt: „A háborút történelmi materialista szempontból elemző előadások és szemináriumok, rendezvények leple alatt már megkezdődött a galileisták illegális háborúellenes tevékenysége. Szabó Ervin könyvtáros tanítványa, Köhalmi Béla számol be arról, hogy a galileisták 'a frontra csempészték a háborúellenes iratokat'. Maga Köhalmi Béla is írt egy röpiratszöveget, amelyet az első magyar könyvtárosnő, Pikler Blanka gépelt le – mindezt még 'a galileista ifjak' letartóztatása előtt, vagyis 1916–1917-ben.”³⁵ Munkahelye, a Fővárosi Könyvtár végső soron megkönnyítette

számára a szélsőbaloldallal való kapcsolatot, 1919 elején ugyanis az illegalitásba szorult KMP (Kommunisták Magyarországi Pártja) a bibliotéka igazgatói szobájában tartotta megbeszéléseit. *Rákos Ferenc* (1893–1963, jogász, a kommün alatt kezdetben a *Vörös Őrség* parancsnoka, majd a *Budapesti Forradalmi Törvényszék* elnöke) így emlékezett vissza: „Munkahelyem a Fővárosi Könyvtárban dr. Dienes Lászlónak, a Könyvtár igazgatójának dolgozó szobája volt, íróasztala baloldali felét rendelkezésemre bocsátotta. Rajta kívül helyettesét, Kőhalmi Bélát avattuk be a dologba,”³⁶ vagyis egyértelmű, hogy a Fővárosi Könyvtár ezekben a hetekben az illegális KMP egyik otthonává vált. Kőhalmi szívvel-lélekkel elfogadta a Tanácsköztársaság politikai céljait; 1919. augusztus 1-jén, tehát a diktatúra bukása napján dedikálta *Szigeti Gabriellának Mit olvassunk a szocialista irodalomból?* című füzetét. A dedikáció a következő: „Szigeti Gabriellának, a diktatúra bukása napján is hitet téve arról, hogy megalkuvás nélküli szociálista mozgalmat csak diktatúra alapján lehet majd a jövőben is csinálni.”³⁷ A teljes igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy emigrációjában módosította véleményét. Bécsi azilumában 1920. március 21-én kezdte vezetni *Naplóját*, a 2. füzetben augusztus 8-án beszámol egy magyar kommunistával való beszélgetéséről, aki nehezményezte, hogy nem vesz részt a mozgalmi munkában. Kőhalmi a következő sorokat jegyezte fel: „Azért nem veszek és nem fogok részt venni a mozgalomban, mert látom, hogy amennyiben a lehetetlenség bekövetkeznék a szabad út, egy demokratikus rendszer számára menthetetlenül átcsapna diktatúrába. Ez vért és vért és vért jelentene, ez a munka nekem nem való. Én elvonulok: írok, ha lehet, ha meghallgatnak egy-egy tudományos előadás erejéig, arra is hajlandó leszek, de nem leszek egyébként közéleti ember. Nem való nekem a véres munka.”³⁸ 1920-ban megfogalmazott nézetéhez élete további korszakában is hű maradt, nem lett mozgalmi ember és erőszakos fellépéssel nemhogy ártott volna valakinek, inkább a segítőkészség volt jellemző tulajdonsága.

Az 1918–1919-es forradalmak könyvtári törekvései a Fővárosi Könyvtár, illetve az intézmény munkatársai körül kristályosodtak ki.³⁹ Szabó Ervin halála után *Braun Róbert*, *Madzsar József*, majd *Dienes László* állt a bibliotéka élén, és megkezdődött a nagyszabású koncepciók készítése, *Dienes Kőhalmi Bélával* közösen dolgozta ki a polgári demokratikus forradalom könyvtári programját 1919 február végén. A dokumentum 21 pontban foglalta össze a teendőket

és merített Szabó Ervin modernizációs elgondolásaiból is. Elsősorban a közművelődési könyvtári rendszer megteremtésével foglalkozott a tervezet, a könyvtárügy kiépítését olyan széles alapon képzelte, mint a népiskolai rendszer. Erős centralizációt hirdetett meg a szakkönyvtárak között, például az *Akadémiai Könyvtárat* összevonni javasolta az *Egyetemi Könyvtárral*, a *Képviselőházi Könyvtárat* a Fővárosi Könyvtár (1919. március 28-tól *Szabó Ervin Könyvtár* néven működött) alá rendelte volna stb. Az írás foglalkozott a könyvtárosképzéssel is, és a bibliográfia ügyét állami feladatnak nyilvánította. A dokumentumot *Dienes* megvitatta a KMP vezetőivel, többek között *Lukács Györggyel*, és az észrevételeket, javaslatokat felhasználva dolgozta ki *Kőhalmival* március közepére, tehát még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt az *Országos könyvtárügy rendezésének általános alapelvei* és az *Országos könyvtárügy szervezete* című tervezetet.⁴⁰ Az *Alapelv* a februári programnál radikálisabb javaslatokat tartalmazott, ugyanakkor az elvi célkitűzés mai szemmel is elfogadható: „*Fő alapelv: mindenki az egész ország területén lehetőleg könnyen és gyorsan hozzájuthasson a közkönyvtárak útján ahhoz a könyvhöz, amelyre szüksége van.*”⁴¹ Az új könyvtári rendszer átszervezéséhez és megteremtéséhez szükséges könyveket és egyéb infrastruktúrát (épületet) azonban korántsem demokratikus, hanem diktatórikus eszközökkel, lefoglalásból kívánta biztosítani; a dokumentum elvi lehetőségként foglalkozott a magánkönyvtárak köztulajdonba vételével is: „*nagyobb gyűjteményekkel rendelkező magánosok felszólítandók ezek átengedésére. Elvenni tőlük csak a közre nézve nélkülözhetetlen, vagy az egyéni használat mértékét nagyon túlhaladó gyűjteményeket javasolnánk.*”⁴² A szervezeti kérdésekkel foglalkozó dokumentum elsősorban az *Országos Könyvtárügyi Tanács* feladatait vázolta. Ezek a dolgozatok lettek alapjai a Tanácsköztársaság alatti könyvtári elképzeléseknek, és 1919. március 30-án *Lukács György* kinevezte *Dienest* a „*könyvtári ügyek megbízottjává*”, *Kőhalmit* pedig „*a könyvtári ügyek helyettes megbízottjává*” és hatáskörükbe utalta a *Könyvtárügyi Tanács* megszervezését.⁴³ A könyvtári megbízottak irodája és apparátusa kezdetben a Fővárosi Könyvtár épületében volt – ezzel is jelképezve a bibliotéka centrális szerepét a könyvtárügyben –, később az *Andrássy út 12. szám* alatt működött. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának és Főfelügyelőségének megszüntetése után alakult meg az *Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet* mint a könyvtárügy irányító szerve. Ezek a dokumentumok,

illetve személyi kinevezések lettek alapjai a következő mintegy négy hónap könyvtárügyének. A *Közoktatásügyi Népbiztosság* 1919. április 22-én tette közzé *Rendeletét* a könyvtárügyről, melyet Kóhalmi visszaemlékező írásában „alaprendelet”-ként említ.⁴⁴ Dienes és Kóhalmi nagy energiával kezdett a munkához. Tevékenységük jól nyomon követhető az általuk szerkesztett *A Tanácsköztársaság könyvtárügye: A könyvtárügyi politikai megbízottak hivatalos lapja* című, illetve alcímű kiadványból, továbbá Kóhalmi Béla 1919 augusztusában, tehát már a Tanácsköztársaság bukása után írt kézíratos összefoglaló anyagából: *Vázlatos kép az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet 1919 április – júliusi munkájáról*.⁴⁵

A Tanácsköztársaság könyvtárügye május 1-jén indult, a 2–3. összevont szám június 1-jén, a 4., utolsó pedig júliusban, a nap jelölésének mellőzésével látott napvilágot. A periodikum főleg rendeleteket, állásfoglalásokat közölt, amelyeket elsősorban a *Közoktatásügyi Népbiztosság* bocsátott ki, de voltak „*a könyvtárügyi megbízottak*” által aláírtak is. A 4. számban rövid közlemény tudatta az olvasókkal, hogy „*A nagy papírínség folytán A Tanácsköztársaság Könyvtárügye című hivatalos lapunk egyesülni fog a Múzeumi és Könyvtári Értesítővel és a Könyvtári Szemlével és Könyvtári Szemle címen mint a közművelődési könyvtárak lapja fog megjelenni.*” Az elképzelések szerint a *Magyar Könyvszemle* is megmaradt volna mint „*a régi magyar könyvekre és bibliográfiára vonatkozó szakrevü*”, illetve a tudományos könyvtárak és a múzeum könyvtárának önálló hivatalos lapja.

Értelemszerűen a könyvtárügyi megbízottak készítették a Közoktatásügyi Népbiztosság által közreadott jogszabályokat. A Tanácsköztársaság könyvtárpolitikája *Katsányi Sándor* megállapítása szerint „*amerikai típusú könyvtárügy megvalósítása szovjet eszközökkel. Könyvtárpolitikai frazeológiájukban azonban az angol-amerikai példa már nem tükröződött – szemben az arra mindig hivatkozó Szabó Ervinnel – ellenkezőleg, 'burzsoá könyvtárpolitika' néven foglaltak össze minden könyvtári elmaradottságot, az új viszont 'szocialista könyvtár' és 'kommunista könyvtárpolitika' elnevezést kapott.*”⁴⁶ Tóth Gyula hasonlóan értékeli a történeteket: a Tanácsköztársaság alatti könyvtári programról megállapítja, „*ha a tervezeteket figyelmen kívül hagyjuk, akkor kiderül, hogy ami a vidéket illeti, a javasolt megoldás bizony nem Szabó Ervin-i, se nem tanácsköztársasági »többlet«, hanem lényegét illetően a Ferenczi-Mihalik-Gulyás-féle koncepciókkal azonos!*”⁴⁷

Kóhalmi összefoglalása önkritikusan állapítja meg, hogy pozitív alkotásokig nem igazán jutottak el, fő célkitűzésük az volt, hogy egy „*szélesebb bázisú könyvtárkultúra előfeltételeit*” (kiemelés az eredetiben) *teremtse meg.*” Négy előfeltételt említett: a könyvtárosképző tanfolyamot, a könyvanyag összegyűjtését a megszervezett *Közkönyvtárak Gyűjtő és Elosztó Telepe* révén, „*a kapható jó magyar irodalom összeállítása*” című segédlet elkészítését és a könyvtárkezelésre vonatkozó ismeretek népszerűsítését. Kóhalmi a beszámolóban is utalt arra, hogy sokszor megpróbálták mérsékelni, fékezni a túlzó törekvéseket.⁴⁸ Ezzel a kérdéssel visszaemlékezésében is foglalkozott, eszerint ő és Dienes a „*jószándékú túlzások*” leküzdését tartották fontos feladatuknak. Ők – mint írta – könyvtárrendszerben gondolkodtak, de ezzel szemben volt „*a minden oldalról feltámadó könyvtáréhség.*” „*Nehezen lehetett ezt a feltámadt könyvtáréhséget józan keretek közé szorítani, a meggondolatlan ambíciók kielégítését fékezni. Nem akartuk a vidéki muzeális értékű könyvanyagot Budapestre koncentrálni, de hadakoztunk olyan vidéki lokálpatriótákkal is, akik egy másik város könyvtárával szerettek volna gazdagodni.*”⁴⁹ A begyűjtött könyvek a megszervezett *Közkönyvtárak Gyűjtő és Elosztó Telepére* kerültek, összesen 486 416 kötetet gyűjtöttek be; a könyvkiadóktól, könyvkereskedőktől lefoglalt művek 345 170 kötete, a többi a megszüntetett érdekképviseletektől, egyesületektől, kaszinóktól, egyházi rendek és kollégiumoktól, illetve magánszemélyektől származott. Összesen 12 arisztokrata és nagypolgári gyűjteményt foglaltak le, alapelveként olyan kollektciókat, amelyeket tulajdonosuk örizetlenül hagyott. Ugyanakkor a magánszemélyek között nagy aggodalmat okoztak az intézkedések és a rekvizálások, de a jelek szerint Kóhalmi Béla ezen a területen is mérséklő módon járt el. A *Todoreszku Gyula* féle roppant értékes régi magyar köteteket tartalmazó bibliotéka megóvása kétségtelenül az ő személyéhez köthető⁵⁰; *Horváth Aranka*, a bibliofil özvegye ezt a tényt 1920-ban, tehát a restauráció idején és Kóhalmi emigrációja alatt ismerte el, vitathatlan emberi tisztességről és némi személyes kurázsiról tanúságot téve: „*A kommün alatt Kóhalmi Béla mentette meg a gyűjteményt a szocializálástól. De nagyon sokat remegtek érte, hiszen még egy ilyet összehozni teljesen ki van zárva.*”⁵¹ A könyvtár történetjének utóéletéhez tartozik, hogy amikor *Akantisz Viktor* összeállította a *Todoreszku-könyvtár* katalógusát, és *Horváth Aranka* elküldte neki, Kóhalmi felajánlotta, hogy ismerteti a kiadványt. Az özvegy azonban visszautasította;

indoklása szerint „*birtokom megszállott területen (Romániában) van, ahol mindenkinek inkább van joga az élethez, mint a magyarnak, s ezért nem szeretném, hogy ott valakinek is a kezébe kerülne (a recenzió), s beszéd tárgya legyen, nekem a Nemzeti Múzeumnak való ajándékom. Akkor esetleg még elvonnék azt a kis részt is, amit nagy nehezen meghagytak. Bármennyire is szerettem volna, hogy boldogult férjem munkássága így ismertté vált volna, egyelőre halasszuk el a dolgot.*” A levél előzménye, hogy a román Todoreszku-rokonság bíróság előtt perelte be Horváth Arankát a hagyaték megszerzéséért.⁵²

Kőhalmi számos előadást tartott és a könyvtárosképző tanfolyamon is oktatott. Előadásai részben nyomtatásban is megjelentek; akadtak köztük könyvtári vonatkozásúak, de tágabb horizontú szövegek is: *Mit olvassunk a szociálista irodalomból?* Közoktatásügyi Népbiztoság, 16 p.; *Szindikalizmus és leninizmus*. 15 p. (Vörös Könyvtár 15–16.); *A „Bibliográfia” rovata és a Bibliográfiai Intézet*. Corvina, VII. 30. 116. p. és Forrásgyűjtemény, 140–142. p.; *A georgeizmus irodalma*. (Jegyzék) Összeáll K. B. = Beszélgetés Henry George-al a Föld és adóreformról. Galilei Kör. 23–24. p. (Galilei Kör könyvtára 14.); *Jelentés a Bibliográfiai Főosztály 1919. április-július havi működéséről*. = Forrásgyűjtemény, 159–162. p.; *A könyvpiac és a közkönyvtárak: A Közönyvtárak Gyűjtő és Elosztó Telepe*. = A Munka, 38. szám, 13–16. p.; *Kun Bélák*. = Szabadgondolat, március 1. 97–100. p.; *Szakértekezlet a vakok központi könyvtára ügyében. Jegyzőkönyv*. = A Tanácsköztársaság Könyvtárügye, július, 2–4. p. (K. B. bevezető előadása és válasza); *Új könyvtárosnemzedék képzése*. Forrásgyűjtemény, 97–99. p.

1919-es publikációinak egyike némileg rejtélyes. A

Tanácsköztársaság bukása után Kőhalmi a helyén maradt, az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet iratait rendezte, majd átadta az irattárat az ismét felállított Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének, feltehetően Gulyás Pálnak, aki ebből az anyagból írta meglehetősen elfogult írását.⁵³ Kőhalmi az ősszel letartóztatták, majd szabadon engedték azzal, hogy büntető eljárást indítanak ellene. Ezt elkerülendő 1920 elején Bécsbe emigrált.⁵⁴ A félig-meddig illegálisban élő friss házaspár – 1919. május 3-án vette feleségül *Christianus Jankát*⁵⁵ – 1919 végén saját nevével *A Hétköznapokban* közölt egy cikket *Születő magyar könyvek élé* címmel.⁵⁶ Az írásban az elveszett területek kapcsán vázolja a magyar könyvkiadás előtt álló feladatokat és leszögezi: „*most újra Erdély fogja magához való hűségére kitanítani a magyarságot. Erdélyt fogja uralni a magyar könyvpiac. Így hiszszük, így akarjuk hinni, mert ránkparancsolja ezt a vak hitet annak a népnek a szívóssága, mely a Mikes Kelemen édes ízű nyelvét megteremtette, megőrizte és kiszínezte és amelyik a Kemény Zsigmond történelmi szobrászatához nagy és mély emberi figurákat szállított.*” A cikkben hitet tett a nemzetiségi megértés mellett, javasolta, hogy „*jó fordításban tót és erdélyi román költőket*” is adjon ki a könyvkiadás. Sajátságos a cikk megjelentetése, ugyanis egy 1919. október 8-ai rendőrségi hír szerint szerzője „*szökésben van*”.⁵⁷ Az *Új Nemzedék* című lapban 1920-ban az ügyészség közzétette „*Kőhalmi Béla harminchat éves budapesti születésű fővárosi könyvtári alkalmazott*” ellen kiadott elfogatóparancsot „*sajtó útján elkövetett igazgatási bűntette miatt*”.⁵⁸ Úgy látszik, Kőhalmi vállalta a kockázatot, miszerint saját neve alatt publikálta cikkét – és persze a lap is kiállt mellette a közléssel.

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

1. SOMKUTI Gabriella. Kik a magyar könyvtártörténet jeles alakjai? = *Könyvtáros*, 29. (1979) 3., p. 160–162. ISSN 0450-7886
2. GULYÁS Pál. Magyar írók élete és munkái. 17. köt. Gulyás Pál adatgyűjtéséből sajtó alá rendezte VICZIÁN János. Budapest: Argumentum Kiadó: MTA Könyvtára, 1995. col. 452–453. (Új sorozat). ISBN 963-446-012-7, 963-7341-70-6/összkiadás
3. Kőhalmi Béla 1956. június 6-ai Önéletrajza. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattára, MS 4315/31.
4. Somogyi Csizmazia Géza levele dátum nélkül, Kőhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: OSZK Kézirattár, Fond 669. A Kőhalmi-hagyaték OSZK-ban található része még rendezetlen, köszönöm Földesi Ferenc osztályvezető úr engedélyét az anyag használatához.
5. BUZA Péter. Elárvult árvaház: Fejezetek a Josephinum történetéből. = Budapest, 18. (1980) 10., (október) p. 18–22. ISSN 0007-2885. Kötetben: BUZA Péter. Pest-budai történetek: Rendhagyó városnéző séta. Budapest: Idegenforgalmi Propaganda Kiadó, 1983. p. 111–122. ISBN 963-316-014-6

6. REMETE László. Kóhalmi Béla 1884–1970. == REMETE László – RÉVÉSZ Ferenc: Könyvtáros portrék. Budapest: FSZEK, 1979. 113. p. ISBN 963-581-061-X
7. BEREZKY László. Beszélgetés a 85 éves Kóhalmi Bélával. == Könyvtáros, 19. (1969) 10., p. 572. ISSN 0450-7886
8. HEVERDLE László. Kóhalmi Béla és a Huszadik Század. == Magyar Könyvszemle, 93. (1977) 1., p. 66–71. p. ISSN 0025—0171 Heverdle szerint a társadalmi felelősségtudat vitte a progresszív táborba. A Huszadik Századba három témában írt tanulmányokat: a könyvkiadás, olvasás kérdéseiről, erősen bírálta a kor kapitalista, üzleti profitra törő kiadóit, a részletüzletet, érintette a Révai-Franklin pert, felvetette, hogy a per anyagát az irodalomtanár-jelölteknek kötelező olvasmányként kellene feladni, hogy ismerjék meg, mi az irodalom a kapitalista világban. A második témakörben művelődéspolitikai kérdéseket taglalt, többek között az analfabétizmust vagy a Nemzeti Kaszinó működését. A harmadik csoport pedig szűkebben vett könyvtárügyi, bibliográfiai kérdéseket vizsgált.
9. KÓHALMI Béla. Szabó Ervin egy tanítványának emlékeiből. == Szabó Ervin 1877–1918. Gyűjtötte, válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta REMETE László. Budapest: FSZEK, 1968. p. 277–286.
10. BEREZKY László. Beszélgetés, i.m., p. 572.
11. REMETE László. Kóhalmi Béla, i.m., p. 114.
12. SZABÓ Ervin. Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről. == Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye. Összegyűjtötte, jegyzetekkel ellátta és sajtó alá rendezte TISZAY Andor; KÓHALMI Béla tanulmányával. Budapest: FSZEK, 1959. p. 207–265.
13. KÓHALMI Béla. Szabó Ervin egy tanítványának emlékeiből. == i.m. p. 276–277.
14. KÓHALMI Béla. A poseni könyvtárügy: Egy tanulmányút margójára. == Fővárosi Könyvtár Értesítője, 1910. 3. p. 269–280. Hozzáférhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/FSZEK_Evkonv_1910/?pg=144&layout=s [Megtekintve: 2021. 05. 03.]
15. KATSÁNYI Sándor. A fővárosi könyvtárának története 1. kötet, 1945-ig. Budapest: FSZEK, 2004. 115. p. ISBN 978-973-581-437-4
16. BEREZKY László. Beszélgetés, i.m. p. 572.
17. REMETE László. Kóhalmi Béla, i.m. p. 115.; KÓHALMI Béla. Az Almássy téri Deák Ferenc könyvtár történetéhez. == Magyar Könyvszemle, 80. (1964) 2., p. 154–155. ISSN 0025—0171 Kóhalmi a Martinovics Páholy tagja volt. Amikor a különböző páholyok 1917-ben megalapították páholyközi szervezetüket, a Tartós Béke és Demokrácia Érdekében Dolgozó Páholyközi Bizottságot, a grémiumnak Kóhalmi lett az egyik vezetője, a testület címe is az ő I., Kékgolyó u 28. I. emelet 1. szám alatti lakása volt. A bizottság célja a következő volt: „... a szabadkőművesség igazi hivatására ébredve ebben a szellemben táplálja a közvéleményt és a belső politika rendjét gyökeresen átalakító mozgalmakat.” Kóhalmi Béla hagyatéka, MTA KIK Kézirattár, 4315/208. 1945 után is tagja volt a Martinovics Páholy annak feloszlataáig, neve a hivatalos tagnévsorban szerepel. Kóhalmi Béla hagyatéka. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, 4315/202.
18. Kóhalmi Béla népfőlköldei szolgálat alóli mentesítése. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, 4315/69, 4315/70.
19. Kóhalmi Béla 1945. február 27-ei Önéletrajza. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattára, MS 4315/26.
20. Ennél a résznél felhasználtam korábbi írásomat : POGÁNY György. A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története 1. rész. == Könyvtári Figyelő, 42. (1996) 4., p. 585–596. ISSN 0023-3773
21. SONNEVEND Péter. A Népművelés c. folyóirat (1906–1918) a modern közkönyvtárakért. 1–3. rész. == Könyvtári Figyelő, 54. (2008) 4., p. 641–658. , Uo.: 55. (2009) 1., p. 65–80., 2., p. 210–226. ISSN 0023-3773
22. VOIT Krisztina. A magyar közgyűjteményrendszer történetének vázlata a századfordulótól 1949-ig. == Magyar Könyvszemle, 108. (1992) 1., p. 23–43., 2., p. 139–156., az idézet: 2. rész, p. 142. ISSN 0025-0171 Kötetben: VOIT Krisztina. Fejezetek a közgyűjtemények és a könyvkiadás történetéből: Tanulmányok. Budapest: Argumentum, 2005. p. 24. ISBN 963-446-305-3
23. A folyóirat története és repertórium: KATONA Júlia, M. A Múzeumi és Könyvtári Értesítő repertórium 1907–1918. Budapest: Művelődésutató Intézet, 1982. 155 p. ISBN 963-521-055-8
24. TÓTH Gyula. A megyei könyvtári hálózat problémátörténete. == Könyvtári Figyelő, 108. (1992) 4., p. 660–673. az idézet: p. 665–666. ISSN 0023-3773
25. KATSÁNYI Sándor. Párhuzamos életrajzok: Gulyás Pál, Szabó Ervin és a korszerű közkönyvtár gondolatának kibontakozása. == Könyvtári Figyelő, 41. (1995) 2., p. 199–208. ISSN 0023-3773
26. BEREZKY László. Beszélgetés, i.m. p. 572. VÉRTESY Miklós. Beszélgetés a nyolcvan éves Kóhalmi Bélával. == Könyvtáros, 14. (1964) 12., p. 705. ISSN 0450-7886. A lap története és repertórium: KÁRPÁTI Miklós. A „Könyvtári

- „Szemle” repertórium (1913–1918). Budapest: Művelődés-kutató Intézet, 1983. 82 p. ISBN 963-521-064-7. BÓDAY Pál. A Könyvtári Szemle új olvasóinak. == Könyvtári Figyelő, 25. (1979) 2., 117–121. p. ISSN 0023-3773
27. KŐHALMI Béla. Tízezrek bibliofiája. == Könyvtári Szemle, 1. (1913) 1. p. 6–7.
 28. KŐHALMI Béla. Nincs nemzeti bibliográfiánk! Budapest: Lantos, 1914. 30 p. A kiadvány szövege részben megjelent a Könyvtári Szemle 1913. évi 11. és 12. számában A magyar nemzeti bibliográfia kérdése címmel.
 29. KŐHALMI Béla. A könyvtárpolitikus Szabó Ervin. == Könyvgyűjtők évkönyve 1919-re. Szerk. KŐHALMI Béla. Budapest: Lantos, 1919. p. 7–13.
 30. Kőhalmi Béla levele Asztalos Miklóshoz, 1934. szeptember 27. Gyűjteményi lelőhely: Kőhalmi Béla fond, OSZK Kézirat-tár, Fond 669.
 31. KŐHALMI Béla. Szabó Ervin egy tanítványának emlékeiből, i.m. p. 284–286.
 32. Uo.: p. 285.
 33. Könyvek könyve: 87 magyar író, tudós, művész, közéleti ember és kiadó vallomása kedves olvasmányairól. Szerk. és bev. írt hozzá KŐHALMI Béla. Budapest: Lantos, [1918]. 248 p.
 34. Egy lappangó kézirat a Múzeumok Éjszakáján [blogbejegyzés]. == OSZK blog, 2017. június 21. Hozzáférhető: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2017/06/21/egy_lappango_adykezirat_a_muzeumok_ejszakajan [Megtekintve: 2021. 05. 04.]
 35. CSUNDERLIK Péter. „Beszéljünk mi is oroszul, cselekedjünk mi is oroszul”: Az 1917-es oroszországi forradalmak hatása a Galilei Körre. == Történelmi Szemle, 60. (2018) 3., p. 433–442. ISSN 0040-9634 Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00600/00617/00011/pdf/EPA00617_tortenelmi_szemle_2018_03_433-442.pdf [Megtekintve: 2021. 05. 04.]
 36. RÁKOS Ferenc. A Kommunisták Magyarországi Pártja második (illegális) Központi Bizottságának munkájáról. == Társadalmi Szemle, 14. (1959) 2., 97 p.
 37. A nyomtatvány másolatban található a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárában, jelzete 2-11492.
 38. KŐHALMI Béla. Bécsi napló, 2. füzet. 1920 augusztus 8. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, 4315/230.
 39. CSONKA Laura. „...Marx, Engels, Proudhon, Bakunin stb. könyveit valósággal mohó falanksággal kapkodja az olvasók tábora „: Könyvtárügy a Tanácsköztársaság időszakában. == Archivnet: XXI. századi történeti források, 17. (2017) 6. Hozzáférhető: <https://archivnet.hu/marx-engels-proudhon-bakunin-stb-konyveit-valosaggal-moho-falanksaggal-kapkodja-az-olvasok-tabora> [Megtekintve: 2021. 05. 04.]
 40. KŐHALMI Béla. A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. Budapest: Gondolat, 1959. p. 52–53.
 41. KŐHALMI Béla. A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye: Forrásgyűjtemény. Budapest: OSZK KMK, 1959. p. 9.
 42. KŐHALMI Béla. Forrásgyűjtemény, i.m. p. 10.
 43. 70.638/1919. III/b. ügyoszt. == A Tanácsköztársaság Könyvtárügye, 1919. 1., p. 1.
 44. A könyvtárak köztulajdonba vételéről és az Országos Könyvtárügyi Tanács, valamint a Munkás- és Katonatanácsok könyvtárügyi alosztályainak megalakításáról, továbbá ezek feladatairól. A Közoktatásügyi Népbiztosság 22. K.N. rendelete. == A Tanácsköztársaság Könyvtárügye, 1919. 1., p. 2.
 45. KŐHALMI Béla. Forrásgyűjtemény, i. m. p. 186–193.
 46. KATSÁNYI Sándor. A főváros könyvtárának története 1. köt. 1945-ig. Budapest: FSZEK, 2004. p. 211.
 47. TÓTH Gyula. A megyei könyvtári hálózat problémátörténete. == Könyvtári Figyelő, 38. (1992) 4., p. 666.
 48. KŐHALMI Béla. Forrásgyűjtemény, i.m. p. 189.
 49. KŐHALMI Béla. A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. Budapest: Gondolat, 1959. p. 113.
 50. A könyvtár jelentőségével pontosan tisztában volt, a Könyvtári Szemlében ő ismertette a bibliotékát: [KŐHALMI Béla] Philobiblos. Könyvtári séták: Todoreshku Gyula dr. gyűjteménye. 1–2. == Könyvtári Szemle, 2. (1914) p. 149–153., 174–178.
 51. Hogy szerezte Todoreshku a legszebb magyar könyvkincseket? Az Est tudósítójától. == Az Est, 1920. november 21.
 52. NAGY Levente. Todoreshku Gyula és az OSZK Cyrillicagyűjteménye. == Todoreshku: Egy kivételes könyvtár kincsei. Szerk. Varga Bernadett. Budapest: OSZK, 2020. p. 57. ISBN 978-963-200-709-0 (A katalógust egyébként Gulyás Pál a Magyar Könyvszemle 1923-as évfolyamában ismertette)
 53. GULYÁS Pál. Kommunista könyvtárpolitika. Budapest: Szent István Akadémia, 1921. 129 p.
 54. BEREZKY László. Beszélgetés, i.m. p. 573.
 55. Kőhalmi Béla és Christianus Janka házasságot kötött 1919. május 3-án. Egyleveles aprónyomtatvány. Gyűjteményi lelőhely: MTA KIK Kézirattár, MS 4315/64. Christianus Janka (1896–?) egy időben fényképész volt, az Iparrajziskola fényképész tagozatán tanult, Szabó Ervinről készült portréja

több alkalommal megjelent. STEMLERNÉ BALOG Ilona. Az Iparrajziskola fényképész tanulóinak fennmaradt képei. Fotóművészet [online], 51. (2008) 3. ISSN 1418-1606 Hozzáférhető: http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/200803/az_iparrajziskola_fenykepesz_tanuloinak_fennmaradt_kepei [Megtekintve: 2021. 05. 04.]

56. A Hét, 30. (1919) 19., p. 298–299. Hozzáférhető: http://misc.bibl.u-szeged.hu/19866/1/a_het_1919_019.pdf [Megtekintve: 2021. 05. 04.]

57. Kóhalmi Béla bibliográfia: 1895–1984. Szerk. FÜLÖP Géza. Budapest: FSZEK – OSZK KMK, 1985. p. 15. ISBN 963-581-122-5

58. Új Nemzedék, 180. (1920) július 30. p. 4.

Beérkezett: 2021. január 14.

A szabad felhasználás új esetei vakok és látássérültek számára

A vakok, a látáskárosultak és a nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek javára a szerzői jogi törvény – az ún. marrákesi szerződés átültetésével – a szabad felhasználás új eseteit vezette be. A lehetőséggel élni szándékozó könyvtáraknak regisztrálniuk szükséges.

Ha az ön könyvtára rendelkezik hangoskönyvekkel vagy digitalizált szövegek felolvasását támogató szoftverrel, esetleg Braille-nyomatóval vagy egyéb olvasástámogató eszközzel, esetleg tervezi – a jogszabály nyújtotta új lehetőségeket kihasználva – az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyek számára valamilyen új szolgáltatás elindítását, akkor regisztrálja intézményét a jogosított szervezetek közé, ezzel is támogatva az olvasási nehézséggel küzdők könyvtári ellátását.

Részletes információk: <https://ki.oszk.hu/node/10266>

(Forrás: oszk.hu 2021.03.23)

Beszámoló a BIBFRAME Workshop in Europe 2020 – 4th Annual Meeting rendezvényről

ILÁCSA Szabina

Minden újító elgondolással kapcsolatban elmondható, hogy a kezdeti elméleti megfontolásokat követően, az idő előrehaladtával egyre több mérlegelni való tapasztalat, a gyakorlati megoldásokra vonatkozó érdelemes mondanó gyűlik össze. A BIBFRAME-mel foglalkozó szakemberek tavalyi, immár negyedik éves találkozójáról szóló beszámoló azért is bírhat különös jelentőséggel, mert – az implementációs megoldások széles palettáját vonultatva fel – talán az eddigieknél is árnyaltabb képet nyújt arról, hogy a Kongresszusi Könyvtár által a MARC 21 leváltására kidolgozott új kommunikációs formátum „élesben” hogyan is teljesít. A konferencia – szűkebb témáján túl – a kapcsolattal-alapú egyéb (implementált vagy implementálás előtt álló) megoldásokba is betekintést engedett, jól láttatva, hogy általában milyen irányú fejlesztések folynak egy magát korszerű könyvtárnak tartó intézmény falai között.

(Dancs Szabolcs irodavezető, Könyvtári Szabványosítási Iroda)

** Az Országos Könyvtári Platform koncepciója című rész
Bódog András munkája.*

Bevezető

Az európai BIBFRAME Workshop a MARC-ról a BIBFRAME formátumra történő átálláson dolgozó szakemberek évente megrendezésre kerülő fóruma. A 2020-as workshop szeptember 22–23-án került megrendezésre, a

Covid19 járvány miatt ezúttal virtuális formában. Frankfurt, Fiesole, Stockholm után Budapesten az Országos Széchényi Könyvtár látta volna vendégül a rendezvényt, így különösen sajnálatos, hogy nem lehetett személyes

részvétellel megrendezni. A szervezőknek apróbb változtatásokat is kellett tenniük a programban, például a megváltozott „helyszín” miatt – a résztvevők, illetve az előadók is több különböző kontinensen és ennek megfelelően különböző időzónákban tartózkodtak –, gondolni kellett arra is, hogy az időpont mindenkinek többé-kevésbé megfelelő legyen. Ezért az a megoldás született, hogy a program két napon át, ám csak (közép-európai idő szerint) 15.00 órától 18.30-ig tartott. Az, hogy a rendezvény végül online került megrendezésre, annyiban mindenképpen pozitívum volt, hogy így rekordmagas résztvevőszámmal zajlott. Míg az első konferencián, 2017-ben 41-en vettek részt 16 országot képviselve, 2020-ban már 275-en, 29 országból.

Beszámolómban nem ragaszkodom pusztán az elhangzottak közvetítésére: ahol szükségesnek tartom, előzményekkel és bővebb kontextussal is fogok szolgálni, így könnyebben befogadható lesz azok számára is, akik nem naprakészen követik a nemzetközi fejlesztéseket.

A Kongresszusi Könyvtár kész átállni a BIBFRAME katalogizálásra

Az első napon hat előadást hallhattunk, elsőként *Sally McCallum*-ot a Kongresszusi Könyvtárból (Library of Congress – LC). Előadása a *Getting ready* (Felkészülés) címet viselte, utalva ezzel arra, hogy egy nagy átállás előkészítő munkálatainál tartanak. BIBFRAME pilot-projektjük 3 éve zajlik, ezalatt rengeteget tanultak arról, hogy mi működik, és mi nem. A pilot-projektben még az FRBR-alapú RDA-t használták adattartalmi szabályzatnak. Bár az FRBR több mint 20 éve létezik, a gyakorlatba csak most kezdték átültetni. Ez azzal járt, hogy adatmodellézési kérdésekkel is foglalkozniuk kellett, hiszen az FRBR egy fogalmi modell, és egy fogalmi modell logikai adatmodellre leképezése során mindig szükség van némi változtatásra. McCallum úgy gondolja, hogy többszöri próbálkozás után végre megtalálták a legműködőképesebb megoldást. Céljaik 2021-re: a poszt-3R RDA-t már nem szeretnék MARC-kal használni, hanem csak BIBFRAME-mel. Az, hogy mindenki átáll BIBFRAME-re azt is jelenti, hogy nem lesz több „kettős könyvelés”. Jelenleg ugyanis a pilotban résztvevő 95 katalogizáló csak heti 2 napot dolgozik BIBFRAME-ben, a többi napokon MARC-ban, illetve mindent, amit BIBFRAME-ben feldolgoztak, MARC-ban is fel kell dolgozniuk. Hogy a projekt kiterjeszhető legyen, infrastrukturális

változásokat kellett bevezetni az eddig kimaradó 290 munkatárs számára is. A felkészülés egyik alapkőve az volt, hogy a BIBFRAME Editort képessé kellett tenni arra, hogy egyszerre ennyi embert ki tudjon szolgálni. Ezen felül az Editor felhasználói felületét is módosították a katalogizálók javaslatai alapján, hogy jobban „kézre álljon” a napi munka során.

Csak a feldolgozást mozgatóknak egyelőre át a BIBFRAME-re, de az IKR-ükön még nem változtattak. Az IKR viszont csak a MARC-ot ismeri, tehát az elkészült BIBFRAME leírásokat át kell majd alakítani MARC-ká. Ez nem csak saját használatra létfontosságú, hanem azért is, mert az USA könyvtári rendszerének jó részét a Kongresszusi Könyvtár látja el bibliográfiai leírással és ezek a könyvtárak is még csak MARC-ot képesek fogadni. Ahhoz, hogy ez a *'BIBFRAME-ben feldolgozunk, MARC-ban szolgáltatunk'* rendszer működésképesen tudjon üzemelni, szükséges elvégezni egy megbízható BIBFRAME-MARC konverziót. Ez az irány – bár ez sem egy könnyed ujjgyakorlat – jóval könnyebben megvalósítható, mint a fordítottja. Egy előzetes specifikáció már elkészült a BIBFRAME-MARC irányú konverzióhoz, de még dolgoznak a finomításán.

Az ontológia stabilitása érdekében együttműködést kezdeményeztek a többi BIBFRAME-et használó vagy azzal aktívan kísérletező könyvtárral, például a Svéd Nemzeti Könyvtárral és a Stanford könyvtárával.

Az együttműködés fontossága: az LD4P

A második előadást *Philip Schreur* (Stanford University Libraries) tartotta a *LD4P progress: the pathway becomes a full circle* (Az LD4P folyamat: mikor az ösvény körbeér) címmel. Schreur előadása az LD4P¹ elmúlt egy évről szólt, amelyben a munka nagy részét az LD4P2 *Út az implementáció felé* projekt szakasz jelentette, és nyár közepén váltottak csak az LD4P3-ra, amely a kör bezárása címet viselte.

Ahogy a neve is mutatja, a LD4P2 szakasz arról szól, hogyan lehet a kísérletezéseket átfordítani konkrét implementációba. Először is a projektben résztvevők körét szerették volna bővíteni, így „felvételt” hirdettek különböző levelezőlistákon. A számos jelentkező közül végül 17 intézményt vettek fel a 4 alapító mellé. A második szakaszban a résztvevők öt feladatscsoporton dolgoztak párhuzamosan; ezek a Sinopia szerkesztő fejlesztése, metaadat-újrafelhasználás, authority-lekérdező szolgáltatás, discovery és közösségépítés voltak.

A Sinopia szerkesztő fejlesztésének célja egy kapcsolt adatos forrásleírásra alkalmas, interneten keresztül használható alkalmazás fejlesztése. Ez utóbbi választást az indokolta, hogy mindenképpen olyan eszközt szerettek volna létrehozni, ami könnyen használható mindenki számára, hiszen az, hogy nem kell egy eszközt helyileg telepíteni és karbantartani, mindenképpen elősegíti a szélesebb körű hozzáférést. A Sinopia 1.0-ás verzióját majdnem egy évig fejlesztették. A jelenlegi, 2.0.29-es változat már alkalmas arra, hogy új leírásokat hozzunk létre benne közvetlenül kapcsolt adatként. 2018 nyarán kezdték a használói csoporttal a munkát, amelynek feladatai közé tartozott, hogy életszerű használói esetekkel segítse a fejlesztőket, visszajelzéseket adjon a felhasználói felülettel kapcsolatban. Feladat volt továbbá a funkciók prioritizálása és az eszköz adaptálásának megtervezése is.

A profilmunkacsoport feladata az alkalmazásprofilok készítésére és fenntartására vonatkozó jó gyakorlatok kifejlesztése volt Sinopia környezetben. Az alkalmazásprofilok használatától remélhető a leghatékonyabb adatsere. A profilmunkacsoport volt az egyetlen, amit központilag hoztak létre, ezután a résztvevők szabad kezet kaptak csoportok formálására egy-egy megoldandó probléma köré. A résztvevők aktívnak bizonyultak ezen a téren, az általuk létrehozott különböző munkacsoportok olyan területekkel foglalkoztak, mint például a discovery, a kapcsolt adatok és az etika, a nem-latin betűs anyagok, a ritkaságok, a folyóiratok, illetve a Wikidata.

A metaadat-újrafelhasználással foglalkozó feladatcsoport célja az volt, hogy az LD4P partnerek MARC-alapú katalógusát RDF-be konvertálják. Az LD4P a *Casalini Librivél* és az *@Cult*tal szerződött a konverzió elvégzésére. A konverzió 2019 szeptemberében befejeződött, és az adatkészlet egy része el is érhető a Sinopia keresője segítségével. A harmadik feladatcsoport az authority-lekérdező szolgáltatás volt. Ez a kifejezés egy olyan eszközt takar, amely alkalmas külső szótárakban való keresésre a Sinopiában történő feldolgozás során. Így a feldolgozó nem csupán a saját adatkészletében szereplő entitásokat tudja összekapcsolni egymással, hanem lehetséges ezeket már létező külső entitásokhoz is kapcsolni. Az authority-lekérdező szolgáltatás használatával tehát a Sinopiával nemcsak egy lokális katalógus, hanem egy globális tudásháló is építhető. A külső authority-szolgáltatások természetesen nem azonos mértékben megbízhatók. A projektben két szolgáltatót kezeltek kiemelt figyelemmel: a

Wikidatát és az ISNI-t. A Wikidata a kapcsoltadat-entitások könnyű létrehozása és karbantartása miatt ígéretes forrás. Egyelőre még csak puhatolózó kutatás folyik arra vonatkozóan, hogyan lenne célszerű könyvtári adatokat adni a Wikidatához, illetve, hogyan lehetne a Wikidatában már szereplő adatokat a könyvtárakban is hasznosítani. A másik kiemelt fontosságú forrás az ISNI. A projekt keretében a Harvard Egyetem Harvard-ISNI pilot-projektjének tagjai osztották meg a tapasztalataikat az ISNI-ben végzett identitásmenedzsmentről tréning formában tíz másik PCC (Program for Cooperative Cataloging) könyvtárból érkező kollégával.

A következő feladatcsoport a discovery-vel foglalkozó volt, ami mindig is kiemelt területét képezte az LD4P projekteknek, mivel innovatív discovery-felület nélkül a használóink nem fognak semmit érzékelni a kapcsolt adatok nyújtotta előnyökből. A munka fókuszában nagyrészt a *Blacklight* discovery fejlesztése állt. A stanfordi csapat kifejlesztett egy olyan tudáspanel-modult, ami kapcsolt adat segítségével jelenít meg külső forrásból származó adatokat a használóknak. A teszt során a használók nagyon pozitívan értékelték a prototípust. A fejlesztők a Cornell és Stanford Egyetem téma iránt fogékony munkatársai-ból létrehoztak egy csoportot, amelynek célja, hogy a kapcsoltadat-szakértők közösen ötletelhessenek új, kapcsolt adatot használó discovery-eszközök ki- vagy továbbfejlesztéséről.

Az utolsó – „közösség” – feladatcsoport célja az volt, hogy elősegítse egy kapcsoltadat-szakértőkből álló közösség megalakulását és aktív együttműködését. Ezt főleg konferenciák szervezésével valósították meg. A 2020-as konferenciát a járvány miatt csak virtuálisan tudták megrendezni, így a résztvevők köre a korábrinál egy nagyságrenddel magasabb lett (1572 fő 22 országból), és a világ távolabbi tájairól is részt tudtak venni az érdeklődők. A konferencia egész júniusban zajlott, a programban nemcsak előadások, hanem workshopok is szerepeltek, a témák pedig a kapcsolt adat témakör minden szegletét lefedték. (Ha valaki nem tudott részt venni rajta, utólag is meghallgathatja az előadásokat a Youtube-on.²⁾

Az LD4P3 (A kör bezárása) épít az eddigi projektszakaszokra. A szakasz neve a metaadat-életciklusra utal, hogy a létrehozástól eljutottunk a megosztásig, majd az újrafelhasználásig és ezzel bezárul a kör. Az eddigi szakaszokhoz hasonlóan az LD4P3 is több feladatból áll. Egyrészt szeretnék továbbfejleszteni a Sinopiát és az authority-lekérdező szolgáltatást, illetve kialakítani a kapcsolatot a Sinopia és az OCLC Entity

Backbone³-ja között. Másodsorban a projektben résztvevő könyvtárak számát szeretnék bővíteni, de még mindig csak PCC tagkönyvtárakban gondolkodnak. Ehhez kapcsolódik a következő terv is: a PCC adatvagyonát szeretnék mindenki számára hozzáférhetővé tenni RDF formában a ShareVDE-n keresztül, legyen az akár a régi MARC-rekordok konvertált változata, vagy eleve RDF-ben létrehozott új leírás. Végül, de egyáltalán nem utolsósorban a fenntarthatóság kérdésével is szeretnének foglalkozni, hogy az LD4P projektek keretében kifejlesztett eszközök és munkafolyamatok a projektszakaszok lezárása után is megmaradjanak.

Kapcsolt adatra építő új felhasználói élmény

A harmadik előadást ketten tartották: a Casalini Libriből *Michele Casalini* és az @Cult képviselőként *Tiziana Possemato*. Előadásuk a Share-VDE⁴ legutóbbi egy évről szól (Progress of Share-VDE the last year). A könyvtárorientált projekt célja, hogy hatékony munkakörnyezetet alakítson ki a kapcsolt adatok globális szintű felhasználásához a könyvtári szférában. A könyvtári bibliográfiai és authority adatokat kapcsolatokkal és további információkkal gazdagítják, majd ezt kapcsolt adattá konvertálják. Ezen felül egy BIBFRAME adatmodellen alapuló struktúrával rendelkező virtuális discovery platformot fejlesztettek az adatok könnyebb felhasználását biztosítandó. A Share-VDE-ben nemcsak közös discovery-környezet, hanem maga a fejlesztés is több intézmény közös ügye. A Casalini Libri és az @Cult mellett fontos szereplő a LD4P, illetve különböző, de jellemzően tudományos könyvtárak szerte a világból. A Share-VDE kezdeményezés élén a Share-VDE Tanács áll, ők határozzák meg a fejlesztések fő irányát. A fejlesztések maguk különböző munkacsoportok keretében történnek, amelyek a Tanácsnak felelnek. A munkacsoportok között olyanokat találhatunk, mint például authority- vagy azonosító-menedzsment szolgáltatások munkacsoport vagy felhasználói élmény/használati interfész munkacsoport.

A Share-VDE azzal a céllal jött létre, hogy a legkülönbözőbb katalógusok összekötésével a bennük rögzített források hálóját hozza létre kapcsolt adat formában a platformon. A fejlesztés során elsősorban a végfelhasználók – tehát a tipikus katalógushasználó – igényeinek kielégítését tartották szem előtt. Fontos, hogy a használat valamiféle pluszt kapjon a különböző forrásból származó adatok vegyítéséből. A következő oldalon látható képen bal oldalt a „ha-

gyományos katalógusélmény”: vagyis a felhasználó karakterláncra tud keresni, majd rekordot megnézi, majd esetleg egy újabb karakterláncra keres és így tovább. A jobb oldalon a „kapcsoltadatos katalógusélmény” látható: a felhasználó közvetlenül tud egy entitásra keresni, és innen kiindulva „be tudja barangolni” a vele kapcsolatba hozható többi entitás is. Fontos megjegyezni, hogy az itt látható megjelenítés teljesen automatikusan létrehozható a kapcsolt adatnak köszönhetően. Miután a két adatforrásban az entitások közötti kapcsolatot rögzítették, a megfelelő eszközökkel megoldható a két külön adatforrásban található adatok egy felületen történő megjelenítése további adatrögzítési munka nélkül.

A Share-VDE-be az előadásig nagyságrendileg 120 millió rekord tartalmát konvertálták. A fejlesztés fókuszja továbbra is a végfelhasználói élmény, de igyekeznek eszközöket kifejlesztetni a szakma számára is. A Share-VDE összekapcsolt könyvtárak hálózatát is jelenti, amelyek együtt egy közös autoritív tudásbázist építenek, szintén közös, ráépülő szolgáltatásokkal. A discovery-felületen a felhasználók több, esetenként nem is könyvtári forrásból származó adatokból épült tudáshálóban tudnak böngészni. Maga a kezdeményezés négy pilléren nyugszik: integráció, autonómia, aktív közösségi részvétel és közös vízió. Nézzük meg közelebbről, mit is jelentenek ezek.

Az integráció a Share-VDE platform lényegi eleme. A platformon különböző könyvtárakból származó adatokat entitások klasztereibe tömörítik, és ami még ennél is fontosabb, a platform discovery-felülete képes ezeket az entitás-klasztereket felhasználóbarát módon megjeleníteni. Szakmai nézőpontból az integráció központi eleme a *J. Cricket*⁵ elnevezésű szerkesztő, amely maguknak az entitás-klasztereknek a szerkesztését teszi lehetővé. (Ha például két külön klaszterről megállapítható, hogy valójában ugyanarról a műről van szó, akkor össze lehet olvasztani őket.) A szerkesztő alkalmas arra is, hogy külső adatforrásokból – pl. Wikidata és ISNI – származó adatelemekkel gazdagítsuk az adatokat. A Share-VDE lassan átalakul egy kizárólagosan MARC-ot kapcsolt adattá alakító eszközből egy interaktív szolgáltatássá a könyvtárak számára. A *J. Cricket* Wikidatával való integrációját már sikerült olyan mértékben megoldani, hogy a felületén nemcsak keresni lehet a Wikidatában, hanem lehetséges magát a Wikidatát is szerkeszteni. Technológiai nézőpontból a Share-VDE alkalmazásprogramozási interfész (API) architektúrájának középpontjában a használhatóság, a fenntarthatóság, a megbízhatóság, a skálázhatóság és a biztonság áll.

The Testaments

[Get a copy](#)

Author/creator
"Atwood, Margaret, 1939- author." [Search catalog for text "Atwood, Margaret, 1939- author."](#) →

Format / description
Book. 419 pages ; 25 cm

Published by
London, England : Chatto & Windus, 2019. , ©2019
[Search catalog for text "London, England : Chatto..."](#) →

Summary
"More than fifteen years after the events of *The Handmaid's Tale*, the theocratic regime of the Republic of Gilead maintains its grip on power, but there are signs it is beginning to rot from within. At this crucial moment, the lives of three radically different women converge, with potentially explosive results. Two have grown up as part of the first generation to come of age in the new order. The testimonies of these two young women are joined by a third voice: a woman who wields power through the ruthless accumulation and deployment of secrets. As Atwood unfolds *The Testaments*, she opens up the innermost workings of Gilead as each woman is forced to come to terms with who she is, and how far she will go for what she believes."—Publisher description.

Notes
Sequel to: "*The Handmaid's Tale*" [Search catalog for text "*The Handmaid's Tale*"](#) →

Contains
Sequel to: Atwood, Margaret, 1939-. *Handmaid's tale*.

Experience without linked data.
Search for text string → View a record → Search for text string → View...

ATWOOD **The Testaments**

The *Testaments* is a 2019 novel by Margaret Atwood. It is a sequel to *The Handmaid's Tale* (1985). The novel is set 15 years after the events of *The Handmaid's Tale*. [Wikipedia](#)

2 editions at our library. 14 editions at other libraries.

[Get a copy](#)

AUTHOR
Margaret Atwood (Canadian writer)
Margaret Eleanor Atwood CC 0.0nt CH FRSC (born November 18, 1939) is a Canadian poet, novelist, literary critic, essayist, inventor, teacher, and environmental activist. [Wikipedia](#)

[Learn more about this author](#) | [View 34 works by this author](#)

RELATED TO THESE WORKS

"The Handmaid's Tale"
...a dystopian novel by Canadian author Margaret Atwood, originally published in 1985. It is set in a

[View this work](#) →

PRIZES
2019 Man Booker Prize

[Show 12 books from other winners](#)

REVIEWS
★★★★★
"A fitting sequel to *The Handmaid's Tale*. The characters in this book are different, but the world is the same. The world becomes more fleshed out, as the author adds details.

Experience with linked data.
Search for known entities → Explore by moving from entity to entity directly.

1. ábra

A hagyományos katalógusélmény és a Share-VDE (részlet az előadás diáiból)

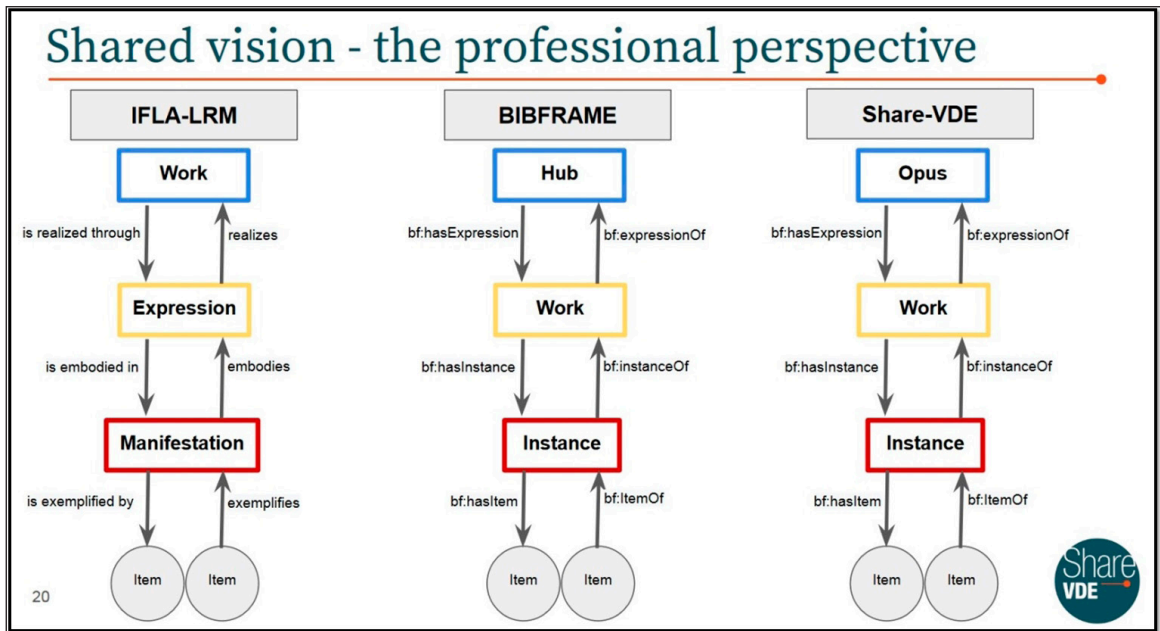
Mindez elősegíti a külső partnerek (pl. FOLIO, PCC, LD4P, Sinopia) rendszereivel az interakciót.

Az autonómia lényege, hogy bár a megosztott kapcsolatos adatok közös platformon működnek, a résztvevő partnerek testreszabott lokalizációval jelennek meg ezen. Ez végfelhasználói szemszögből az egyes könyvtárak egyedi arculatában mutatkozik meg, míg szakmai perspektívából az autonómia az egyes könyvtárak saját adatai feletti kezelési és tulajdonjogot jelenti. Mindkét megközelítés célja a közös használat elősegítése. Jelenleg dolgoznak annak a felmérésén, hogy milyen plusz igényeket támasztana a rendszer felé a nemzeti bibliográfiák adatainak integrálása, amely egy adott nemzet kultúrájáról nyújthatna átfogó képet.

Az aktív közösségi részvételt a szakma számára a Share-VDE munkacsoportok biztosítják. Erre példa a nemrég konszolidált, Opus entitással kiegészített Share-VDE adatmodell, amit egy erre dedikált munkacsoport dolgozott ki. Az Opus az absztrakció legmagasabb szintjét képviseli az entitásmodellben. A munkacsoport az Előfordulás entitással folytatta a munkát. További együttműködés valósul meg a nemzetközi kapcsolattartó-közösségekkel (pl. PCC URI, PCC Wikidata pilot-projektek). A végfelhasználók tekintetében felmérések, kérdőívek és igényfelmé-

rések képezik a közösségorientált megközelítést, amelynek célja a felhasználói felület és élmény hatékonyságának javítása.

A közös vízió rendkívül fontos, mivel enélkül nincs hatékony közös munka. A közös víziót viszont egyre problémásabb volt fenntartani, ahogy egyre több könyvtár csatlakozott a kezdeményezéshez, akik hozták magukkal saját bibliográfiai kultúrájukat. A Share-VDE életében az jelentette az egyik fordulópontot, amikor túlsúlyba kerültek azok a csatlakozott könyvtárak, akik az IFLA-LRM-et tartották a bibliográfiai modellezés kiindulópontjának, nem pedig a BIBFRAME-et. Az IFLA-LRM és a BIBFRAME szükségszerűen különbözik egymástól, mivel az előbbi egy fogalmi modell, az utóbbi pedig egy adatmodell. Ez azt jelenti, hogy nem ugyanazt az absztrakciós szintet képviselik. Az LRM azt a szintet képviseli, ahol a jelenségek maguk a fontosak, illetve jellemzőik és kapcsolataik, míg a BIBFRAME azt a szintet képviseli, ahol az is fontos, hogy milyen (pl. technikai, hozzáférési vagy hatékonysági) követelményeknek kell megfelelnie az adatszerkezetnek.⁶ Ám a BIBFRAME korábbi háromszintes (mű, előfordulás, példány) modelljét több bírálat érte amiatt, hogy nem tükrözte le a négy szintet, amit az LRM elődje, az FRBR megállapított.

2. ábra

Az LRM, a BIBFRAME és a Share-VDE által használt entitások (részlet az előadás diáiból)

Az LRM 2017-as megjelenését követően a szakterület iránt érdeklődőként mindannyian láthattuk, hogy mind a BIBFRAME-et gondozó Kongresszusi Könyvtár, mind az @Cult kísérletezik a BIBFRAME adatmodelljének négyzintesre bővítésével. A fenti ábra mutatja, hogy az egyes szereplők milyen szinteket definiáltak, valamint ezek hozzávetőleges egyeztetését. Fontos kiemelni, hogy a fenti megfeleltetés csak hozzávetőleges és nem csak szemantikai kérdés. Az egyes entitásokhoz kapcsolódó ismérvek és kapcsolatok entitás-kapcsolati modell esetében, illetve osztályok az ontológiák esetében már nem mutatnak egyezést. A különbségek teljes bemutatásából azonban egy külön tanulmányt lehetne írni, így ennek részletezésétől e beszámolóban eltekintünk. A használó szempontjából a közös vízió abban nyilvánul meg, hogy a Share-VDE által épített közös katalógus – a Frankfurti Alapelvekkel és az új ICP⁷-vel összhangban – a használó kényelmét helyezi a középpontba. Ez az elv mind a felhasználói felület, mind a külső adatforrások megválasztásánál érvényesül. A fenti pillérek nyomán létrejövő kimeneti információ számos eltérő tevékenység számára nyújt táptalajt, egy tágabb ökoszisztéma keretein belül, könyvtárakkal, authority-szolgáltatással, külső platformokkal és partnerekkel.

A „svéd út”: közös katalogizálás a BIBFRAME alapú Librisben

Harriet Aagaard, a svéd nemzeti könyvtár munkatársa előadásában – *Svédország előző éve* (Sweden the last year) – a legújabb Libris-fejlesztéseikről beszélt. A Libris a svéd központi közös katalógus, de több mint egyszerű katalógus. Maga a katalogizálás a Libris felületen valósul meg. Az adatokat közösen szerkesztik, egy kiadványt csak egyszer dolgoznak fel. Amennyiben a feldolgozandó könyv már szerepel a katalógusban, a feldolgozónak csak az állományadatokot kell hozzáadnia, a leírást pedig a Librisből exportálni lehet az egyes könyvtárak helyi könyvtári rendszereibe. A projekt magában foglalta a Libris felületének kidolgozását is.

Bár BIBFRAME-alapú rendszer, a Libris képes a MARC 21 importjára és exportjára is. A különböző médiumtípusokon megjelenő forrásokhoz külön sablonokat dolgoztak ki, ebből hatot a tavalyi év folyamán. A hat legújabb a következő: e-könyv, elektronikus folyóirat, adatbázis/weboldal, digitális másolat (könyv), nyomtatott és elektronikus analitika.

Az adatok normalizálása illetve a kapcsolattad-technológia „karakteréhez” való alkalmazkodás ugyan nagy kihívás, de már vannak részeredmények. Először az eddig kódként, de kapcsolt adatkörnyezetben URI-ként rögzített elemek adattisztításával foglalkoztak.

(Ilyen például a nyelvek, országok vagy a MARC relátor-kifejezések kódjai.) Bár Aagaard nem fejtette ki, vélhetően ez azt jelentette a gyakorlatban, hogy a MARC-ban kódként szereplő adatokat megfeleltették URI-eknek, és a Libris már az URI-kat használja. A feladatban a kihívást a nem következetes intézményi gyakorlat kiszűrése és javítása jelenti, főleg a régebbi leírások esetében.

A következő, aminek az implementálásába fogtak, az Előfordulás (Instance) és a Mű (Work) alosztályai voltak. Ezek ott jelentettek kihívást, ahol a BIBFRAME alosztályok nem voltak megfeleltethetők a MARC-értékeknek. Az ilyesfajta aszimmetria gyakori a különböző sémák között, és nem minden esetben egyszerű orvosolni, hogy a konverzió adatvesztés vagy adathiány nélkül valósuljon meg. Ilyen például a „print”, a BIBFRAME Előfordulás alosztálya, amelynek nincs megfelelője a MARC-ban, illetve fordított irányban a rekordfej 6. pozícióján a „g”, azaz kivetített médium, ami lehet álló- vagy mozgókép is, ami viszont külön alosztály a BIBFRAME-ben.

Mindenfajta MARC-ra konvertálás egy kritikus pontja a fix pozíciós mezők kérdése. Az ezeken a pozíciókon tárolt adatok változatos természetűek: vannak köztük fontosak és kevésbé fontosak is; vannak, amiket meg kell őrizni valamilyen formában, ha vissza akarjuk konvertálni MARC-ba az adatot, míg másokat könnyedén újra előállíthatunk, mivel az adat a leírás más pontján is elérhető. Adatokat kinyerni a fix pozíciós mezőkből viszonylag egyszerű. Problémát a már említett sémák közti aszimmetria, illetve a nem következetes intézményi gyakorlat okozhat. Azonban a visszafelé konvertálás már némiképp trükkösebb.

Konverzió szempontjából szintén problémásak a kapcsolatot leíró kifejezések (pl. a 1XX/7XX \$i almezők a MARC 21-ben). A helyes konverzióhoz meg kellett állapítani, hogy az adott kifejezés melyik entitáshoz is tartozik: bibliográfiai leírás tárgyához vagy ahhoz az entitáshoz, amire a kapcsolat mutat. A helyzetet bonyolította, hogy a BIBFRAME tulajdonság, aminek megfeleltették, olykor már maga is leírja a kapcsolat jellegét, így nincs is szükség az adatérték megtartására.

A MARC számára szükséges indikátorok automatikus generálása is okozhat nehézséget. Az indikátor által jelölt információtartalmat a BIBFRAME máshogy fejezi ki – ha egyáltalán kifejezi. Például a BIBFRAME-ben a fordítás tényét egy kapcsolat jelzi az eredeti mű felé, míg a MARC-ban ezt az információt indikátor jelöli.

A tárgyszavak körében is van egy újításuk: a szűkebb fogalom automatikusan hozzá van kapcsolva a bővebbhez, így ha a szűkebbet hozzáadjuk a leíráshoz, az automatikusan hozza magával a bővebb fogalmakat is.

A műveknél jelenleg még inkább modellezési kérdések-

kel voltak elfoglalva. Jelenlegi modelljük tulajdonképpen megegyezik a BIBFRAME-moddal, viszont még nem került szóba az aggregátumok modellezése, illetve a névauthority-adatokkal sem foglalkoztak még. A Mű alosztályaiként többnyire a BIBFRAME elemkészletét használják. A multimédiát nem használják, mivel „nem elégedettek vele”⁸, a Dublin Core által használt interaktív forrást viszont hasznosnak találták.

A kapcsolatok fontos részét képezik a bibliográfiai univerzumnak, tehát a művek között is kiemelt szerepük van. Készítettek egy listát azokról a kapcsolatokról, amikre vélhetőleg szükségük lenne. Úgy látják, hogy ezen a területen szükség lenne közös munkára: egyrészt amiatt, mert a BIBFRAME-ben túl kevés kapcsolat található, míg az RDA-ban túl sok; másrészt a definíciók és ezek egymáshoz való viszonya sem feltétlenül világos számukra. Márpedig ha mindenki más értelmezést használ, az árt az interoperabilitásnak.

Jelenleg még csak a nemzeti könyvtár állít elő műleírásokat, sok mindent tisztázniuk kell, mielőtt más könyvtárakra is kiterjesztik a használatát. A tisztázandó kérdések között vannak munkafolyamattal kapcsolatos kérdések, de olyanok is, hogy milyen mezőtartalmak képezhetnék az automatikus műleírás alapját. Volt kísérlet az állomány visszamenőleges klaszterezésére is, ami egy visszamenőleges műkatalogizálás alapja is lehetne, de a gyakorlatban még csak a csoportosításig jutottak el. A következőkben azt fogják vizsgálni, mennyire reális az elképzelés.

A BIBFRAME-ben való adatcserét még nem próbálták, de mindenképpen kívánatosnak találnának egy ilyen kezdeményezést a jelenleg BIBFRAME-ben dolgozó vagy azzal kísérletező könyvtárak között. Ez ugyanis nemcsak az adatcseréről nyújtana fontos tapasztalatokat, hanem egy olyan közösséget hozna létre, amelyben az átállás egyéb, gyakorlati kérdéseit is meg lehetne vitatni, és közös megoldásokra lehetne jutni.

Az Országos Könyvtári Platform koncepciója

A svéd előadó után egy másik nemzeti könyvtár képviselője kapott szót: *Lendvay Miklós*, az Országos Széchényi Könyvtárból.

A különböző könyvtárak és informatikai fejlesztők együttműködésében készülő FOLIO platformmal párhuzamosan Magyarországon is megkezdődött egy hasonló előkészítő munka 2016-ban az RDA-katalogizálásban, a BIBFRAME-modellekben, az FRBR-struktúrában és a szemantikus webben/kapcsolt adatokban rejlő lehetőségek felmérésének céljával.

Az első lépés az adatok újszerű felfogásának gyakorlati kipróbálása volt. Ennek adott terepet öt évvel ezelőtt a MokkaUP projekt, amelynek keretében BIBFRAME-formátumra alakították a közös katalógus rekordjait, amelyek ily módon hozzákapszolhatók többek között az ISNI és a Kongresszusi Könyvtár adataihoz. Ennek a programnak a legfőbb előnye az volt, hogy a gyakorlatban látható, megtaasztható volt a bibliográfiai rekordok új szempont szerinti megjelenése.

A következő lépés a digitális könyvtárak és tartalmak hasonló szempont szerinti felmérése volt, amelynek során ezen állományok megosztása volt a kulcsszó. Kihívás, hogy rengetegféle elektronikus forrás létezik, azonban, ha jobban belegondolunk, egy digitális állomány lényegében megfeleltethető egy nyomtatottnak, így a hazai szakemberek arra a következtetésre jutottak, hogy a digitális könyvtár ne legyen különálló entitás, ne kezelje külön szoftver, ennél fogva a digitális objektumok metaadatai gond nélkül integrálhatóak legyenek a hagyományos bibliográfiai adatok mellé.

Az Országos Könyvtári Platform (OKP) kezdeményezés e próbák folyamányaként indult el. A projekt célja, hogy közös felületet biztosítson eltérő típusú könyvtáraknak, legyen az nemzeti, iskolai, felsőoktatási, egyházi, közkönyvtár vagy szakkönyvtár. Az OKP-nek a tervek szerint képesnek kell lennie a hagyományos könyvtári funkciók és az újabb digitális folyamatok kiszolgálására egyaránt. Ezen felül döntés született a névterek, a központi szolgáltatások (munkafolyamatok, hozzáférés, katalógus, könyvtárközi kölcsönzés, bibliográfia), valamint az önkiszolgáló és adminisztrációs felületek integrációjáról is. Az egész elképzelés kulcsát a FOLIO-hoz hasonló platform-alapú megközelítés jelenti. Mindez már a könyvtári szférán is túlmutat, így a levéltári és múzeumi terület kiszolgálására is alkalmas lehet.

Ezeknek az elképzeléseknek a kialakításához és az eltérő igények kielégítéséhez egy több pilléren alapuló szoftver létrehozása vált szükségessé. Az első pillért az entitás-alapú rugalmas adatmodell képezi. E megközelítés szerint a rendszeren belül nem az adatsere-formátum élvez elsőbbséget, hanem az entitások rugalmas leírása. Ez viszont maga után vonja azt, hogy a környezet váljon alkalmassá a szabványos adatszerére. A második pillér egy valódi több-bérlős (multitenancy) osztott rendszer (distributed system), egy felhőalapú platform, amelynek középpontjában a megosztható saját adatok állnak. A harmadik pillért a paraméter- és kontextus-orientált rugalmas

munkafolyamatok, míg a negyediket a mikro-szolgáltatásokon alapuló, az adatszerét megkönnyítő modularitás képezi.

Mára a FOLIO elérte a kitűzött mérföldköveket, és 2021-ben a programban részt vevő könyvtárak már használják az első stabil változatot. Ezzel párhuzamosan Magyarországon is elkészítették az ún. rugalmas katalógizálás elméleti bázisát és sémáját. Ennek középpontjában a könyv (pontosabban a könyvtári dokumentum) áll objektumtípusként, ehhez kapcsolódnak tulajdonságként a bibliográfiai adatok. A sémához szabványos megfeleltetéssel bármelyik szótár hozzáilleszhető. Mindezt első ízben MARC21 formátumban tesztelték, párhuzamosan a Nemzeti Névtér fejlesztésével.

Az OKP adatspecifikus követelményei a minőség, a több adatsere-formátum használatának lehetősége, hogy az adott időszakra érvényes adatokat tudja kezelni, illetve rugalmas munkakörnyezetet biztosítson különböző típusú ágensek számára. További követelmények az információforrások becsatornázása, a megbízhatóság, az adatvariációk és az egymásnak ellentmondó adatok kezelésének képessége. A fejlesztők egy dinamikus bővíthető értékkel bíró generikus tudásfa mentén képelték el a rendszert, kezdetben tripletok alkalmazásával. Itt azonban több probléma is felmerült: egyrészt nehéz volt így biztosítani az állítások egyértelműségét, másrészt a triplet-fa a végtelenségig futhat, továbbá az ellentmondásos adatok kezelése sem volt megoldott. E problémák kiküszöbölése érdekében quintupletekben kezdtek el gondolkodni, és öt elemet használtak három helyett: tárgy, szelektor, predikátum, objektum és élelciklus. (Utóbbi az állítás érvényességét határozza meg egy adott időtartamon belül.) Így csak az adatok státusza változik, azok nem törölődnek. Az előadó ezen elvek alapján bemutatta a lokális névtér, az authority rekordok és a mutatók közötti kapcsolatok vizualizált modelljeit.

Az OKP projekt következő lépése lesz az adatkonsolidáció, amelynek során az összegyűjtött adatokat exportálják egy közvetítő platformról, előre meghatározott formátumban (MARC21), majd ezt innen importálják egy majdani rendszerre, amely a FOLIO-hoz hasonlóan testre szabható a végfelhasználói oldalon. Jelenleg a meglévő adatbázisokból és adatforrásokból exportálják a metaadatokat, és vizsgálják a bővíthetőséget ezen a közvetítő platformon.

Készen állsz, Kanada?

A napi programot egy kanadai páros zárta: *Ian Bigelow*, a University of Alberta Library, és *Heather Pretty*, a Memorial University Libraries in Newfoundland and Labrador képviselőiben. *Készen a BIBFRAME-re: hogy állnak a dolgok Kanadában* (BIBFRAME Readiness: A Canadian Perspective) című előadásukat kissé meglepő és magyarázat nélkül hagyott bejelentéssel kezdték az előadók, amelyben elismerték, hogy könyvtáruk olyan területre épült, amely történelmileg az őslakosoké volt, és jelenleg is élnek a környéken őslakos törzsek, akiknek történelmét, kultúráját és nyelvét az intézményük tiszteletben tartja. Ez után röviden bemutatták a kanadai könyvtári rendszert. A kanadai könyvtárak képviselője némi képp decentralizálnak mondható. A vezető szerepet nem egy intézmény vagy egyesület tölti be, hanem négy. A *Könyvtári Szövetségek Kanadai Föderációja* (Canadian Federation of Library Associations), illetve az információs szakemberek szervezetét tömörítő „Fédération des milieux documentaires” a kanadai könyvtárak többségét magában foglalja. A Kanadai Nemzeti Könyvtár és Levéltár (*Library and Archives Canada, LAC*) nemzeti könyvtárként képviseli Kanadát a nemzetközi együttműködésekben, ám belföldön egyenrangú a másik három testülettel. A Québeci Nemzeti Könyvtár és Levéltár (*Bibliothèque et Archives nationales du Québec, BAnQ*) pedig hasonló funkciókat lát el a frankofón könyvtárak esetében, illetve a különböző könyvtári szabályozók francia fordítása is rájuk szokott hárulni.

A kanadai BIBFRAME-munkacsoport könyvtárak közötti együttműködés keretében dolgozik, 2018 óta. Azzal a céllal hozták létre, hogy felkészítse a kanadai könyvtárakat a BIBFRAME-re való átállásra. A munkacsoport egyrészt BIBFRAME-et bemutató anyagokat adott közre a könyvtárak számára, másrészt lefolytattak egy vizsgálatot a könyvtárak körében, hogy felmérjék, azok mennyire felkészültek a BIBFRAME-re. A további cselekvési tervüket pedig a vizsgálat alapján készítették el. Az előadás első része a vizsgálat eredményeit mutatta be.

A vizsgálatot 2019-ben folytatták le. Kanada 5812 könyvtára közül a vizsgált mintába 1500 könyvtárat választottak be rétegzett mintavétellel.⁹ Az „átlagos” válaszadó egy csak angol nyelven katalogizáló kis könyvtár. Az eredmény azt mutatta, hogy csak a tudományos gyűjtemények esetében haladta meg az 50%-ot a BIBFRAME-et valamilyen szinten ismerők száma. Ugyanez a teljes mintára vetítve mindösszesen

30% volt. Arra a kérdésre, hogy terveznek-e átállni a BIBFRAME-re, 85% válaszolta azt, hogy nem tudnak annyit a BIBFRAME-ről, hogy válaszolni tudjanak a kérdésre, és csupán a válaszadók 4%-a jelezte, tervezi, hogy 10 éven belül áttér a BIBFRAME-re. Ez az alacsony szám azonban nem az elzárkózás jele, csupán a kiváráse, ugyanis a vizsgálatból az is kiderült, hogy aki már valamilyen szinten ismerte a BIBFRAME-et, ha ugyan nem is elkötelezett a használata mellett, de nem is zárkózik el előle. A felmérés legfontosabb tanulsága talán az, hogy hatékonyabb tájékoztató kampányt kellene folytatni a témában.

Az előadás további részében a University of Alberta könyvtárának (a továbbiakban UAL) BIBFRAME-es tapasztalatairól volt szó. A felmérés szerint övük az egyetlen könyvtár Kanadában, amelyik aktívan dolgozik a BIBFRAME-re való átálláson.

Az UAL tagja az LD4P kezdeményezésnek az előző, LD4P2 szakasztól kezdődően. A projektben való részvételük a következőképpen foglalható össze:

1. A MARC-ról BIBFRAME-re konvertálási folyamat javítása – az említett konverziós folyamat nemcsak egyszerű konvertálást foglal magában, hanem az adatok normalizálását és adatgazdagítást is.
2. Az új, URI-alapú authority kontroll „felfedezése” – az URI-kkal gazdagított MARC és BIBFRAME adatok képezték a vizsgálat alapját.
3. Részvétel a monográfia-konverziós munkacsoportban.
4. Közösségépítés – az UAL vállalta, hogy közvetíti a kapcsoltadat-kísérleteik eredményét a kanadai vezető könyvtári szervezetek felé, így elősegítve, hogy a szélesebb körű szakmai nyilvánosság számára is elérhetőek legyenek ezek az anyagok, ami remélhetőleg növeli majd a részvételi hajlandóságot a közös kapcsolt adatra építő projekteknél.

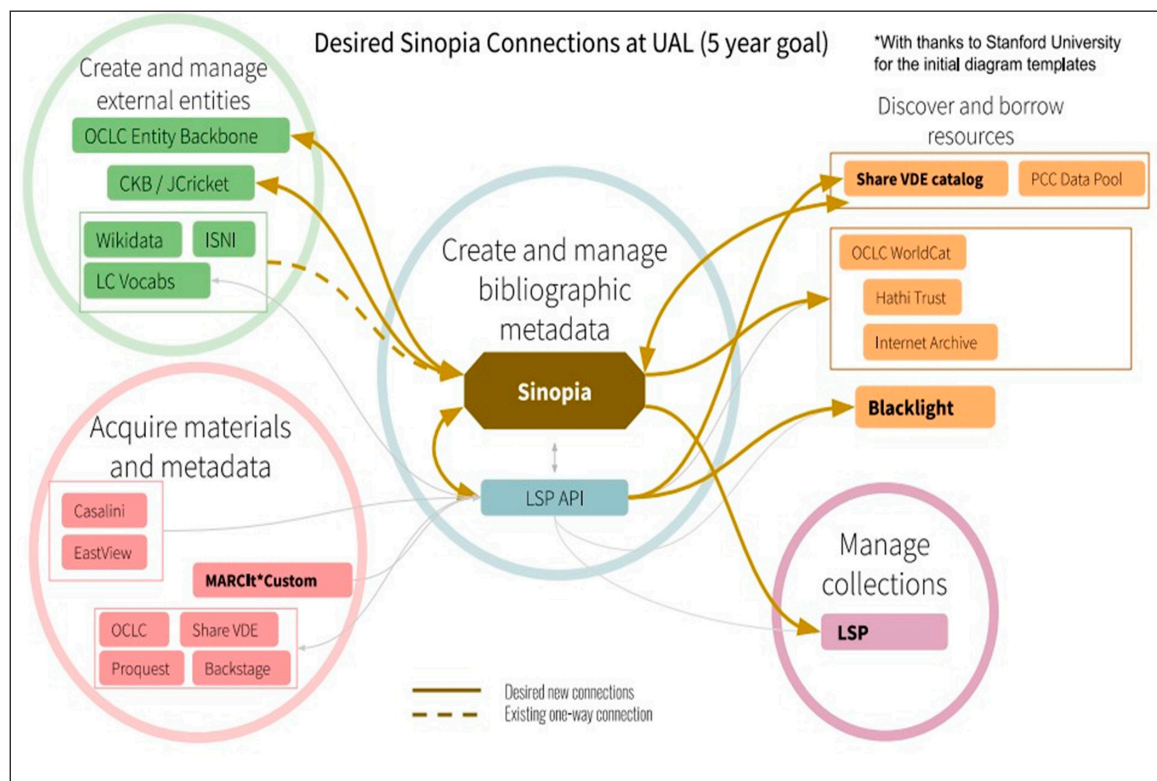
A munka során arra a következtetésre jutottak, hogy három olyan terület van, ahol különösen fontos a közösség: metaadat-szabványosítás, Kanada-specifikus kihívások megoldása, illetve az oktatás.

Jelenleg a Kongresszusi Könyvtár, a Sinopia és a Share-VDE BIBFRAME-adatai különböznek egymástól. Az eltérések a részletek modellezési különbségeiből és a különböző alkalmazásprofilokból adódnak. Az ilyesfajta különbségek szükségszerű velejárói az innovációnak, tehát ne legyünk túl kritikusak, hiszen fejlődő területről van szó, de mindenképpen szükség lenne nagyobb mértékű szabályozottságra. A kanadai könyvtárak közösen használt szabályozott szótárai nem érhetőek el RDF-ben. Az oktatás során

azt tapasztalták, hogy ha egy intézmény egy konkrét rendszeren gyakorolhat a saját adataival, az sokat segít a megértésben, a Sinopia elé pedig oda lehet ültetni az embereket. Ha már munkafolyamatok és új rendszer: a Share-VDE-ben egy nagyobb közösség részeként dolgozhattak az adatokon, ami nagyon jó tapasztalat és élmény volt számukra. Azért is érdemes így együttműködni, mert olyan eszközökkel dolgozhatnak, amit egyedül lefejleszteni túlzottan költséges vagy egyenesen lehetetlen lenne, ilyen például a már említett J. Cricket discovery-felület, illetve a Sapienia névre hallgató közös tudásbázis.

Nem gondolják, hogy felkészültebbek lennének má-

soknál. Sőt, mivel a kapcsolt adatra átállás a „minden mindennel összefügg” jellege miatt összetettségben túlmutat bármin, amivel a szakma eddig találkozott, valószínűsíthető, hogy senki sincs teljesen felkészülve a változásra. Azonban a helyzetet mégsem látja komornak Bigelow, szerinte nem amiatt kell aggódni, hogy elég felkészültek vagyunk-e, vagy mikor leszünk azok, hanem okos stratégiai tervezéssel kisebb, teljesíthetőbb szakaszokra kell bontani ezt a hatalmas feladatot; így tulajdonképpen menet közben cseréljük le alkatrészenként az autót: mindig csak annyit változtatva, ami nem gátolja működését.

3. ábra

Az UAL 5 éves terve (részlet az előadás diáiból)

A UAL 5 éves terve jól illusztrálja a várható változás mértékét. Tulajdonképpen le kell cserélni a teljes környezetet. Bigelow kétli, hogy lesz valaha olyan könyvtár, amely ezt a változást képes lenne egyszerre megvalósítani. Realisabb egy elhúzódo hibrid-időszakokkal járó, lépésenkénti változással számolni. Középtávon tehát az várható, hogy egymás mellett fog létezni a MARC és a BIBFRAME is.

Ez egy hatalmas erőfeszítéssel járó munka, aminek csak akkor van értelme, ha közösen dolgozunk.

A felkészültséget mérő vizsgálat világosan megmutatta, hogy a kanadai közösségnek több információra és oktatásra van szüksége. Az RDA-nál már bevált RDA kanadai tudáscsere program BIBFRAME-es változatának elindításán gondolkoznak. Szorgalmazzák, hogy ne csak a saját szűkebb-bővebb közösségünkkel működünk együtt, hanem legyen lehetőség a világ bármely táján működő BIBFRAME-projektek összefogására.

(Id)entitásmenedzsment: Mit hoz a jövő?

A második nap egyetlen előadása *John Chapmané* volt az OCLC-től. *(Id)entitásmenedzsment: Mit hoz a jövő?* (Id(entity) management: What is the shape of the future?) című előadásában nemcsak az OCLC fejlesztéseiről beszélt, hanem arra is kitért, hogyan látja az OCLC a bibliográfiai és authority munka jövőjét. Ahogyan az természetes a nagyobb, strukturális váltásokkal járó fejlesztések esetében, az OCLC kapcsolattartó-projektjeire is igaz, hogy nem lehet egyszerre az összes problémára megoldást találni, főleg, hogy bizonyos problémákra csak a fejlesztés egy későbbi szakaszában derül fény. Az eddigi termékeiktől eltérően a kapcsolt adatot használó termékek esetében tudatosan törekedtek arra, hogy a rendszer lehetőség szerint minél inkább modularizált legyen. Ez azért fontos, mert egy újabb fejlesztésnél egyszerűbb egy modult lecserélni, mint egy egész rendszert. Jelenleg ugyanis sok esetben gátja a fejlesztésnek, hogy túl sok mindent érintene egy adott módosítás ahhoz, hogy megérje végrehajtani. A mostani termékfejlesztési ciklusuk egyik kulcskérdése, hogy minek kell centralizáltan működni, és mit lehet helyi hatáskörbe utalni.

Az eddigi problémák egy része a levéltári- és a különgyűjtemények modellezési nehézségeiből adódott. Az OCLC külön munkacsoportot állított fel a levéltári- és különgyűjteményi anyagok problémáinak feltárására, amely a jelentésében¹⁰ több területet is megnevez. A könyvtári metaadatsémák és modellek leginkább a publikált, sokszorosított, egymással csereszabatos példányokból álló források esetén működnek jól. A nem publikált, illetve az egyedi források sajátos jellemzői nem mindig fejezhető ki velük hatékonyan. A problémák egy része nemcsak ezeknek a speciális gyűjteménytípusoknak a kapcsán merül fel, a levéltári- és különgyűjtemények esetén még hangsúlyosabban jelentkezik. Az egyik ilyen az adatok nyilvánossága. Bár az adatok „nyílt” vagy „zárt” volta nem függ attól, hogy kapcsolt adat-e vagy sem, általában könyvtári környezetben, ha kapcsolt adatokról van szó, akkor alapvetően mindenki számára hozzáférhető, azaz „nyílt” adatokban gondolkodunk. Az authority adatok között azonban nemegyszer érzékeny adatok is találhatóak, és nem volna szerencsés ezeket nyíltan hozzáférhetővé tenni, sőt, egyes esetekben kifejezetten jogsértő is lenne. A GDPR

(General Data Protection Regulation – Általános Adatvédelmi Rendelet) ugyanis a könyvtárakban nemcsak az olvasói adatok nyilvántartására vonatkozik, hanem az authority adatokra is. Szintén nemcsak levéltári anyagoknál fordul elő az authorityk „hosszú fark” (the long tail)¹¹ problémája, azaz a leírásokban szereplő személyek nagy része csak egyszer vagy néhányszor fordul elő a teljes rendszerben. Ez kiegészülhet azzal is, hogy csak alig vagy egyáltalán nem található meg róluk bővebb információ. Ilyen esetben nagyon erőforrás-igényes az authority-munka és nem is kecsegtet túl nagy haszonnal. A fenntarthatóság minden munkafolyamatnál alapvető fontosságú. Bár a különféle MARC szabványalkalmazások közötti különbségek miatt jelenleg sem mondható homogénnek a könyvtári metaadat-környezet, a jövőben várhatóan még heterogénebb lesz a mostaninál. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyes könyvtárak nemcsak saját entitásokat és elemkészletet szeretnének definiálni, hanem saját kapcsolatokat is az entitások között. Ez az egyes gyűjteményeken belül koherens lesz, de kérdésként vetődik fel, milyen gyűjteményközi kapcsolatokat lenne legjobb használni annak érdekében, hogy átjárhatóak legyenek a különböző gyűjtemények. A különféle entitások egymással megfeleltetése nem egyszerű feladat. Kérdéses, hogy képesek leszünk-e áthidalni a kulturális különbségekből fakadó szemantikai különbségeket, ami szükséges, ha egy globális tudásháló építésében gondolkodunk. De az a jelenség is feladja a leckét, hogy a szavak jelentése idővel változhat. Ennek a két kérdéskörnek a sajátos metszetét a földrajzi nevek kezelése adja. A földrajzi nevek alakja, illetve az általuk lefedett terület határai akár komoly nemzetközi konfliktusok melegágya is lehet. Az idő nemcsak a szavak jelentésén változtathat, hanem a technikai környezeten is. Ennek a változásnak a következményeképp változhat az is, hogy mi lesz a leghatékonyabb, és persze leginkább fenntartható eszköze az entitások megfeleltetésének.

Az OCLC úgy látja, hogy a jövőben új infrastruktúrára lesz szükség. Ezalatt nemcsak az eszközöket értik, hanem az adatforrásokat is, és ennek a két területnek a változása óhatatlanul kihat a munkafolyamatokra is. A közös szabványok, szabályzatok és jó gyakorlatok kialakítása mindig egy véget nem érő folyamat, ami az új metaadat-környezetben sem lesz másként. Végül további, célzott kutatásokra is szükség lesz.

4. ábra

Az OCLC kapcsolt adattal kapcsolatos projektjeinek idővonalja (részlet az előadás diáiból)

A következőkben az idővonalon látható utolsó két szakasról lesz szó, és nemcsak azért, mert ezek a legfrissebb projektek, hanem mert ez a két megközelítés szorosan összekapcsolódik és kölcsönösen egymásra vannak utalva. A *CONTENTdm Linked Data Pilot* egy Wikibase alapú projekt volt, célja pedig az entitások és kapcsolataik legújabb technikát használó gépi reprezentációjának kialakítása, és nemcsak egy műszaki megoldás kidolgozása, hanem egy teljes munkafolyamaté. A munkafolyamatnak alkalmasnak kellett lennie kis és nagy mennyiségű adat feldolgozására is. Láthatóvá szeretnék volna tenni az eddig láthatatlan kapcsolatokat. A projekt része volt egy prototípus kidolgozása is, amivel a jelenlegi rekord-alapú adatállományt kapcsolt adattá lehet konvertálni, majd a keletkezett adathalmazt kezelni és publikálni is lehet a segítségével.

Az *Entitásmenedzsment-infrastruktúra* projekt célja annak az infrastruktúrának a kiépítése, amely a kreatív mű- és személy-entitások milliós nagyságrendű előállításához szükséges. A kiépített infrastruktúrának támogatnia kell többféle leírási és kódolási szabványt, használnia kell állandó azonosítókat, és legfontosabbként együtt kell működnie a könyvtári közösséggel.

Az utóbbi két projekt sok szempontból tekinthető ugyanazon spektrum két végének. Az Entitásmenedzsment-infrastruktúra a közös entitásokról, az automatizált gépi megfeleltetésről szól, míg a *CONTENTdm* a speciálisan helyi sajátosságokról, a fél-automata és manuális megfeleltetésekről. Ugyanígy az Entitásmenedzsment-infrastruktúra az olyan általánosan használható entitásokkal foglalkozik,

mint a személyek és a művek, és tulajdonképpen az authority- és a bibliográfiai munkafolyamatokat öleli fel; a *CONTENTdm* olyan, jellemzően csak az adott helyi közegben értelmes ismérvekkel foglalkozik, mint mit ábrázol a kép, miről szól az adott mű, annotációk és megjegyzések, és tulajdonképpen a tartalmi feltárást és a kontextus leírás munkafolyamatait öleli fel.

BIBFRAME-ről szabadon: kerekasztal-beszélgetés

Ezt követően kerekasztal-beszélgetésre került sor, amit *Osma Suominen*, a Finn Nemzeti Könyvtár képviselője moderált. A felkért résztvevők Harriet Aagaard, a Svéd Nemzeti Könyvtár, *Christian Aliverti*, a Svájci Nemzeti Könyvtár, *Steven Folsom*, a Cornell Egyetem Könyvtára, *Kevin Ford*, a Kongresszusi Könyvtár, *Nancy Lorimer*, a Stanford Egyetem Könyvtára képviselői voltak.

Az alábbiakban az elhangzottak sorrendjében, kérdéscsoportonként foglalom össze a kerekasztal-beszélgetés témáit.

Hoz létre az intézményetek BIBFRAME adatot? Ha igen, hogyan? Konverzióval vagy eleve kapcsolt adatként?

Harriet Aagaard válaszából kiderült, hogyan hoznak létre adatot közvetlenül BIBFRAME-ben. A korábban keletkezett adatokat is átkonvertálták BIBFRAME-re, de még mindig előfordul, hogy MARC-importból konvertálnak BIBFRAME-mé.

Steven Folsom arról számolt be, hogy felszínesen foglalkoztak már konvertálással és natív BIBFRAME

létrehozással is, de még csak kísérleti jelleggel. A cél inkább az volt, hogy megpróbálják a katalógizálásról gondolkodást elszakítani a MARC-tól.

Kevin Ford elmondta, hogy a korábban keletkezett adatokat konvertálják BIBFRAME-re, de a katalógizáló natív BIBFRAME leírásokat is hoznak létre. Bár az elvileg BIBFRAME-ben létrehozott adatnak is lehet MARC-ból konvertált alapja, mert nem ritka az olyan eset, hogy a kiadó MARC-ban szolgáltat be nekik adatot. Ilyenkor a MARC-ot átkonvertálva képződik egy alapleírás, amit a katalógizáló kiegészít. Ezek a leírások azonban nem kerülnek be se az IKR-be, se a katalógusba, hanem csak a pilot-projekt számára hozzáférhető tárolón vannak egyelőre.

Nancy Lorimer intézményében, a Stanford Egyetemi Könyvtárban a Share-VDE-vel konvertáltatják az adataikat. Ott a konvertáláson felül URI-kkal is gazdagítják őket. Hoznak is létre kapcsoltadat-alapú leírásokat is a Sinopia segítségével, de ezek a leírások még csak a Sinopiában érhetőek el, máshol nem hasznosulnak. Jelenleg azon dolgoznak, hogy a Sinopiában lévő adataikat is el tudják küldeni a Share-VDE-nek.

A svájci nemzeti könyvtár Christian Aliverti elmondása szerint *Almában* dolgozik, amiben BIBFRAME-et is lehet szerkeszteni, bár ezt a funkciót nem használják ki a helyi jogi szabályozási környezet miatt. Mint nemzeti könyvtár ugyanis kötelességük adataikat nyílt adatként a nyilvánosság számára biztosítani a többi állami fenntartású intézménnyel együtt, és ezek az intézmények nem ismerik a BIBFRAME-et (illetve nem is az ő adataikra lett szabva), de mindenképpen érdeklődnek a BIBFRAME, mint kiegészítő lehetőség iránt.

Milyen típusú azonosítókat használtak a következő entitásoknál: személyek, testületek, tárgy, hely és mű. Honnan származnak ezek az azonosítók? Más intézmények vagy rendszerek is használják ezeket az azonosítókat?

Aagaard elmondta, náluk az összes közös katalógusba (Libris) kerülő entitás kap Libris-azonosítót, de próbálják ezeket más azonosítókhoz is kötni. A tárgyszavakat például megfeleltették a Kongresszusi Könyvtár tárgyszó-rendszerének (Library of Congress Subject Headings, LSCH), amennyiben ez lehetséges volt. Személyek és testületek esetén manuálisan gazdagítják a leírásokat ISNI azonosítóval, szintén csak abban az esetben, ha elérhető ilyen. Egy alkalommal a VIAF-ból is gazdagították a leírásokat, eseti jelleggel tehát VIAF azonosító is előfordulhat

az authorityknél. Visszafelé viszont más a helyzet: a VIAF rendszeresen aratja a Libris authority adatait. A jövőbeni terveikben inkább az ISNI kap szerepet: szeretnék ISNI-nyilvántartó ügynökség lenni, illetve szeretnék a jelenlegi, manuális gazdagítást lecserélni valami hatékonyabbra. A földrajzi adatokat jelenleg nem kötik semmi máshoz. Ötletszinten felmerült a Wikidatához való kapcsolódás, ám ez még nem került át a gyakorlatba.

Ahogy Ford beszámolt róla, a Kongresszusi Könyvtár nem túl meglepő módon az *id.loc.gov*-ot használja mindegyik kérdésben szereplő entitásnál. Személyek esetében azonban még nem eldöntött, hogy az authority rekordot azonosító URI-t vagy a személyt magát azonosító RWO¹² URI-t fogják-e használni. A tárgyszavaké egy kicsit érdekesebb eset. A Kongresszusi Könyvtár tartja fenn azt a tárgyszórendszert (LCSH), amit Aagaard is említett korábban. Az LCSH-ben használnak ugyan URI-kat az ott szereplő fogalmak megnevezésére/azonosítására, ugyanakkor a rendszerben lévő fogalmakat össze is lehet párosítani új fogalmat alkotva velük. Ennek eredményeként körülbelül 8 millió egyedi fogalom szerepel a bibliográfiai adatok között, és még csak találgatják, hogy mit lehetne kezdeni ezzel az adatmennyiséggel. A legújabb ötlet szerint mindegyikhez kapcsolnak majd URI-t, de ezek az URI-k csak „belső használatúak” lesznek, addig legalábbis, amíg kirajzolódik, hogy működőképes lesz-e ez a megoldás. A műveket egymáshoz szokták linkelni az adatkészleten belül, ám a legújabb hubokat¹³ már korábban bevitt (legacy) MARC adatokból generálták.

Alivertitől megtudhattuk, hogy a svájci nemzeti könyvtár az osztrák és a német nemzeti könyvtárral közös német nyelvközösségi authority állományt (Gemeinsame Normdatei, GND) használja. Az összes entitástípushoz készül rekord a GND-ben. Az authority rekordokban szerepelnek egyéb authority szolgáltatók URI-jai is, amennyiben rendelkezésre álltak.

Folsom elmondta, hogy a Cornell Egyetem Könyvtárában kezdetben a létező gyakorlatra támaszkodtak, tehát a Kongresszusi Könyvtár különböző szótárait használták. Ebből kiindulva terjesztették ki az alkalmazott azonosítók körét az adott projekt igényeihez igazodva. Foglalkoztak többek között az ISNI-vel és a GeoNames-szel is. Jelenleg az LD4P authority-lekérdezőjét használják.

Ford elmondása szerint az utóbbi pár évben a MARC 21-ben használt kódokat is ellátták URI-kkal, ezek elérhetők az *id.loc.gov* címen.

Ahogy arról Lorimer beszámolt, náluk nincs még kiforrott gyakorlat arra, hogy személyek esetén a személyt azonosító RWO-t vagy a leírását azonosító URI-t használják. Úgy gondolja, hogy ez a kérdés a közeljövőben sokszor elő fog még kerülni, főleg, ha kiterjesztik az azonosítók körét nem könyvtári forrásból származó azonosítókra is, mint amilyen pl. a Wikidataé. A Wikidata azonosítók általában RWO-k. A tárgyszavak esetében jelenleg az LCSH-t használják, de gondolkodnak azon, hogy váltnak a FAST-ra. Kísérleteztek a Nemzetközi Szabványos Névezősítővel (ISNI) is. Arra számítottak, hogy gyorsabb lesz egy ISNI-profil létrehozni, mint egy authority-rekordot, de a gyakorlat azt mutatta, hogy bár valóban kevesebb időt igényel, de nem annyival, mint amire számítottak.

Milyen, a BIBFRAME szabványnál szigorúbb helyi szabályzatot használtak BIBFRAME adatok létrehozásakor? Ezek lehetnek például saját konverziós szabályok, alkalmazásprofilok, a szerkesztőben beállított alapértelmezett beállítások és megszorítások, nemzetközi, nemzeti vagy helyi katalógizálási szabványok/szabályzatok/útmutatók.

Folsomtól megtudtuk, hogy a Cornell Egyetem Könyvtárnak volt néhány olyan projektje, amelyek során alkalmazásprofil építettek. A legutóbbi ilyen az LD4P keretében zajlott. Az elérhető Sinopia-profil felhasználva egy olyan űrlapot alakítottak ki, amely képes a Discogs-ból RDF-ben adatot áttemelni. A Discog¹⁴ a zenei könyvtárosok egy kedvelt forrása, gyakran másolnak át onnan különböző értékeket, de eddig az áttemelés lehetősége nem volt adott számukra. Az áttemelés nem oldható meg adatmanipuláció nélkül, mivel a Discogsban nem a kívánt formátumban vannak az adatok. Az átalakítás azonban megoldható automatizált módon. Egy korábbi próbálkozásuk során profilekat készítettek és töltötték be a rendszerükbe. A SHACL-lel szerzett tapasztalatok egy részét át tudták emelni a BIBFRAME profilalkotásba és a két specifikáció sok helyen egy az egyben megfeleltethető egymásnak.

Agaard elmondta, mivel a MARC 21 formátumba való megfelelő visszaalakítás is céljuk volt, ezért sok háziszabályzatot kellett készíteniük, amelyek szigorúbbak, mint amit a BIBFRAME önmagában megkívánna, illetve a könyvtári rendszerek követelik meg olyan információk rögzítését, amelyeket az ember nem feltétlenül tartana relevánsnak. Tehát jelenleg a BIBFRAME-alapú leírásaikban több olyan adat is szerepel, amire csak a visszafelé-kompatibilitás miatt

van szükség. Mivel még nem sikerült minden kívánt adatelemet BIBFRAME-esíteni, vannak ebben a vegyes halmazban olyan adatok is, amelyek fokozatosan fognak átkerülni a jól strukturált adatok halmazába. Előfordul, hogy egy elemet valamilyen ok miatt hasznosabb számukra egy kicsit másképp rögzíteni, mint ahogy az a BIBFRAME szabványban szerepel. Mivel még mindig nem elég bejártott a BIBFRAME alkalmazásának gyakorlata, ezek az apró változtatások elég nagy bizonytalanságok okozói. Kérdés, vajon mennyi eltérés az, ami megengedhető? Mi az, ami már potenciális veszélyt jelent az adatcserére?

A Stanford Egyetem Könyvtárában – Nancy Lorimer elmondása szerint – a Sinopia felületét használják BIBFRAME-alapú leírások előállítására. A Sinopiában használható sablonok tulajdonképpen alkalmazásprofilként funkcionálnak és további rögzítési szabályokat is magukkal vonzanak, mint például megszorítások az adat forrására vonatkozóan vagy az ismételtetőségi megszorítások. Alapvetően a leírásokban RDA-szabályokat alkalmaznak, ahol szükségét látják, ISBD-központozási jeleket is használva. Nem használnak tehát semmilyen egyedi szabályzatot, viszont a különböző szabályozók egymásra épülése miatt mégsem vázolható fel egy egyértelmű végeredmény csak az alkotóelemek ismeretében.

Kevin Ford megerősítette, hogy az apró különbségeket egyedileg nézve ugyan nem tűnnek jelentősnek, de a teljes leírást, vagy a teljes adatkészletet tekintve már összeadódnak ezek az apróságok valami jelentőssé, amivel foglalkozni kell. A Kongresszusi Könyvtárban igyekeznek azokhoz a segédletekhez ragaszkodni szabályzatként, amelyek nyilvánosan el is érhetők a <https://www.loc.gov/bibframe/> oldalon. Az ott található konvertert használják ők is nap mint nap. A leírásaikban kétféle névteret használnak, egyrészt a nyilvánosan elérhető BIBFRAME-névteret, másrészt a nem nyilvános bflc-névteret. Ez utóbbit kezdetben csak azokban az esetekben használták, ha egy adatelemnek megfelelő elem nem szerepel az eredeti BIBFRAME ontológiában, viszont helyi szinten fontos rögzíteni. Ez a terület ugyanakkor tulajdonképpen kísérleti tereppé vált, aminek segítségével ki tudják próbálni az ontológia bővítésével kapcsolatos javaslatokat, mielőtt azok belekerülnének az „éles” BIBFRAME ontológiába. Ezen felül, ahogy a svéd kollégák, úgy ők is rögzítenek olyan adatokat, elkülönítve a BIBFRAME leírástól, amelyek csak azért kellene a leírásba, hogy azt MARC-ba át lehessen alakítani, illetve be lehessen tölteni az IKR-jükbe, ami továbbra is csak MARC-ot használ.

Lorimer az előzőkhez hozzátette, hogy a Stanford Egyetem Könyvtára is használja a bflc-névteret a Sinopiában, bár nem olyan mértékben, ahogy a Kongresszusi Könyvtár. A helyi tartalom kérdését ő is problémásnak tartja, ezért a Sinopiá-s sablonjainkat inkább csak alapnak tekintik, amit mindenki a helyi használatnak megfelelően testre szabhat. Ahogy már többen utaltak rá, nagy mértékben hat a leírásra az is, hogy milyen könyvtári rendszert használ az adott könyvtár, és a különböző rendszerek különböző rögzítési sajátosságokat vonhatnak maguk után. Ezeknek a különbségeknek pedig mindenképpen helyet kell biztosítani a leírásban valami módon.

Az RDA szabályok megfelelők-e a BIBFRAME-ben feldolgozáshoz? Használják az RDA-t a gyakorlatban BIBFRAME-adatok előállításához? Ha igen, mik a tapasztalatok vele?

Aagaard meggyőződése, hogy sokkal jobban használható az RDA BIBFRAME-mel, mint MARC 21-gyel, főleg a kapcsolatok leírása könnyebb vele. A gyakorlati munkát azonban nem könnyítette meg, hogy mind a BIBFRAME, mind az RDA átalakult közben, míg ők már mindkettőt alkalmazták. A katalogizálókat főleg az zavarta, hogy a BIBFRAME-modell szerinti mű magában foglalja az RDA szerinti művet és a kifejezési formát is. De ha ettől eltekintünk, az RDA nagyon jól működik BIBFRAME-ben.

Aliverti szerint a kérdés irányának fordítottnak kellene lennie, mivel az RDA nem egy formátumhoz kötött szabályzat, többféle formátummal is használható. Megfelelő-e a BIBFRAME az RDA-ban katalogizáláshoz? Igen, de tulajdonképpen a MARC 21 is megfelelő. Nem ideális, de működik. A BIBFRAME-ben azonban jóval egyszerűbb kapcsolatokat létrehozni, illetve a rugalmassága miatt mindenképpen egy modernebb, webes környezetnek megfelelőbb formátum.

Lorimer, arra a reagálva, hogy az RDA működik-e a MARC 21-gyel, úgy fogalmazott: végül is igen, ha elég távolról nézzük... A Stanfordon már a tesztelési fázis óta¹⁵ használják RDA-t. Kezdetben tapasztaltak ugyan némi problémát a BIBFRAME-ben katalogizáláskor, de ilyenkor nem könnyű felmérni, hogy a nehézség magából a formátumból adódik, vagy egyszerűen csak az új felhasználói felületet kellett megszokni. Érdekes hozadéka volt a projektnek, hogy a katalogizálók azt jelentették, jobban megismerték és megértették az RDA-t így BIBFRAME-ben használva, mint MARC-ban. Lorimer szerint ez abból adódik, hogy a MARC jóval több mindent ír elő már

csak a formátum jellegéből adódóan is, mint ahogy azt általában gondoljuk. Emiatt a MARC-kal használt RDA csak az árnyéka az eredeti RDA-elképzelésnek. Ez az eredeti elképzelés sokkal jobban megmutatkozik a BIBFRAME-et használva, ami jobban illeszkedik az RDA-hoz, bár tegyük hozzá, ez sem tökéletes. Lorimer kiemeli, hogy ez a BIBFRAME 2.0 és az FRBR-alapú RDA esetében van csak így. Az LRM-re átdolgozott RDA esetében szerinte valamivel nehezebb lesz a BIBFRAME-mel való egyeztetés amiatt, hogy a poszt-3R RDA jobban kötött a saját ontológiájához, mint az elődje, valamint a BIBFRAME és az RDA ontológia között vannak különbségek.

Ford pontosítást kért Nancy Lorimertől a hozzászólása kapcsán, ugyanis, ahogy fogalmazott, különbség van aközött, hogy RDA szabályok szerint katalogizálunk, és aközött, hogy próbáljuk a leírásunkban leképezni az LRM modellt. Kérdés, hogy ez utóbbira gondolt-e Lorimer, amikor az RDA jobb megértéséről és az eredeti RDA elképzeléséről beszélt.

Lorimer válaszában kifejtette, hogy nem egészen az LRM leképezésére gondolt. Inkább arra, hogyan írunk le valamit, és nem arra, hogyan strukturáljuk az adatelemeket. Tehát ő inkább arra a gondolatíságra utalt, mit választunk a leírás tárgyának, és miket mondunk róla, amikor leírjuk, kiegészítve a szótárakkal, amelyeket esetleg használunk a leíráskor, a kapcsolatokat, amelyeket az RDA fontosnak tart stb. Tulajdonképpen az RDA azon jellegére gondolt, amelyet tartalmi szabványnak nevezünk. Az LRM szerinti strukturálás a MARC tulajdonságai miatt egyébként szóba se jöhetne.

Ford ehhez hozzáfűzte, hogy az egyik érv a MARC ellen valóban az, hogy gátolja a kísérletezést, hogyan lehetne ezt a struktúrát leképezni.

Folsom szerint jelenleg próbáljuk megtalálni azt az ideális pontot, ahol jól kihasználhatók az RDA nyújtotta előnyök. Erre szerinte is a kapcsolt adat környezet a megfelelő. Ő is megerősíti Lorimer megfigyelését, hogy a bibliográfiai és authority-rekordokhoz szokott katalogizálók jellemzően átértékelték tudásukat az RDA-ról a más környezet hatására. Bár ugyan addig is tisztában voltak vele, hogy a bibliográfiai rekord egyes részei a műre vagy a kifejezési formára vonatkoznak, de az LRM struktúrát követő, finomabb megkülönböztetést is lehetővé tevő felületen dolgozni mégiscsak más. Az új lehetőség viszont azt is jelenti, hogy a PCC-nek kapcsoltadat-környezetre is ki kellene dolgoznia a „használható és gazdaságos” leírás követelményeit.

Lorimer ezzel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy

nagy változást jelent, hogy tulajdonképpen minden egy leírásra váró entitás. Teljesen másképp kell közelíteni így a munkához.

Ford ezek után a többi könyvtárban zajló munkafolyamatokról érdeklődött. Ahogy elmondta, a Kongresszusi Könyvtárban a BIBFRAME-ben való feldolgozás során jelenleg még az, – a MARC környezetből megmaradt – gyakorlat, hogy ugyanaz a személy írja le a művet és az előfordulást is párhuzamosan. Vajon ha mindent gráfként és információcsomagként fognánk fel, ahol mindig van legalább egy mű és legalább egy előfordulás, és ezeket elkezdenénk az OCLC-hez hasonlóan apróbb entításokra, illetve csomagokra bontani, javítanánk az interoperabilitást?

Aagaard szerint ha az RDA-ban előírtaknál kisebb entításokban gondolkozunk, akkor ugyanolyan prob-

lémás lehet majd a gyakorlatban követni az RDA szabályait, mint jelenleg MARC környezetben. Egy kicsit más kérdés, de valószínűleg az űrlapoknál valahogyan jelölni kéne, akár színekkel,¹⁶ hogy hol jár éppen az ember, mert el lehet keveredni benne.

Szükség van-e a BIBFRAME szabványleírásában szereplőn felül szabályok megosztására? Ha igen, akkor milyen szinten? Például: forrástípus-specifikus BIBFRAME kiterjesztések és/vagy alkalmazásprofilok; esetleg rendszerspecifikus profilok, mint amit a ShareVDE vagy az LD4P használ.

Folsom válaszában egy korábbi előadására¹⁷ hivatkozott, amelyben a szemantikus web rétegeit¹⁸ reprezentáló ábra a szabályok részét bontja ki könyvtárakra értelmezve. Ez az 1. táblázatban látható, a táblázat alulról felfelé olvasandó.

Alkalmazás	A szintaxis, amivel a profilt rögzítjük.	Valószínűleg az alkalmazástól függően változik.
	Üres csomópontokat érintő döntések.	Gyorsan közösségi diskurzussá alakul át.
	Mely kikereső (look up)-szolgáltatást használjuk?	Általában a fejlesztőktől függ, de a döntéseket rögzíteni kell.
	Mezők címkéi és sorrendje.	Közösségi szinten többet kellene foglalkozni vele.
Munkafolyamat	Az intézmény alapértelmezett adatértékei.	Igazak az intézmény egészére.
	Adott munkafolyamatok alapértelmezett adatértékei.	Igazak adott munkafolyamatra és/vagy tartalomtípusokra.
	Leírás szintjei.	Például a MARC kódolási szintjei.
	Adminisztratív metaadat.	Döntés az adatáramlás követésének mikéntjéről.
Intézmény	Preferált szótárak.	Pl. LC authority, FAST, Wikidata, ISNI, helyi szótárak.
	Hogyan mondunk valamit.	Pl. bf:originDate legyen vagy közreműködések dátummal esetleg mindkettő?
	A maximumok bizonyos állításoknál.	Felső korlátok az állítások mennyiségére egy adott paraméter használatával.
	Döntések arról, hogy a közösség milyen esetekben kap szabad kezet.	Az adat résznél említett alap „megerősítése”.
Adat	Mik azok a dolgok, amiket leírunk?	Közösségi döntés és fenntartás.
	Mit tudunk/kell mondani a dolgokról?	Gyakran tekintendő az alapnak.
	Számosság, ismételhetőség, adattípusok.	Gyakorlati okokból általában igen lazák.
	Mennyire kötik meg a kezünket az autorizált hozzáférési pontok és az RDA?	BF → MARC konverziókra gondolva.

1. táblázat

Az alkalmazásprofil rétegei (FOLSOM, Steven: Layers of Profile Development: Community Created and Consumed. Elhangzott: LD4P2 Community Meeting, 2018. október alapján)

Az interoperabilitást az adatréteg biztosítja, és erre épülhetnek rá az intézményi döntések. Az intézmények döntéseire épülnek a munkafolyamatok, és legfelül található az eszköz, amit használunk. A szolgáltatók ugyan igyekeznek olyan rendszereket kidolgozni, amelyek jól illeszkednek a legtöbb intézményi gyakorlathoz, de a használt eszközök is hoznak magukkal döntési helyzeteket, amik végső soron hatással vannak a bennük létrehozható leírásra is. Az ezekre a döntési helyzetekre adott válasz azonban megosztható, és fontos is megosztanunk, hogy a különféle eszközökkel készült adatok interoperábilisak legyenek egymással. Viszont eléggé az elején vagyunk még a BIBFRAME-mel való munkának, így talán korai még arról beszélnünk, hogy meg kell állapodnunk bizonyos közös normában, hiszen még nem ismerjük az egyes megközelítések hosszú távú kifizásait.

Aagaard úgy gondolja, hogy a szabályok megosztása fontos az interoperabilitás fenntartásához. Különböző módon lehet, hogy csak MARC-ban fogunk tudni adatot cserélni, annyira változatos lesz a kapcsolattal-állományunk. Nemcsak szabályokat kellene elkezdni megosztani, hanem konkrétan adatokat kellene elkezdni cserélni. A svéd nemzeti könyvtár ugyan folyamatosan tesz közzé anyagokat arról, hogy mit csinálnak, ám – érthető módon – ezt elsősorban svédül teszik a hazai közösséget célozva, így nem minden tud nemzetközi szinten hasznosulni.¹⁹ A nyelvi probléma az RDA alkalmazásprofilokban is tetten érhető. Mindenki leginkább csak azon a nyelven tud informálódni, amelyiken beszél, így az angol nyelvű anyagoknak nagyobb súlya van a nemzetközi szinten pusztán azért, mert sokan beszélnek angolul, megoldást kellene találni az effajta nyelvi marginalizálás kezelésére is. A másik kérdés a szabályok megosztása kapcsán, hogy ha a szabályok és a definíciók nehezen értelmezhetők, akkor nem sokat érünk azzal, hogy megosztjuk, hiszen mindenki másképp fogja értelmezni azokat. A BIBFRAME-ben is vannak nem könnyen érthető definíciók. Ha nemzetközi szinten szeretnénk szabályokat megosztani, akkor annak kellene az első lépésnek lennie, hogy ezeket a definíciókat tisztázzuk. Aagaard felvet egy másik témát is, mégpedig, hogy nem cserélünk állományadatokat. Kérdés, hogy szeretnénk-e ezen változtatni. A kerekasztal-beszélgetés a közönség kérdéseivel folytatódott. Az egyik azt firtatta, mit gondolnak a beszélgetés résztvevői az olyan jelenlegi MARC 21-es gyakorlatok továbbviteléről, mint a „szolgáltatósemleges modell.”²⁰ Okozna ez bármi

problémát a számossági megszorítások területén? Folsom szerint egy leírás annál hasznosabb kapcsolattal, minél több környezetben és helyzetben lehet újrafelhasználni. A trükkös része inkább az, hogy kiszűrjük a leírásból azokat az állításokat, amelyek nem igazak a mi környezetünkben – bár jobban belegondolva valószínűleg ez igaz a MARC környezetre is. Mindenesetre úgy vélekedett, hogy a „szolgáltatósemleges modell” nem fog különösebb problémát jelenteni.

Lorimer ezt a véleményt nem osztotta. Szerinte a művek-előfordulások és a példányok külön entitásként való leírása megoldja a „szolgáltatósemlegességre” vonatkozó irányelvekkel kapcsolatos problémák egy részét, de pontosan meg kell vizsgálni, hogy kapcsolattal-környezetben hogyan működik ez a megközelítés, és alakítani kell rajta, ha szükséges. Elháríthatatlan problémát valószínűleg nem jelentene, de mindenképpen igazításra szorul.

További kérdésként merült föl, hol és mikor lépnek be a folyamatba a felhasználói felület tervezői. A kérdező felvetette, hogy a kapcsolattal igazi haszna csak akkor válik kiaknázhatóvá, ha az adatokat képesek lesznek újfajta módon kommunikálni a használók felé. Az is kérdés, hogy ki „készíti” a katalógust, illetve a discovery-felületet? Régebben a katalógizálási részleg feladata volt, de ez napjainkban már ritkán van így. Vajon kapcsolatban áll-e a résztvevők valamelyike web- és alkalmazásfejlesztőkkel? Ha igen, milyen területen működnek együtt?

Folsom a felmerült kérdésekkel kapcsolatban elmondta, hogy a Cornellben jelenleg MARC-ra és rekordkapcsolatokra építő katalógusuk van. Újírtani akkor terveznek a megjelenítésen, amikor már eleve RDF-ben fogják előállítani a leírásokat. Addig is a meglévő adatokat felhasználva kísérleteznek, főleg a Blacklight²¹ nevű discovery-vel.

Aliverti szerint a megjelenítés kérdése különösen nehézkes, ha a könyvtár discovery-felületben gondolkodik. Mert míg a katalógusban lévő leírásokat az adott könyvtár állítja elő és kontrollálhatja, a discovery-n keresztül mindenféle forrásból származó adatban kereshetünk egyszerre. Ezek a különféle forrásból származó adatok pedig a legkritikább esetben felelnek meg azoknak az adatrögzítési szabályoknak, amelyek alapján a könyvtár feldolgoz. Egy discovery-ben tehát nemcsak a saját, különböző feldolgozási érából származó adataink változatosságával kell számolni, hanem a különböző szállítókéval is.

Ahogy arról Lorimer beszámolt, a Stanford Egyetem Könyvtára szintén a Blacklightot használja. Tanul-

ságos volt szembesülni azzal, hogy a megjelenítés, illetve a keresőfelület mennyire a MARC-ra, illetve bizonyos mezők/almezők tartalmára támaszkodik, emiatt nem is egyszerű változtatni rajta.

A kerekasztal zárásaként, tanulságként a moderátor azt fogalmazta meg: ahhoz, hogy megtudjuk, az egyes szabályok hogyan hatnak az interoperabilitásra, el kell kezdenünk BIBFRAME adatokat cserélni. El-

térő esetben félok, hogy annyira más irányokba fejlődnek a különféle BIBFRAME-változatok, hogy csak MARC-ban tudnak majd adatot cserélni a különböző BIBFRAME-et használó intézmények.

A *BIBFRAME Workshop in Europe* következő, ötödik találkozására 2021. szeptember 21–22-én kerül sor, sajnos ismét csak online formában.

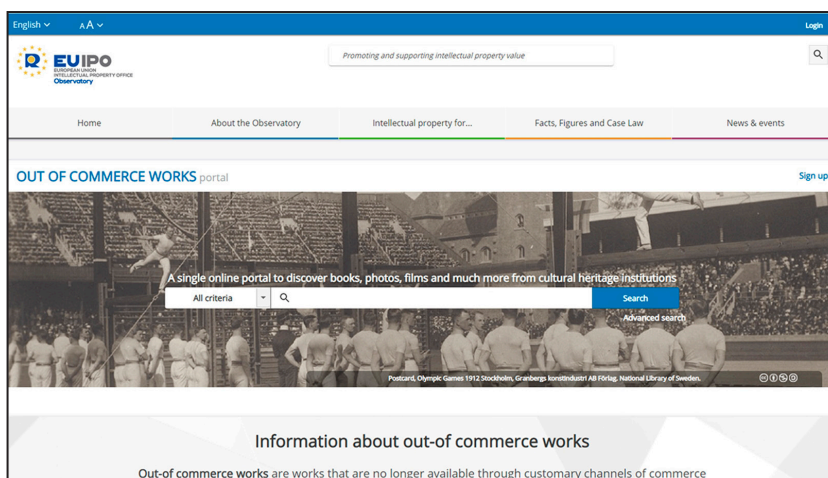
Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

- LD4P = Linked data for production – Tömeges előállításra szánt kapcsolt adat.
- A konferencia lejátszási listája a következő címen érhető el: 2020 LD4 Conference Videos. 57 video. [YouTube video]. Utolsó frissítés: 2020. szept. 10. Hozzáférhető: <https://www.youtube.com/watch?v=cTibbkBPKG0&list=PLx2ZluWEZtIAETxLY-TaQJWsRMNY59r9v> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Fordítása: entitásgerinc.
- Shared-Virtual Discovery Environment = közös virtuális discovery környezet.
- Teljes néven Jiminy Cricket (magyar változatban Tücsök Tihamér), a Pinokkió című mesefilmben Pinokkió segítőjének a neve.
- A különbség bővebb megértéséhez lásd: SZABÓ Bálint. Adatbázisfejlesztés és üzemeltetés I. [Eger]: Eszterházy Károly Főiskola, 2014. p. 32. Hozzáférhető: <https://mek.oszk.hu/14400/14432/> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- GALEFFI, Agnese [et al.]. Nyilatkozat a nemzetközi katalogizálási alapelvekről (ICP) [elektronikus dok.]. Ford. GAZDAG Tiborné. 2016. évi kiadás (kisebb módosításokkal, 2017). Den Haag: IFLA, cop. 2016. 21 p. Hozzáférhető: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-hu.pdf. További hozzáférés: http://www.oszk.hu/sites/default/files/ICP_2016_magyarul_2019_09_27.pdf [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Indoklást nem kaptunk arra vonatkozóan, hogy mi a kifogásuk, ezért csak találgatásokra hagyatkozhatunk. Vélhetőleg az a problémájuk, hogy a multimédia nem jelzi kellő pontossággal, hogy milyen médiumtípusokról van szó, így ha használnák, bizonyos anyagaikat összemossná, amelyeket azonban külön szeretnének kezelni.
- A rétegzett mintavétel során a vizsgált ismérv szempontjából heterogén sokaságot több homogén (minél kisebb szórású) részsokaságra (rétegekre) bontjuk úgy, hogy a csoportok kiadják a teljes sokaságot, továbbá egyetlen sokasági elem se tartozzon két vagy több csoportba. Az egyes rétegeken belül a minta elemeinek a kiválasztása egyszerű véletlen mintavétellel történik. Forrás: SÁNDORNÉ KRISZT Éva [et al.]. Általános statisztika II. [elektronikus dok.]. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. Hozzáférhető a Digitális Tankönyvtárban: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_519_42492/ch01s02.html [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Archives and Special Collections Linked Data: Navigating between Notes and Nodes. [elektronikus dok.]. [Comp. by] OCLC Research Archives and Special Collections Linked Data Review Group. Dublin. OH.: OCLC Reserach, 2020. 13 p. ISBN 978-1-55653-155-2. Hozzáférhető: <https://www.oclc.org/research/publications/2020/oclcresearch-archives-special-collections-linked-data.html>; <http://doi.org/10.25333/4gtz-zd88> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- A fogalmat – közgazdasági értelemben – elsőként 2004-ben Chris Anderson, a Wired magazine főszerkesztője használta,
- RWO azaz Real world object = valós világbeli objektumot azonosító URI.
- Hub = az LC által használt entitás a BIBFRAME adatmodell kiterjesztése. Az FRBR-t adaptálva kezdetben a fejlesztők úgy gondolták, hogy 3 entitás elegendő a bibliográfiai adatok leképezésére. Ahogy egyre több forráson próbálják ki a modellt, úgy derül fény arra, hogy mégiscsak szükséges 4 szint. Jelenleg nincsen egységes meghatározás erre a szintre, a különböző alkalmazók különféle néven említik, pl.: super work, opus.
- További információ: Discogs [online]. [State of Oregon, USA]: Discogs, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://www.discogs.com> [Megtekintve: 2021.05.05.]
- Az RDA 2013-as bevezetését egy 2010-ben induló tesztelési fázis előzte meg több könyvtár bevonásával.
- A RIMMF nevű, jelenleg 4. verziójában levő RDA szemléltetéséhez használható program például külön színeket alkalmaz a különböző entitások úrlapjaihoz, a tájékozódást elősegítendő.

17. FOLSOM, Steven. Layers of Profile Development: Community Created and Consumed [előadás]. Elhangzott: LD4P2 Community Meeting, 2018. október.
18. Semantic Web Stack [online] == Dbpedia. [Leipzig]: Dbpedia Association: Institut für Angewandte Informatik e. V., cop. 2021. Hozzáférhető: https://dbpedia.org/describe/?uri=http%3A%2F%2Fdbpedia.org%2Fresource%2FSemantic_Web_Stack [Megtekintve: 2021.05.05.]
19. Bővebben lásd: A Kungliga biblioteket [Svéd Nemzeti Könyvtár] honlapja [online]. Mark-mappingnar aloldal. [Stockholm]: KB, [s.a.]. Hozzáférhető: <https://id.kb.se/marcframe/> [Megtekintve: 2021.05.05.]
20. A szolgáltatósemleges modell a digitális tartalmak leírásának azt a módját takarja, ahol a leírás nem tesz különbséget a különböző előállítású források között, amíg azok tartalma megegyezik. Tehát például két különböző könyvtár által létrehozott digitális másolatról csak egy leírás készül amelyben ugyanarról a kiadásról készültek, és a leírásban nem nevezi meg az előállítókat. Angolszász területeken jellemző gyakorlat.
21. További információ: Blacklight [számítógépes szoftver]. [San Francisco, CA]: GitHub, cop. 2021. Hozzáférhető: <https://projectblacklight.org/> [Megtekintve: 2021.05.05.]

Beérkezett: 2021. május 6.

Magyar adatokkal indult el a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek uniós adatbázisa

Az OSZK és az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) közötti együttműködés jóvoltából magyar adatokkal indulhatott el a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek adatbázisa, az Out of Commerce Works, amelyet az uniós szervezet fejleszt és üzemeltet. A portál fontos szerepet tölthet be a jövőben a digitalizált jogvédett dokumentumok hozzáférhetővé tételében. A kereskedelmi forgalomban nem kapható művek kulturális örökségvédelmi intézmények általi felhasználására vonatkozó új rezsimről a szerzői jogi törvényünk IV/B. fejezetében foglaltak rendelkeznek.

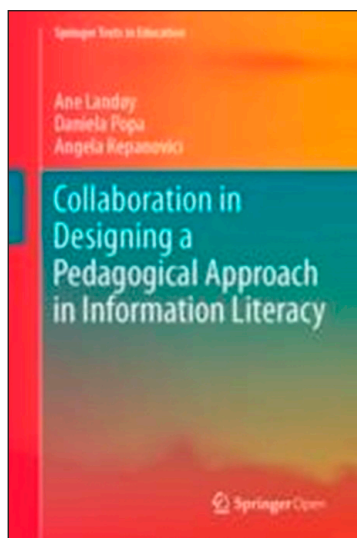
(Forrás: <http://www.oszk.hu/hirek/magyar-adatokkal-indult-el-kereskedelmi-forgalomban-nem-kaphato-muvek-unios-adatbazisa> 2021.06.07.)

Könyv az információs műveltségről és pedagógiai megközelítéséről

Ennek a 161 oldal terjedelmű nyílt hozzáférésű könyvnek a szerzői *Ane Landøy* a Bergeni Egyetem (Norvégia) könyvtárának társadalomtudományi, humántudományi és jogi szakreferense, *Daniela Popa*, a Brassói Transilvania Egyetem Pszichológiai és Pedagógiai Karának oktatója, és *Angela Repanovici*, aki ugyanezen az egyetemen a Terméktervezés, Mechatronika és Környezettudományi Tanszék egyetemi tanára. A könyv első mondata az információs műveltség 2018-ban megalkotott, jelenleg legkorszerűbb meghatározását idézi. Ezt a CILIP (*Chartered Institute of Library and Information Professionals*), a brit könyvtári és információs szakemberek nagy presztízsű szervezetének munkatársai alkották meg, és lényege a következő: *Az információs műveltség a kritikai gondolkodás és a kiegyensúlyozott értékítéletek meghozatalának képessége bármely analóg, vagy digitális információval és adattal kapcsolatban.*¹

A szerzők azt is aláhúzzák, hogy az információs műveltség a felsőoktatási könyvtárak munkatársainak kulcskompetenciájává vált, miközben a könyvtár- és információtudományi oktatásban nem feltétlenül tölti be ezt a szerepet. Nem meglepő tehát, ha kutatásaikon és gyakorlati ismereteiken alapuló írásukat elsősorban a

LANDØY, Ane – POPA, Daniela – REPANOVICI, Angela. *Collaboration in Designing a Pedagogical Approach in Information Literacy*. Cham: Springer International Publishing, 2020. XI, 161 p. (Springer Texts in Education)
Szabadon hozzáférhető (incl. Open Access): https://doi.org/10.1007/978-3-030-34258-6_10
Nyomtatásban is megjelent: ISBN 9783030342579 és ISBN 9783030342593

felsőoktatási könyvtárakban dolgozó könyvtárosoknak ajánlják. Csak helyeselni lehet ugyanakkor, hogy az információs műveltségi oktatás eredményességét segítő tippeket és trükköket a közkönyvtárak munkatársainak is ajánlják, hiszen az információs műveltségről egyre gyakrabban hallunk ebben a szférában is. Látható az is, hogy az információs műveltség hatóköre egyre szélesebbé válik, amit például az Információs Műveltség Európai Konferenciája (*European Conference on Information Literacy, ECIL*) sorozat 2017. évi fordulója mutat, hiszen annak fő (bár nem egyedüli) témája a munkahelyi információs műveltség volt.² Természetesen a szerzők felsőoktatási kötődése megmagyarázza, hogy miért nem térhettek ki minden kérdéskörre, továbbá egyértelművé teszi, hogy miért kapnak könyvükben nagy figyelmet (például) a szakdolgozatok írásával kapcsolatos ismeretek és készségek.

Az egyes fejezetek hasonló módon épülnek fel, mindenekelőtt azzal, hogy minden fejezet élén találunk egy *absztraktnak* nevezett és a fejezet céljait megelőlegező szakaszt, amelyhez kulcsszavak és egy – a szokásos absztraktoknál részletesebb – előzetes, bevezető szöveget tartalmazó rész olvasható.

Az információkezeléssel kapcsolatos, nyolcadik fejezet olvasójának azt ígérik a szerzők, hogy az adott fejezet (tanulási egység) elvégzése után képes lesz (például) arra, hogy azonosítsa az információk felhasználására és megszervezésére vonatkozó követelményeket, összehasonlítsa a különféle hivatkozási formákat, és elemezze irodalomjegyzéke összeállításának különböző módjait.

Ha már ennyire előreszaladtunk a fejezetek sorában, példaként nézzük meg, hogy mit tartalmaz az információs etikus használatát tárgyaló, kilencedik fejezet oktatásmódszertani része.

Bemelegítésként az oktató felkéri a résztvevőket, hogy olyan tréfás, szokatlan kérdéseket tegyenek fel egymásnak, amelyek például így hangzanak: *Mi lenne, ha az eső zöld lenne?* Ezeket a kérdéseket a mellettük ülők írásban válaszolják meg. Ezt követően az oktató közli az óra címét és célját, majd arra kéri a hallgatókat, hogy saját szavaikkal mondják el, mit takar a plágium fogalma. A beszélgetés módszerét használva az oktató megkérdezi a hallgatókat, ismerik-e a plágium szó eredetét és felismerésének idejét. Ezt követően a résztvevők csoportokat alkotva bemutatják a plágium néhány példáját.

De térjünk vissza a fejezetek sorrendjére és mondanivalójára! Az első fejezetben a szerzők azt a kérdést teszik fel és válaszolják meg, hogy mit mond a tudomány arról, ahogyan a felhasználói élmény formálja az egyetemi könyvtárak információs műveltséggel kapcsolatos oktatási programjait. Ehhez az ebben a témakörben szerzett saját tapasztalataikat és az oktatási programok háttérét vázolják fel. Mindjárt itt, a kötet elején találjuk azt a fontos és aktuális mondatot is, amelyben a szerzők rámutatnak arra, hogy az információs műveltség összefügg az információs túlterheléssel, amelyen főleg úgy kerekedhetünk felül, hogy döntéseket hozunk az információk hasznáról és megbízhatóságáról. Ez azért is fontos, mert – bár az információs műveltségre mindig is úgy néztünk, mint a választás „művészetére” – az információ- és adatáradat, valamint az „igazság utáni kor” álhírekkel teli világa minden korábbinál nagyobb mértékben előtérbe hozta ezeket a problémákat.³ Tegyük hozzá, hogy az utóbbi problémakör nem szerepel a könyvben.

A második fejezet témája az oktatás korszerű, a hallgatók sajátosságaihoz való alkalmazkodásra épülő szemlélete és a didaktikai tervezés. Az előbbi kapcsán azt írják a szerzők, hogy az információval kapcsolatos ismeretek, képességek és készségek elsajátítása során javul a hallgatók önálló tanulási képessége, amikor egyre összetettebb és változatosabb információforrásokat keresnek azzal a céllal, hogy bővítsék tudásukat, kompetens módon elemezzék ezeket a forrásokat, és megfelelő kérdéseket tegyenek fel kritikai gondolkodásukra alapozva. Didaktikai tervezésnek pedig azoknak a tanulási helyzeteknek a megteremtését tekintik, amelyek jelentős mértékben befolyásolják a szükséges készségek magas szintű elsajátítását. Az oktatás területén meglévő kutatások sokfélesége és sokszínűsége ellenére sem igazolható viszont, hogy létezne egy általánosan érvényes, teljes sikert biztosító tanítási-tanulási modell. Az oktatási folyamat ugyanis nagyban függ a társadalmi körülményektől, a hallgatók készségeinek és képességeinek szintjétől, valamint az információtartalomtól, ami azt okozza, hogy a képzési stratégiák hatékonysága csupán a valószínűség szintjén válik bizonyíthatóvá.

A harmadik fejezetben megismerhetjük az információs műveltség alapvető fogalmait, céljait. Ezek közül talán ritkábban találkozhatunk azzal a feladattal, hogy felhasználóink és saját gondolkodásunkat az információs társadalom igényeihez igazítsuk. Az az elvárás is újszerű, hogy az információs környezet elemzése alapján ehhez alternatív információs rendszereket fejlesszünk ki.

Más, rokon témájú munkákhoz hasonlóan ebben a könyvben is számos, az információs műveltséggel foglalkozó nemzetközi nyilatkozatról, keretrendszerről és szabványról olvashatunk. Ezek egy része magyar nyelven is hozzáférhető.⁴ Mivel a szerzők a könyv elsődleges célközönségét az egyetemi és szakkönyvtárakban dolgozó könyvtárosokban látják, különös figyelmet szentelnek a Society of College, National and University Libraries (SCONUL), a brit és ír egyetemi és nemzeti könyvtári szövetség szakértői által kidolgozott modellnek, amelyben az információs műveltség hét tartópillére egy-egy kompetenciatípust szimbolizál, és amelyről szintén olvashatunk magyarul is.⁵

A következő, negyedik fejezet az információkhoz való hozzáférés olyan klasszikus kérdéseit taglalja, mint az információs igények meghatározása. Emellett a szerzők azt is aláhúzzák, hogy ezek az igények megváltoztak és jelenleg is folyamatosan változnak a digitális környezetben, mivel a dokumentumok

jelentős része szinte minden felhasználó számára hozzáférhető, aminek a könyvtárakat arra kell ösztönöznie, hogy gyűjteményeiket is ehhez a helyzethez igazítsák. Mindenesre, aki az információs igények meghatározásának módjai mellett még nem ismeri az információkeresés stratégiáit, a csonkolást vagy a teauruszok használatát, az sokat tanulhat ebből a könyvből. Még inkább igaz az, hogy a könyvet olvasva beláthatjuk, hogy az ehhez szükséges készségek valamelyik szaktárgy oktatásába integrálva vagy a könyvtárban rendezett információs műveltségi oktatás keretében elsajátíthatók.

Az információ felderítése és visszakeresése kérdéseit feldolgozó ötödik és hatodik fejezet közvetlen folytatása a fentieknek. Témái többek között a következők: a bibliográfiai leírás, az indexelés és a teauruszok, valamint a könyvtári katalógusok és az internetes keresések.

Az információ értékeléséről szóló, hetedik fejezet nem általában az információ minőségéről és értékeléséről szól, hanem a folyóiratcikkek lektorálását (szakértői véleményezését), a bibliometriai adatokat tartalmazó adatbázisokat és az olyan mutatókat ismerteti mint az impakt faktor vagy a Hirsch-index. A webes források értékelése kapcsán pedig itt olvashatunk a CRAAP módszerről (Currency, Relevance, Authority, Accuracy, Purpose), amelynek segítségével az időszerűséget, a relevanciát, a forrásra épülő szakmai hozzáértést, a tartalom megbízhatóságán, valódiságán és helytállóságán alapuló hitelességet, valamint az információ célját vizsgálhatjuk.

A nyolcadik fejezet többek között a szakirodalomra való hivatkozás és az irodalomjegyzékek összeállításának különböző (általában nemzetközileg is használt) formáit mutatja be, ide értve a Word hivatkozási funkciójának felhasználását. Ezekon kívül foglalkozik az olyan szabványos, nemzetközi dokumentumazonosítókkal is, mint az ISBN, az ISSN, vagy a DOI. Itt teljesülhetnek tehát a korábban, az információkezelés kapcsán említett tanulási célok.

A kilencedik fejezet az információ etikus használata témakörében előbb a plágiumhoz kapcsolódó kérdéskört taglalja, majd a tudományos írások szerkezetével kapcsolatos tudnivalókról szól.

Egy gyakorlott egyetemi vagy kutatóintézeti könyvtáros szemével nézve a könyvben található ismeretek jelentős részben kézenfekvőnek tűnnek, viszont egyáltalán nem azok egy hallgató számára. Ebben az értelemben ez a munka kézikönyvnek tekinthető, ami abból is következik, hogy a szerzők a kiválasztott témák viszonylag teljeskörű, alapos és részletes

bemutatására törekedtek. Azt is kiemelik azonban, hogy írásukkal azokat a témákat és eszközöket kívánják megmutatni, amelyek az információs műveltség oktatását segítik. Ebben az értelemben tehát tankönyvről van szó. Erőssége főként ebben van, és a tizedik fejezet bemutatása éppen azért került a könyv ismertetésének végére, hogy a korábbi fejezetekben már láthatóvá vált pedagógiai megközelítésre még jobban rávilágíthassunk, még akkor is, ha tudjuk: már címe is kiemelte azt.

A könyvet záró fejezet tehát a következő témákba vezet be:

- tanítási-tanulási módszerek,
- tanítási stratégiák,
- módszerek és képzési eljárások,
- a módszerek és a tanítási-tanulási módszerek

Jegyzetek

1. What is information literacy? [online]. == A CILIP honlapja. News & Press: Academic & Research aloldal. Utolsó frissítés: 2018. 10. 20. Hozzáférhető: <http://www.cilip.org.uk/?page=informationliteracy> [Megtekintve: 2021. 04. 05.]
2. KURBANOĞLU, Serap – BOUSTANY, Joumana – ŠPIRANEC, Sonja – GRASSIAN, Esther – MIZRACHI, Diane – Roy, Lorie (Eds.). Information Literacy in the Workplace: 5th European Conference, ECIL 2017, Saint Malo, France, September 18–21, 2017. Revised Selected Papers 810. Heidelberg: Springer, 2018. 867 p. ISBN 978-3-319-74334-9
3. KOLTAY Tibor. Egy „örökzöld téma”: Az információs túlterhelés. == Információs Társadalom, 17. (2017) 3., p. 39–54. ISSN 1587-8694; KOLTAY Tibor. A posztigazság kora és a könyvtárak. == Könyv és Nevelés, 20. (2018) 4., p. 48–61. ISSN 0454-3475; VARGA Katalin. Az információs műveltség és a digitális írástudás helye és szerepe a könyvtári munkában. == BARÁTNÉ HAJDÚ Ágnes – BÉRES Judit (szerk.). A digitális kompetencia fejlesztése a könyvtárakban. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2019. p. 260–295. ISBN 978-963-581-446-6
4. CSÍK Tibor (szerk.). Információs műveltség és oktatásügy: Nemzetközi szemle. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2006. 146 p. Hozzáférhető: <http://www.opkm.hu/download/lmOk.pdf> [Megtekintve: 2021. 04. 05.]
5. DUDÁS Anikó. Információs műveltség felsőfokon: Szakirodalmi forráskutatás a bölcsész- és társadalomtudományokban. Budapest: Piliicsaba, 2016. 217 p. ISBN 978-963-308-270-6. Hozzáférhető: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/Dud%C3%A1s_IMF_2016.pdf [Megtekintve: 2021. 04. 05.]
6. CORRALL, Sheila – JOLLY, Liz. Innovations in Learning and Teaching in Academic Libraries: Alignment, Collaboration, and the Social Turn. == New Review of Academic Librarianship, 25. (2019) 2–4., p. 113–128. ISSN 1361-4533
7. KOVÁCS Zsuzsa – KERESZTY Orsolya. Az oktatási feladatokról és szerepekről való gondolkodás a hazai doktoranduszok körében. == Neveléstudomány: Oktatás – kutatás – innováció, 4. (2016) 4., p. 5–19. ISSN 2063-9546

osztályozásának összefüggései,

- az előző fejezetekben szereplő példákban alkalmazott módszerek leírása.

Bár a könyvben nem találkozunk vele, ne felejtjük el, hogy egyre nagyobb mértékű elismerésnek örvend több ország egyetemi könyvtárosainak körében a *SoTL* (*Scholarship of Teaching and Learning*) elnevezésű tanítási és tanulástámogatási szemlélet.⁶ Ez ugyanis egy elmélyült reflexióval társuló és a tudományosságon alapuló gondolkodásmód.⁷

Végezetül álljon itt egy szubjektív és provokatív kérdés: Van valaki, aki szívesen lefordítaná ezt a könyvet vagy (még inkább) több részét? Netán lehetne finanszírozót találni ehhez a munkához és a lefordított anyag kiadásához?

Koltay Tibor

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

69/2021

BURNETT, Simon – LLOYD, Annemaree: Hidden and forbidden : conceptualising Dark Knowledge. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 76. (2020) 6., p. 1341–1358.

Rejtett és tiltott: a „sötét tudás” fogalmi meghatározása

Hozzáférhetőség; Információ; Információs társadalom; Információszerzés

A „sötét tudás” olyan ismeret, információ, amelyet el lehet rejtteni (a hatalom elől, vagy a hatalmat lehetővé téve) azáltal, hogy letétmenyesei eltítkolják céljait vagy értékeit; vagy be lehet tiltani, mivel megszerzése, birtoklása és alkalmazása erkölcstelen, etikátlan vagy illegális lehet. Létezésének bizonyítékai ősidők óta jelen vannak.

A tudást általában jónak tekintjük, amivel figyelmen kívül hagyjuk megszerzésének vagy alkalmazásának erkölcsi vonatkozásait. Annak ellenére, hogy korunkat az adatok, információk és tudás határozzák meg, a „sötét tudás” fogalma nagyrészt elkerülte a figyelmet, ami különösen igaz a könyvtártudományra (a tudásmenedzsment példának okáért főként a szervezeti tudás kezelését megkönnyítő eszközökre, folyamatokra és technikákra összpontosít). Ismeretelméleti szempontból a „sötét tudást” alternatív tudásnak vagy a megismerés olyan, alternatív módjának tekinthetjük, amely magában foglalja az erkölcsi és etikai kérdéseket is, így vizsgálata társadalomelméleti nézőpontot kíván. A „sötét” szó utalhat a tudás rejtettségre és elfedésére, de potenciálisan erkölcstelen dimenzióira is. Kiegészítője a társadalmi diskurzus által elfogadott „világos tudás” – ahogy a társadalmi és etikai keretek változnak, úgy változhat meg a tudás megítélése is.

A „sötét tudással” kapcsolatos vizsgálódás nemcsak a tudás természetére vonatkozhat, hanem arra is, hogy hogyan lehet az ismereteket elsajátíta-

ni és végül alkalmazni. Erre példa, ha valaki tudja, hogy miként lehet illegálisan kábítószer vagy lőfegyvert vásárolni az internet sötét oldalát képviselő *dark web*en.

A tudás kétféleképpen lehet „sötét”. Egyrészt abban az értelemben, hogy valamiképpen tiltott, és hogy birtoklása utalhat polgári engedetlenségre vagy ellenállásra. Ebben az esetben a tudást szándékosan sötétben tarthatják, hogy meggátolják, hogy a hatóságok vagy a közvélemény feltárhassa. Másrészt a „sötét tudást” azért tarthatják rejtve, mert erkölcsi, etikai vagy jogi okokból kétértelmű. A „rejtett” és a „tiltott” kifejezések használatával ezt a dualisztikus jelleget hangsúlyozhatjuk, aláhúзва a hatalom és a tudás között fennálló kapcsolatot.

A „sötét tudásra” a társadalom úgy is tekinthet, mint a társadalmi normáktól eltérő tudásra, amely erkölcsi vagy fizikai értelemben veszélyt jelenthet a mindennapi élet feltételeire. Tiltott jellegénél fogva a legtöbben nem osztják meg; a „sötét tudáshoz” való hozzáférést a tudás birtokosával (birtokosaival) való személyes interakciók vagy egy adott csoporthoz való tartozás, esetenként engedélyek, szoftverek vagy titkosítás korlátozhatják. Míg maga a tudás lehet etikailag semleges, alkalmazása lehet megkérdőjelezhető vagy akár illegális is: például ha valaki tudja, hogyan kell betörni egy ingatlanba, az önmagában nem probléma, amíg ezt a tudást nem ülteti a gyakorlatba.

A „sötét tudáshoz” való hozzáférés költségei elkerülhetetlenül kapcsolódnak elérhetőségéhez, kizárólagosságához és jogszerűségéhez. Ennek fényében a „sötét tudás” megszerzése költséges lehet (társadalmilag, erkölcsileg vagy anyagi szempontból). Erre példa az embercsempészek szolgáltatásának igénybevétele a tiltott határátlépéshez.

A „sötét tudás” túlnyomórészt tacit (hallgatólagos) tudásként határozható meg (kivéve a tiltott szöveget), ezért nehéz azonosítani, amit fokoz mulandó természete is.

(Koltay Tibor)

Lásd még 70, 117

Terminológia

70/2021

MAYERNIK, Matthew S.: Metadata. – Bibliogr. In: Knowledge organization. – 47. (2020) 8., p. 696–713.

Metaadatok

Feldolgozó munka; Gépi dokumentumleírás; Információ; Könyvtártudomány; Szabvány; Terminológia

A metaadatolás számos tudományterületen kiemelt fontosságúvá vált az utóbbi évtizedben. Hasznát veszi a metaadatoknak emellett a közösségi média, valamint a különféle zene- és videoszolgáltató platformok, az összegyűjtött adattömeg pedig igen komoly politikai-jogi viták tárgya is lehet. Maga a fogalom 1982-ben jelent meg először a szakirodalomban, de számottevő felfutása az 1990-es évek közepétől következett be, ami részben a *Dublin Core (DC)* metaadat-formátum kidolgozásának és elterjedésének köszönhető. A DC-re kezdetben úgy tekintettek, mint az információfeldolgozás és -visszakeresés elvetelt „harmadik útjára” a bibliográfiai forrásleírás és a teljes szövegre alapuló megoldások között, a metaadatolást pedig alacsonyabb rendű, amatőrök által végzett tevékenységnek tartották, amely messze elmarad a közgyűjteményi igényességtől. A trend azonban, mely a DC fejlesztését motiválta, továbbra is folytatódott: egyre több információs rendszer költözött online környezetbe, és kialakultak az internetalapú kommunikációs technológiák, amelyek igazolták a metaadatok fontosságát és szabványosításuk jelentőségét.

A metaadat fogalmának zavarba ejtően sok definícióját adja a szakirodalom, s bár felfedezhetők bennük közös elemek, gyakran még a normatív dokumentumok, például az ISO-szabványok sem élnek egységes meghatározással. Ugyanez mondható el a metaadatok lehetséges tipológiáiról: a különféle szerzők rendkívül heterogén kategóriarendszereket állítottak fel; az adminisztratív, leíró, megőrzési és technikai metaadatok mellett például a hozzáférést, azonosítást, értelmezést segítő, továbbá a kapcsolatokat, jogokat, szerkezeti információkat leíró metaadatokat is meghatároztak. Mindegyikre jellemző azonban, hogy mesterségesen, előre megszabott céllal vagy valamilyen probléma megoldására jönnek létre, és minden esetben szubjektívek.

Szigorúan véve a metaadatok, mint „adatok az adatokról”, az adatok részhalmazát képezik. Az ilyen megfogalmazás azonban problémát vet fel akkor, amikor arról gondolkodunk, mikor nevezünk egy bizonyos entitást adatnak, s mikor metaadatnak. Az adat egyik fontos funkciója ugyanis a tudományos kijelentések bizonyítása – a bibliometria területén ellenben például az állításokat a bibliográfiai for-

rások összegyűjtött, rendezett metaadatai alapján teszik a szakemberek. A két fogalom szétválasztása tehát egyáltalán nem magától értetődő: gyakran az szolgál a döntés szempontjául, hogy egy adott tudományos kijelentés kontextusában mi a lényeges, és mi a háttérinformáció. Hasonlóan nehézségekkel terhelt a metaadat és a dokumentum fogalmának elkülönítése is – az értelmezések szerint az adatok (s így a metaadatok is) beleértendők a dokumentumok körébe.

A metaadatok egyik kiemelt jellemzője a strukturaltság: a szerkesztett metaadatközlések az egyes adathalmazok közötti átjárhatóság zálogai. Ám tekintettel kell lennünk arra, hogy még az alapjában véve strukturálnak tekintett metaadatsémák, illetve metaadatszabványok is leírhatnak strukturálatlan adatelemeket, olyanokat, amelyekre például semmilyen formátumkövetelmény nem vonatkozik, illetve amelyek értékei nem kontrollált szótárakból származnak.

Nagyon sok metaadat szakemberek munkája által keletkezik, tradicionálisan ilyenek a közgyűjteményekben létrejövő, az egyes gyűjteményi tételek visszakeresését segítő forrásleírások, amelyek metaadatosítási – szűkebben: katalogizálási – szabályzatok (mint az RDA), illetve elvi útmutatások (pl. ICP) rendelkezései alapján készülnek; ezek a dokumentumok adják a könyvtári, múzeumi, levéltári feldolgozó munka gerincét, ezek alapján áll elő a metaadat mint termék. Metaadatok azonban automatikus folyamatok révén is igen nagy mennyiségben jönnek létre, kivonatolás (*extraction*) vagy aratás (*harvesting*) útján. E technológiák (így például a komoly etikai kérdéseket is feszegető arcfelismerés) már nem csupán szöveges, de vizuális vagy auditív források felhasználásával is képesek metaadatokat előállítani. Szintén metaadatosításnak kell tekintenünk olyan hétköznapi tevékenységeket, mint például a közösségi médiafelületeken végzett hashtagelés, vagy a különféle közösségi címkefelhők, folkszonómiák megalkotása. A metaadatosítási folyamat gyakran több tudományterület együttműködését igényli.

A metaadatok fejlődése napjainkban sem állt meg. A közösségi média világa egy új trend megjelenését eredményezte: ezt *Ronald E. Day a posteriori* metaadat-előállításnak nevezi, s szembeállítja a katalogizálásban, osztályozásban megszokott *a priori* módszerrel, amely a feldolgozott források sajátosságaira koncentrál, és az információk/adatok életciklusának kezdetére tehető. Az *a posteriori* metaadatok helyett nem az egyes entitások – például a közösségi

felületekre regisztrált személyek – adataira, hanem azok tevékenységeire, preferenciáira vonatkoznak. Végezetül a metaadatokon múlhat bizonyos információk hitelessége – ennek jelentősége a könnyedén manipulálható tartalmak egyre növekvő száma miatt rohamosan nő.

(Hubay Miklós)

Lásd még 98

Történet

71/2021

MAZURICKIJ, Aleksandr Mihajlovič: Učastie bibliotek v rešenii narodno-hozajstvennyh zadač v gody Velikoj Otečestvennoj vojny In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2020) 5., p. 121–132.

Res. angol nyelven

A könyvtárak részvétele a népgazdasági feladatok ellátásában a Nagy Honvédő Háború éveiben

Feladatkör; Felnőttoktatás; Könyvtártörténet -nemzeti; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása; Termelés információellátása; Társadalmi követelmények

A Nagy Honvédő Háborút megelőző években a könyvtárak sok tapasztalatot szereztek a népgazdasági feladatok megoldásának segítségével. Részt vállaltak az országban végbemenő átalakulási folyamatban, az írástudatlanság felszámolásától kezdve az iparosítás támogatásáig. A könyvtári munka egyik fő iránya a műszaki ismeretek terjesztése volt, a vállalatokkal teremtett szoros kapcsolatok segítették az ismeretek elsajátíttatását. Az ún. könyvtári aktívákban mérnökök, technikusok, szakemberek vettek részt, a könyvtárak támogatták az újítókat. A háborús években ezt a munkát kellett újraszervezni.

Az ország katonai potenciáljának növeléséhez új termelőerőkre volt szükség, mivel a Vörös Hadseregbe történő behívások nyomán jelentősen csökkent a munkások és az alkalmazottak létszáma. Az új munkaerőt azok a nők jelentették, akik korábban nem dolgoztak a népgazdaságban: 1940-ben a munkaképes lakosság 34%-a háztartásbeli volt, a háború kitörésekor mintegy 5 millió fő. Elsőként a Moszkvai Autógyár nődolgozói mozgósítottak nyílt levelekkel a gyári munkára, a könyvtárak pedig rendezvényeiken a hátország és a front kapcsolatát bemutatva toboroztak. Országos

szinten 1941 októberében a munkaerő 45%-át már nők tették ki. A termelésbe be kellett vonni a fiatalokat és a tizenéveseket is; 1944-re a hadiüzemekben dolgozó 18 év alattiak száma 2,5 millió fő volt.

A könyvtárak segítették az új szakmák megtanulását, a könyv segítőtárs lett a továbbképzésben, az új termelési folyamatok megismerésében. Külön figyelmet kellett fordítani az üzemi iskolákban tanulóakra. Példa lehet a moszkvai Puskin Könyvtár, ahol kiállításokat, irodalmi bemutatókat szerveztek, mivel sok szakiskolában nem volt elegendő szakirodalom. Különleges helyzetet teremtett, hogy a munkába állt diákok megszakitották iskolai tanulmányaikat; a Népbiztosok Tanácsa 1943-ban határozatban kötelezte a szövetségi és autonóm köztársasági könyvtárakat, a területi tanácsokat a munka melletti általános iskolai oktatás megszervezésére az 5–10. osztályosok számára. Az esti iskolák indítása új feladatot jelentett a könyvtáraknak; sok helyen szerveztek vitaesteket a tananyaghoz kapcsolódó művekről.

A könyvtáraknak folyamatosan oda kellett figyelniük a munkásszállókra is. Számos mozgókönyvtár létesült, amelyek tevékenységéhez hozzátartozott a tananyaggal történő ellátás és a tanulásra ösztönzés is. A népgazdaság hadiállapotra történő átállításában példa nélküli volt az ipari vállalatok evakuálása a frontokhoz közeli körzetekből. Lényeges akadályt jelentett a termelés újraindításában, hogy sok, a keleti köztársaságokba költöztetett vállalat nem tudta könyvtárát magával vinni; a műszaki szakirodalom különösen értékes volt a hadiipari termékekre való átálláshoz. Új telephelyeiken a vállalatok nem ismerték az energetikai és nyersanyagforrásokat, a szállítási lehetőségeket. Azok a helyi könyvtárak tudtak segíteni, amelyekben a háború előtt helytörténeti bibliográfiák is készültek; tájékoztató rendszerükre támaszkodva rövid időn belül tudtak információt szolgáltatni a műszaki szakembereknek és a vezetőknek, például a természeti kincseket feltáró katalógussal. A Kirgiz és a Kazah Köztársaságban a könyvtárak az evakuált tudósokat, akadémikusokat segítették kutatómunkájukban. Jelentős volt a tudományos munka támogatása a Tadzsik és az Üzbég Köztársaság könyvtáraiban is. Fontos szerep jutott a könyvtáraknak a felszabadított területeken; az újrainduló gyárak, üzemek igényelték a könyvtárak konkrét segítségét. Bár sok helyen megsemmisültek a katalógusok, tájékoztató apparátusok, az információellátás érdekében a könyvtárosok minden tőlük telhetőt megtettek.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

72/2021

VALENTA, Rainer – HUBER-FRISCHEIS, Thomas – PETSCHAR, Hans: Imperiales Erbe und Nationale Identität : das Werden der Nationalbibliothek der Republik Österreich : ein Forschungsvorhaben. – Bibliogr. In: Bibliothek. – 44. (2020) 3., p. 537–545.

Res. angol nyelven

Császári örökség és nemzeti identitás: az Osztrák Köztársaság Nemzeti Könyvtárának létrejötte – kutatási tervzet

Könyvtárpolitika; Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtárudományi kutatás; Kulturális örökség; Nemzeti könyvtár

A Habsburg Monarchia összeomlása és az Osztrák Köztársaság megalapítása fordulópontot jelentett az udvar által kezelt uralkodói dinasztiai gyűjtemények számára is. Bár kezdetben ennek a kulturális örökségnek a tulajdonjoga még nem volt világos, ez az 1919. április 3-i törvény (*Habsburgergesetz*) nyomán a fiatal köztársaság tulajdonába került: a korábbi udvari gyűjtemények így az államé lettek. A tulajdonváltással azonban az intézmény átszervezésének és funkcionális átrendeződésének komplex folyamata is együtt járt, melyet ideológiai viták kísértek.

A tanulmány szerzői először a köztársaság idején a Habsburg–Lotaringiai-ház kulturális örökségéért és annak megvédéséért folytatott küzdelmet mutatják be. A Párizs környéki békekötésig az Osztrák Köztársaság csak kezelőként működött: csupán 1919. szeptember 10-én vált bizonyossá, hogy az Ausztria területén levő Habsburg javak az országban maradnak. (A felmerülő külső igények megalapozatlannak bizonyultak.) A nemzeti könyvtárat újjá kellett szervezni, az állami gyűjteményeket pedig összevonták (az udvari könyvtárat és a hitbizományi könyvtárat, illetve az udvari könyvtár grafikai gyűjteményét és az *Albertinát*).

1920-ra az egykori császári és királyi könyvtárból az Osztrák Köztársaság Nemzeti Könyvtára (a továbbiakban: OKNK) lett. Jelen kutatási projekt egyik célkitűzése annak tisztázása, milyen funkciója és státusza volt az OKNK-nak az új államban. (Az állami kulturális intézmények közül az OKNK volt az egyetlen, amelynek nevében a „nemzeti” jelző szerepelt; tudni kell, hogy akkoriban Ausztriát nem tekintették önálló nemzetnek, s valamennyi politikai párt elkerülhetetlennek tartotta, hogy előbb-utóbb a Német Birodalomhoz fogják csatolni.)

A megváltozott jogi keretek, a kulturális örökség további sorsáról folyó nyilvános vita, a nemzeti könyvtár új feladata és funkciója komolyan befolyásolta az

OKNK intézményi és szervezeti fejlődését. A köztársaság első éveinek válsága, majd a nagy gazdasági világválság miatt a könyvtár rendkívül szűkös forrásokból gazdálkodott, s cserealap képzése céljából az intézményi összevonások után számos így „keletkezett” duplumot értékesíteni kényszerült – a Jóvátételi Bizottság zálogjoga és ellenőrzése mellett –, amihez antikváriumok és aukciósházak segítségét is igénybe vették. Kutatásra érdemes tényező továbbá a könyvtári személyzet alakulása 1918 és 1938 között a monarchiából a köztársaságba való átmenet, az 1922 és 1932 közötti tisztviselő-leépítési törvény és az *Anschluss* tükrében. Lényeges a főigazgató, *Josef Bick* (1880–1952) ellentmondásos szerepének alapos elemzése, amihez forrást jelent 1907 és 1938 között vezetett naplója. (Bick fontos pozíciókat töltött be és jó politikai kapcsolatokat ápolt az 1934–1938 közötti egypártrendszer idején, emellett tagja volt a *Cartellverband* katolikus testvériségének, de a szabadkőművességnek és a szélsőjobboldali *Deutsche Gemeinschaft* nevű titkos társaságnak is.)

A könyvtári terek fejlődését, a gyarapítást és az állományfeltárást elsősorban a használat szemszögéből kell vizsgálni; ez kulcsfontosságú mind a könyvtár identitása, mind a róla alkotott közvélemény története szempontjából. A kiállítások szintén a kulturális politika eszközei voltak: míg a köztársaság kezdeti éveiben az OKNK-ra a szociáldemokrata eszmeiség „népművelő” szándéka volt a jellemző, az 1930-as években előtérbe került a kiállításokon a Monarchia öröksége (1930-ban nagyszabású kiállítást rendeztek *Ferenc József* születésének 100. évfordulójára).

A tanulmány végül a kulturális örökség és a nemzeti identitás kérdésével foglalkozik. Az 1720-as években elkészült új épülettel (*Josefsplatz*) és megnyitásával (1734) lett az udvari könyvtár nyilvános, amit a homlokzaton olvasható felirat is említ – ez nyomós érv volt 1919-ben, az államosításkor. A kutatás azt is vizsgálja, miként vált a könyvtár a Monarchia központi tudományos könyvtárává a nyilvános használat fokozatos kiterjesztése és a kapcsolódó adminisztratív átalakítás révén. A tény, hogy az *Oszták Császárság Nemzeti Könyvtára* név már 1806-ban megjelent a forrásokban, azt bizonyítja, hogy a nyilvános könyvtári szerepet már régen felismerték. Az udvari könyvtárról folytatott XIX. századi diskurzus a digitalizált sajtónak köszönhetően most mélyebben elemezhető. A cél annak feltárása, mit vártak az udvari könyvtártól, mit kritizáltak benne, de az is, milyen használói csoportokat akartak szolgálni, és milyen nemzetközi példákat követtek. Cezúrát jelent az oszták–magyar kiegyezés (1867),

amikor az udvari könyvtárnak át kellett fogalmaznia gyűjtőkörü politikáját és használói körét. A Széchenyi Könyvtár vette át a Magyar Királyságban keletkezett dokumentumok és kötelempéldányok gyűjtését, míg az udvari könyvtár ezt a birodalom osztrák felén végezte el (így lett pl. a szláv irodalom gyűjtőhelye). Mindkét könyvtár létrehozta saját cserehálózatát a területén lévő könyvtárakkal, és a birodalom kulturális örökségének illetékes őrzőhelyévé vált.

Az utóbbi kutatási témával függ össze a központi birodalmi vagy állami könyvtár fogalma, mely az 1880-as évek közepétől a II. világháború végéig többször napirendre került mind a hatóság képviselőinek, mind a közvéleménynek a részéről. Az volt az elképzelés, hogy vonják össze az OKNK-t a Bécsi Egyetemi Könyvtárral és más intézményekkel, s hozzanak létre egy központi épületet, amely megfelel a nemzeti könyvtár jellegének és céljának. E koncepció fejlődését is vizsgálni kellene, hogy azokat az okokat is, amelyek megakadályozták a megvalósítását.

A projekt végül azt kívánja feltárni, hogy az OKNK hogyan bánt a Habsburg Monarchia örökségével a második köztársaságban (1945 után), továbbá hozzájárult-e a kulturális örökség intézményeként az oszták identitás kialakulásához, illetve a szemléletváltáshoz az első köztársasághoz képest.

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 81, 111

Kutatás

73/2021

HOFFRATH, Christiane: Provenienzforschung und Provenienzerschließung in Bibliotheken : ein Rück- und Ausblick. – Bibliogr. In: Bibliotheksdienst. – 54. (2020) 10-11., p. 820–832.

Res. angol nyelven

Eredetkutatás és ennek rögzítése a könyvtári katalogizálás során: múlt és jövő

Besorolási adatok egységesítése; Feldolgozó munka; Irányelvek -könyvtári; Könyvtártudományi kutatás; Központi szolgáltatások; Possessor; Proveniencia

Az eredetkutatásról (provenienciakutatásról) nemcsak könyvek, ősnymtatványok, folyóiratok, térképek, kéziratok stb., hanem műtárgyak esetében is beszélhetünk; amellett, hogy általa egy-egy intéz-

mény története gazdagodik, a kutatás új területeket is megnyit a művészet-, a kultúra-, a tudomány-, a jog- és a helytörténet számára, fényt derít a tulajdonos személyére, korára, körülményeire, továbbá a tudásátadás útjaira is. (A náci által elrabolt kincsek esetén az eredeti tulajdonos felkutatása a jóvátételt is szolgálja.) A tanulmány azt vizsgálja, hogyan zajlik ma a német könyvtárakban az eredetkutatás.

Németországban nem lehet pontosan meghatározni a célzott, szabványosított eredetkutatás kezdeteit, csak azt, hogy a téma főként a régi gyűjtemények esetében tett szert egyre nagyobb jelentőségre az 1990-es években; a náci időkben elkobzott könyvek (és műtárgyak) vizsgálatát és visszaszolgáltatását lefektető 1998-as *Washingtoni Nyilatkozathoz* a német kormány, a tartományok és a szakmai szervezetek is csatlakoztak, ezután indult meg komolyabban a kutatás. Az első segédlet ehhez a *Weimari ajánlások* (2003) volt, melyet a GBV (*Gemeinsamen Bibliotheksverbund*) régi nyomtatványok munkacsoportja publikált. Tezauruszuk (T-PRO) adta meg a keretet az egységes feltáráshoz. Magdeburgban megalakult az *Arbeitsstelle für Provenienzforschung* országos koordinációs feladattal – 2015-től *Deutsches Zentrum Kulturgutverluste* (DZK) [Kulturális Veszteségek Német Központja] néven folytatják a munkát. A katalogizálási gyakorlat részkérdéseire a *Leitfaden für die Ermittlung von NS-verfolgungsbedingt entzogenem Kulturgut in Bibliotheken* [Irányelvek a náci üldöztetés miatt lefoglalt kulturális javak azonosításához a könyvtárakban] című útmutató (2005) adott választ. (Az első kézikönyvet a DZK adta ki 2019-ben *Leitfaden Provenienzforschung* [Eredetkutatási irányelvek] címmel.) Idővel nőtt a pénzügyi támogatás, és létrejött a *Proveana* adatbázis, amely tartalmazza az addigi projektek eredményeit (<https://www.proveana.de/en/start>). Az előrelépés ellenére nem teljesült a szabványosítás és az adatok homogenitása iránti igény, ezért 2017-ben a *dvb* (*Deutscher Bibliotheksverband*) eredetkutatási munkacsoportot hozott létre a felmerülő kérdések megoldására.

A szerző ismerteti saját intézménye, a Kölni Egyetemi és Városi Könyvtár (USB Köln) tevékenységét is. Az USB Köln gyakorlatában az eredetvizsgálat és az információk rögzítése a régi állomány és a gyűjtemény katalogizálásának, digitalizálásának szerves részét képezi. Az 1920-ban alapított könyvtár Észak-Rajna–Vesztfália legnagyobb régi könyvanyaga, mivel egyházi, iskolai és magánkönyvtárak összeolvasztásával jött létre. Több közlemény született már gyűjteményéről, ám az állomány módsze-

res eredetvizsgálata hiányzott. Ennek alapfeltétele, hogy a katalogizálás az eredet-adatokra is kiterjedjen, aminek érdekében képezni kell a katalogizálókat, és tudomásul kell venni, hogy több időbe telik a feltárás. Az is nyilvánvaló, hogy ezt a feladatot csak projektszerűen lehet elvégezni, azaz bizonyos állományrészek alapos kutatására kell összpontosítani. (Digitalizálás előtt felülvizsgálják a katalógusadatokat, és ekkor kerül sor az adatok kiegészítésére, az eredet-adatok rögzítésére, amihez kidolgozták az ún. *Kölni rendszert* – bonni és münsteri könyvtárakkal közösen.) A feltárás melléktermékeként jött létre a *Kölner Provenienzportal*, mely a possessor-adatokat és a bejegyzéseket, bélyegzők digitalizált képeit tartalmazza (<https://provenienzen.ub.uni-koeln.de/>). Az eredetkutatás az elmúlt húsz évben folyamatosan fejlődött, és sok támogatásban részesült. Immár eljutottak oda, hogy az alkalmazott eredetkutatás sokszínű és változatos lett. A következő években az adatokat hálózatba kell kapcsolni, hogy újrafelhasználhatók legyenek. Ebben az összefüggésben öröndetes az SWB (*Südwestdeutscher Bibliotheksverbund*) hálózat könyvtárainak döntése, hogy a jövőben a GBV adatmodelljét használják. Fontos lépés a *dbv* eredetkutatási bizottságának a projektje is, amely egy *discovery* rendszer kialakítását célozza az eredet-adatok központi kereséséhez. (A fejlesztéssel a göttingeni központot bízták meg.) A projekt szoros együttműködésben valósul meg a DZK-val. Mérföldkő lesz majd, ha a GND (*Gemeinsame Normdatei*, szabványos névforma-adatbázis) kibővítése megtörténik: így eredet-adatokat már nemcsak a tudományos könyvtárak, hanem más kulturális intézmények is szolgáltathatnak.

(Murányi Lajos)

Lásd még 70, 72

Tudománymetria, bibliometria

Lásd 113

Információszervezés (information management)

Lásd 69

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

74/2021

GIL'DEBRANT, Galina Valentinovna: *Budušee bibliotek : informacîa ili komunikacîa In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2020) 4., p. 37–58.*

Res. angol nyelven

A könyvtárak jövője: információ vagy kommunikáció

Feladatkör; Felmérés; Használó; Igény; Könyvtárhasználat; Prognózis; Szolgáltatások használata; Társadalmi követelmények

Oroszországban a társadalom humanitárius válságban van, amit a 2014. évi, az állami kultúrpolitikával foglalkozó elnöki rendelet is elismer. (Ezzel összefüggésben 2019-ben indult a *Kultúra: 2019–2024. Új generációs modellkönyvtárak létrehozása* elnevezésű nemzeti projekt.) A válság jeleit a könyvtári statisztikák is tükrözik: a XXI. század elejétől csökken a könyvtárhasználók, a könyvtárlátogatások, a kiadott könyvek száma. *A. V. Sokolov* professzor munkáiban felsorolja a rendszerszintű válság megjelenési formáit Oroszországban:

- a könyvolvasás diszfunkciója: mivel a könyvpiac a „könnyű” olvasmányok felé orientálódik, az olvasó a bonyolultabb szövegeket nem tudja értelmezni;
- az emberi (agyi kapacitási) normákat meghaladó információáradat mennyiségi növekedése;
- a könyvtári hálózat lassú, de következetes leépülése, ami főleg a kisebb településeken okoz problémát;
- a könyvtári hivatás népszerűtlenné válása.

A könyvtári szféra válságának egyik oka a könyvtári közösség passzivitása és konformizmusa. A másik ok, hogy nem világos a szerepek megosztása a könyvtárak irányításában. A könyvtárak mint közösségi intézmények feladatait a társadalmat képviselő „alapító–könyvtáros–olvasó” hármának kell meghatározni. Az információhoz való szabad hozzáférés jogát az Oroszországi Föderáció alkotmánya rögzíti, amely jog a könyvtári rendszeren keresztül érvényesülhet. A könyvtári törvény szerint az alapítónak nincs joga

beavatkozni a könyvtár tevékenységébe, viszont az állampolgárok létrehozhatnak társadalmi szervezeteket, kuratóriumokat, amelyek befolyásolhatják a könyvtárak fejlesztését és tevékenységét.

A közvéleményt szociológiai kutatásokkal, a könyvtárak beszámolóinak, valamint a szolgáltatásnyújtás minőségének és feltételeinek független értékelésével lehet tanulmányozni. Egy több orosz nagyvárosra kiterjedő, 2017 júniusától szeptemberig tartó időszakban zajló kutatás félig strukturált mélyinterjúkkal folyt hagyományos módon, Skype-on, e-mailben és online platformon. A megkérdezettek (11 férfi és 12 nő; 16 fő a 35–54 éves korosztályból, 7 fő 55 évnél idősebb) 3 csoportba osztották: könyvtárosok (15 fő), a könyvtárosképző intézményekben oktatók (4 fő), valamint ún. olvasók (kiadók, a könyvtári szolgáltatások megrendelői, könyvtártudománnyal foglalkozók: 4 fő). A kérdések a következők voltak:

1. Mi az oka az oroszországi könyvtári szféra válságának?
2. Mit jelent a gyakori „*Megőrizzük a könyvtárat*” jelszó?
3. Melyek lehetnek a közkönyvtárakban a lakosság bevonásának új irányai a hagyományos feladatok mellett?
4. Milyen jövő vár a könyvtárakra?
5. Mit kell tenni, hogy az olvasók visszatérjenek a könyvtárba?
6. Mi a könyvtár szerepe a jövőben?
7. Tegyen fel egy kérdést egy potenciális olvasónak!
8. Írja le a kívánságait vagy ajánlásait a miniszternek, az igazgatónak, a könyvtárosnak, a használónak!

A kutatás tanúsága szerint a szakértők elismerik a válságot, okait objektív, világméretű jelenségnek tartják; Oroszországot tekintve az okokat a központi hatalom nem elegendő figyelmében, a megfelelő állami szakpolitika hiányában, a könyvtárak szerepének meg nem értésében, az elmélet és a gyakorlat elszakadásában látják. Rámutatnak mind a könyvtárosok, mind a vezetők konzervativizmusára, a fejlődés nem akarására. A kiutat a válaszadók szerint a törvényhozás reformja és a megfelelő finanszírozás jelenti. A cikk a továbbiakban az Arhangelszkben 2017-ben és 2018-ban végzett két kutatás eredményeit ismerteti. Következtetései: a könyvtárakra szükség van, fontos a jó minőségű és korszerű állomány. A könyvtárak

új funkciója a szakértők szerint az információ, míg a közvélemény szerint a kommunikáció.

E. Ű. Geniev szerint az olvasó nemcsak kikölcsonőzni akar egy könyvet, hanem meg akarja érteni annak tartalmát is. A könyvtárak az emberi (személyes, nem internetes) kommunikáció helyszínévé válnak, amihez szociokulturális kommunikációs terek kialakítására van szükség.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Nemzetközi könyvtárügy

75/2021

NEŠERET, Marina Űr'evna: Razvitie bibliotek budušego : Bank idej proekta IFLA „Global'noe videnie” In: Bibliote-kovedenie. – (2020) 4., p. 409–415.

Res. angol nyelven

A jövő könyvtárainak fejlesztése: az IFLA „Global Vision” projektjének ötletbankja

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Nemzetközi helyzetkép; Tapasztalatcsere

A cikkben ismertetett ötletbank az IFLA *Global Vision* (globális jövőkép) projektjének (2017–2018) egyik eredménye. A projekt célja, hogy a növekvő globalizáció és a digitális átalakítás korában egyesítse a világ könyvtári közösségének erőfeszítéseit a könyvtári fejlesztések terén. Az ötletbank az innovatív javaslatok tárháza, és kulcsfontosságú szerepet játszik az IFLA 2019–2024. évekre szóló stratégiájának megvalósításában. Az elmúlt két évben az ötletbankban 8600 tételt dolgoztak fel; építésében a világ 190 országából több mint 30 ezer szakember vesz részt. A könyvtárosok innovációs tevékenységének prioritásai a következő területeket érintik:

- az információ és a tudás egyenlő és szabad elérésének biztosítása;
 - az olvasás és az információs műveltség támogatása;
 - a társadalom információigényének kielégítése;
 - a digitális innovációk alkalmazása a könyvtárakban;
 - a könyvtárak érdekeinek védelme nemzeti és regionális szinten;
 - a szakmailag elkötelezett és vezetői szerepre törekvő fiatal szakemberek bevonása a döntéshozatalba.
- Az ötletbank honlapján (<https://ideas.ifla.org/>) régiók, országok, IFLA-szekciók, valamint tematikus

csoporthoz lehet keresni. Az oroszországi szakemberek számára a következő témák (ötletek) lehetnek érdekesek (a kidolgozó vagy támogató ország megnevezésével):

- Egységes elektronikus könyvtári katalógus (Ciprus);
- „Élet és emlékezet” nyílt digitális archívum (Portugália, Dél-Korea);
- A könyvtárakban alkalmazandó úttörő technológiák online adatbázisa (Ausztrália, Kanada, Malajzia, Fülöp-szigetek);
- Együttműködés a külső környezettel (Egyiptom, Malajzia, Mongólia, Tunézia);
- Szervezeti kultúrára nevelés (Portugália, Nepál);
- „Igazgató egy napra” szerepjáték (Argentína): kezdő könyvtárosok egy napra átveszik az igazgató munkáját, miközben az igazgató az olvasóteremben teljesít szolgálatot;
- A könyvtár helye a változó világban (Kanada, Costa Rica, Dominikai Köztársaság, Malajzia, Nigéria, Svájc);
- A könyvtárak értéke a társadalom számára (Honduras, Mexikó);
- A megrögzött sztereotípiák leküzdése (Ausztrália, Jordánia);
- A szakmai fejlődés kultúrája (USA);
- A könyvtáros szerepe a digitális korban (Finnország, Magyarország);
- Szakmai szabványok (Ausztrália, Fehéroroszország, Szenegál);
- A nem könyvtáros végzettségű szakemberek bevonása a könyvtári munkába (Izland, Új-Zéland);
- A mentorálás nemzetközi programja (USA);
- Könyvtárfejlesztési ügynökség (Németország);
- Relaxációs rendezvények könyvtárosoknak (Kanada, Tunézia, Dominikai Köztársaság, USA);
- Sportrendezvények könyvtárosoknak (Indonézia);
- A rövidítések, betűszavak használatának tiltása a könyvtárosok körében (Kanada).

Az ötletbankba bekerülő javaslatok összegzése után felvázolhatók a könyvtárak előtt álló feladatok, amelyek közül a legfontosabbak: a hagyományos szerepek felülvizsgálata a digitális korban, az új technológiák folyamatos elsajátítása, a szellemi szabadság védelme, valamint helyi partnerek bevonásával az információs szolgáltatások kiterjesztése a lakosság nem kellőképpen ellátott csoportjaira.

Az ötletek értékelése után az IFLA igazgatótanácsa arra a következtetésre jutott, hogy a célok és az értékek az egész világon egységesek, minden ország ki-

tart a könyvtárak változatlanul fontos szerepe mellett, továbbá a könyvtárak tevékenységét helyi és globális szinten hatékonyan kell koordinálni, a regionális sajátosságok és igények elismerésével.

Az IFLA-projekt kapcsán az oroszországi szakemberek 2018 júliusában tartott találkozásán az ötletbankba történő felvétellel a következő javaslatokat fogalmazták meg:

- falak nélküli könyvtárak;
- a könyvtár mint a tudomány és az üzleti élet forrásközpontja;
- könyvtári akadémia: a könyvtár nevelési-oktató funkciója;
- korszerű módszertan kidolgozása a lakosság igényeinek feltárására;
- a sikertörténetek egységes bázisának létrehozása az IFLA *Library Map of the World* (könyvtári világtérkép) projekt példája alapján.

Az ötletbank továbbra is nyitott, a jövő könyvtárának közös szemléletét alakító új ötletek az IFLA mind a hét hivatalos nyelvén megküldhetők.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 95, 99, 131

Nemzeti könyvtárügy

76/2021

LARSEN, Svend: Mergers and digital transformation in Danish research libraries. – Bibliogr. In: ABI-Technik. – 40. (2020) 4., p. 324–331.

Res. német nyelven

Digitális átalakulás és intézményi integráció a dán tudományos és felsőoktatási könyvtárakban

Együttműködés -belföldi; Feladatkör; Könyvtárügy; Középtávú terv; Kutatás információellátása; Nemzeti könyvtár; Tudományos és szakkönyvtárak

A dán Kulturális Minisztérium a dán egyetemekkel együttműködve a tudományos könyvtárak integrációját tűzte ki célul. A fő hívószavak a gazdaságos működés, a szolgáltatások szakmai színvonalának megőrzése és emelése, a digitalizáció, valamint a fenntarthatóság követelményeinek való megfelelés voltak. A 2016–2017. évi összevonások legfontosabb eredménye a Dán Királyi Könyvtár (*Det Kgl.*

Bibliotek) új szervezeti formája, amely a következő intézményeket egyesítette: Koppenhágai Királyi Könyvtár (nemzeti könyvtár és koppenhágai egyetemi könyvtárak), Aarhushi Állami és Egyetemi Könyvtár (nemzeti könyvtár és aarhushi egyetemi könyvtár), a Dániai Nemzeti Művészeti Könyvtár, a Kormányzati Könyvtár, a társadalmi nemekkel, egyenlőséggel és diverzitással foglalkozó kutatóintézet könyvtára, továbbá a konzorciumi e-forrás-kezelésért felelős Dániai Elektronikus Tudományos Könyvtár (*Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek*, DEFF). Az aarhushi és koppenhágai egyetem kari könyvtárai is az új központi struktúra részeivé váltak, illetve a roskildei és az aalborgi egyetemi könyvtár is szerződést kötött a Dán Királyi Könyvtárral a közös katalogizálásról és a digitális tartalmak licenceléséről. A létrejött integrált környezet így képessé vált a nyolc dán egyetem közül ötnek a közvetlen, egységes szolgáltatási elvek szerint történő ellátására.

Mivel a könyvtárak a Kulturális Minisztérium, az egyetemek és főiskolák pedig a Felsőoktatási és Kutatási Minisztérium alá tartoznak, 2018-ban a fenti integráció okán egy többoldalú munkacsoportot állítottak fel a tudományos könyvtári szektor fejlesztése érdekében. Trendjelentésükben megállapították, hogy fókuszterületnek tekinthető a nyílt hozzáférés (*open access*) és a nyílt tudomány (*open science*), a könyvtárak mint kiadók, az e-tudomány, a kutatási-adat-kezelés, a *blended learning*, valamint a könyvtári terek újragondolása. Az általuk végzett felmérések alapján azonosították a legfontosabb igényeket a következő 2–5, illetve 5–10 évre nézve: ide sorolható a digitális tudományos folyóiratokhoz és kutatási adatokhoz való hozzáférés, a használóképzés az információkeresés és a hivatkozáskezelés témakörében, az adatkezelés könyvtári támogatása, a csoportos és projekt munkát ösztönző fizikai tanulási környezet, a külső kutatási források bevonása, pályázati anyagok előkészítése, a bibliometriai elemzések és a kutatási eredmények megosztásának segítése, végül a fizikai gyűjteményhez való hozzáférés (ez utóbbi a közeljövőt tekintve marad csak releváns a munkacsoport szerint).

A munkacsoport ajánlásaiban leszögezik, hogy az intézményi integrációból fakadó gazdasági előnyöket összhangba kell hozni a könyvtárhasználóhoz való közelség szempontjával, emellett az új, centralizált könyvtárnak nagyobb érdekérvényesítő képességgel kell fellépnie a licenctárgyalások során, a tudományos könyvtári szolgáltatásoknak pedig a felsőoktatási és kutatóintézeti szektor változásaira

reagálva kell fejlődniük. Az ajánlásokban elkülönítettek azonnali beavatkozást igénylő területeket és hosszú távú célokat. Az egyik első lépés az alkalmazott könyvtári integrált rendszerek egységesítése volt: a Dán Királyi Könyvtár 2018-ban pályázatot írt ki egy új rendszer implementálására, melyet végül 2019 novemberében vezettek be (*Ex Libris – Alma*); azóta öt dániai egyetem használja, illetve új intézmények csatlakozási tárgyalásai is folyamatban vannak. A (megszüntetett) DEFF-től a Dán Királyi Könyvtárhoz került a licenztárgyalások felelősségi köre; az intézmény egy nemzeti szintű *open access*-platformot (<https://tidsskrift.dk/>) is működtet. Tervezik egy nagy számítókapacitású központ létesítését is a bölcsész- és társadalomtudományok számára. A hosszú távú ajánlások között szerepel a nyomtatott kötetek példányszámának koordinált csökkentése az egyetemi könyvtárakban (a megőrzés feladatát ellátó könyvtárak kijelölésével).

Az új, integrált intézmény 2020–2023 közötti stratégiája kiemelten foglalkozik a dán tudományos és felsőoktatási könyvtárakat érintő digitális átalakulással. A jól informált és demokratikus társadalomhoz való könyvtári hozzájárulást hivatottak elősegíteni a sokszínű szolgáltatások, az állomány minél szélesebb körű digitalizációja, illetve a partnerség az oktatással, a kutatással és a nagyközönséggel. Ezzel párhuzamosan a hagyományosan hierarchikus könyvtári szervezeti felépítés helyett a jövőben egy sokkal rugalmasabb szervezeti formát kívánnak kialakítani. A fenntartó Kulturális Minisztériummal ugyanezre az időszakra keretmegállapodást kötöttek, amely a digitális gyűjtemények, a fizikai alapú gyűjtemények, a könyvtári szolgáltatások, a kulturális tevékenység és a kutatás feladatait részletezi. A Dán Királyi Könyvtár 7 pontban összegzi a legfontosabb stratégiai célokat:

1. A használók számára releváns digitális kulturális örökséghez való hozzáférés biztosítása;
2. Gondozott adatkészletek szolgáltatása a kutatás és az oktatás számára;
3. Együttműködések kialakítása az egyetemekkel az *open science* támogatása érdekében;
4. Hozzájárulás a középfokú oktatás digitális forrásokkal való ellátásához;
5. Értékkeremtés a digitális munkafolyamatokon keresztül;
6. Elköteleződés a fenntarthatóság mellett, küzdelem a klímaváltozás ellen;
7. A könyvtár munkatársainak továbbképzése a digitális átalakulás támogatására.

A teljes tudományos könyvtári szférát átfogó egységes szolgáltatási szemlélet, kiegészülve a nemzeti könyvtári feladatokkal és a közkönyvtárakat is célzó hatókörrel, remélhetőleg még magasabb szinten tudja szolgálni a dán társadalom információs és kulturális igényeit. Az eddigi tapasztalatok alapján a felsőoktatási és nemzeti könyvtári feladatok integrációja közelebb hozta egymáshoz a könyvtárat és a kutatókat, ami a további fejlődés alapját képezheti.

(Németh Márton)

Lásd még 71, 79

Központi szolgáltatások

Lásd 73, 122, 130

Együttműködés

77/2021

WAGGONER, Dillon – YATES HABICH, Brenda: Collaboration is the key : faculty, librarian and Career Center professional unite for marketing class success. – Bibliogr. In: Journal of business & finance librarianship. – 25. (2020) 1-2., p. 82–91.

Az együttműködés a kulcs: egy oktató, egy könyvtáros és a karrieriroda munkatársának összefogása egy marketingkurzus sikeréért

Együttműködés -helyi; Felsőoktatási intézmény; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság

Jelen kezdeményezés célja az volt, hogy a tanterem, a vállalati kutatások és a való életbeli alkalmazás közötti tanulási szakadékkal foglalkozzon, amely gyakran a hallgatók alacsony tanulási és elkötelezettségi szintjét eredményezi. Egy oktató, egy könyvtáros és a karrieriroda munkatársa közötti együttműködés révén egy marketingkurzuson részt vevő hallgatók olyan módon szerezhettek iparági ismereteket és érthették meg a személyes márkáépítést, amely releváns volt a való életben történő munka- és gyakornoki álláskeresés szempontjából. A cikk az egy intézményen belüli partnerséget, a hallgatói és tudományos ügyekkel foglalkozó szakemberek közötti együttműködés

fontosságát, valamint a hallgatók számára nyújtott oktatási előnyöket tárgyalja.

(Autoref.)

Lásd még 75, 76, 115, 119, 130

Jogi szabályozás

78/2021

PUGLISI, Paola: Deposito legale quattordici anni dopo : come, quando, 'quanto', e perché. – Bibliogr. In: AIB studi. – 60. (2020) 3., p. 591–614.

Res. angol nyelven

A kötelezpéldányról tizennégy év után: hogyan, mikor, „mennyit” és miért

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Elektronikus dokumentum; Felmérés; Könyvtári hálózat; Kötelezpéldány; Megőrzés; Regionális könyvtár; Web

Paola Puglisi cikke az Olasz Könyvtáros Egyesület (AIB) könyvtárakkal és országos szolgáltatásokkal foglalkozó nemzeti bizottságának (*Commissione nazionale biblioteche e servizi nazionali*) 2019 őszén megjelent, az olaszországi kötelezpéldány-rendszer-ről szóló felmérésére reflektál (ld. a 144/2020. sz. referátumot a KF 2020/3. számában), melynek középpontjában a regionális kötelezpéldányok kérdése állt. (Az érvényben lévő kötelezpéldány-szolgáltatást a 106/2004. törvény fektette le, és a 252/2006. elnöki rendelet szabályozza; a regionális kötelezpéldányokkal foglalkozik továbbá két miniszteri rendelet 2007-ből és 2009-ből.)

A felmérésből kiderült, hogy továbbra is probléma a munkaerő- és forráshiány, a kiadók kötelezpéldánybeküldési kötelezettségének elmulasztása – a válaszadó intézményeknek csupán 65%-a nyilatkozott úgy, hogy rendszeresen megkapja a kötelezpéldányokat –, illetve vitatott kérdés a „szürke irodalomnak” a könyvtárak gyűjtőkörébe való tartozása. Megoldást jelenthet a „több szintű megőrzés” (*conservazione su più livelli*) koncepciója, azaz hogy a kiadók egy bizonyos számú példányt kiadványaikból juttassanak el a székhelyük szerinti tartomány meghatározott könyvtárainak: így az országos intézményeknek csak az egész országot érintő dokumentumokat kellene gyűjteniük, és a kötelezpéldányokban részesülő te-

rületi intézmények feladata lenne a regionális dokumentumok gyűjtése.

A szerző indítványozza a kötelezpéldányok gyűjtése és megőrzése során jelenleg alkalmazott modell megváltoztatását. Szembe kell nézni a digitális kiadás és a digitális kommunikáció (a közösségi médiát is beleértve) okozta új kihívásokkal, hogy ne vesszenek el fontos, a körülöttünk lévő társadalomra és annak kifejezési formáira vonatkozó források.

Az online terjesztett digitális dokumentumok megőrzésével és a webarchiválással kapcsolatosan – melyre ugyan kitértek az említett rendeletek, de megvalósításukat elhalasztották – egyre sürgetőbb lenne a törvényi rendelkezés. Ennek előremozdítására 2019 márciusában adott be az AIB egy javaslat-tervezetet, amelyben többek közt arról is szó esik, mely dokumentumtípusok élvezzenek prioritást a webaratók során. A közösségi médiumok (*Twitter, Facebook, Instagram*) esetén is webarchiválást kellene folytatni, egy újfajta „kisebb anyagként” (*materiale minore*) kezelve az itt létrejövő tartalmakat, a hagyományos aprónyomtatványok mintájára.

Puglisi véleménye szerint a digitális dokumentumok esetében a többi dokumentumtípushoz hasonlóan kellene eljárni a kötelezpéldány-kezelés terén, országos és regionális szinten gyűjtve azokat. Tekintetbe kell venni ugyanakkor a digitális könyvkiadás új formáit: ilyen az ún. *liquid book*, azaz folyékony könyv, mely automatikusan alkalmazkodik az eszközhöz, amelyen éppen olvassák, és amely tartalmazhat hangzóanyagot vagy videót is. Ezt a fajta digitális produktumot is érdemes lenne időnként „aratni”, ennek feltétele azonban a kiadókkal való konstruktív kapcsolat.

Szükséges foglalkozni a magánkiadásban, kiadói közreműködés nélkül megjelent könyvek megőrzésének kérdéseivel is. Amennyiben a magánkiadás rendszere úgy működik, mint egyfajta közösségi háló (*social network*), és ez utóbbiak megőrzendők, ugyanígy kellene eljárni a magánkiadásban megjelent művekkel is. Hogy eldöntsük, a digitális dokumentumok esetében mennyi a megőrzendő, mérlegelni kell, hogy első körben az aratás, majd a dokumentumok PDF-formátumainak őrzése elegendő-e, vagy előnyösebb-e egy mintaalapú megőrzés (*modello di conservazione a „campione”*). A legfontosabb mindazonáltal a „miért”-et szem előtt tartani, amit a kötelezpéldány-törvényben lefektetett alapelveken túl a kifejezés és a hozzáférés szabadságában ragadhatunk meg.

(Konrád Eszter)

A koronatórvény és a köteleespéldányok*Jogszabály -könyvtárügyi; Könyvkiadás; Könyvtári rendszer -országos; Kötelesepéldány*

A kötelesepéldányok beszolgáltatásával kapcsolatos jogi szabályozás Szlovákiában az 1950-es évekig nyúlik vissza. A többször módosított 212/1997-es törvény az időszaki, a nem időszaki és a sokszorosított audiovizuális kiadványokra egyaránt vonatkozik. A jogszabály az elmúlt években keltette fel a szélesebb közönség érdeklődését, és a fiatal vállalkozók szövetsége is szót emelt ellene. 2020 júliusában a vállalkozók terheinek mérséklésére született ún. koronatórvény kapcsán ismét módosultak a kötelesepéldányok beszolgáltatásának jogi keretei.

A kötelesepéldányok könyvtári megőrzése biztosítja a kulturális és szellemi örökség továbbadását az újabb generációk számára, ez az IFLA irányelvei szerint nemcsak a könyvtárak, hanem a kiadók, könyvkereskedők, kutatók és a széles nagyközönség közös érdeke. A jogi szabályozás azonban nem sértheti a kiadók, vállalkozások, a szerzői jog vagy a gazdaság érdekeit. Miért került sor a vállalkozói szféra kritikájára a jogi szabályozással kapcsolatban? Elsősorban azt kifogásolták, hogy a nemzeti könyvtáron kívül még számos könyvtár felé (öt egyetemi könyvtár, parlamenti és műszaki könyvtár) is beszolgáltatási kötelezettségük állt fenn. Indokolatlannak tartották, hogy például a parlamenti könyvtárnak női regényeket és gyermekirodalmi műveket adjanak át. A fiatal vállalkozók szövetsége bírálta továbbá a bizonyos dokumentumtípusok esetén akár 10 példányos beszolgáltatást is, melynek költségei a kiadót terhelték. A 198/2020-as, ún. koronatórvény a bürokrácia mellőzését, a gazdaság koronavírus utáni mielőbbi újraindítását tűzte ki célul. A 2020 júliusától hatályba lépő törvény VI. cikkelye néhány pontban megváltoztatta a kötelesepéldányok beszolgáltatását is (a korábbi, 2003-as rendelkezésekhez képest). Immár nem tesznek különbséget a megjelenési példányszám alapján. A nem időszaki kötelesepéldányokat fogadó könyvtárak közül kikerült a szlovák országos műszaki könyvtár, az akadémiai könyvtár és az országgyűlési könyvtár; a nyomtatott általános művekből a nemzeti könyvtár és a pozsonyi egyetemi

könyvtár 2-2 példányt, a nyomtatott tudományos művekből a nemzeti könyvtár, a pozsonyi egyetemi könyvtár, valamint a kassai, a beszercebányai és az eperjesi tudományos könyvtár 1-1 példányt, a hangoskönyvekből a nemzeti könyvtár és a vakok könyvtára 1-1 példányt, a Braille-kiadványokból és a látássérülteknek szánt művekből a vakok könyvtára 2 példányt kap. (A korábbi szabályozáshoz képest a kötelesepéldányok száma ezáltal radikálisan csökkent.) Az új törvény a periodika fogalmát is újradefiniálta; elosztási szempontból a területi elv helyett a tartalmi jelleg a döntő. Az időszaki kiadványok kötelesepéldányait fogadó könyvtárak közül kikerült az akadémiai könyvtár, az országgyűlési könyvtár és a regionális könyvtárak. A nemzeti könyvtár csak 1 példányt kap a periodikumokból. Megváltoztak a jogszabályban a büntetési mértékek is, a kiadókat mulasztás esetén 3319 euró befizetése terheli, bizonyos könnyítési feltételekkel.

A nemzeti könyvtárat nem vonták be a jogszabályi módosításba, kizárólag a vállalkozások tudták az érdekeiket érvényesíteni a törvényalkotási folyamatban. A koronatórvényt nem harmonizálták a 2015-ös könyvtári törvénnyel, az országos stratégiai tervvel és a nemzetközi irányelvekkel sem. A nemzeti könyvtár az archiválási kötelezettség miatt ragaszkodik a 2 példányhoz, ennek híján a törvénybe foglalt szolgáltatási feladatait nem tudja ellátni. Tiltakozását fejezte ki a tudományos akadémia könyvtára és az országos műszaki könyvtár is, amelyeknek a kötelesepéldányok kiesésével komoly forrásokat kellene biztosítaniuk a szakirodalmi gyarapításra.

A nemzeti könyvtár kérelmezte a kulturális minisztériumtól a törvény általuk javasolt módosítását, és ígéretet kaptak arra, hogy az érintettek és érdekeltek bevonásával ez meg fog történni.

*(Prókai Margit)**Lásd még 130***Könyvtárosi hivatás***Lásd 80, 81, 109*

Oktatás és továbbképzés

80/2021

BARTLETT, Joan C. – DALKIR, Kimiz: Librarianship and beyond : the twenty-year evolution of an interdisciplinary curriculum. – Bibliogr. In: Education for information. – 36. (2020) 2., p. 139–155.

Könyvtárosság és azon túl: egy interdiszciplináris képzés húszéves fejlődésének története

Interdiszciplináris problémák; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Közgyűjtemény; Oktatási anyag

A tanulmány a kanadai McGill Egyetem információtudományi intézetének (*School of Information Studies*) húszéves fejlődését mutatja be, amely eredetileg főként (mesterszakos diplomát adó) könyvtárosképzéssel foglalkozott, ma azonban nagy arányban interdiszciplináris témákat fed le. (1965-től vezették be a kétéves könyvtártudományi mesterképzést, amely felváltotta a korábbi különálló alap- és mesterképzés rendszerét, és Kanadában normává vált.) Húsz évvel ezelőtt az intézet tanterve a könyvtárosképzésre fókuszált, amit néhány levéltári tanegység egészített ki. Az első jelentős változást a szakosodás bevezetése hozta 2005-ben. A három választható szakirány a következő volt: levéltári képzés, tudásmenedzsment, könyvtárosképzés. A 48 kredites (16 kurzusos) tanterven belül minden hallgató négy központi kurzust teljesített (információ és társadalom, kutatási irányelvek és analízis, információs rendszer tervezése, információs menedzsment), négy-négy kötelező szakirányos kurzus mellett. Nyolc kurzus választható volt, közülük négy a szakirányhoz kapcsolódóan, négy pedig szabadon.

Az éves tantervi felülvizsgálatok során egyértelművé vált, hogy a tudományos és szakmai különbségek a három szakirány között egyre jobban elmosódnak, és a hallgatók több szakirányból szeretnének kurzusokat felvenni. Mindezek a tanterv megváltoztatásához vezettek. Új kurzusokat indítottak, valamint módosították a meglévőket, miközben felülvizsgálták a képzés célkitűzéseit és kimeneti követelményeit. Ezzel egy időben stratégiai tervet dolgoztak ki annak érdekében, hogy a képzés kurzusai igazodjanak a munkaerőpiac elvárásaihoz.

Az új tantervet 2014-ben vezették be, és öt központi, kötelező kurzussal rendelkezik. Az első négyet (az

információtudomány alapjai, információs szervezés, információs rendszerek tervezése, információs viselkedés és források) a hallgatók általában az első félévben veszik fel, az ötödik kötelező kurzust (a kutatás és a gyakorlat integrálása) az utolsó félévben. A többi kurzus választható, ami lehetővé teszi, hogy a hallgató saját magára szabja a képzést. A korábban kötelező szakirányos tárgyak helyett érdeklődési kör alapján összeállított kurzuscsoportokat kínálnak, amelyek az információtudomány hagyományos és interdiszciplináris szemléletét egyaránt képviselik. Mivel az egyes kurzuscsoportok csupán ajánlások, könnyen módosíthatók és frissíthetők. A kialakított érdeklődési körök: levéltári ismeretek; tudásmenedzsment; könyvtári ismeretek; felhasználó-központú tervezés / UX; adatbányászat / mesterséges intelligencia; a következő tervezett téma terület pedig a kiberbiztonság. (Néhány példa a kurzusok közül: szellemi tőke, taxonómiák, bioinformatikai források, muzeológia, adattudomány stb.) Az intézmény által kínált interdiszciplináris kurzusok száma egyenletesen nőtt: míg 2001/2002-ben 2 ilyen állt rendelkezésre, jelenleg 18-féle közül lehet választani. Az elmúlt húsz év alatt az interdiszciplináris kurzusok aránya kevesebb, mint 10%-ról közel 50%-ra növekedett.

A tanterv átalakítása és fejlesztése az évek folyamán számos előnnyel járt az egyetem és a hallgatók számára, ám nem volt mentes a kihívásoktól. Amikor a szakosodás volt az irányelv, a hallgatók tanulmányi útja elég kiszámíthatóan alakult, és könnyen lehetett a kurzusok menetrendjeit ehhez igazítani. A mostani rugalmasabb rendszerben problémát okozhat az elegendő létszám és az időpontok ütközése, valamint az évente változó érdeklődés az egyes képzések iránt. Kihívást jelent az elméleti és a gyakorlati elemek közötti megfelelő egyensúly kialakítása. A korlátozott oktatói létszám és erőforrások miatt sokszor egész kurzuscsoportok egyetlen oktatóra hárulnak, aki nem feltétlenül képes a magas óraszámot megtartani. Sok oktató érkezik a könyvtártudományon kívülről, ahol az elméletre és a kutatásra helyezik a hangsúlyt. Megoldás lehet, hogy az elméleti oktatók mellett a szakmában dolgozó óraadókat is alkalmaznak a képzésben. Fontos az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) által akkreditált könyvtárosképző intézményi státusz megőrzése is, aminek érdekében az interdiszciplináris elemeket a könyvtáros szakma kiegészítőiként hangsúlyozzák. Végezetül nem várt kihívás volt az egyetem többi tanszékéről érkező visszajelzések sora. Az egyre több interdiszciplináris kurzus beemelése a tantervbe elkerülhetetlenül

átfedéseket eredményezett más szakokkal. A tanterv átdolgozásának egyik lényeges eleme lett tehát annak azonosítása, hogy miben különbözik az adott kurzus a más szakon elérhetőektől, miért kínál információ-tudományi perspektívát, és hogyan illeszthető be a képzésbe. Ezekbe a döntésekbe az érintett tanszékeket is be kellett vonni.

Az elmúlt húsz év tantervi fejlesztései alapján a következő ajánlások fogalmazhatók meg:

- hallgatói visszajelzések gyűjtése a félévek végén és a hallgatók pályakövetésének biztosítása (felmérés a képzés végén az egyetem utáni elhelyezkedésről, a kurzusok utólagos megítéléséről);
- éves fórumok (közmeghallgatások) a hallgatók számára a javaslatok és problémák felvetésére;
- a hallgatók részvétele a különböző bizottságokban;
- végzett hallgatók és dolgozók részvétele az intézet tanácsadó testületében és akkreditációs bizottságában (a munkaerőpiac elvárásainak megismerésére);
- rendszeres fórumok tartása a tantervről (közös álláspont kialakítása az igényekről);
- a tanterv fejlesztése az egyetemi stratégiai terv részeként;
- kommunikáció és koordináció (az egyes kurzusok tantervének egyeztetése minden évben);
- a program egészének, struktúrájának és menetrendjének megismertetése az összes oktatóval.

A képzés az elmúlt húsz év alatt jelentős fejlődésen ment keresztül. Az információtudomány napjainkban nem állhat magában, tudást és készségeket kell átvennie más területekről. Mindeközben az információtudomány sokat nyújthat más tudományágaknak, ezért folyamatosan keresni kell az újabb és újabb együttműködési lehetőségeket. A McGill Egyetem példája azt mutatja, hogy az interdiszciplináris képzés képes a hallgatókat felkészíteni a különféle karrierlehetőségekre, és alapot biztosít az egész életen át tartó tanuláshoz.

(Szőnyegi Zsanett)

81/2021

HÖRZER, Birgit [et al.]: Education for academic librarians in Austria : from the early beginnings up to the present. – Bibliogr. In: Education for information. – 36. (2020) 4., p. 441–455.

A felsőoktatási könyvtárosok képzése Ausztriában – a kezdetektől napjainkig

Felsőoktatási könyvtár; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Könyvtárosképző intézmény; Könyvtárügy története; Személyzet; Továbbképzés

Ausztriában 1929-ben indult először formális könyvtárosképzés, amelyet a nemzeti könyvtár szervezett az egyetemi diplomával rendelkezők számára, akik könyvtárosi munkájuk mellett végezték el a képzést. (A nem felsőfokú végzettségű munkatársaktól azt várták el, hogy a munkahelyükön szerezzék meg a szükséges készségeket.) 2019-ben ezzel szemben a felsőoktatási könyvtárba pályázóknak mindenképpen teljesíteniük kell egy könyvtárosképzési programot, tehát a korábbiakhoz képest alapvető változások mentek végbe az osztrák könyvtárosok oktatásában. A könyvtárosképzés Ausztriában széttagoltan működik; vannak olyan területek, amelyek csupán alapfokú szakmai képzést kívánnak. A felsőoktatási könyvtárosok képzésében nem sok hallgató vesz részt: évente 48-an iratkoznak be Bécsben, minden második évben 22-en Grazban, és minden harmadik évben 20-an Innsbruckban. A közkönyvtárak, beleértve az iskolai könyvtárakat is, kis méretűek, azokban a könyvtári munkát önkéntesek végzik. Az Osztrák Könyvtáros Egyesület (BVÖ) tanfolyamokat kínál számukra, 2018 óta új tantervek alapján. A felsőfokú tanárképzés részeként is képeznek iskolai könyvtárosokat.

A felsőoktatási könyvtárosok képzésének alakulásában számos tényező játszott szerepet: a felsőoktatásban és a könyvtári jogszabályokban történt változások; rendszerszintű kölcsönhatások az osztrák könyvtárosképzésben; a hallgatók és a gyakornokok elvárásaihoz és igényeihez való alkalmazkodás; igazodás a nemzetközi gyakorlatokhoz; minőségbiztosítás, szabványosítás, professzionalizálódás.

A XXI. század elejéig az osztrák könyvtárak többsége, beleértve a nemzeti könyvtárat és az egyetemi könyvtárakat is, állami intézmény volt, így a könyvtárosképzés a közhivatalnokok oktatásának keretei közt zajlott, és külön kormányzati előírások vonatkoztak rá. 1979-ben új rendelet lépett hatályba, amely szabályozta a felsőoktatási könyvtárakban dolgozók képzését. Ettől kezdve két részből álló képzésen vettek részt: az első a gyakorlatot foglalta magában, míg a második az elméleti ismereteket helyezte előtérbe. A képzés két része 7-7 hetes volt az érettségizettek és 12-12 hetes az egyetemi végzettségűek számára. 2000-ben egy új szabályozás értelmében a résztvevők a kijelölt négy egyetemi könyvtárban (Graz, Innsbruck, Salzburg, Bécs) vagy a nemzeti könyvtárban végezhették el tanulmányaikat. A kép-

zés továbbra is centralizált volt; a kurzusok 3-4 hétig tartó modulokra tagolódtak.

Az 1990-es években két esemény volt hatással a könyvtárosképzésre Ausztriában. Az egyik az ország csatlakozása volt az Európai Unióhoz, a másik pedig az alkalmazott tudományok egyetemének (a főiskoláknak) a létrehozása (1993). Az informatikus könyvtáros képzés elindítására a Burgenlandi Főiskola vállalkozott, a tantervet egyetemi könyvtárosok, közkönyvtárosok, dokumentációs szakemberek és levéltárosok dolgozták ki. A négyéves képzés 1997 őszén indult. Az első két év átfogó bevezetése után a harmadik évben a résztvevők négy területre szakosodhattak: felsőoktatási könyvtár, közkönyvtár, információ és dokumentáció, információmenedzsment. A hallgatók a negyedik évben 18 hetes szakmai gyakorlaton vettek részt a saját szakterületükön, valamint elkészítették és megvédték a szakdolgozatukat, ami után információtudományi mesterképzési diplomát szereztek. A megváltozott igények és a program avulása miatt 2012-ben az eredeti képzési program átalakult „információ, média és kommunikáció” alapképzéssé és „alkalmazott tudásmenedzsment” mesterképzéssé, melyek egyike sem számít hagyományos könyvtárosképzésnek, és a végzetek jellemzően nem könyvtárakban helyezkednek el.

Ezzel párhuzamosan 1999-ben Ausztria aláírta a *Bolognai nyilatkozatot*, és megkezdte a felsőoktatási rendszer átalakítását (az osztrák egyetemek független szervezetekké váltak). Elkezdődött a könyvtári képzési programok átalakítása és reformja is; az új szabályok értelmében a felsőoktatási könyvtári személyzet minden tagjának egységes képzésben kell részesülnie. A könyvtáros-informatikus képzést – mint posztgraduális képzést – egyetemközi programként hozták létre, 2004-ben a Bécsi Egyetemen, 2005-ben az Innsbrucki Egyetemen, 2006-ban Grazban, 2013-ban pedig Salzburgban. Mind a négy egyetem ugyanazt a tantervet követi, az intézmények között együttműködési szerződés lépett életbe az egységes könyvtárosképzés biztosítása érdekében. (A Bécsi Egyetem kétoldalú együttműködési szerződést kötött az Osztrák Nemzeti Könyvtárral is.) A négy szemeszteres program két részből áll. Az első két félévben a hallgatók részletes bevezetést kapnak a könyvtárosi tevékenységbe, míg a másik két félév a szakképzettség elmélyítésére szolgál. Az első rész bemeneti feltétele az érettségi vagy a sikeres egyetemi felvételi, és „felsőoktatási könyvtári és információs szakember” oklevelet ad; a második, „emelt szintű” résznek az első rész, illetve alapszakos diploma az előfeltétele,

és mesterszakos könyvtár- és információtudományi végzettséget kínál. Mivel a második rész elvégzése nem kötelező a felsőoktatási könyvtári munkához, ezért kevesen folytatják tanulmányaikat az első rész befejezése után.

Az osztrák Oktatási, Tudományos és Kutatási Minisztérium vezetésével munkacsoportot alakítottak, amely folyamatosan figyelemmel kíséri az informatikus könyvtáros szakma változásait, és felülvizsgálja a tanterveket. A legutóbbi módosításra 2019-ben került sor. Jelenleg a posztgraduális egyetemi könyvtárosképzés tantermi óráinak száma lecsökkent a *blended* tanulási koncepció javára. Az órák esténként vannak, így napközben a hallgatók tudnak a saját munkájukra koncentrálni. Nagy hangsúlyt fektetnek az aktív tanulásra és a gyakorlati készségek elsajátítására; a számonkérés esszék, beszámolók és gyakorlati feladatok formájában történik. A korábbiakhoz képest több választható tantárgyat építettek be a programba. Komoly előny az is, hogy a részidős (*part-time*) képzési programok létrehozása lehetővé tette azok számára is a továbbképzéseken való részvételt, akik főállásban dolgoznak, vagy egyéb elfoglaltságaik vannak.

Mindezek mellett 2004-től Bécsben hároméves közép fokú duális segédkönyvtárosi és -levéltárosi szakképzés működik, továbbá a bécsi, a grazi és az innsbrucki egyetemi könyvtár 12 hetes továbbképzéseket is indít a felsőoktatási végzettséggel nem rendelkező könyvtári alkalmazottak számára. Ugyanezek az intézmények tartanak ún. tanúsítványt adó szakmai továbbképzéseket, valamint rövid, 1–3 napos szakmai kurzusokat is.

Ausztria könyvtárosképzése hosszú utat tett meg az elmúlt 90 évben. A fejlődésnek köszönhetően az osztrák felsőoktatási könyvtárak a munkaerő felvételekor egységes szakmai alapokra, készségekre és ismeretekre támaszkodhatnak.

(Szőnyegi Zsanett)

82/2021

MCNIFF, Lindsay – HAYS, Lauren: How Master of Library Studies students learn to search for information : a pilot study. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 61. (2020) 4., p. 463–480.

Hogyan sajátítják el a mesterszakos könyvtároshallgatók az információkeresést? Feltáró vizsgálat

Egyetemi hallgató; Információkeresés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Oktatási anyag; Oktatási módszer; Referenz

A mesterszakos könyvtároshallgatók a népesség azon tagjai közé tartoznak, akiknek tanulmányaik végeztével az információkeresés alapvető készségük kell, hogy legyen. A cikk azt a tanulási folyamatot vizsgálja, melynek eredményeképpen a hallgatók az információkeresésről szóló bevezető kurzuson elérik a kívánt kompetenciaszintet, amely megkülönbözteti őket más szakokon végzett társaiktól. A szerzők fő célja a kis mintán végzett kutatással a tanulási folyamat megértése, ezáltal pedig a könyvtár- és információtudományi oktatás hatékonyságának növelése volt. Az alábbi kutatási kérdéseket kívánták megválaszolni:

1. A mesterszakos hallgatók hogyan írják le a tanulási folyamatot, amelynek során megtanulnak információt keresni?
2. Mi segítheti a hallgatókat annak érdekében, hogy hatékonyabb információkeresőknek tekintsék magukat?
3. Mi segítheti a hallgatókat abban, hogy hatékonyabb információkeresőkkel váljanak?

A kutatást egy kanadai egyetemen végezték elsőéves könyvtár mesterszakos hallgatók körében. Az adatok fő forrásai a keresés témakörében releváns beadandók voltak: ezek egyike kutatási referenzkérdésekre adott válaszokat foglalt magában (dokumentált keresési folyamattal és önreflexióval), egy másik feladatban pedig keresési tervet kellett készíteni egy szabadon választható téma kutatására. A szerzők az órákon a hallgatóknak feladott, referenz könyvtárosi szituációs gyakorlatok eredményeit is felhasználták. További adatokat a hallgatókkal folytatott félig strukturált interjúk szolgáltattak.

Az első kutatási kérdéshez köthető reflexióikban a hallgatók kiemelték, hogy a keresési technikák és folyamatok, illetve az információforrások ismeretére fektetett hangsúly meghatározó volt a tanulási folyamat szempontjából, ahogy a képzés egymásra épülő didaktikai felépítése is. A résztvevők a tanulási folyamatot úgy jellemezték, mint egyre több és több adatbázis, adatbázis-infrastruktúra és osztályozási rendszer megismerését, valamint az általános elvek és stratégiák alkalmazását egyedi helyzetekben. A könyvtárosok sem győzik hangsúlyozni, hogy az alapok elsajátítása mennyivel fontosabb a konkrét termékek és felületek ismereténél.

A második kérdésre az interjúkon a hallgatók azt a választ adták, hogy hatékonyabb információkereső-

nek tekintették magukat, ha demonstrálniuk is kellett tudásukat, illetve elkötelezettek voltak a feladat iránt. Megfogalmazták, hogy a legjobb információs szolgáltatás érdekében ismerni kell saját korlátaikat, és keresési tervet kell készíteni. Sokan említették kihívásként a képzés során a valódi olvasóval lezajlott referenzinterjú hiányát, mivel így nem volt alkalmuk az igények és szempontok részletes megismerésére és a pontosításokra.

A harmadik kérdéssel összefüggésben három tényező köszönt vissza a válaszokban: a fokozatos, egyre nehezebb feladatok elé állító elmerülés egy adott témában (ismétléssel és visszacsatolással), az aktív tanulás és maga a kurzus tartalma (tananyag, feladatok, olvasmányok stb.) – mindez segíti a hallgatókat abban, hogy hatékonyabb információkeresők legyenek. Összefoglalva megállapítható, hogy a könyvtároshallgatók információkereső szakemberré válásában lényegesnek bizonyult a kurzus időbeli felépítése, továbbá az alkotóelemeiben egymásra épülő tananyag. A résztvevők azt is megerősítették, hogy az információkeresési készség nem válik véglegesé a kurzus teljesítésével, csupán az alapot jelenti, amely továbbfejlődik az egyetemi tanulmányok és a könyvtárosi munka során. A kutatás rávilágított arra is, hogy a jelenlegi, főként forrásismereten alapuló tananyagot érdemes valódi, érdemi kommunikációt (referenzinterjúkat) alkalmazó gyakorlatokkal bővíteni, hogy a hallgatók ilyen irányú tapasztalattal is rendelkezzenek a diploma kézhezvételét követően.

(Bódog András)

Lásd még 109, 120

Szabványok, normatívák

Lásd 70, 128

Egyesületek

Lásd 75, 78, 102

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

83/2021

GÖMPEL, Renate – RÄUBER, Jörg: Präsenznutzung in besonderen Zeiten In: Dialog mit Bibliotheken. – 32. (2020) 2., p. 10–13.

Helyben használat a Német Nemzeti Könyvtárban járvány idején

Ígény; Könyvtárhasználat; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár; Nyitvatartási idő; Szolgáltatások

A 2020. március 16-i teljes bezárás nyomán a Német Nemzeti Könyvtárnak (*Deutsche Nationalbibliothek*, DNB) gyorsan kellett reagálnia a járványhelyzetre: a kötelempéldányok folyamatos beérkezése miatt végezni kellett az állománygyarapítást, 23-a után azonban csak a legfontosabb esetekben volt mód a jelenléti munkára. Az üres olvasói terekben kísérte-ties csend honolt. Április végén aztán Szászország és Hessen engedélyezte a könyvtárak megnyitását – igaz, csupán a szak- és tudományos könyvtárakét. A DNB olvasótermei csak május 4-én – korlátozások és szigorú feltételek mellett – fokozatosan nyithattak ki. Legalább másfél méternek kellett lennie az egyes olvasóhelyek között, előírták a távolságtartást, és fertőtlenítettek. (A felesleges székek a pincébe kerültek.) Lipcsében és Frankfurtban is csak 100-100 olvasóhely maradt meg, melyeket előzetes online foglalás után lehetett igénybe venni. (Foglalási rendszerként a meglévőt használták, két hét után azonban egy webalapú rendszerre tértek át.) Egy hétre előre volt lehetőség olvasóhelyet foglalni – a helyek gyorsan elfogytak. Késő délután és este azonban sok szék maradt üresen. Június 8-tól ezért két szakaszra bontották a nyitvatartási időt, így 200-200 fő tudott regisztrálni mindkét városban. A nagyobb rugalmasság jegyében ezután le is lehet mondani a foglalásokat, a helyek így felszabadultak más olvasók számára. Belépéskor a foglalás után kapott „jegy” QR-kódját szkennelték, ezáltal követni tudták az olvasó mozgását, kontaktjait, illetve értékes statisztikai adatokat nyertek a látogatókról (mikor jöttek, mennyien jöttek egy adott időszakban stb.). Érdekes módon a foglalá-

soknak mindössze 80–85%-a teljesült, ezzel később számoltak is. Lipcsében elegendőnek bizonyult a hely – amiben feltehetőleg a többi tudományos könyvtár megnyitása is szerepet játszott –, Frankfurtban viszont percek alatt elfogytak a helyek. Szeptembertől változtatni fognak a beléptetésen: 3x4 órás szakaszokat vezetnek be, köztük 30-30 perces fertőtlenítéssel. Úgy látszik, mintha a könyvtár lassan visszatért volna a megszokott üzemmódba, de nincs így. Kevesebb a kérések száma, a tájékoztató pultok üresek, csupán a telefonos szolgálat dolgozik megállás nélkül (felvilágosítás, panaszfogadás). A használóképzés is szünetel, illetve az online térbe költözött. Több olvasó sérelmezte, hogy nem részesítik előnyben a „fontos” munkát végzőket, de könyvtár koncepciója az, hogy minden olvasó egyenrangú.

A jövőbe tekintve megjósolható, hogy a járvány következtében kialakult szokások sokáig megmaradnak (a maszk, a távolságtartás, a kontaktkutatás és a higiénia), mint ahogy a távmunka is. Természetes, hogy a régebben esetenként alkalmazott videokonferenciák ma már mindennaposak. Az eddig is meglévő virtuális kiállítások mellé online rendezvények, felolvasások közvetítése lépett, de gondolniuk kell arra is, hogy az online térbe vigyék a megnyitókat, könyvtárvezetéseket, zenekari koncerteket és persze a szakmai konferenciákat is.

A DNB a Könyv- és Írásmúzeumot (*Deutsches Buch- und Schriftmuseum*) és az 1933–1945-ös Emigráció Archivumát (*Deutsche Exilarchiv 1933–1945*) május 19-én nyitotta meg újra, júliusban már tárlatvezetéseket is tartottak bennük, szeptemberben pedig rendezvényekre is sor kerül, természetesen a szigorú járványügyi szabályok betartása mellett.

(Murányi Lajos)

84/2021

JOCKEL, Stephan – OEHLSCHLÄGER, Susanne – SCHOLZE, Frank: Das Coronavirus und die Deutsche Nationalbibliothek In: Dialog mit Bibliotheken. – 32. (2020) 2., p. 6–9.

A koronavírus és a Német Nemzeti Könyvtár

Kommunikáció -személyzetten belül; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár; Nyitvatartási idő; Szolgáltatások

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2020. március 11-én világvilágjárványnak minősítette a SARS-CoV-2 okozta Covid19 betegséget. A következmények súlyosan érintették Németországban a kulturális szférát, köztük a könyvtárakat is, ami alól a Német Nemzeti Könyvtár (*Deutsche Nationalbibliothek*, DNB) sem volt kivétel: március 16-án kénytelen volt bezárni olvasótermeit közel két hónapig (május 4-ig). A rendezvények, konferenciák júliustól fokozatosan folytatódtak ugyan, de a két nemzeti könyvtár egyesülésének 30. évfordulójára tervezett ünnepség elmaradt.

A bezárás alatt gyorsan és alapvetően át kellett szervezni a könyvtár munkáját. A március 16-án meg alakult válságstáb az alapvető szolgáltatások megtartása mellett döntött (a számítógépes infrastruktúra működtetése, külső és belső kommunikáció, a pénzügyek intézése és a bejövő posta fogadása). A dolgozók döntő többsége otthoni munkát végzett, aminek a feltételeit (böngészőben elérhető e-mail fiók, VPN/SGD [*Secure Global Desktop*]) viszonylag gyorsan biztosítani tudták – két nap után 300 munkatárs számára, majd nem sokkal később a 620 aktív dolgozó 60%-ának. Rugalmas feladatkiosztással azokra is gondoltak, akiknek a munkaköre „helyhez kötöttebb”, és csak korlátozottan látható el otthonról. Rendszeresen csak a számítástechnikáért és az adminisztrációért felelős munkatársaknak kellett bejárniuk a működtetés fenntartása érdekében. (A nagyhéten mindenki szabadságra mehetett.) A munkavégzés új formái alakultak ki üzenetküldő szolgáltatások és videokonferenciák révén, bár hamar kiderült, hogy utóbbinak komoly korlátai vannak, hiszen délelőttönként fél Németország a hálózaton próbált kommunikálni. Miközben újra kellett szervezni a távmunka összehangolását és a jelenléti munka fenntartását, a nagyközönség előtt is „láthatónak” kellett maradniuk: ezt hírlevelük sűrűbb megjelenésével, a közösségi médiában való jelenléttel és digitális szolgáltatási kínálattal próbálták fenntartani. (Közel 8 millió digitális dokumentumukból kb. 1,3 millió szabadon elérhető online, emellett virtuális kiállításokkal is jelentkeztek.)

Összegezve elmondható, hogy a DNB képes volt az otthoni munkavégzést viszonylag rövid idő alatt kibővíteni, és eközben a benti munkát végzők számára biztonságos munkakörülményeket biztosítani. A megváltozott körülmények nyomán javult a házon

belüli és kívüli kommunikáció, melynek technikái hamar népszerűvé váltak. Az eddig szokatlan munkavégzés lett az „új normalitás”. A DNB jól kezelte a járvány okozta válságot, ami erősíti azt a vélekedést, hogy a válság gyorsítja és segíti a digitalizáció folyamatát az országban és a könyvtárakban egyaránt.

(Murányi Lajos)

Lásd még 72, 76, 130

Felsőoktatási könyvtárak

85/2021

BERTI, Johann – CLAIN, Fanny: Aix-Marseille University Libraries, France : wind of change. – Bibliogr. In: ABL-Technik. – 40. (2020) 4., p. 332–341.

Res. német nyelven

Átalakulóban az Aix-Marseille Egyetem könyvtárai (Franciaország)

Egyetemi könyvtár; Hatékonyság; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Munkaszervezés; Szolgáltatások; Vezetés

Az Aix-Marseille Egyetem (AMU) három egyetem összevonásával jött létre 2012-ben, ezzel a legnagyobb egyetem lett a francia nyelvterületen. Az egyetem könyvtárait is egyesítették *Service Commun de Documentation* (SCD) néven. A több mint 200 munkatárs 5 városban összesen 18 telephelyen dolgozik. Az összevonás első szakaszában (2012–2015) létrehozták az új munkaszervezetet és harmonizálták a munkafolyamatokat. 2016-tól ötéves projektet indítottak, amelynek három fő célja a következő volt: 1. dönteni kell a szolgáltatások fókuszáról (helybeni használat vagy „elvitel”); 2. a könyvtár legyen az egyetem központi helye; 3. minél jobban ki kell terjeszteni a könyvtári ellátás hatókörét.

Az utóbbi években nagyszabású modernizáció zajlott az AMU két fő campusán (Aix és Marseille). Új, használóbarát épületeket nyitottak meg, több helyen átépítések és bővítések történtek. Ennek során két modell alakult ki. Az egyik a Fenouillères Könyvtár, ahol a nyomtatott dokumentumok vannak túlsúlyban, tudományterületek szerint elrendezve. Itt klasszikus szolgáltatásokat lehet elérni, modernizálva, és jelentős szerepük van a tájékoztató szakembereknek. A Hexagon Könyvtárat ezzel szemben az jellemzi, hogy a környezetbe integráltan működik, moduláris

terekkel. Korszerű szolgáltatásokat nyújt, például modern AV-eszközöket kölcsönöz. Megreformálták a nyitvatartási időt is: az SCD-n belül két könyvtár elnyerte a leghosszabban nyitva tartó francia könyvtár (*noctambU*) címet.

Az SCD része a DREAM-U projektnek, amely az AMU oktatási tevékenységét újítja meg a hallgatók sikeresebb tanulmányi előmenetele érdekében. Ehhez a könyvtárak elsősorban használóképzéssel (információs műveltség, kutatómódszertan) járulnak hozzá. A pedagógiai innovációt szolgálják az oktatási kísérletek laboratóriumi és a képzési műhelyek is. A könyvtárak részvétele a kutatásban a nyílt tudománnyal kapcsolatos kezdeményezésekben ölt testet. A kutatókat kiképezik arra, hogyan helyezték el eredményeiket az archívumban; a kutatási adatok kezelésére jelenleg folyik a koncepció kialakítása. *Odyssée* néven digitális könyvtárat üzemeltetnek, amelynek gyűjteménye meghaladja az egymillió oldalt (minden tudományterület, a helytörténet és az egyetem története is képviselve van benne).

Az AMU könyvtárai élénk kulturális tevékenységet folytatnak, összhangban az intézmény általános céljaival. A nagy rendezvények számát a tapasztalatok alapján 30-ban korlátozták, ehhez még számos kisebb, spontán alkalom járul. Az AMU sok regionális, belföldi és nemzetközi szakmai együttműködésben vesz részt, többek között a digitális átállás, a nyílt tudomány, valamint az e-források beszerzése ügyében. Minőségbiztosítási programja keretében az SCD a *Libqual+* eszközzel kíséri figyelemmel és méri tevékenységének mutatóit. Háromévente végeznek részletesebb felmérést. (A 2015-öshöz képest 2018-ban jobb eredményeket értek el: 6,85/9-ről 7,24/9-re javítottak.) A köztes időszakban megfigyelésekkel és kiigazító intézkedésekkel dolgoznak, amihez a UXD (*User eXperience Design*) módszereit használják. A könyvtár külső kommunikációs stratégiája különböző szlogenekben és kampányokban testesül meg („*Könyvtárak helyben vagy elvitelre*”, „*Siker vár rád*”, „*A könyvtárak a felvilágosítás eszközei*”). Az AMU és könyvtárai a közösségi média több felületén is jelen vannak.

Az intézmény-összevonások után arra törekedtek, hogy közös identitás és kultúra jöjjön létre. Külső szolgáltatókat is igénybe vettek a változások kezelése és a munkakörök fejlesztése céljából. Ez a vezetőség és a munkatársak szintjén egyaránt megvalósult; külön figyelmet fordítottak az újonnan létesült és felújított könyvtárakra. Nagy hangsúlyt kapott a szervezeten belüli kommunikáció javítása, egymás

munkájának megismerése. Az intézményben 2019 szeptembere óta egyéves kísérleti periódus zajlott, melynek során a távmunka lehetőségeit kutatták, ami kapóra jött a pandémia idején. Az egészségügyi válság alatt megmutatkozott, hogy az online könyvtár valósággá vált, ugyanakkor a fizikai könyvtárra is van igény. A hibrid működés megerősítése jelentős feladat lesz a jövőben mind a nyilvános szolgáltatás, mind a munkaszervezés területén.

(Hegyközi Ilona)

86/2021

HECK, Tamara [et al.]: Open science practices in higher education : discussion of survey results from research and teaching staff in Germany. – Bibliogr. In: Education for information. – 36. (2020) 3., p. 301–323.

A nyílt tudománnyal kapcsolatos gyakorlatok a felsőoktatásban: egy kutatók és oktatók körében végzett németországi felmérés eredményei

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi oktató; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása; Tankönyv

A nyílt tudomány és a nyílt oktatás szorosan összekapcsolódik a „nyíltság” fogalmával, de azt különböző szempontokból közelítik meg. A nyílt tudomány, ideértve a nyitott kutatást is, a tudomány művelésére, a tudományos közösségekre, valamint a publikációk hatására vonatkozik. Ezzel szemben a nyílt oktatás a tanulás és tanítás nyílt stratégiáit és megközelítéseit takarja a közoktatásban, a felsőoktatásban, a szakképzésben és az informális tanulásban; kulcsfontosságú elemei a nyílt oktatási tartalmak (*open educational resources*). A kutatások leggyakrabban a tudomány vagy az oktatás nyíltságát tárgyalják anélkül, hogy e két terület kapcsolatára hivatkoznának, noha a felsőoktatási környezetben sokan egyaránt foglalkoznak mind a kutatással, mind a tanulással és a tanítással. A nyílt tudomány és a nyílt oktatás diskurzusa elsősorban arra összpontosít, hogy miként lehetne megkönynyíteni és biztosítani a tudományos publikációkhoz és a nyílt oktatási tartalmakhoz való hozzáférést. Ezzel azonban figyelmen kívül hagyják, hogy a felsőoktatásban alkalmazott oktatási gyakorlatok miként tükrözik a nyílt tudományos mozgalom gyakorlatainak különböző formáit.

Egy németországi felsőoktatási dolgozók körében végzett online felmérés 210 válaszadója főként a ha-

gyománys tanulási és tanítási módszereket alkalmazza. A felmérés azt mutatta, hogy a válaszadók 40%-a használ nyílt tartalmakat, ami valamivel kevesebb, mint amit a közelmúltban más kutatások találtak. A résztvevők 46%-a azt állította, hogy nem hallott a nyílt oktatási tartalmakról; 53% szerint a saját tudományterületén nem áll rendelkezésre olyan anyag, amely ezeket népszerűsíti. Néhány résztvevő nem látta sem szükségét, sem hasznát a nyílt tartalmaknak, és nem is feltételezik, hogy a tananyaguk alapján nyílt tartalmakat hozhatnának létre. Másoknak nehézséget okozott a források megtalálása. Emellett a résztvevők megjegyezték, hogy nincs idejük az összes anyagot átnézni. Más vizsgálati eredményekhez hasonlóan, a résztvevők 45%-a hiányolta ezeknek az anyagoknak a forráskatalógusát. A fenti eredmények azt mutatják, hogy sok munkát kell végezni annak érdekében, hogy megkönnyítsék a nyílt források és a különböző tudományágak igényeit figyelembe vevő rendszerek kereshetőségét. A nyílt tartalmakat ismerő válaszadók fele viszont maga is készít ilyeneket, és meg is osztja azokat másokkal. Azok, akik nem készítenek nyílt tartalmakat, túl fáradtságosnak és időigényesnek találják az előállításukat, vagy nem tudják, hogyan kell ezt megtenni. Az oktatók számára saját bevallásuk szerint a források pontossága és minősége volt a legfontosabb, mintsem a nyílt licencek megléte.

Ami az oktatás során történő kommunikációra és forrásmegosztásra használt eszközöket illeti, a legnépszerűbb az e-mail és az intézményi tanulási platform, ezt követik alacsonyabb arányban a fájlmegosztók, majd a nyílt eszközök és a wikik. A felmérés szerint az oktatók többsége elvárja, hogy a hallgatók megosszák a munkájukat valamilyen digitális technológia segítségével (jellemzően a csoporton belül), amit közel 30% az osztályozás során is tekintetbe vesz. A válaszadók 68%-a nyilatkozott úgy, hogy kurzusainak tartalmához a hallgatók is hozzájárulnak; 50% egy kötöttebb tanmenet mellett ad teret a hallgatói kezdeményezéseknek, 43% a hallgatókkal közösen határozza meg a résztémákat és a hangsúlyokat, 6% pedig azt állította, hogy a kurzus egésze a hallgatókkal való diskurzus közben formálódik.

A szerzők véleménye szerint a nyílt oktatási gyakorlatok (a nyílt oktatási tartalmak használata és létrehozása, a nyílt megosztási eszközök használata, a nyílt kommunikáció és együttműködés, valamint a kurzus közös formálása) mind-mind hozzájárulnak a nyílt tudománnyal kapcsolatos tudatosság és

készségek fejlődéséhez, így a nyílt tudomány gyakorlatához is.

(Koltay Tibor)

Lásd még 77, 81, 93, 94, 95, 98, 100, 105, 107, 108, 110, 112, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 125

Közművelődési könyvtárak általában

87/2021

BRABANDERE, Claire De: How to stay relevant as a public library In: ABI-Technik. – 40. (2020) 4., p. 379–388.

Res. német nyelven

Hogyan maradhat releváns a közkönyvtár?

Gépesítési kérdések -általában; Igény; Könyvtárépítés, berendezés; Könyvtárépület -közművelődési; Közművelődési könyvtár; Városi könyvtár

Gent város (263 ezer lakos, 65 ezer egyetemi hallgató) új központi könyvtára (*Bibliothek De Krook*) többéves tervezés után 2017-ben nyílt meg. A könyvtár épületének külső megjelenése igen modern, korszerű technikai felszereltsége miatt pedig gyakran a jövő könyvtáraként is említik.

A könyvtárépület nyolcszintes, a felhasznált anyagok között az acél, a beton és az üveg dominál. Alaprajza a *Schelde* folyó ívét követi, konkáv alakú, erről kapta nevét (*De Krook*, ami flamandul kanyart jelent). Az épületben a szinteket szőnyeggel borított lépcsőházak kötik össze, ahol le is lehet ülni.

A földszinti teret agórának nevezik, itt található a központi tájékoztatás, vannak hagyományos bepolicott terek, továbbá itt kapnak helyet az ideiglenes kiállítások. Hat képernyő tájékoztatja a látogatókat az éppen zajló programokról; ugyanez látható még 66 további képernyőn az épületben. Töreksenek arra, hogy minél kevesebb nyomtatott anyagot állítsanak elő („papír nélküli könyvtár”), de azért megtartottak néhány brosúrát és hírlevelet. A bejárat közelében négy automata áll rendelkezésre a dokumentumok RFID-alapú visszavételéhez, egy ilyen működik az épületen kívül is. Ezek az automaták kapcsolódnak a szállító rendszerhez, amely a helyükre (a megfelelő szintre és szakcsoportba) viszi a könyveket. Szintén a központi tájékoztató pult mellett lehet önállóan át-

venni az előjegyzett dokumentumokat. A kölcsönzés, hosszabbítás és a térítések/büntetések befizetése is automatikus eljárással történik; az elvégzett tranzakcióról az érintett e-mailben kap visszaigazolást. A földszinten található még egy hírlap- és magazin-olvasósarok is. Az olvasójegy a digitális szolgáltatásokat is elérhetővé teszi mind a könyvtárban, mind otthonról. A földszinti terekhez csatlakozik még egy nagy nyitott terasz, ahonnan szép kilátás nyílik az óvárosra.

A -1. emeleten alakították ki a gyermek- és ifjúsági részleget. A polcok oldalán digitális könyvjárló működik (*Bieblo*). Ezen a szinten berendeztek egy előadó- és konferenciatermet is, továbbá kisebb termeket csoportok számára. Külső partnereknek is bére adnak helyiségeket, például az egyetemi rádióknak. A -2. emeleten vannak a kiszolgáló helyiségek és az innovációs laboratóriumok. Ugyanitt található az a terem, ahol számítógépes játékokat lehet játszani.

Az 1. emeleten kapott helyet a felnőtteknek szóló szépirodalom, a 2. emeleten az ismeretterjesztő irodalom. A forgalmas olvasói tereket csoportszobák, munkahelyek és csendes övezetek veszik körbe. A könyvespolcok 160 cm magasak; némelyik polc oldalára érintőképernyős tájékoztató állomásokat szereltek fel, amelyek a használati adatokról nyújtanak információkat, és olvasási tippekkel is szolgálnak.

A 3. emeleten egy nagy, közös térben egyszerre 240-en foglalhatnak helyet. (Az épületben összesen 1000 ülőhely van.) Ezen a szinten található a régebbi kiadású könyvek, a sérülékeny dokumentumok és a bekötött folyóiratok is. Az olvasók által nem látogatható 4. szinten irodák vannak.

Az épület kivitelezésénél a tartósság és a fenntarthatóság voltak a legfontosabb szempontok. Az építési anyagokat és eszközöket vízen szállították a megfelelő helyre. A fűtést és hűtést geotermikus energiával oldották meg.

A flamand közkönyvtárakban az utóbbi húsz évben folyamatosan csökkent a beiratkozott olvasók és a kölcsönzések száma. A *De Krook* megnyitása óta ez a tendencia megfordult, különösen a fiatalabb olvasók körében. Ez annak is köszönhető, hogy a könyvtár számos partnerrel együttműködik rendezvények szervezésében, kutatások népszerűsítésében, kiállítások megrendezésében, többek között az egyetem tanszékeivel, az egyetemi rádióval, felnőttoktatási és segítő szervezetekkel. Népszerű a könyvtárban működő kreatív műhely is, ahol korszerű eszközöket (lézervágót, 3D-s nyomtatót stb.) lehet igénybe venni.

A működés első két évében a látogatók száma messze túlszárnyalta a várakozásokat (az első évben meghaladta a napi 8000 főt a korábbi 2000-hez képest). Az épület használatbavételének tapasztalatai alapján módosították a feliratokat, ehhez különböző használói csoportok véleményét is figyelembe vették, és több piktogramot alkalmaztak. A korábbihoz képest tízszer annyi rendezvényt szerveznek. Ami a személyzetet illeti, szorosabbra fűzték a kapcsolatot a nyilvános szolgálatot ellátó és a háttérben dolgozó munkatársak között, ami az új szervezeti felépítésben is tükröződik: létrehozták az összevont Gyűjteményi, Rendezvényszervezési és Képzési Részleget, áttekinthető gazdálkodással.

A koronavírus-járvány idején a belgiumi közkönyvtárak ingyenes, online előjegyzési rendszert működtettek, a dokumentumokat az épületek bejáratánál lehetett átvenni. A visszavitt dokumentumokat három napra karanténba helyezték. 2020 októberében [a cikk írásának idején – a Ref.] enyhítettek a korlátozásokon, és újraindultak a rendezvények, egyelőre streamelt formában.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 91, 101, 103, 106, 112, 114

Megyei könyvtárak

Lásd 78

Városi könyvtárak

Lásd 87, 88, 115, 124, 126

Községi könyvtárak

Lásd 89

Mozgókönyvtárak

88/2021

ŠLESINGEROVÁ, Helena: O Bibliobusu Knihovny města Plzně In: Čtenář. – 72. (2020) 9., p. 316–318.

A Plzeňi Városi Könyvtár bibliobuszáról

Mozgókönyvtár; Szolgáltatások használata; Városi könyvtár

A XIX. században alapított Plzeňi Városi Könyvtár egyik érdekessége a bibliobusz. A Cseh Köztársaságban a fővároson kívül csupán ebben a városban üzemeltetnek könyvtárbuszt. A városi könyvtár 1951-től kapott területi feladatokat, majd 1953 és 1958 között két bibliobusza is kölcsönzött könyveket a nyugat-csehországi régióban. A könyvtárosok a falvak lakóinak nemcsak könyveket vittek, hanem segítettek a városi ügyintézésben is, továbbá gyakran filmeket is vetítettek és találkozókat is szerveztek. 1961-re azonban a könyvtárbuszkok elsősorban pénzügyi okok miatt eltűntek a területről.

A rendszerváltozással új lehetőségek nyíltak. 1996-ban ünnepélyes keretek között átadták a plzeňi Köztársaság téren a *Karos C 734* átalakított változatát, amely dallamkürt helyett kis versikével csalogatta az olvasókat a megállóba. Az elhasználódás után 2007 őszén kulcsrakész új bibliobuszt vásárolt a könyvtár 5 350 000 koronáért, amely azóta is szolgálatban. A sárga színű, helyközi járatra emlékeztető, *Irisbus Crossway* márkájú bibliobuszt az *Iveco* cég szállította. A busz motorja megfelel az *Euro 4* szabvány előírásainak; a jármű mérete 12x2,5 m, alapterülete 32 m², akadálymentesített, hidraulikus emelővel felszerelt liftje mozgáskorlátozottak látogatását is biztosítja. A könyvtárbusz mintegy 3000 kötet szállítására alkalmas, 54 polcfolyóméteres bútorzattal. Kölcsönzőpultjából vezérelhető a fűtőpanel, az emelő és az ajtók, emellett toalett, mosdóval, hűtőszekrényvel is rendelkezik. 2007 őszétől wifi-kapcsolaton keresztül működik a számítógépes kölcsönzés, integrált könyvtári rendszerben. A buszon egy könyvtáros és egy sofőr dolgozik.

A bibliobusz szolgáltatásai közül leginkább a kölcsönzést veszik igénybe; az olvasók többsége (80%) nő vagy lány, a használók 63%-a 60 év feletti. A gyűjteményből főként a szépirodalmat és a gyermekkönyveket keresik, kisebb mértékben a népszerű ismeretterjesztő irodalmat. Csaknem 14 ezer kötet áll az olvasók rendelkezésére, melyek többsége raktárban található; az állományt kéthetente frissítik. A könyvek mellett 39-féle időszak kiadványt, 538 hangoskönyvet és 42 társasjátékot is szolgáltatnak. A kölcsönzések előjegyezhetőek, a mozgásképtelen olvasók számára házhoz viszik a kért dokumentumokat. A bibliobusszal könyves kampányokba is

bekapcsolódnak (pl. éjszakai felolvasásokba). A busz hétfőtől csütörtökig közlekedik, pénteken technikai szünetet tart. Jelenleg összesen kilenc megállóhely van, egy nap 2-3 helyen teljesít szolgálatot. A tartózkodási ideje változó, 1 és 3,5 óra között mozog (ahol nyugdíjasotthon vagy iskola is működik, ott több időt tölt). A megállóhelyeket táblák jelzik, kifüggesztett kölcsönzési idővel (közlekedési táblákon vagy lámpaszlopokon). A busz évente több mint 4000 km-t tesz meg, és 2500 liter üzemanyagot fogyaszt. A beiratkozott használók létszáma az elmúlt évtizedben átlagosan évi 400 fő körül mozgott. A beiratkozott gyerekek és a kölcsönzött kötetek száma az utóbbi években egyaránt csökkent, de a látogatások száma nőtt, meghaladja az évi 4200-at. A legnagyobb érdeklődés a romantikus könyvek, történelmi regények és krimik iránt mutatkozik. Naponta átlagosan 25 fő keresi fel a könyvtárbuszt.

A könyvtáros feladata nem könnyű, heti négy napon estig szolgálatban van a terepen. A busz télen hideg, nyáron meleg, néha 50 fokos a hőség. A wifi-jelerősség ingadozása, illetve a buszmegállók el foglalt parkoló autók is nehézségeket okoznak. Az olvasók elsöprő többsége (egy 2019-es felmérés szerint 99,4%-uk) azonban összességében elégedett a bibliobusz szolgáltatásaival és a könyvtáros személyével. Minden karbantartási időszak során felmerül a kérdés: hogyan tovább, meddig bírja a busz a szolgálatot? A Plzeňi Városi Könyvtár mindenképpen szeretné megtartani a bibliobuszos szolgáltatást, ha szükséges, új busszal vagy két kisebb jármű beszerzésével.

(Prókai Margit)

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 76, 104, 109, 121, 128, 131, 132

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

89/2021

KIMMEL, Sue – LANCASTER, Krystal: Where are the books about trains? A case study exploring reorganization of the children's section in a small public library. – *Bibliogr. In: New review of children's literature and librarianship.* – 25. (2019) 1-2., p. 20–32.

Hol vannak a vonatokról szóló könyvek? Esettanulmány egy kis méretű közkönyvtár gyermekrészlegének újrendezéséről

Böngészés; Gyermekkönyvtár; Gyermekolvasó; Községi könyvtár; Osztályozási rendszer; Tematikus szabadpolic; Tizedes Osztályozás

A Dewey-féle tizedes osztályozás vagy a sok könyvtár által alkalmazott betűrend átláthatatlan határt képezhet a forrásokat kereső könyvtárhasználók számára. A kisgyermekeknek megfelelőbb lehet egy böngészést támogató rendszer. Jelen esettanulmány a határtárgyak (*boundary objects*) koncepcióját alkalmazza annak vizsgálatára, hogy egy kis méretű közkönyvtárban a képeskönyvek részlegének újrendezése hogyan segítette elő a fiatal használók vágyainak és tanulási igényeinek kiszolgálását. A fontosabb munkatársakkal készített interjúkon és a könyvtáros által kezelt és megosztott dokumentumokon keresztül a cikk ismerteti a folyamat során megtett lépéseket, és elemzi az új elrendezésből fakadó tanulás lehetőségeit.

(Autoref.)

Lásd még 115

Iskolai könyvtárak

90/2021

CENIGOVÁ, Rozália: Analýza stavu školských knižníc za rok 2019 In: Knižnica. – 21. (2020) 4., p. 38–45.

Res. angol nyelven

A szlovákiai iskolai könyvtárak 2019. évi állapotának elemzése

Iskolai könyvtár; Költségvetés; Könyvtárhasználat; Módszertani központ; Statisztika; Személyzet

A szlovákiai iskolai könyvtárak állapotának felmérése elsősorban a hivatalos statisztikai adatok alapján, másrészt az iskolai könyvtárak módszertani központja anyagainak felhasználásával készült. 2019 végén Szlovákiában összesen 1540 iskolai könyvtárat jelentettek a statisztikában, a közoktatás valamennyi területéről. Ez körülbelül a fele az iskolák számának (2989), nyilvános könyvtárral összevont keretekben pedig csupán 25 könyvtár működött.

A gyűjtemény nagysága az iskolai könyvtárakban megközelítette az 5,8 millió egységet, ez átlagosan 3762 darabot jelent könyvtáranként. Az időszaki kiadványokból egy könyvtárra 0,78 cím jutott, mivel a könyvtárak többsége (1279) egyáltalán nem fizet elő periodikára. Az éves összes gyarapodás meghaladta a 83 ezer dokumentumot, ami csökkenést mutat az előző évihez képest. Selejtezéssel mintegy 65 ezer dokumentum kivonására került sor. A gyűjteményből több mint 2 millió dokumentum elektronikus feldolgozása valósult meg.

A regisztrált felhasználók száma 2019-ben 287 987 fő volt, ami a potenciális használók 59%-át jelenti, és 2019-ben 1%-kal növekedett. A tanárok és szakmai alkalmazottak 69%-a, a tanulók 58%-a volt könyvtárhasználó az év folyamán. Az iskolai könyvtárakat látogatók száma meghaladta a 2 milliót, amely könyvtáranként átlagosan 1319 látogatást jelentett, és 18%-os növekedést mutatott. A kölcsönzések száma 2019-ben 1 330 539 volt; egy használóra átlagosan 5 kölcsönzés jutott (a középiskolákban 6, az általánosokban 4, a szakiskolákban 3). A kölcsönzések mellett alacsony volt a helyben használat és a könyvtárközi kölcsönzés aránya. Egy iskolai könyvtár átlagosan 12 olvasóhellyel és 44,18 m² alapterülettel rendelkezett. A nyitvatartási idő átlagosan heti 5 óra 18 perc volt. A könyvtárban tartott órák számával együtt ez valamivel magasabb, de mindössze 56 iskolai könyvtárban volt a heti nyitvatartási idő 25–40 óra közötti.

Az iskolai könyvtárak 2019-ben összesen 23 444 kulturális és közösségi programot szerveztek, könyvtáranként átlagosan 15 programmal. Az információs nevelés keretében 10 092 rendezvényt tartottak, könyvtáranként átlagosan 7 képzéssel. Az iskolai könyvtárak módszertani központja 2019-ben egy nemzetközi és két nemzeti szintű projektet valósított meg a nyelvhasználat, az olvasásfejlesztés és a digitális írástudás témakörökben, amelyekbe országosan 1534 iskolai könyvtár kapcsolódott be, több mint 176 ezer tanuló bevonásával.

Az információs technológia területén mérsékelt növekedés jellemezte az iskolai könyvtárakat (0,27%-kal több számítógép, 1,82%-kal több internetelés). Valamivel nőtt az integrált könyvtári rendszert alkalmazók száma (+0,58%) és az iskola honlapján a könyvtári katalógusok megjelenítése (+4,23%). Összességében azonban még mindig alacsony az integrált könyvtári rendszereket használó iskolai könyvtárak száma (518); a középiskolák 42%-a, az általános iskolák 31%-a, a szakiskolák 4%-a és a nyilvános

könyvtárakkal összevont iskolai könyvtárak 64%-a használ integrált rendszert. Alacsony az online katalógussal rendelkezők száma (mindössze 74 iskolai könyvtár), intézményi weboldala pedig 138 iskolai könyvtárnak van.

Ami a személyzetet illeti, 2019-ben 1819 iskolai könyvtárost jelentettek, közülük csupán 53 fő rendelkezett felső- vagy középfokú szakirányú végzettséggel. A beszercebányai (Banská Bystrica-i) regionális irodában működő módszertani és pedagógiai központ akkreditált iskolai könyvtárosi képzését 15 fő végezte el.

2019-ben az iskolai könyvtárak tevékenységének finanszírozására összesen 1 018 403 eurót fordítottak, az előző évhez képest 12,38%-kal többet. Ezt az összeget a könyvtárak 58%-a jelentette statisztikájában – felmerül a kérdés, hogy az iskolai könyvtárak fennmaradó 42%-a valóban nem költött-e pénzügyi forrásokat, vagy csak hiányosak az adatközlések. Az

előző évhez viszonyítva 7%-kal nőtt a könyvtárosok statisztikában szereplő bértömege. Gyűjteményfejlesztésre az iskolai könyvtárak 51%-a összesen 336 536 eurót fordított (legtöbbet a középiskolák, legkevesebbet a szakiskolák), ez 5,61%-os csökkenést mutat az előző évihez képest.

A Szlovák Pedagógiai Könyvtár az iskolai könyvtárak módszertani központja, stratégiai terve alapján számos területen és projekttel segíti a könyvtárak munkáját. Az iskolai könyvtárak erősségei közé tartozik az olvasás fejlesztése érdekében folytatott tevékenységük, a gyengeségeiken pedig remélhetőleg az európai források segítségével megvalósuló jelentősebb finanszírozással lehet javítani.

(Prókai Margit)

Lásd még 91, 115

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Általános kérdések

91/2021

FORD, Anne: The great outdoors : libraries turn to drone delivery, outdoor browsing, and other alfresco services
In: American libraries. – 51. (2020) 11/12., p. 14–15, 17.

Ki a szabadba: a könyvtárak a drónos kiszállítás, a kültéri böngészés és egyéb szabadtéri szolgáltatások felé fordulnak

Fiókkönyvtár; Iskolai könyvtár; Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Nyitvatartási idő; Szolgáltatások

A koronavírus-járvány miatt 2020-ban az Egyesült Államokban is bezárni kényszerültek a könyvtárak, amire válaszul több jó gyakorlat is született. [A cikk a 2020 szeptemberi helyzetet tükrözi – a Ref.] A virginiai Christiansburgban található az első olyan iskola a világon, ahol a diákok a személyes kölcsönzés helyett egy drón jóvoltából otthonukban vehetik át a könyvcsomagokat. A drónos kiszállítás ötlete Kelly Passektől, a *Montgomery County Public Schools* könyvtárosától származik. A település isko-

lai könyvtára a *Wing* nevű vállalattal együttműködve az iskola körzetébe és a cég szállítási zónájába eső mintegy 600 háztartást tud könyvekkel kiszolgálni. Az adminisztráció és a *Wing* telephelyére való elvitel a könyvtáros feladata; a szolgáltatás a cég jóvoltából ingyenes. Noha a jelenléti oktatás időközben részlegesen újraindult, a drónos házhoz szállítást továbbra is fenntartják. A pozitív fogadtatásról a gyerekek és szülei visszajelzései, illetve a járványhelyzet alatti és nyári kedvező könyvtárhasználati statisztikák is tanúskodnak.

A cikkben bemutatott következő kültéri jó gyakorlat az oregoni La Grande városából való. A *Cook Memorial Library*-ben a járványra először teljes bezárással reagáltak, később lehetőség nyílt a könyvek visszahozatalára, végül június közepétől már a könyvek elvitele is megengedett volt a „küszöbkönyvtár” révén. Az új könyvekre a közösségimédia-felületeken hívták fel a figyelmet, ám ez nem hozta meg a várt sikert. Ezért 2020 augusztusában bizonyos óvintézkedési szabályok (pl. a könyvtár által biztosított kesztyű- és maszkhasználat) betartása mellett bevezettek egy új szolgáltatást, melynek keretében hetente kétszer lehetőséget teremtettek a könyvtár épületén kívül elhelyezett 3 asztalnyi könyv közötti

böngészésre is. A *Library Take-Out(side)* [Könyvtári elvitel kültéren] elnevezésű kezdeményezés a használók mellett a könyvtárosokat is jó érzéssel, elégedettséggel töltötte el.

Habár a tárgykölcsönző vagy eszközkönyvtárak nem jelentenek újdonságot, az ohioi *Lorain Public Library System* ilyen szolgáltatása mégis a járványhelyzet apropóján indult el. A könyvtár egy helyi intézményközi együttműködés keretében egy hajózási konténert állított fel és szerelt fel sporteszközökkel, melyet a *Lakeview Park*kal szembeni strandon működtettek 2020 nyarán *Little Library on the Lake* [Kis könyvtár a tónál] néven. A létesítményben többek között focilabdát, kaput, jógamatracot, kerékpárt és egyéb sporteszközöket lehetett kölcsönözni, amit közel 700 látogató vett igénybe. (A munkatársak a visszahozatal után fertőtlenítették az eszközöket.) Emellett a strandon tartózkodók a könyvtár wifijét is szabadon használhatták. A tervek szerint a tóparti kis könyvtár a következő év júniusában újra megnyitja kapuit, amikor már nemcsak felszereléseket lehet majd tőlük kölcsönözni, hanem programokon is részt vehetnek majd a látogatók.

(Biró Bettina)

Lásd még 83, 84, 85, 133

Állomány, állományalakítás

92/2021

HILLS, Sara: Hacking the collection : changing the collection in response to a migration. – Bibliogr. In: Collection management. – 45. (2020) 3., p. 208–222.

Hackeljük meg a gyűjteményt, avagy az előfizetések megváltoztatása egy migráció után

Adatbázis; Állományalakítás; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresési rendszer; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

2016-ban az Egyesült Államokban működő St. Edward Egyetem (SEU) Munday Könyvtára új *discovery* rétegre váltott. Az *Alma-Primo* rendszerekre történő migráció előtt 6 éven keresztül az *EBSCO Discovery Services* (EDS) és az *Innovative Interfaces Millennium* rendszereit használták; a könyvtárinformatikai rendszerek piacának változásai miatt döntöttek egy új könyvtári szolgáltatási

platform bevezetése mellett. A könyvtár hamarosan azonban azzal szembesült, hogy az *Alma-Primo OpenURL*-en alapuló linkfeloldója (*link resolver*) nem működik megfelelően egy erősen az EBSCO tartalomszolgáltatására alapozott gyűjteménnyel, ugyanis az EBSCO nem osztja meg a metaadatait a többi szolgáltatóval, ami hozzáférési problémákhoz vezet. Erről a SEU könyvtárában a használói visszajelzések is tanúsítottak, de a migrációt követően a gyűjtemény használati statisztikájában is jelentős visszaesést tapasztaltak. Mivel a költséges migrációs folyamaton ekkor már túl voltak, egyértelművé vált, hogy az elektronikus dokumentumok szolgáltatásához – melyek a könyvtári források közel 90%-át teszik ki – új forgalmazót kell keresni.

A SEU esete nem egyedi: már a migrációt megelőzően is ismert volt az EBSCO és az *Ex Libris* (2015 után: *ProQuest*) rendszerei közötti vetélkedés és összeférhetetlenség, ám a munkatársak azt feltételezték, hogy a nagyobb egyetemi könyvtárak felül tudnak majd ezen kerekedni. Nem voltak tudatában a metaadat-eredetű problémák méretének, továbbá azzal számoltak, hogy a ProQuest piaci súlyánál fogva el tudja érni az EBSCO metaadatainak szolgáltatását a *Primo Central Index*ben.

Az *Ex Libris* által alkalmazott *OpenURL* linkfeloldó a metaadatok alapján hoz létre URL-t a tartalmakhoz, így minél jobb minőségű a metaadat, annál pontosabb webcím születik. A leggyakoribb hozzáférési probléma az ún. fals pozitív teljes szövegű hozzáférés, amikor a rendszer teljes szövegű tartalmat jelez, ám a használók mégsem tudják azt elérni. Ennek legfőbb oka, hogy az *Ex Libris* az EBSCO-tartalmak metaadatainak hiányát más szolgáltatók metaadataival próbálja pótolni, és léteznek olyan tartalmak, amelyeket kizárólag az EBSCO szolgáltat. Előfordul az is, hogy az egyéb szolgáltatótól származó adatok is pontatlanok vagy hiányosak, ami nem működő *OpenURL*-linkeket eredményez. A problémák áthidalására a szakmai konzultációk során mind az *Ex Libris*, mind az EBSCO egy külön EBSCO-s keresési réteg kialakítását javasolta a *discovery* felületen. Ezt a megoldást a SEU könyvtárosai végül elvetették, mivel nem kívánták bonyolultabb keresőfelülettel terhelni az olvasókat.

A Munday Könyvtár korábban főként az EBSCO-ra támaszkodott az interdiszciplináris tartalomszolgáltatás terén. A használat azonban drasztikusan visszaesett a migrációt követően jelentkező hozzáférési hibák miatt, ezért a könyvtár a gyűjtemény optimalizálására kényszerült a folyóiratok kihasználtsá-

gának függvényében. Ezt két tényező – az összesített használat és a használat gyakorisága – alapján évente határozták meg a 2015–2017-es időszakra. Az e szempontok alapján kiválasztott címeket összesítették, majd további elemzéseknek vetették alá; ellenőrizték, hogy a népszerű tartalmak elérhetőek-e más aggregált szolgáltatás (pl. *Gale, ProQuest*) kínálatában, esetleg megrendelhetőek-e közvetlenül a kiadótól (pl. *Taylor & Francis, Wiley*), valamint azt is, hogy nincsenek-e címbeli átfedések a Munday Könyvtár EBSCO-n kívüli gyűjteményrészeivel. Végül a lemondott EBSCO-adatbázisok pótlására a *ProQuest Social Sciences Premium Collection*, a *ProQuest MLA International Bibliography*, valamint a *Project Muse Premium Collection* szolgáltatásokat választották. A ProQuest-tartalmak jelentős átfedésben vannak az EBSCO által kínáltakkal, míg a Project Muse-ra az e-könyvgyűjteménye miatt voksoltak. Az EBSCO tartalomszolgáltatásai közül megtartották az *ATLA Serials and Jewish Studies Source* adatbázist, és ismételten előfizettek az *MLA International Bibliography*-ra, mivel mind az ATLA (Amerikai Hit tudományi Könyvtárak Egyesülete), mind az MLA (Modern Nyelvészeti Szövetség) exkluzív aggregátori szerződést kötött az EBSCO-val, az *MLA International Bibliography* így kikerült a ProQuest kínálatából. A Munday Könyvtár gyakorlatában kétéves tesztidőszakot szánunk az új adatbázisoknak, amelynek során a használatot és a forgalmazók terméktámogatását egyaránt meg tudják figyelni, és követni tudják a tanterv változásait is.

A könyvtárhasználók számára a források felfedezésének első állomása továbbra is a *Google Scholar*, és a tudományos információkat megosztó oldalak is megváltoztatták a könyvtárak helyét a keresési folyamatban. A könyvtáraknak, ha minél szélesebb körű hozzáférhetőséget szeretnének kínálni észszerű áron, olykor a forgalmazókkal kapcsolatos semlegességüket is fel kell adniuk, mivel a korszerű keresőfelületek egyre inkább függenek a tartalomszolgáltatóktól. Ennek fényében kell lefektetni a helyi prioritásokat – a Munday Könyvtár vezetése az Alma-Primo egyablakos *discovery* felületével a megváltozott keresési szokásoknak leginkább megfelelő kompromisszumot választotta, és a migráció keltette problémákra az előfizetett elektronikus gyűjtemény tartalmának újragondolásával reagált.

(Bódog András)

93/2021

SUNG, Nackil – SUNG, Jan S.: Expanding Demand Driven Acquisition : complete just-in-time Approval Plan. – Bibliogr. In: Collection management. – 45. (2020) 3., p. 195–207.

Az igény szerinti beszerzés kiterjesztése: egy teljesen „szükség szerinti” elvet érvényesítő beszerzési terv

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Gyarapítási keret; Hatékonyság; Igény; Modern könyv; Online katalógus

A könyvtárak állománygyarapítása hagyományosan a „szükség esetére” (*just-in-case*) elvet követte, azaz a dokumentumokat a könyvtárosok rendelték meg. Később elérhetővé vált annak lehetősége, hogy a könyvtár gyűjtőkörére szabott, előzetesen jóváhagyott tervezetek (*Approval Plan*) nyomán a forgalmazók automatikusan küldjék a köteteket. Az ezredforduló környékén azonban a finanszírozási nehézségek, a könyvek mennyiségének és a könyváraknak a növekedése miatt felül kellett vizsgálni ezt a modellt; megjelent a „szükség szerinti” (*just-in-time*) elvet követő, azaz a használói igények alapján történő beszerzés. Amint a technológia lehetővé tette, az e-könyv-forgalmazók bevezették az igény szerinti beszerzést (*Demand Driven Acquisition, DDA*) az általuk meghatározott címekhez. A cikk a Hawaii Manoa Egyetem (UHM) Könyvtára kísérletét mutatja be, melynek során a 2018-as pénzügyi évben teljesen átálltak a használói igények alapján történő könyvbeszerzésre.

A UHM Könyvtára közel 8 millió dolláros gyarapítási keretének egyre kisebb részét fordítja könyvbeszerzésre. Már régóta alkalmazzák az *Approval Plan* megoldását a monográfiák megvásárlásakor; először a nyomtatott könyvek esetében vezették be, majd kiterjesztették az e-könyvekre is. A 2016-os pénzügyi évtől e-preferált és DDA-preferált beszerzési tervre váltottak. Ez azt jelenti, hogy a forgalmazó (*GOBI Library Solutions*) által biztosított DDA-kompatibilis e-könyvek rekordjai bekerülnek a könyvtár katalógusába, és ha a használó 5 percnél tovább megnyitja, kinyomtatja vagy letölti a dokumentumot, automatikusan elindul a beszerzési folyamat. A forgalmazó azonban a könyvek közel felénél nem biztosította a DDA lehetőségét, ezeket a könyvtár az *Approval Plan* értelmében automatikusan mind megvásárolta. A könyvtár vezetősége forráshiány miatt úgy döntött, hogy a 2018-as pénzügyi évben teljes mértékben az

igény szerinti beszerzés elvét érvényesítik. Azon könyvek esetére, amelyekhez a forgalmazó nem biztosított DDA-rekordokat, saját munkafolyamatot dolgoztak ki (*Purchase-by-Request*, PBR): az ISBN számok alapján az OCLC bibliográfiai rekordjait töltötték be a katalógusba, és egy online kéréslapra mutató linket illesztettek be a kiszállítás várható idejének feltüntetésével. A könyvek megrendelése a gyarapító könyvtáros feladata volt: az e-könyvekhez a GOBI-t, a nyomtatott könyvekhez az *Amazont* választották, gondoskodva a gyors kiszállításról. Az e-könyvek és a nyomtatott könyvek érkezéséről a használat e-mailben értesítették.

A retrospektív címlistával és a heti bővüléssel együtt összesen 12 352 könyv (5801 DDA-s e-könyv, 2927 PBR-es e-könyv és 3624 PBR-es nyomtatott könyv) volt elérhető ily módon a használók számára a katalógusban. Az igények szerint történő vásárlások száma a következőképpen alakult: a rövid távú kölcsönzéseket (*Short-Term-Loan*, STL) is számítva 764 könyvbeszerzés történt (637 DDA-s e-könyv, 66 PBR-es e-könyv és 61 PBR-es nyomtatott könyv), összesen több mint 67 ezer dollár értékben (közel 300 ezer dollárt takarítva meg a korábbi évekhez képest). A könyvenkénti ár a DDA-s és a PBR-es e-könyvek esetén 120 dollár körül mozgott, a PBR-es nyomtatott könyvek esetén 62 dollár volt. Az *Approval Plan*ben szereplő, a katalógusban böngészhető rekordoknak a használói igények alapján tehát mindössze 6,2%-át vásárolta meg a könyvtár. A PBR-hez képest a DDA-s e-könyvek vonzóbbnak bizonyultak – nem megállapítható azonban, hogy ennek az azonnali hozzáférés vagy a link eltérő megfogalmazása („hozzáférés a teljes szöveghez” kontra „a könyv kérése”) volt-e az oka.

A jövőben fontos odafigyelni arra, hogy a finanszírozás fenntartható legyen, és a rekordok maradjanak elérhetőek a katalógusban, ehhez egy ötéves időablakot tartanak optimálisnak. Arra a kérdésre, hogy nem veszítik-e el az irányítást a könyvtárosok az állományalakítás terén a használók javára, a válasz „nem”, ugyanis a kiindulópontot képező *Approval Plan*-profil a könyvtár szabja meg. A UHM Könyvtárában a monográfiák teljesen „szükség szerinti” elvét érvényesítő beszerzési terve gazdaságilag megtérült, de további adatok kellene annak megítélésére, hogy ez-e a legjobb modell egy felsőoktatási könyvtár számára.

(Szabó Piroska)

Lásd még 108, 113

Állományvédelem

Lásd 126

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

94/2021

VEVE, Marielle: Using the harvesting method to submit ETDs into ProQuest : a case study of a lesser-known approach. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 39. (2020) 3., p. 1–10.

Az elektronikus szakdolgozatok és disszertációk ProQuestbe történő átadása aratásos módszerrel: egy kevésbé ismert megközelítés esettanulmánya

Adatbázis; Disszertáció; Elektronikus dokumentum; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Munkafolyamat

Az esettanulmány egy felsőoktatási könyvtár közel-múltbeli tapasztalatait mutatja be az elektronikus szakdolgozatok és disszertációk (ETD) *ProQuest Dissertations & Theses Global* (PQDT) adatbázisába történő átadásának aratásos (*harvesting*) módszerrel való implementálásával kapcsolatban. Ebben a kevésbé ismert megközelítésben az elektronikus szakdolgozatokat és disszertációkat először az intézményi repozitóriumban (IR) helyezik el, ahol feldolgozzák azokat, hogy aztán később a ProQuest arassa le őket térítésmentesen az intézményi repozitórium Nyílt Archívum Kezdeményezés (OAI) csatornáján keresztül. A módszer számos előnnyel bír az egyéb alternatív eljárásokkal szemben: ide tartozik a hallgatók ProQuestet érintő hozzájárulási (*opt-in/out*) döntése, az embargókorlátozások feletti hatékonyabb kontroll, illetve a még több testreszabhatósági lehetőség anélkül, hogy túlbonyolított munkafolyamatokra kellene hagyatkozni. Azon intézmények számára, melyek érdeklődnek egy egyszerű, automatizált, repozitóriumi tárolást követő eljárás bevezetése iránt az elektronikus szakdolgozatok és disszertációk ProQuestbe történő átadására – a helyi munkafolyamatok megtartása mellett –, a cikkben ismertetett módszer hasznosnak bizonyulhat.

(Autoref.)

Lásd még 123, 128

Raktározás

Lásd 89

Feldolgozó munka

95/2021

GIL-LEIVA, Isidoro [et al.]: The abandonment of the assignment of subject headings and classification codes in university libraries due to the massive emergence of electronic books. – Bibliogr. In: Knowledge organization. – 47. (2020) 8., p. 646–667.

A tárgyszavak és osztályozási jelzetek kiosztásának elhagyása a felsőoktatási könyvtárakban az e-könyvek tömeges megjelenése miatt

Elektronikus könyv; Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Nemzetközi helyzetkép; Online információkeresés; Online katalógus; Tárgyi feltárás

Az elektronikus könyvek tömeges megjelenése a könyvtárakban alaposan átformálta a megszokott könyvtári állománygyarapítási és -feldolgozási gyakorlatot. A cikkben ismertetett kutatás a könyvtári e-könyvek tárgyszavazási, osztályozási gyakorlatát vizsgálta egy 753 könyvtárat (főként felsőoktatási könyvtárakat) megszólító felmérés keretében, egy 2016-ban indított hasonló témájú felmérés folytatásaként, amelynek eredményeit 2018-ban publikálták a *Nemzetközi ISKO Konferencia* kötetében (Gil-Leiva et al., 2018). A korábbi kutatásban részt vevő országok (Portugália, Spanyolország, UK, USA, Brazília) könyvtárainak körét az új vizsgálathoz kibővítették svéd, norvég, finn és ausztrál intézményekkel.

A három nyelven (angol, portugál, spanyol) közzétett kérdőíves felmérés a következő témákat járta körül: az e-könyvek feldolgozása, a *discovery* eszközök, a gyűjtemény stabilitása, az osztályozási paradigmaváltás, illetve a stressz vagy frusztráció a könyvtárosok körében. A kétkörös felmérés során összesen 107 kitöltött kérdőív érkezett, a legtöbb Spanyolországból (43,2%) és Svédországból (30,5%).

A válaszok tanúsága szerint az e-könyvek tárgyszavazása nem széleskörűen alkalmazott gyakorlat – 32,7% így jár el, 31,8% csak bizonyos esetekben, 35,5% nem tárgyszavazza az e-könyveket –, a válasz-

adók indoklása szerint elsősorban azért, mert nem kívánnak módosítani a külső forrásból származó rekordokon, amelyek akár automatikus módon is megváltozhatnak. Korlátozó tényező még az állományba bekerülő e-könyvek nagy száma, amely meghaladja a rendelkezésre álló emberi erőforrásokat, ellehetlenítve a pontos tárgyszavazást. A válaszadók többsége úgy gondolja, a tárgyszavakról a kiadóknak/szolgáltatóknak kellene gondoskodniuk, ami sokszor fedi is a valóságot. A könyvtárak 58%-a ezzel indokolja e dokumentumok házon belüli tárgyszavazásának hiányát. A válaszadók túlnyomó többsége szerint a kiadók/szolgáltatók tárgyszavai megfelelőnek és elegendőnek tekinthetők; mindazonáltal 53,9% nem a tárgyi metaadatok minőségét veszi figyelembe a tartalomszolgáltatók kiválasztásakor. Ami az elektronikus forrásokat is tárgyszavazó könyvtárosokat illeti, a válaszok többsége szerint a tárgyszavazás folyamata megegyezik a nyomtatott könyveknél alkalmazottal. Osztályozási jelzetelés tekintetében is a fentiekhez hasonló válaszok születtek (22% ad, 58% bizonyos esetekben ad, 20% nem ad osztályozási jelzetet az e-könyveknek).

A válaszadó könyvtárosok 80%-a egyetértett azzal az állítással, miszerint az e-könyvek tárgyszavazása az olvasók számára hasznos lehet *discovery* rendszerek alkalmazásakor. 66%-uk az e-könyveket a gyűjteményük szerves részének tekinti, bár nincs egyetértés abban a kérdésben, hogy az e-könyvgyűjtemények veszélyeztetik-e a katalógus stabilitását és naprakészségét. Az új médium képezte paradigma-váltás, valamint a stressz és frusztráció témájában is megoszlottak a vélemények. Gépi osztályozó/tárgyszavazó eszközök bevezetésében a válaszadók közel fele lát lehetőséget.

A könyvtár kínálatába bekerülő e-könyveknek elválaszthatatlan elemei a metaadatok, ahogy a hagyományos dokumentumok esetében is elengedhetetlen a leíró metaadatok felvitele a katalógusba. Egy korábbi kutatás (Ravit & Dana, 2015) rávilágít a téma/tárgyszó keresőmező fontosságára a használók keresési gyakorlatában: az olvasók 40%-a keresett téma szerint, 30%-uk pedig kombinálta a tárgyszót a címmel. Mindez összhangban van jelen kutatás résztvevőinek általános véleményével a tárgyszavak *discovery* rendszerekben történő használatát illetően, ugyanakkor a könyvtárak mégsem aknázzák ki kellően ezt a lehetőséget az e-könyvek esetében – többnyire a kiadók/szolgáltatók felelőssége a dokumentumok tárgyszavazása, osztályozási jelzettel való ellátása. E paradoxon magával vonja a rossz minő-

ségű metaadatok sűrűsödésének veszélyét, növelve a felfedezetlen, ennélfogva kihasználatlan e-dokumentumok mennyiségét. Az e-könyvek esetében azért is hangsúlyosan fontosak a minőségi metaadatok, mivel – ellentétben a polcra kihelyezett könyvekkel – azok kizárólag metaadataik révén kereshetők. Ebből kifolyólag a könyvtáros szakmának mérlegelnie kell, hogy teljesen a kiadókra/szolgáltatókra bízza-e az e-könyvek metaadatolását. Végezetül a jövőben a könyvtáraknak közös erővel érdemes lenne „kikényszeríteniük” a kiadóktól/szolgáltatóktól a minőségi tárgyi metaadatok biztosítását (is), amihez szorosan kapcsolódik a metaadat-minőség figyelembevételének kívánalma a gyarapítási döntéshozatal során.

(Bódog András)

96/2021

GOLUB, Koraljka [et al.]: Subject indexing in humanities : a comparison between a local university repository and an international bibliographic service. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 76. (2020) 6., p. 1193–1214.

Tárgyi feltárás a bölcsészettudományok területén: egy helyi egyetemi repozitórium és egy nemzetközi bibliográfiai szolgáltatás összehasonlítása

Adatbázis; Elektronikus könyvtár; Kulcsszó; Online információkeresés; Tárgyi feltárás

A cikkben ismertetett kutatás a bölcsészettudományi publikációk tárgyszavazásának helyzetéről kíván áttekintést nyújtani, különös tekintettel a kutatók tárgyi hozzáférésre vonatkozó igényeire. Az összehasonlító vizsgálat alapjául szolgáló mintát 649 lektorált folyóiratcikk alkotta a bölcsészettudományok számos területéről, egy svéd egyetem (*Linnéuniversitetet*) művészeti és bölcsészettudományi karának 2010 és 2018 közötti publikációs terméséből. A tárgyi metaadatok összehasonlítása a DiVA (*Digitala Vetenskapliga Arkivet*) rendszerbe tartozó intézményi repozitórium és a Scopus alkalmazásával történt (utóbbiban 321 cikk szerepelt az eredeti mintából). A kutatás a minőségi tárgyszavazás fejlesztését kívánja elősegíteni. Az ismert információkra való kereséssel szemben (*known-item search*) a tárgyi keresés jóval nagyobb kihívást jelent. A szakirodalom tanúsága szerint a bölcsészettudományok területén különösen fontos a specificitás, gyakoriak a személynevekre vagy történelmi eseményekre való keresések. Igény mutatkozik a kontrollált szótárak fazettás megközelítéseire, ám

a különböző tudományterületek eltérései és az időbeli (jelentés)változások terminológiai nehézségeket okoznak. A metaforikus vagy intertextuális címadások, a szövegalkotási stílus „sűrűsége”, valamint a témák heterogenitása és az interdiszciplinaritás további akadályt jelentenek. A gyakorlatban a metaadatok inkonzisztenciájával és hiányosságával, illetve a kontrollált szótárakat, a szabad kulcsszavakat és a teljes szövegű automatikus indexelést vegyítő rendszerekkel szembesülhetünk. Több kutatás megfogalmazta, hogy a bölcsészettudományi publikációk nemcsak nehezebben osztályozhatók, de a terület nem is jut annyi pénzügyi támogatáshoz, mint a természettudományok.

A szerzők három kérdést tettek fel:

1. Milyen mértékben támogatják az egyetemi repozitórium metaadatai a bölcsészettudományi folyóiratok cikkeihez való tárgyi hozzáférést?
2. Milyen mértékben támogatják egy nagy interdiszciplinális bibliográfiai adatbázis (*Scopus*) metaadatai a bölcsészettudományi folyóiratok cikkeihez való tárgyi hozzáférést?
3. Hogyan viszonyulnak az egyetemi repozitóriumban és a Scopusban használt tárgyszavak egymáshoz és az adott folyóiratcikkekben feltüntetettekhez?

A metaadatok hálózati elemzését a *Cytoscape* nevű nyílt forráskódú szoftverrel végezték. A repozitórium háromféle tárgyszavazási eljárást alkalmaz: szabad kulcsszavakat, az ún. nemzeti tárgyi kategóriákat és az egyetemi kutatási területeket. A kulcsszavakat opcionális módon a szerzők vagy a könyvtárosok adják a cikkekhez a repozitóriumban, ennek elmaradása esetén a cikkben feltüntetett kulcsszavakat másolják át. A nemzeti tárgyi kategóriákat a svéd nemzeti könyvtár repozitórium-indexelési irányelveit követve rendelik a dokumentumokhoz. A szerzőnek egy vagy több kategóriát kell kiválasztania egy kontrollált szótárból, amit a könyvtáros ellenőriz. Ennélfogva mind a 649 cikk legalább egy (több mint háromnegyedük valóban csak egy) ilyen kontrollált tárgyszóval rendelkezik. A repozitóriumban az egyetemi kutatási területek feltüntetése opcionális, és a kiválasztás szintén kontrollált szótárból történik. A mintában szereplő csaknem mindegyik cikkhez (96,9%) volt hozzárendelve kutatási területre vonatkozó tárgyszó. A tárgyszavak vizualizációja kimutatja, hogy egyes területeken (pl. történelem és archeológia) egyértelmű és letisztult a témák közötti kapcsolatok rendszere, míg más területeken jelentősebb fragmentáció figyelhető meg. Például egy cikk besorolható egy adott nyelvhez, ám a nyelvészethez (vagy a nyelvek-

hez és az irodalomhoz) már nem. A két osztályozási rendszer (melyeket ráadásul eredetileg statisztikai célra fejlesztettek ki) párhuzamos alkalmazása sok probléma gyökere, ami a visszakeresést is megnehezíti. A bölcsészettudományok területén mindkét rendszerben 30 körüli a tárgyi kategóriák száma, ami információs túlterheléshez vezet, és nem segíti elő a nagyszámú forrás kezelhető szintű téma szerinti csoportosítását sem.

A Scopus esetében hivatásos feldolgozó munkatársak indexelik a tartalmakat, ám az adatbázis átfogó jellege nem feltétlenül támogatja a hatékony visszakeresést, például a művészeteket és a bölcsészettudományt lefedő tárgyszavak hiányoznak a Scopus kontrollált szótáraiból. A folyóiratoknál az ASJC (*All Science Journal Classification*) osztályozási sémát alkalmazzák. A Scopus a téma szerinti keresést szerzői kulcsszavak, kontrollált tárgyszavak (indexelt kulcsszavak), tág témamegjelölés és a folyóiratok osztályozása szerint teszi lehetővé. A kutatási mintában a cikkek többségéhez voltak szerzői kulcsszavak rendelve, míg kontrollált tárgyszavak csekély számban (13,1%) szerepeltek, egyik sem bölcsészettudományi szakterületről.

A repozitóriumot és a Scopust összevetve a publikációk hasonló mértékben (az esetek közel háromnegyedében) voltak ellátva szerzői kulcsszavakkal. Ezek csupán kiegészítői a kontrollált tárgyszavaknak, és nagy hátrányuk, hogy a hozzárendelő személyek nincsenek tisztában az osztályozás szabályaival, így általában semmilyen következetes szempontrendszer nem érvényesül a használatuknál. Ami a kontrollált tárgyszavakat illeti, az intézményi repozitóriumban ezek túl tágak, a Scopusban pedig a különböző kontrollált szótárak miatt esetlegesek és inkonzisztensek voltak. A vizsgálat során feltárt hiányosságokból – a korábbi kutatásokkal összhangban – leszűrhető, hogy a mai kor kihívásainak megfelelő tárgyi alapú hozzáférés követelménye nem teljesül a bölcsészettudományok területén.

(Bódog András)

97/2021

WILLAERT, Tom – ROUMANS, Guido: Nitpicking online knowledge representations of governmental leadership : the case of Belgian prime ministers in Wikipedia and Wikidata. – Bibliogr. In: LIBER quarterly. – 30. (2020) 1., p. 1–41.

A kormányzati vezetés online tudásreprezentációjának „szörszálhasogatása”: esettanulmány a belga miniszterelnökökről a Wikipédián és a Wikidatán

Besorolási adatok egységesítése; Enciklopédia, lexikon; Feldolgozó munka; Interdiszciplináris problémák; Személynév; Web

A tudásra éhezők egyik fő csapdája – különösen a politika területén – a tájékozott önelégültség vagy a keresőmotorokra való túlzott hagyatkozás, ami az ismeretelméleti kíváncsiság rovására megy. Közel-múltbeli kutatások jelentős problémákat írtak le azon információforrásokkal kapcsolatban, amelyekre a nyilvánosság leginkább támaszkodik, beleértve a Wikipédia és a Google ideológiai és algoritmikus elfogultságának eseteit. A hasonló megfigyelések felvetik annak kérdését, hogy tulajdonképpen milyen mélyre kell ásni e platformok tényszerű (történeti és életrajzi) tudásreprezentációiban, mielőtt hasonló ismeretelméleti problémákba botlanánk. A jelen cikk ezt a kérdést a Wikipédiában és a Wikidatában található, kormányokról és a kormányzati vezetésről való tudásreprezentációk „szörszálhasogató” vizsgálatával kívánja megválaszolni. Az „adattanulmányok” (*data studies*) feltörekvő keretrendszerén belül a szerzők mikroszintű elemzésnek vetették alá a belga miniszterelnökök és kormányaik reprezentációit, olyan problémákat tárva fel a biográfiai elemek osztályozásával, elnevezésével és adatkapcsolásával összefüggésben, melyek messze túlmutatnak a szóban forgó platformok használhatóságán. A cikk ezáltal bizonyítékokon alapuló adalékokat nyújt azoknak az alapvető kihívásoknak a tanulmányozásához, amelyek a bölcsészettudományokban a tudás formalizálását fémjelzik.

(Autoref.)

Lásd még 70, 73, 89, 107, 128

Katalógusok

Lásd 93, 95

Információkeresés

98/2021

VARGAS OCHOA, Isabel: Navigation design and library terminology : findings from a user-centered usability study on a library website. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 39. (2020) 4., p. 1–15.

Navigációtervezés és könyvtári terminológia: egy könyvtári honlap felhasználó-központú használhatósági vizsgálata

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Használó; Honlap; Információtechnológia; Online információkeresés; Terminológia; Tervezés

Amikor a Kaliforniai Egyetem (Stanislaus) Egyetemi Könyvtárának épületét renoválták, döntés született a könyvtár weboldalának megújításáról is. A folyamat részeként elkészült az új weblap prototípusa a kifejezetten könyvtári felhasználásra tervezett *Springshare LibGuides* tartalomkezelő rendszer alkalmazásával. A cél egy felhasználó-központú felület létrehozása volt, ezért a prototípuson alapuló megvalósíthatósági kutatás elkészítésébe 38, különböző évfolyamra és karra járó egyetemi hallgatót is bevontak. A prototípust a felhasználó-központú (*user-based*) tervezés keretrendszere és a közönségalapú (*audience-based*) navigáció szempontjai szerint alakították ki. A tanulmány a hallgatók tapasztalatait összegzi a webes navigációtervezés és a többértelmű könyvtári terminológia tükrében.

A webfejlesztésben a közönségalapú navigáció az információk és a szolgáltatások honlapon történő csoportosításának azt a formáját jelenti, amely kiindulópontként a felhasználók különböző kategóriái (pl. oktató/hallgató) szerint teszi lehetővé a tájékozódást. (Szemben a témaközpontú navigációval, amely a könyvtár régi honlapját jellemezte.) Sem a régi honlap, sem az új prototípus nem rendelkezik összevont keresőmezővel, csak a katalógusban van mód egymezős keresésre. Mindez egyúttal „rákényszerítette” a tesztelésben résztvevőket a navigációs menü használatára is.

Az eddigi szakirodalom is foglalkozik a könyvtári szakszókincs dilemmájával: jellemzően a megszokott terminológiát követve íródnak az olvasóknak szánt tájékoztató anyagok is, ám ami a könyvtárosoknak mindennapos kifejezés (pl. „katalógus”, „referenz”, „kutatási útmutató”), az a használók számára idegen lehet, így el is tántoríthatja őket a könyvtári forrásoktól. Körükben a Google használata domináns, így nem meglepő módon a könyvtári weblapok keresőmezőire is „Google-mentalitással” tekintenek.

A 2020 februárjában lezajlott felmérés során a hallgatóknak 7 feladatot kellett megoldaniuk a könyvtár által biztosított laptopokon a weblap navigációjának, kezdőoldalának és tartalmának letesztelése céljából, majd válaszolniuk kellett a hozzáférés könnyűségét és a tapasztalataikat firtató kérdésekre. Az összesen közel 15 percet igénylő feladatok megoldásának folyamatát a cikk szerzője a *Snagit* képernyőfelvevő eszközzel rögzítette.

Kiemelhető, hogy a felmérés résztvevői a katalógus keresőmezőjében kezdtek el kutakodni az általuk kevésbé ismert szakkifejezések után, holott a mezőnél fel van tüntetve, hogy cikkek, könyvek és egyéb anyagok keresésére szolgál. A hallgatók jártasnak mutatkoztak a kutatási források használatában: tudtak cikkeket keresni, nyomtatni és e-mailben elküldeni, továbbá a könyvkérő online űrlapok kitöltése sem okozott gondot a számukra, ahogy a könyvtárközi kölcsönzéshez szükséges felhasználói fiókok kezelése sem. A könyvtári terminológia értelmezése viszont szemmel látható problémát jelentett, különösen annál a feladatnál, amely egy jogi dokumentum APA stílusban történő hivatkozásának segédletét kérte, illetve annál, amelyben az egyetem történetével kapcsolatos információkat kellett keresni a külföldi gyűjteményekben és az egyetemi levéltárban. A „raktári jelzet” (*call number*) kifejezés megértésének segítésére – amely a könyvkérő űrlaphoz kellett – egy képernyőkép szolgált a jelzetnek a katalógusban feltüntetett helyéről és funkciójáról; e segédlet feltöltése szükségesnek bizonyult: sokan megnyitották, amikor a számukra ismeretlen kifejezéssel szembesültek.

A kutatás mérte a feladatok megoldásának sikerességét, a ráfordított időt és a kattintások számát is, de a egyes eredmények nemcsak a honlaptervezés felhasználóbarát jellegéről, hanem a feladatok nehézségéről és a könyvtári terminológia érthetlenségéről is árulkodnak. A tesztben résztvevők jelentős része (64%) nem tudta végrehajtani a kért jogi dokumentum szabványos hivatkozásának felkutatását, jórészt a szakszókincs ismeretének hiánya miatt, ezt követte

a különgyűjteményekkel kapcsolatos feladat sikertelenségi aránya, ahol a „gyűjtemény” kifejezés többértelműsége zavarta össze a hallgatókat.

Összességében a tesztelés résztvevői a honlap navigációját áttekinthetőnek és egyszerűnek találták, ám visszajelzésük szerint az új menürendszerhez „hozzá kell szokni”. E kutatás és a szakirodalom nyomán is levonható az a következtetés, hogy a közönségalapú tervezés helyett célszerűbb téma szerint csoportosított menüt kialakítani. A hallgatók közül sokan javasolták az összevont keresőmező létrehozását a weblap felhasználóbaráttá tételé érdekében; ugyanezen okból ajánlott világos és mindenki számára egyértelmű kifejezéseket alkalmazni. A hallgatók bevonása a weblap prototípusának tesztelésébe kiváló módszernek bizonyult a felhasználói igények megismerésére.

(Bódog András)

Lásd még 82, 89, 92, 95, 96, 100, 128

Olvasószolgálat, tájékoztatómunka

Lásd 82, 110, 125

Kölcsönzés

99/2021

HAMRUD, Annika: Fler e-lån 2020 – men Sverige skiljer ut sig In: Biblioteksbladet. – 106. (2021) 1., p. 34–36.

Nőtt az e-kölcsönzés 2020-ban, de Svédország kilóg a sorból

Elektronikus dokumentum; Elektronikus könyv; Kölcsönzés; Nemzetközi helyzetkép; Statisztika

Jelen cikk összehasonlítja a koronavírus-járvány közben tapasztalt e-dokumentum-kölcsönzés 2020-as trendjeit Hollandiában, Dániában, Norvégiában és Svédországban.

Hollandiában, ahol a digitális könyvtár (*Online Bibliotheek*) igénybevételéhez az éves felnőtt olvasójegy ára 42 euró, a nemzeti könyvtár a járvány kitörése miatti iskola- és könyvtárbezárások után készített egy „otthoni könyvtár” nevű mobilalkalmazást, melynek segítségével 100 e-könyv, illetve 25 hangoskönyv ingyen hozzáférhetővé vált bárki

számára. A statisztikák szerint a szolgáltatást igénybe vevők 57%-ának nem volt korábban olvasójegy. (Az akció előképe a nyári „szünidei könyvtár” elnevezésű hasonló kezdeményezés volt.) 2020 szeptemberében a weboldal és az alkalmazás is megújult. Az e-könyvek népszerűsítésével fontos társadalmi célt sikerült elérni: azt, hogy az emberek ne hagyjanak fel az olvasással akkor sem, amikor a könyvtár zárva van. Az összesített statisztikák szerint az országban mind az e-könyvek, mind a hangoskönyvek kölcsönzési számai 44%-kal nőttek 2019-hez képest.

Dániában az Aarhushi Állami Könyvtár által üzemeltetett, az ingyenes közkönyvtári tagságra épülő és mobilalkalmazáson keresztül elérhető *e-Reolen* ('e-könyvespolc') szolgáltatás használata meredeken emelkedett a járványidőszak alatt: a korábban elsősorban a hangoskönyvei miatt népszerű platformon az iskolabezárásokat (és részleges újranyitásokat) követően, 2020 április-május fordulóján 75%-kal több e-kölcsönzés történt az előző év azonos időszakához képest. Számos közkönyvtárban megemelték az egy időben kölcsönözhető e-könyvek és hangoskönyvek mennyiségét, Aarhusban 3-3-ról 6-6 példányra. A szolgáltatásra az év nyarán és a karácsonyi időszakban célzott reklámkampányokkal is felhívták a figyelmet. Országosan az e-könyvek kölcsönzései 2020-ban az előző évhez képest 35%-kal nőttek.

Norvégiában 2020 tavaszán az egyes régiók, illetve megyék lakosságának arányában a közkönyvtárak összesen 20 millió koronás kormányzati támogatásban részesültek e-könyvek és hangoskönyvek beszerzésére. Az intézmények saját hatáskörben dönthettek a pénzüsszegek felosztásáról az e-könyvek és a hangoskönyvek, illetve a felnőtt és gyermekirodalom között, az egyetlen megkötés az volt, hogy a forrásokat norvég könyvekre kell költeni. Ezáltal a nemzeti kultúrához való hozzáférést jelentősen sikerült kibővíteni a járványidőszakban. Ami a statisztikát illeti, a nemzeti könyvtár a 2020 márciusától júniusig tartó időszakban az e-könyvek és hangoskönyvek kölcsönzéseinek 123%-os, a gyermekkönyvek kölcsönzéseinek 388%-os emelkedését regisztrálta az előző hónapokhoz képest.

Svédországban két különböző e-könyv-szolgáltatási rendszer működik. Tizenegy megyéből kilenc használja az elsősorban gyerekeknek, tanulóknak szóló *BookBitest*, amely felületen a kikölcsönzött dokumentumok száma a nemzeti könyvtár összesítése szerint a 2019-es 500–600 ezerről 2020-ban mintegy egymillióra nőtt. A gyermek és ifjúsági korosztály számára „nyári olvasás” címmel külön kampányt

indítottak az e-könyvek népszerűsítésére. A másik alkalmazott platformon, az *Axiell Media* által üzemeltetett *Elib* szolgáltatáson keresztül mintegy 12%-os e-könyv-kölcsönzési növekedést tapasztaltak 2020-ban 2019-hez képest. Az előző években a svédországi helyhatóságok hajlamosak voltak csökkenteni a digitális dokumentumbeszerzésre és szolgáltatásra fordított összegeket. A járvány hatására ez a trend megfordult, s országos szinten mintegy 25%-kal nőtt az e célra fordított büdzsé. Több könyvtár megemelte a hetente kölcsönözhető e-könyvek számát, néhányan el is törölték a felső korlátot. Számos intézmény digitális kínálatában az e-könyvek mellett különböző e-filmek és e-újságok is szerepelnek. Az országosan pozitív adatok mögött azonban meglehetősen nagy a regionális szórás: példának okáért az e-könyv-kölcsönzés Stockholmban mintegy 3,5%-kal csökkent 2020-ban a 2019. évi adatokhoz képest (460 ezerről 440 ezerre). A nemzeti könyvtár szakemberei szerint ebből nem lehet általános következtetéseket levonni, a helyi és országos trendek pontosabb feltárására további elemzések, illetve a 2020. évi statisztikák összesítései szükségesek. Az viszont egyértelmű, hogy a többi említett országhoz hasonlóan Svédországban is fontos lenne egy egységes nemzeti digitális tartalomszolgáltatási felület kialakítása. Az igény ugyanis megvan a digitális tartalmak fogyasztására: a 2020. év folyamán határozottan emelkedett az otthoni streaming-előfizetések száma – az év végi adatok szerint 2,6 millió svéd háztartás fizet elő egy vagy több kereskedelmi videostreaming-szolgáltatásra.

(Németh Márton)

Lásd még 91, 124

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

Lásd 108, 113

Tájékoztatói eszközök

100/2021

LIU, Weiling: Knowledge map : a creative visual path to library guides and resources. – Bibliogr. In: The electronic library. – 38. (2020) 5/6., p. 943–962.

Tudástérkép – egy kreatív vizuális eszköz a könyvtári segédletekhez és forrásokhoz

Adatbázis; Felsőoktatási könyvtár; Honlap; Online információkeresés; Szoftver; Tájékoztatói eszköz

A könyvtárhasználati és forrásismereti segédletek vagy útmutatók (*library guides*, *research guides* vagy *subject guides*) megszokott és bevált könyvtári szolgáltatásoknak számítanak, melyek napjainkra az online térbe költöztek statikus vagy dinamikus weboldalak formájában. 2007-ben kifejezetten ezt a piacot megcélözva vezette be a *Springshare* vállalat *LibGuides* nevű termékét, amely egy könyvtári segédletek előállítására és közzétételére optimalizált tartalomkezelő rendszer (CMS). 2020 nyarán már 99 ország 5572 intézménye használta a *LibGuides*-ot; 13 év alatt közel 185 ezer könyvtáros több mint 750 ezer útmutatót készített.

Az évek folyamán megannyi publikáció született a *LibGuides* bevezetéséről és alkalmazásáról, ám aránylag kevés mérte fel az elkészült segédletek használhatóságát és a felhasználók tapasztalatait. A szakirodalom tanúsága szerint az útmutatók segítséget jelentenek az azokat használó diákok számára, noha e célcsoportnak nem ez az elsődleges információkereső platformja, hanem a Google. A felhasználói visszajelzések szerint a könyvtári segédletek legnagyobb előnye, hogy egy adott témában minden fontosabb forrást összeszednek; hátrányként a diákok általában a nehézkes navigációt, a túl sok információt, a túl általános vagy irreleváns tartalmat, illetve a segédlet nehéz felkutathatóságát említik. Minden használatnak mások az egyéni preferenciái, így rendkívül nehéz mindenki számára megfelelő forráskalauzokat összeállítani. A használók az információforrások egyszerű és komfortos elrendezését kedvelik. A tanuláselméletből átvett ún. kognitív terhelés elmélete (*cognitive load theory*) alapozva a cikk szerzője szerint a tudástérképek közvetítő hídként szolgálhatnak a könyvtár felhalmozott forrásgyűjteménye és a használói igények között.

A tudástérképre (*knowledge map*) nincs egyetemes definíció: egyes megközelítések szerint egy csoport vagy szervezet tudását vizuálisan reprezentáló segédletet jelent, más megközelítésben a források kapcsolatrendszerét feltáró, felfedezhetőségüket megkönynyító eszközt (de nem tudástárat) takar. A tudástérkép – amely a kognitív térkép, a fogalomtérkép, az elméleti térkép és rokonaik gyűjtőfogalma – lehetővé teszi az absztrakt tudás könnyű megértését, az információ

vizuálisan befogadható formában történő rendszerezését. Több kutatás is megerősítette az *e-learning* anyagokban szereplő tudástérképek tanulási folyamatra gyakorolt pozitív hatását. Bár erre még kevés példa akad, egy könyvtár is rendszerezheti hasonlóképpen a közvetítendő információkat.

A cikk szerzője a szociális munka témaköréhez kapcsolódó könyvtári útmutatók alapján egy mintaként szolgáló tudástérképet hozott létre a nyílt forráskódú ingyenes, platformfüggetlen *Freeplane* szoftver segítségével. A könnyen használható, rugalmas és interoperábilis gráfszerkesztő program alkalmas az elkészített tudástérképek sokféle formátumba történő exportálására is (pl. HTML, PDF, XML, Excel, Word stb.). A három klasszikus felsőoktatási könyvtári tájékoztatósi útvonallal (téma szerinti, kurzus szerinti és adatbázislista szerinti böngészés) ellentétben a tudástérkép mellőzi a navigációs lépéseket, ugyanis a már létező könyvtári segédleteket összekapcsolva, egyetlen felületen képes több oldal tartalmát egyesíteni a köztük lévő kapcsolati hálóval, így egy strukturáltabb, áttekinthetőbb információközvetítő eszközt biztosít az olvasóknak. A vizualizált böngészési útvonalak segíthetnek csökkenteni a belső kognitív terhelést (*intrinsic cognitive load*), könnyű megérthetőséggel támogatva a hasznos információk befogadását. A forrásokra mutató közvetlen linkek és az egyértelműsítő szimbólumok használata a külső kognitív terhelést (*extraneous cognitive load*) redukálhatja. A generatív vagy értelmező kognitív terhelést (*germane cognitive load*) pedig, amely az új ismeretek elsajátításának velejárója, elősegítheti a tudástérkép csomópontjai között leolvasható vizualizált kapcsolati háló. A tudástérképet nem-lineáris szerkezete és szemantikus felépítése a hosszú távú memória felépítéséhez teszi hasonlatossá. Az összesített tudástérkép mindhárom fenti hagyományos böngészési útvonalat (téma szerinti, kurzus szerinti és adatbázislista szerinti) magában foglalja, lehetővé téve a tetszőleges pontról történő elindulást és a kutatási folyamat részekre bontását. A kibontható/összecsukható csomópontok a kezdő és a haladó szintű böngészést is támogatják. A tudástérkép végezetül mind oktatási segédanyagként, mind a könyvtári források népszerűsítőjeként is működhet.

A cikkben felvázolt könyvtári tudástérkép-konceptió előnyeinek alátámasztásához további kutatások és használhatósági esettanulmányok szükségesek.

(Bódog András)

Lásd még 132

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

101/2021

RIZVI, Sylvia: Im Palast des Denkens, im Tempel des Wissens : wie Wohnungslose und Menschen in Armut die Bibliothek nutzen. – Bibliogr. In: BuB. – 72. (2020) 11., p. 614–617.

Res. angol és francia nyelven

„A gondolkodás palotája, a tudás temploma” – A hajléktalanok és a szegények könyvtárhasználatára

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Igény; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

A közkönyvtárak minden állampolgárt kiszolgálnak. A cikk szerzője, a *Trott-war* című stuttgarti utcalap vezető szerkesztője körkérdezt tett fel az utcalapok terjesztőinek különböző német városokban. Arra volt kíváncsi, hogy mennyire elérhetőek a könyvtári szolgáltatások a hajléktalanok és a szegények számára, illetve mi jellemzi körükben a könyvtárhasználatot. Egy stuttgarti interjúalánya 1996 óta az utcalap terjesztője (ő nevezte a könyvtárat a gondolkodás palotájának, a tudás templomának). A régi tartományi könyvtárat szívesen látogatta, be is iratkozott. Az új városi könyvtárba is eljár, ott a számítógépes szolgáltatásokat is igénybe veszi, és az érdeklődésének megfelelő irodalmat keres. Egy másik stuttgarti nyilatkozó anyagi okokból nem iratkozik be a könyvtárba (20 euró az éves díj). A városi könyvtár vezetője is válaszolt a körkérdésre: mindenki számára nyitott intézményként írta le könyvtárát. Nem tudta megmondani a hajléktalan könyvtárhasználók számát, csak azt említette, hogy sokan csak az ingyenes szolgáltatásokat veszik igénybe. A szolgáltatási kínálatot a könyvtár a hajléktalanokat segítő szervezetekkel közösen alakítja ki. Az érdeklődőknek tájékoztatást adnak arról, hogyan élhetnek az őket segítő különböző szolgáltatásokkal. Vannak ingyenes rendezvények, ezek egyikén például egy hajléktalan az utcalap 25. évfordulója alkalmából a városi könyvtárban mutatta be önéletrajzi regényét.

Kölnben a *Draussenseiter* nevű utcalap főszerkesztője nem ismer olyan terjesztőt, aki beiratkozott könyvtári olvasó lenne. A hajléktalanok közül azonban sokan egész napjukat a könyvtárban töltik. Gondot okoz számukra, hogy a könyvtárba nem vihetik be kutyáikat, és nem szabad bent dohányozniuk.

Nürnbergben és Düsseldorfban is a térítési díj miatt nem iratkoznak be a könyvtárba a megkérdozettek. Olyan városi kártyával sem rendelkeznek, amellyel engedményt kaphatnának. Az érintettek ugyanakkor úgy érzik, hogy szívesen látják őket a könyvtárban, ezzel nincs gondjuk.

A vizsgálódás tanulságai így összegezhetők: több zárható szekrényre lenne szükség, ahol a hajléktalanok elhelyezhetik holmijukat; az ingyenes beiratkozási lehetőséget szívesen vennék; a használati szabályok korlátozásai elriaszthatják a hátrányos helyzetűeket; a könyvtáraknak együtt kell működniük a hajléktalanok szervezeteivel; érdemes lenne speciális kurzusokat szervezni a hajléktalanok számára.

(Hegyközi Ilona)

102/2021

SIEBERNS, Anne: »Leave no one behind« : Die IFLA-Leitlinien für die Bibliotheksarbeit mit wohnungslosen Menschen. – Bibliogr. In: BuB. – 72. (2020) 11., p. 624–627.

„Senkit nem hagyunk magára”: IFLA-irányelvek a hajléktalanok könyvtári ellátásáról

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Hozzáférhetőség; Irányelvek -könyvtári; Szolgáltatások

Az IFLA 2017-ben adta ki irányelveit (*IFLA Guidelines for Library Services to People Experiencing Homelessness*) a hajléktalanok könyvtári ellátásáról. Ez a dokumentum ajánlásokat és jó gyakorlatokat ad közre a világ minden tájáról. Az IFLA előírta szekciói számára, hogy az ENSZ *Agenda 2030* című, a fenntartható fejlődéssel foglalkozó programjának 17 célját érvényesítsék akcióterveikben. E célok némelyike a szegénységgel, az éhezéssel, a hozzáféréssel, az egyenlő bánásmóddal, a békés és befogadó társadalommal foglalkozik. Fontos alapelv, hogy „senkit nem hagyunk magára”, azaz minden lakossági csoport igényeire figyelni kell, köztük a hajléktalanokéira is.

A hajléktalanság komplex fogalom. Németországban azt tekintik hajléktalannak, „aki nem rendelkezik lakásbérleti szerződéssel vagy lakástulajdonnal”. Egy 2015-ben született ENSZ-tanulmány szerint a hajléktalanság világjelenség, amely egyre növekszik, és sok társadalmi csoportot érint. A hajléktalanok számos joga folyamatosan sérül, nemcsak a lakhatáshoz,

hanem az egészséghez, a társadalmi részvételhez és az információhoz, az oktatáshoz és a kultúrához való hozzáférés területén is.

Az IFLA illetékes szekciója (*Library Services to People with Special Needs, LSN*) 2015-ben munkacsoportot alakított az irányelvek összeállítására a következő szempontok figyelembevételével: az emberi jogok és az egyenlő bánásmód alkalmazása, alapos tájékozódás a helyzetről, az előítéletek leépítése; a hajléktalanokat érő diszkrimináció és korlátozások megismerése; együttműködés az érintettekkel és érdekképviseleti szervezeteikkel; a jó gyakorlatok megismerése és terjesztése (ajánlások, ellenőrző listák, stratégiai tervek). 2016-ban felmérést végeztek, amelyre közel 50 intézmény reagált, és osztotta meg jó gyakorlatát.

Az irányelvek első pontja úgy hangzik, hogy a könyvtárat a hajléktalanok szempontjából kell szemügyre venni. Meg kell tehát vizsgálni, hogyan lehet megszüntetni körükben a „küszöbfelelmet”, milyen eszközökkel lehet népszerűsíteni a könyvtárat. A könyvtárosok számára célszerű rendszeres továbbképzéseket, beszélgetéseket szervezni az előítéletek megszüntetése érdekében és a konfliktushelyzetek megelőzésére, mégpedig mindig az érintettek és a hajléktalanokkal dolgozó szervezetek, intézmények bevonásával.

Az irányelvek a beküldött jó gyakorlatokon alapulnak. A Vancouveri Városi Könyvtár munkatársai például rendszeresen felkeresik a hajléktalanszállókat és -étkezőket, hogy az ott élők igényeiről tájékozódjanak. Másutt is rendszeresen együttműködnek az állami és civil szervezetekkel. A Newcastle-i Regionális Könyvtár (Ausztrália) évente egyszer hajléktalannapot szervez a kapcsolatok fenntartása érdekében. A hajléktalanok a könyvtárban pihenő- és tisztálkodóhelyet keresnek, szeretnék holmijukat egy időre biztonságos helyre letenni. A könyvtárban zavartalanul tartózkodhatnak, elvégezhetik egy-egy teendőjüket, kikapcsolódhatnak. Élethelyzetük dacára nekik is van igényük arra, hogy olvassanak, az interneten munkát vagy lakhatási lehetőséget keressenek, e-mailt írjanak, családtagjaikkal vagy barátaikkal kommunikáljanak.

Az irányelvek megalkotása során felmerült, hogy szigorú és részletes viselkedési előírásokra van-e szükség, vagy elegendők az általános útmutatások. A szigorú előírások akadályozó tényezővé válhatnak, ilyen például, ha állandó bejelentett lakcímhöz kötik a beiratkozást. Az előírásokat a lehető legrövidebben

és általánosan kell megfogalmazni, inkább pozitív, mint negatív hangnemben. (Nem azt kell írni, hogy a könyvtárban tilos aludni, hanem azt, hogy szabad aludni, mindaddig, amíg az másokat nem zavar.) Ami a szolgáltatásokat illeti, a Zágrábi Városi Könyvtár számítógép-használati és információkereső kurzusokat szervez hajléktalanoknak, ezzel segít nekik újra integrálódni a könyvtáron kívüli társadalmi és kulturális életbe is. A New York-i Jamaika városrész Queens Könyvtára szükségszállókön szervez felolvasásokat és könyvklubokat, ahol könyveket is kölcsönöznek. A *New York Public Library* címjegyzékkel támogatja a hajléktalanokat, hogy kapcsolatba lépjenek különböző segítő szervezetekkel. Sok könyvtár szervez programokat hajléktalan családok, gyerekek, egyedülállók, menekültek számára. (Ezzel a kérdéskörrel külön fejezet foglalkozik az irányel-

vekben.) A kínálatot érdemes rendszeresen értékelni és a pozitív eredményekről a fenntartókat, finanszírozókat értesíteni.

A hajléktalanokat segítő tevékenység során igen fontos az együttműködés a szociális és érdekképviseleti szervezetekkel. A könyvtárnak nem kell magára vállalnia olyan feladatokat, amelyeknek már megvan a felelőse és dolgoznak jól képzett szakemberei a társadalom egyéb szféráiban. A könyvtár egy nagyobb segítő hálózat része, amelyben különböző kompetenciák egyesülnek, hogy javítsák a hajléktalanok helyzetét, megkönnyítsék az információhoz, kultúrához és képzéshez való hozzáférésüket.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 112

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 78, 103

Könyvtártudományi tájékoztatás

103/2021

TEIGELKÄMPER, Sabine: Die neue Website der Landesfachstelle : bunt, informativ und nutzerfreundlich In: Bibliotheksforum Bayern. – 14. (2020) 4., p. 56–59.

A módszertani központ új honlapja: színes, informatív és felhasználóbarát

Általános tudományos könyvtár; Honlap; Könyvtári hálózat; Könyvtártudományi tájékoztatás; Közművelődési könyvtár; Módszertani központ; Tervezés

2020 februárjában a Bajor Állami Könyvtár (*Bayrische Staatsbibliothek*, BSB) keretében működő közkönyvtári módszertani központ (a továbbiakban: KKMK) – *Landesfachstelle für das öffentliche Bibliothekswesen* – elindította új honlapját a [https://](https://www.oebib.de/)

www.oebib.de/ címen. A legfontosabb témákat nyolc főcsoportba rendezték, a dizájn pedig teljesen megújult.

A 2009 óta működő korábbi honlap kedvelt és sokféle módon használt információs eszköznek bizonyult, bár a dizájn időközben elavult. 2017-ben lehetőség adódott a BSB-honlap formai megoldásának az átvételére, és tavasszal meg is indult a tervezési szakasz; novemberben ültek össze a KKMK és a BSB webes munkatársai, hogy megbeszéljék, mik a fő kommunikációs célok, milyen célcsoportokat akarnak megszólítani, és mely területek a legfontosabbak. A stratégiai üléseken először a régi honlapot elemezték, kitérve a felépítésre, a menüpontok címekre, majd az egyes témacsoportok anyagára. A következőkben az olvasásfejlesztés, a könyvtári dokumentumok/média, a könyvtárépítés, a könyvtárberendezés és az IT szakértői vettek részt az üléseken. Megvitatták, mi kerüljön át a régi honlapról, mit és hogyan strukturaljanak újra, illetve milyen új tartalmakat érdemes létrehozni. 2018 nyarán már az első grafikai megoldások is szóba kerültek. 2019 júniusától egy új munkatárs gondoskodott a tartalmak TYPO3 CMS-be való feltöltéséről. Ezután már csak két ülésre volt szükség az elrendezés, a technikai finomhangolás és

az online indulás megtervezéséhez. December végén befejeződtek a munkák, és 2020. február 4-én elérhetővé vált az új honlap.

A cikk ezután a képanyag, a dizájn és a honlap színvilágának kialakításáról nyújt információkat, majd a honlap jelenlegi szerkezetének ismertetése következik. A tartalom gerincét adó nyolc fő témacsoport: 1. menedzsment; 2. könyvtárépítés, berendezés, IT; 3. dokumentumok, média; 4. olvasásfejlesztés, könyvtárpedagógia; 5. könyvtár, iskola, partnerség; 6. képzés, továbbképzés; 7. könyvtárak (címek, statisztikák, mozgóellátás); 8. „magunkról” (feladatok, célok, munkatársak). A KKMK emellett továbbra is közöl híreket, beszámolókat és dokumentumajánló gyűjtéseket is a könyvtárak számára, akiket arra biztatnak, küldjenek anyagokat. A legfrissebb hat bejegyzés kerül mindig a kezdőoldalra.

2020. március 16-án, amikor az összes könyvtárat bezárták, alkalom nyílt arra, hogy az új honlap legyen a szakmai kommunikáció eszköze; például „a nap tippje” rovatban a könyvtárak aktuális információkat, javaslatokat és ajánlatokat kaptak a zárás alatt. Amikor meghírdették az újranyitást (feltételekkel, később további könnyítésekkel), a könyvtárak a KKMK honlapján találhatták meg az intézményükre vonatkozó ajánlásokat. Bajorország kormányüléseinek eredményei és a járványvédelmi intézkedésekről szóló rendeletek itt is megtalálhatók voltak. (Később létrehoztak egy „tanuljon online” rovatot is, melyben a vilá járvánnyal és annak könyvtári vonatkozásaival kapcsolatos linkeket, forrásokat gyűjtötték össze.)

A KKMK sokat köszönhet a BSB-nek: nemcsak átvehették meglévő webdizájnjukat, a BSB IT-munkatársainak szakértelmére és támogatására is számíthatnak. Az együttműködés gyümölcseként született új honlap sikeres indulása után a folyamatos kiigazítás és a tartalomgondozás ideje következik, hogy a jövőben is megtarthassák a honlap áttekinthetőségét és frissességét.

(Murányi Lajos)

Szakterületi tájékoztatósi rendszerek

Lásd 121

Kutatás és termelés információellátása

104/2021

TEIXEIRA DA SILVA, Jaime A.: ORCID : issues and concerns about its use for academic purposes and research integrity. – Bibliogr. In: Annals of library and information studies. – 67. (2020) 4., p. 246–250.

ORCID: kérdések és aggályok tudományos használatával és a kutatói integritással kapcsolatban

Folyóiratkiadás; Kutatás információellátása; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szakmai etika -rokon területen; Tudományos és szakkönyvtárak; Tudományos kutatás

Az ORCID azonosítót (*Open Researcher and Contributor ID*) 2012-ben indították olyan kezdeményezés-ként, melynek célja, hogy megerősítse a tudományos publikálás érvényességét és integritását a szerzői nevek egyértelművé tételén keresztül. Kevesebb mint egy évtizeddel később a portált aktívan népszerűsítik annak érdekében, hogy biztosítsák a kutatók csatlakozását ehhez az állandó azonosítóhoz. Egy teljes körű, naprakész és autentikus ORCID azonosító kétségkívül értékkel bír nem csupán a kutatók, de a tudományos közösség számára is, mivel lehetővé teszi az egyszerűsített online publikációbenyújtást, és kapcsolódik a finanszírozó szervekhez és más profi-lokhoz. A kéziratoknak az ORCID-tagfolyóiratokhoz történő benyújtása során egyre gyakoribbá válik az ORCID-fiók kötelező előírása a benyújtó vagy közreműködő szerző, esetenként az összes szerző számára. Nem elég, hogy kérdések merülnek fel a tudományos szabadságra vagy az ORCID azonosítóval nem rendelkezőkkel szembeni méltánytalan bánásmódra vonatkozóan, de vannak más idevágó, kellemetlen és ellentmondásos kérdések is az ORCID-dal kapcsolatban, amelyek nagyobb figyelmet és vitát érdemelnek. Ezek közé tartozik az ORCID azonosítók következtelen alkalmazása a társszerzők körében, az üres vagy „szellem” ORCID-fiókok létezése, melyek nem informatívak, és így korlátozottan használhatók, valamint az ORCID azonosítókkal való valószínűsíthető visszaélés a potenciálisan hamis elemek regisztrálására. E problémák nemcsak a tudomány integritásának megőrzését szolgáló eszközként aktívan támogatott ORCID iránti bizalmat csökkenthetik,

hanem végső soron gyengíthetik azt a publikációs rendszert is, amelyet e kezdeményezésnek meg kellett volna erősítenie. Emellett árthatnak az érvényes ORCID-felhasználók hírnevének is, akik „szellem” ORCID-fiókokkal vagy hamis szerzőkkel, illetve olyan szerzőkkel osztoznak a platformon, akiknek a személyazonossága nem ellenőrizhető.

(Autoref.)

Lásd még 71, 76, 86, 123, 131

Oktatás információellátása

105/2021

HOOVER, Jeanne – SHIRKEY, Cindy – BARRICELLA, Lisa Sheets: Exploring sustainability of affordability initiatives : a library case study. – Bibliogr. In: Reference services review. – 48. (2020) 3., p. 447–456.

A megfizethetőségi kezdeményezések fenntarthatóságának vizsgálata: egy könyvtári esettanulmány

Audiovizuális anyag; Elektronikus könyv; Felsőoktatási könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Hozzáférhetőség; Oktatás információellátása; Tankönyv

A főiskolai hallgatók számára a tankönyvek költségei a tandíjköltségekkel együtt nőttek az évek során. A magas tankönyvárak miatt sok hallgató nem vásárolja meg a szükséges olvasmányokat, emiatt tanulmányaikban is rosszabbul teljesíthetnek. A nyílt oktatási mozgalom segítette a tankönyvek költségeinek csökkentésében a nyílt oktatási tartalmak (*open educational resources*, OER) fejlesztésével, amelyek nyílt licenccel rendelkeznek, és ingyenesek a hallgatók számára. A Kelet-karolinai Egyetem Joyner Könyvtára ehhez kapcsolódóan három párhuzamosan futó megfizethetőségi programot kínál: a kurzusokhoz előírt kötelező olvasmányok programját, az alternatív tankönyvek miniösztöndíj-programját és a *videostreaming*-licenccel.

Az egyetem 2015-ben indította el a kötelező olvasmányok (*couse-adopted texts*, CATs) támogatására irányuló programot a *Dowdy Bookstore* forgalmazóval együttműködve. Minden évben elkülönítenek forrásokat a kötelező irodalom e-könyveinek beszerzésére. 2016 és 2018 között állami támogatást is kaptak annak érdekében, hogy a kötelező olvasmányokból adatbázist építsenek fel. A könyvtár féléven-

te 3000–5000 dollárt tudott fordítani a programra, ám 2020-tól ezt az összeget le kellett csökkenteniük 3500 dollárra. Az egyszerre csak korlátozott hozzáférésű e-könyvek helyett a korlátlan hozzáférésű e-könyveket részesítik előnyben. A CATs program a ráfordítások és a potenciális megtakarítások tükrében fenntarthatónak és sikeresnek mondható: 454 megvásárolt könyvvel másfél millió dollárt takarítottak meg a hallgatók számára.

Az alternatív tankönyvek ösztöndíjprogramja 2016-ban kezdődött azzal a céllal, hogy a hagyományos tankönyvekről nyílt oktatási tartalmakra váltsanak. A programban részt vevő oktatók 1000 dolláros támogatás fejében választhatnak a nyílt oktatási tartalmak használatára, az anyagok átdolgozása, illetve saját oktatási tartalmak elkészítése között, utóbbiakat az intézményi repozitóriumba is fel kell tölteniük. Ezidáig számos tudományterületről 52 oktató részesült a miniösztöndíjban, és többek között nyílt oktatási tartalmakat, videostreaminget, korlátlan hozzáférésű e-könyveket használtak a kurzusaikhoz. A hallgatók így összességében több mint 677 ezer dollárt tudtak megtakarítani. A programot a könyvtár költségvetéséből finanszírozzák, amit pályázati támogatásból egészítenek ki. A fenntarthatóság nagyban függ az érdeklődéstől, amely az első két évben nagyon magas volt, majd valamivel csökkent, ám a 2020–2021-es tanév pályázóinak száma meghaladta a tavalyi jelentkezéseket.

Az elmúlt négy évben megnöttek az oktatói kérelmek a tanteremben vagy a beadandókhoz megtekintendő filmek streaming-változatai iránt. A tankönyvekhez hasonlóan a videotartalmakhoz való hozzáférés is költségekkel járhat a hallgatók számára, így a könyvtár *videostreaming*-licenccel próbálja minimalizálni ezeket a kiadásokat. 2016-ban kértek először egyéves felhasználási engedélyt a *Swank* nevű vállalatától az általuk forgalmazott filmekre. 2016 márciusától 2019 decemberéig a könyvtár 372 licenct vásárolt tőlük (250 egyedi címre). Összesen 20 909 megtekintést értek el; az egy használatra eső költség 1,28 dollár volt. A *Kanopy* cég videoplatformján 2015 és 2019 júniusa között a könyvtár ún. használók által kezdeményezett szerzeményezést (*patron driven acquisition*, PDA) indított. Ezen időszak alatt 592 licenccért több mint 88 ezer dollárt fizetettek a *Kanopy*-nak, és összesen 27 650 megtekintést értek el, használatonként 3,21 dollárért. A PDA-szolgáltatást azonban le kellett állítani, mert az utolsó két évben túllépték a rendelkezésükre álló pénzügyi keretet, így ezután közvetett beszerzési modellre álltak át,

melynek megtérülési rátája az eltelt rövid idő miatt még nem szignifikáns. Az oktatókban sokszor nem tudatosult, hogy a filmek licencelése csupán egy évre szól – ez az üzleti modell azt eredményezi, hogy egy adott költségvetésből vagy ugyanazokat a címeket kell megújítani a következő évben, vagy új címeket kell keresni a régiek helyére. A könyvtár stratégiai-lag választja meg, mely filmeket kívánja licencelni. Prioritást élveznek az oktatási vagy dokumentumfilm jellegű anyagok, emellett arra is figyelmet fordítanak,

hogy a támogatás a különböző tudományágak között arányos legyen.

A bemutatott programokat vizsgálva megállapították, hogy mindhárom fenntartható, ha változó mértékben is. A jövőre vonatkozóan elmondható, hogy az ilyen típusú kezdeményezések kidolgozása során fontos a stratégia, a rugalmasság és a kreatív finanszírozási megoldások keresése.

(Pataki Fruzsina)

Lásd még 71, 86

Vezetés, irányítás

Általános kérdések

106/2021

POTNIS, Devendra Dilip [et al.]: What is innovative to public libraries in the United States? A perspective of library administrators for classifying innovations. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 52. (2020) 3., p. 792–805.

Mi számít innovatívnak az Egyesült Államok közkönyvtáraiban? Az innovációk osztályozása a könyvtárvezetők nézőpontjából

Felmérés; Közművelődési könyvtár; Munkaszervezés; Tervezés; Vezetés

Mivel az üzleti szférában született innovációosztályozási megoldások egy az egyben nem alkalmazhatóak a könyvtárakban, továbbá a könyvtári szakirodalomban megtalálható innovációosztályozási törekvések sem átfogóak (más megfontolások vonatkoznak például a különböző könyvtártípusokra), ezért jelen kutatás a közkönyvtári gyakorlatra összpontosítva állított fel egy innovációs tipológiát.

A szerzők az Egyesült Államokban a 2009 és 2016 között *Urban Libraries Council's Top-Innovators Award* innovációs díjat nyert közkönyvtárak innovációit vizsgálták meg. A könyvtárvezetőknek elküldött online kérdőívre 108 válasz érkezett, melyekben 80 innovációt neveztek meg. A kutatók a könyvtárak honlapjairól további információkat gyűjtöttek (cél,

célcsoport, megvalósítás részletei), majd kritériumrendszert dolgoztak ki az innovációk kategorizálására. Az innovációkat a következő négy osztályba sorolták: *program*, *folyamat*, *partnerség* és *technológia*. A *program* innováció olyan újítás, amelyet egy adott célközönség igényeinek kielégítésére terveztek és hajtottak végre. A *program* innovációknak további két alkategóriája azonosítható: a hozzáférésorientált és a használatorientált *program* innováció. A hozzáférésorientált *program* innovációk új szolgáltatások és termékek széles skálájához biztosítanak hozzáférést új vagy meglévő célcsoportok számára, mint például a bevándorlók, az idősek, a fogyatékkal élők vagy az autista gyerekek. Az ilyen típusú innovációk közé tartoznak az alábbi mintaszolgáltatások: házhozszállítási program, kisvállalkozóknak nyújtott szolgáltatások, a könyvtári bírságok eltörlése a fiatalok számára, a civil párbeszédet támogató kezdeményezések. A használatorientált *program* újítások részeként a könyvtárosok bemutatókat vagy képzéseket kínálnak használóik készségfejlesztése érdekében. A válaszadók az alábbi példákról számoltak be: technológiai képzések, történetmesélői készségek fejlesztése, tankönyv.

A *folyamat* innováció a tevékenységek vagy eljárások újszerű kombinációját jelenti, amelyet az alapján bontottak további altípusokra, hogy a *folyamat* hatékonyságát (ti. „jól csinálni a dolgokat”) vagy hatásosságát (ti. „jó dolgokat csinálni”) növeli-e. A hatékonyságvezérelt *folyamat* innovációk elsősorban olyan új szolgáltatásokat és mechanizmusokat foglalnak magukban, amelyek a belső tényezőket érintik.

A következő innovációk kerültek ebbe a kategóriába: új intézményi struktúra bevezetése (egy adott területre szakosodó referensek), korszerű (központosított) feldolgozás, a kiállítási terek új alkalmazása, igénybevételei vizsgálat (ún. stressz-teszt a programok és szolgáltatások életképességének felmérésére). A hatásosságvezérelt folyamatinnovációk célja a meglévő szolgáltatások javítása a használók jobb kiszolgálása érdekében, ahogy az alábbi példák mutatják: a kiszolgált közösség sokszínűségét tükröző csapatok építése, szociális munkások foglalkoztatása, könyvtári összekötők (speciális szakértelemmel rendelkező könyvtárosok) alkalmazása.

A *partnerségi innováció* az erőforrások újszerű integrációját és megosztását jelenti. A kutatás két kategóriát különböztetett meg: a belső és a külső partnerségi innovációt. A belső partnerségi innováció alkategóriából egy *makerspace*-munkacsoport emelhető ki, melynek keretében a könyvtár különböző szervezeti egységeinek képviselőit vonták be egy innovatív *makerspace* megtervezésébe és működtetésébe. A külső partnerségi innovációk a különböző típusú könyvtárak és a nem könyvtári érdekelt felek közötti együttműködést foglalják magukban. A válaszadók az alábbi példákat említették: felsőoktatási intézmény és közkönyvtár campus-partnersége, szomszédsági kutatószolgálat (a referenz szolgáltatás és a kormányhivatal együttműködése), közösségi írásprojekt (a helyi szerzők műveinek bekerülése a könyvtár gyűjteményébe), iskolai hozzáférési program (diákigazolvánnyal lehetővé tett kölcsönzés), digitális befogadás hete (nonprofit szervezetekkel együttműködve).

A *technológiai innováció* olyan új kezdeményezés vagy folyamat, amely egy bizonyos technológia vagy technológiák köré összpontosul. A kategóriába az alábbi példák kerültek: webalapú technológiák (*Google Chromebooks* számítógépek, hotspot-kölcsönzés), segítő technológiák (olvasógép látássérültek számára), mesterséges intelligencia (robotok, automatizált kölcsönző és visszavételi rendszer).

A tanulmányban ismertetett osztályozási modell segítségével a közkönyvtárak pontosíthatják az igényeiket és célkitűzéseiket, tervezhetnek, információkat gyűjthetnek, és értékelhetik az innovációk saját intézményükben való alkalmazhatóságát. A szerzők kiemelik az innovációk kezeléséhez szükséges képességekkel és tudással rendelkező személyzet felvételének és képzésének jelentőségét, valamint javasolják a rendszeres környezetfelmérést annak érdekében, hogy a könyvtárak megtudják, mások mit tesznek

használóik jobb kiszolgálásáért, és hogy mi számít innovatív megoldásnak.

(Juhász Réka)

Lásd még 85

Tervezés

Lásd 76, 98, 103, 106, 118

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

107/2021

MEEKHOF, Jennifer: Tiers of cataloging : a trim model approach for metadata capacity. – Bibliogr. In: Technical services quarterly. – 37. (2020) 3., p. 291–301.

A feldolgozás fokozatai, avagy a metaadatok kapacitások többféle „kivételének” modellezése

Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Munkafolyamat; Munkaszervezés; Norma

A munkakapacitás könyvtári környezetben népszerű témának számít, mivel a könyvtári személyzettel és a szolgáltatással kapcsolatos elvárások folyamatosan változnak. Számos könyvtár szembesül azzal a problémával, hogy kevesebb pénzből kell nagyobb hatékonyságot elérnie vagy új szolgáltatásokat indítania – a Michigani Egyetem Könyvtára ellenben arra kereste a választ, hogy hogyan lehetne bizonyítékalapúan meghatározni a katalogizáló osztály „termelékenységét” mint kiindulópontot a könyvtári döntéshozatal számára.

Az éves tervezéshez az osztály által előző évben elvégzett munka – a leírt források – mennyiségét vették alapul, személyenként és dokumentumtípusok szerinti bontásban, megadva a munkaórák számát is. A többéves átlag alapján következtetni tudtak a minimum és maximum létrehozható katalógusrekordok mennyiségére, ami a kapacitástervezés első lépése. A módszer mindazonáltal nem bizonyult elég meggyőzőnek a gyakorlatban. Megoldásként egy új dimenziót adtak a már meglévő adatokhoz, ami a ráfordítandó idő- és energiabefektetést tette szemléletesebbé, összefüggésben a katalogizáló munka

„szintjeivel”. Az autóiparból kölcsönzött metaforával elmondható, hogy a szolgáltatás megrendelője (jelen esetben a könyvtár többi részlege) különféle kiviteletet kaphat, amit a költségek is tükröznek. Más-más megközelítést és ráfordítást igényel a „készén kapott” rekordok ellenőrzése, egy-egy rekord átemelése vagy egy teljesen új rekord létrehozása. A Michigani Egyetem Könyvtárának katalogizáló osztálya négy szintet határozott meg.

Az első szinthez tartoznak azok a rekordok, amelyek a legkevesebb erőforrást igénylik a feldolgozók részéről: a „kiszervezett leírások”, melyeket a könyvtár készen vásárol meg. Ebben az esetben is van a leírással munka, a megrendelést megelőzően ki kell dolgozni a specifikációt, illetve átvételkor ellenőrizni kell, hogy a leírások megfelelőek-e, ám a betöltés automatikusan zajlik.

A második szinten a katalogizálás alapjai már rendelkezésre állnak. Ehhez a szinthez tartoznak a más forrásból átemelt rekordok, amelyekben csak minimális változtatásokat kell eszközölni, illetve a már létező rekordok javítása/karbantartása is ide sorolható. A harmadik szintet a munkaigényes leírások képviselik. Ezek még mindig lehetnek átemelt rekordok, melyek jelentős változtatásokat igényelnek, de többségében inkább a teljesen saját leírásokról van szó. Ezen a szinten a formai feltárás mellett saját tartalmi feltárára vagy akár *authority*-előállításra is szükség van.

A negyedik szinthez tartozik a sürgős vagy magas prioritású anyagok feldolgozása, amit jellemzően valamilyen projekthez, határidőre kell elvégezni. A sietség miatt jellemzően minimális szintű leírásokra szokott csak idő lenni. Ezek a munkák azért kerültek külön kategóriába, mivel határidős mivoltuk miatt nem építhetők be zökkenőmentesen a rendes munkafolyamatba.

A modell minden szintjéhez megállapították a szükséges munkakapacitást is, aminek érdekében a statisztikát úgy vezették, hogy az egyes feldolgozóknál az elkészített leírásokat az időbeli ráfordítás, a dokumentumtípus és a fenti szintekhez tartozás szerint is számon tartották. Az első szinten a metaadatok harmadik féltől származnak, itt a csoportos betöltés igényel időt. A második szinten az átemelt rekordoknál óránként átlagosan 4-gyel, a javított/karbantartott rekordok esetén óránként átlagosan 10-zel számoltak. A harmadik szinten a tapasztalataik szerint óránként 1 vagy 2 saját előállítású rekord készíthető, attól függően, hogy valamilyen sajátos dokumentumtípust kell-e feldolgozni. A negyedik szinten ugyan gyors munka-

végzésre van szükség, de ez hosszú távon visszaüthet, ha a rekordokat később módosítani kell. A Michigani Egyetem Könyvtárában a feldolgozó könyvtárosok létszáma és egy órára vetített bére alapján mindegyik szinthez kiszámították egy-egy rekord katalogizálásának költségét és az osztály összesített kapacitását is. (Az olyan tényezőket is figyelembe vették, mint a speciális dokumentumokkal foglalkozók magasabb szakértelme és munkabére.)

A módszer alkalmas arra, hogy megragadja és átláthatóvá tegye a katalogizálás értékét. Mivel megbízhatóságát az adatok adják, nagy gondot kell fordítani a megfelelő mérésre. Mindazonáltal a prioritások meghatározása és a döntések meghozatala – a feldolgozó osztály kapacitásának tudatában – a könyvtár vezetőségének a feladata.

(Ilácsa Szabina)

Lásd még 84

Pénzügyi és gazdasági kérdések

108/2021

DELANCEY, Laura – SMITH, Kelly – SCHULTZ, Lois: Prevalence and success of article purchasing. – Bibliogr. In: Technical services quarterly. – 37. (2020) 3., p. 256–271.

A könyvtári cikkvásárlás elterjedtsége és sikere

Állományalakítás; Elektronikus publikáció; Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Költségvetés; Könyvtárközi kölcsönzés

Három Kentucky állambeli állami egyetem könyvtárosai felmérést végeztek a cikkvásárlási programok elterjedtségéről és sikeréről. Megállapították, hogy a felsőoktatási könyvtárak többsége kínál cikkvásárlási lehetőséget a költségek csökkentése és a forrásokhoz való hozzáférés kiszélesítése érdekében, és ezen intézmények többsége úgy véli, hogy a cikkvásárlási programja sikeres. Azok a könyvtárak, amelyek többet költöttek cikkvásárlásra, és azok, melyeket a cikkekhez való hozzáférés bővítésének szándéka motivált, a programok nagyobb sikeréről számoltak be.

(Autoref.)

Lásd még 90, 93, 105, 120

Személyzet

109/2021

STERNER, Elizabeth: Science/STEM librarianship in 2020 : opportunities and insight. – Bibliogr. In: Science & technology libraries. – 39. (2020) 4., p. 432–449.

Természettudományos-műszaki könyvtárosság 2020-ban: lehetőség és tapasztalatok

Felmérés; Képesítés; Könyvtáros-utánpótlás; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Személyzet; Tudományos és szakkönyvtárak

A tanulmány célja, hogy naprakész pillanatképet adjon az aktuális tudományos/STEM [természettudomány, technológia, műszaki tudományok, matematika] lehetőségekről 2019/2020-ból. Az álláshirdetések elemzése és a jelenlegi tudományos/STEM könyvtárosok körében végzett felmérés révén nyert megállapítások segítséget nyújthatnak a munkát kereső új és gyakorló könyvtárosoknak, az álláshelyre munkaerőt kereső toborzóknak, valamint azon oktatóknak, akik újraértékelik könyvtár-informatika/könyvtár mesterszakos (MLIS/MLS) tantervüket. A kutatás kimutatta, hogy a legtöbb álláslehetőség teljes munkaidős, határozatlan idejű állásra szól középnyugati és a keleti parton található felsőoktatási könyvtárakban. A pozíciók többsége olyan tudományos könyvtárosoknak szól, akik kapcsolattartó (*liaison*) feladatokat látnak el az orvostudomány/egészségtudomány, a matematika, a mérnöki tudományok, a kémia és a fizika területén. Az álláshelyek többségéhez az Amerikai Könyvtáros Egyesület (*American Library Association*) által akkreditált programban szerzett könyvtár- és információtudományi mesterszakos diploma szükséges, és a pozíciók közel felénél elvárják vagy előnyben részesítik, ha a jelölt előképzettséggel rendelkezik egy kapcsolódó tudományos/STEM területen. Bár még mindig nincs erős konszenzus a szakterületi háttér szükségességét illetően, és a feladatkörök összességében nem estek át nagy változáson, a határozott elkötelezettség a sokszínűség, az egyenlőség és a befogadás iránt már általános követelménynek számít. A tanulmány ezenfelül kiemeli a legfontosabb elvárt készségeket és feladatköröket, és ismerteti a jelenlegi tudományos/STEM könyvtárosok által a leendő tudományos/STEM könyvtárosoknak biztosított betekintést és tanácsokat.

(Autoref.)

Lásd még 81, 90

Módszertani irányítás

Lásd 90, 103

Marketing, közönségkapcsolatok

110/2021

GOLD, Helene: Cats keeping us connected : how to create a library YouTube infotainment show In: Computers in libraries. – 40. (2020) 8., p. 20–24.

A macskák összekötnek minket, avagy hogyan hozzunk létre egy szórakoztató-információs könyvtári YouTube-műsort?

Felsőoktatási könyvtár; Kommunikáció -használókkal; Marketing; Nyitvatartási idő; Szolgáltatások; Tájékoztató munka

A cikkben *Helene Gold* felsőoktatási könyvtáros ismerteti azt a közösségépítő-információs könyvtári távszolgáltatást, melyet a *New College of Florida* egyetemi polgárai számára nyújtottak a koronavírus-járványhelyzet alatt. Mivel a kis méretű főiskola (nappali tagozatos hallgatóinak száma közel 700 fő) igen szoros közösséget alkot, a könyvtárosok az első korlátozó intézkedések idején gyorsan szerettek volna módot találni a használókkal való kapcsolat fenntartására. A szerző 2020 márciusában egy *YouTube*-on sugárzott szórakoztató műsor elindítása mellett döntött, amelynek fő arculati eleme, kabalafigurája *Roger*, Gold saját macskája lett.

A *RogerCast* című műsor az internet macskamániáját hivatott meglövelni. A sikerhez mindemellett elengedhetetlen a célcsoport, vagyis jelen esetben a campus kultúrájának ismerete. Mivel egy humán orientációjú intézményről van szó, a használók nagyra értékelik a kreativitást és a „házi” megoldásokat, ezért a szerző által alkalmazott, egyszerűbb formátum is pozitív fogadtatásban részesült. A pilot epizód után a videó linkjét közzétették a campus heti e-hírlevelében, ami a nézettség emelkedésével járt együtt. Az első héten 200 megtekintést értek el.

A hetente jelentkező, 20–25 perces műsort Gold előre megtervezte és a következő elemekből építette fel: epizódszám és cím, felvezetés, hetente változó könyvtári tartalom, interjú a könyvtárosokkal, digitális és távszolgáltatások ismertetése, információs

műveltségi minilecke, videótúra a könyvtárról (kiemelve a fizikai tér átalakulását és az egészségvédelmi szabályokat), interjú egy hallgatóval és egy oktatóval (lehetőleg kisállata társaságában), interjú a tudományosírás-központ és a pályorientációs iroda munkatársaival, videók a campusról, a *Hét Házi Kedvence* verseny, fotók és videók Roger cicáról, végül macskás mémek mókás zene társaságában. Az anyag összeállításakor a minél szélesebb körű befogadhatóság volt az irányadó. Gold a videókat a *Camtasia* nevű szerkesztőszoftverrel vágta össze, ami viszonylag alacsonyabb hangminőséget eredményezett, ám ez végső soron nem zavarta a célközönséget, hiszen egy vállaltan „házi előállítású”, a járványhelyzetre azonnal reagáló sorozatról van szó. A campuson felvett videók okostelefonnal, az egyéb interjúk a *Zoom/Google Meet* rögzítő funkciója révén készültek. A háttérzenét a *Camtasia* által kínált trackek, valamint a *Bensound*ról letöltött szabadon felhasználható zeneszámok képezték.

A promóciós kampány keretében az új *RogerCast*-epizódok bejelentése csütörtökönként történt a hallgatók, oktatók és dolgozók számára kiküldött e-mailekben és az *Instagram*on. A videók által elért hatást a *YouTube Analytics* segítségével mérték. (Megtekintésnek az számít, ha a videót legalább 30 másodpercig nézi egy felhasználó.) Bár itt erre nem volt szükség, egy sok videót készítő könyvtár számára ajánlott lejátszási listák összeállítása az azonos tematikájú videókból. A *RogerCast* sikere az ötödik héten megtörni látszott a nézettség jelentős visszaesése miatt. Gold változtatott a stratégián, és a kiértékelő e-mailekben témák szerint szegmentálta a linkesített tartalmat, így a nézők rögtön az őket érdeklő rovatokhoz ugorhattak a teljes videó megtekintése helyett. A lépés meghozta a kívánt eredményeket: a nézettség ismét növekedésnek indult, és az évad utolsó epizódjában csúcsonyult ki (517 másnapi megtekintéssel), amelyben a tavaszi félév zárásaként sok sikert és kitartást kívántak a hallgatóknak az oktatók és a campus munkatársai, és a három nyugdíjba vonuló kollégával is látható volt egy-egy interjú.

A megtekintések darabszáma nem az egyetlen mutatója egy videó vagy egy *YouTube*-csatorna népszerűségének; az átlagos megtekintési időtartamot gyakran hatékonyabb fokmérőnek tekintik. Mivel a *RogerCast* egy szűk célcsoportnak célirányosan elkészített tartalom, így a készítő nem tüzték ki egy jóval nagyobb közönséggel bíró videocsatorna követőtáborához mérhető nézettség elérését, ezért a professzionális nézettség-növelő praktikákkal sem

számoltak. A visszajelzések mindazonáltal pozitívak voltak, és a campus vezetése is bátorította Goldot a projekt folytatására. Az évadzáró utolsó epizóddal együtt a kör-e-mailben egy elégedettségi kérdőívet is kiküldtek, és bár elég alacsony számban érkeztek válaszok, azok tanúsága szerint a műsorhosszt megfelelőnek tartották, a legnépszerűbb tartalmak pedig a campuson készített fotók/videók, a *Hét Házi Kedvence* verseny és maga Roger cica voltak. Érkeztek javaslatok a tematika bővítésére is.

A *RogerCast* továbbra is folytatja adását, és az alábbi linken tekinthető meg: <https://www.youtube.com/channel/UCDUZ4w9pkgH3ya5ZiDxQiig>.

(Bódog András)

111/2021

SOLOMONENKO, Vladimir Konstantinovič: Programmy o knigah i čtenii na Central'nom televidenii In: Bibliotekovedenie. – (2020) 4., p. 387–397.

Res. angol nyelven

Könyvvel és olvasással kapcsolatos programok a Központi Televízióban

Irodalompropaganda; Könyvtárpropaganda; Közművelődés története; Olvasásra nevelés; Televízió

Oroszországban a televízió hosszú időn keresztül sugárzott a könyvekkel és az olvasással foglalkozó műsorokat, melyek később eltűntek, és hamar feledésbe merültek. A cikk több mint 50 évre tekint vissza: forrásként a heti műsorfüzetek szolgáltak, de a szerző feldolgozta az utóbbi 30 évben megjelent, a műsorokhoz kapcsolódó cikkeket, anyagokat, a szakmai és az általános sajtóban közölt interjúkat is. A televízióknak a könyvekkel és az olvasással foglalkozó adásairól szóló első publikáció 1965-ben látott napvilágot. (1965 márciusáig a Központi Televízióknak két csatornája működött, márciusban indult a 3. csatorna.) 1965 júliusától 1968 szeptemberéig a 2. csatorna heti két alkalommal az esti órákban adta le *A könyvek világában (V mire knig)* című 20–30 perces műsort. Egy másik műsor ugyanezzel a címmel 1974 elején az 1. csatornán került adásba, és alig egy évig élt. 1969 és 1978 között *Könyvesbolt (Knižnaá lavka)* címen sugároztak műsort az 1., majd a 2. csatornán. 1978-ban az 1. csatornán indult és 1987-ig volt látható az *Olvasókör (Krug čtenia)* című, kezdetben szombat esténként jelentkező 45 perces adás. A műsor kezdeményezője és másfél évig vezetője az Álla-

mi Lenin Könyvtár akkori igazgatója, *N. M. Sikorskij* volt, aki elsősorban a könyvtárát és annak új beszerzéseit mutatta be – célja az olvasási kultúra népszerűsítése volt. Ezt követően nem közzölték a műsorvezető nevét, a feladatot általában irodalomkritikusok látták el. A műsor foglalkozott történelmi eseményekkel, ismert könyvtárak állományával, könyvbarát-klubokkal; a műsorvezető írókkal is beszélgetett műveik születéséről. Az adás elfogulatlan, kiegyensúlyozott, előítélet-mentes volt, sikeresen hangolta össze a történelmi és a napi eseményeket, az eredeti és fordításban megjelent műveket, a moszkvai és a regionális kiadványokat. A szovjet időkben a műsor ideológiailag megfelelő volt, tartalmában és minőségében alig maradt el a rendszerváltás utáni produkcióktól, mint a *Könyvudvar (Knižnyj dvor, 1991–1995)*, a *Grafomán (Grafoman, 1994–1998, 2000–2004, 2005)*, a *Könyves forrás (Knižnyj kladez', 1998–1999)*. Ez utóbbi műsorokat az jellemzi, hogy éveken keresztül más-más időben, hol az egyik, hol a másik csatornán kerültek adásba.

1995-től kezdődően egymást követően vagy párhuzamosan különböző csatornákon hosszabb-rövidebb ideig több műsor volt látható; a cikk több mint tízet – köztük kereskedelmi jellegűeket is – ismertet. Az utóbbi évtizedekben kiemelkedik a *Szórend (Porádok slov, 2002–)* című, naponta 10 perces, új könyveket bemutató adás, amely 2008-ig a *Kultúra* csatornán jelentkezett, majd 2013-tól az *OTR (Oroszország Közszolgálati Televíziója)* csatornán látható. Ugyanennek a csatornának a műsorkínálatából a szakmát leginkább a könyvkereskedelemmel, a kiadók problémáival, a könyvtárakkal, a könyvművészettel

stb. foglalkozó *Könyves megméréstetés (Knižnoe izmerenie, 2018–)* érinti. 2004-ben a televízió új projektet jelentett be: a legújabb és legjobb könyveket a *Könyv reggelire (Kniga na zavtrak)* című műsorban „tálatják fel”.

A műsorvezetők között a műsor jellegétől függően (népszerűsítő, kereskedelmi, reklámokat is tartalmazó) az akadémikusoktól a színészekig sokféle foglalkozású, beosztású, érdeklődési körű szakember található. Több műsorra azzal próbálták felhívni a figyelmet, hogy már a címben szerepeltették a műsorvezető nevét.

A cikk szerzője az Oroszországi Könyvkiadók Egyesülete képviselőjeként 2013-ban részt vett a Szövetségi Sajtó és Tömegkommunikációs Ügynökség megbeszélésén, ahol megvitaták az Oroszországi Könyves Szövetség megrendelésére történő, a könyvekkel és az olvasással foglalkozó televíziós műsorok készítésének kérdéseit. Ezt követően nem sokkal indult az *OlvasásÉRT (PROčtenie)* című műsor a *Rossia 24* csatornán.

Oroszországban az elmúlt több mint 50 év során a televízió aktívan támogatta a könyvek és az olvasás népszerűsítését, illetve az ilyen célokat elősegítő műsorok kezdeményezőit és alkotóit. Az utóbbi években az aktivitás enyhén csökkenő tendenciát mutat, de a televízió nézői továbbra is megismerkedhetnek a könyvújdonosságokkal, követhetik a könyves ágazat eseményeit.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 122, 133

Felhasználók és használat

Általános kérdések

112/2021

ZULKEY, Claire: Collecting coronavirus stories : librarians and archivists around the country ask patrons to document history in the making In: American libraries. – 51. (2020) 11/12., p. 30–33.

Koronavírus-történetek gyűjtése: a könyvtárosok és levéltárosok országszerte arra kérik a használókat, hogy dokumentálják a szemünk előtt zajló történelmet

Felsőoktatási könyvtár; Használó; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Közgyűjtemény; Közművelődési könyvtár; Megőrzés; Társadalmi követelmények; Web

A cikk arra kínál egyesült államokbeli példákat, hogy a jelen eseményeit miképpen lehet valós időben, a történelmi forrásokhoz méltó gondossággal megőrizni, egy adott közösségre alapozva. A kaliforniai Palos Verdes Könyvtári Körzetben már 2016-tól bevonták a lakosságot a helyi vonatkozású, többek között II. világháborús személyes emlékek összegyűjtésébe – ezt egészítették ki 2020 márciusa után a *Koronavírus-*

pandémia 2020 nevű gyűjteménnyel. Hasonló kezdeményezés született a Bloomfieldi Városi Könyvtárban is: a II. világháborús közösségi archívum mintájára arra kérték a használókat, hogy osszanak meg dokumentumokat, kéziratos naplókat, közösségi-média-bejegyzéseket, fotókat, hang- és képfelvételeket, rajzokat és költeményeket arról, hogy miként élték meg ők vagy a közvetlen környezetük a koronavírus-járványt. A felhívások több esetben társadalmi párbeszédet indítottak arról, hogy mit is tekintünk történelemnek, és hogyan értelmeződnek a jelenkori hétköznapi tapasztalatok történelemként.

A Colorado Állami Egyetem Fort Collins-i Könyvtárában elsőként az egyetemi honlapon közzétett információkat és a hírleveleket archiválták a koronavírushoz kapcsolódóan, majd kezdeményezték a járványhelyzet alatti személyes szövegek, képek összegyűjtését és egyetemi archívumban történő megőrzését is. A Schenectady Megyei Történelmi Társaság által fenntartott Grems-Doolittle Könyvtár és Levéltár a koronavírus-járvány alatti benyomások beküldéséhez egy orientáló kérdéssort is mellékel, hogy megtudják, kikkel és miről beszélgettek az emberek a járvány alatt, milyen érzelmi hatások érték őket, milyen új információkkal gazdagodtak, honnan származnak ezek az információk, illetve mennyire tartják azokat megbízhatónak.

A példákban szereplő könyvtárak kaptak fotókat kihalt utcákról, ajtóra kitett „*I am zooming. Please leave*” [Épp zoomolok. Kérlek, ne zavarj!] feliratról, házhozzáállítási reklámokról, emellett érkeztek irodalmi alkotások is. Pozitív hozadéka a kezdeményezéseknek, hogy sikerült bevándorló, afroamerikai, illetve hiszán közösségeket is megszólítani, növelve a begyűjtött emlékek, beszámolók társadalmi reprezentativitását. Érdemes hangsúlyozni, hogy a digitális eszközökkel kevésbé rendelkező, hátrányos helyzetű közösségek életének dokumentálásában felértékelődik az *oral history* interjúk és a fotók jelentősége.

Ami a technikai kivitelezést illeti, a Colorado Állami Egyetemen a *Microsoft Forms* űrlapok egyetemi felhasználói fiókhoz kötött alkalmazásával elejét tudták venni a spam-kísérleteknek, behatárolva a lehetséges célcsoportok körét. Közkönyvtári környezetben a *Google Forms* használata az űrlapnak a *Google* felhasználói fiókhoz való kötöttsége miatt vet fel problémákat. A Palos Verdes Könyvtári Körzetben a kitöltött *Google Forms* űrlap nyomán az adott dokumentumot a könyvtáros további metaadatokkal látja el, majd feltölti a digitális repozitóriumba. Mivel a képek a közösség tagjaitól érkeznek, jelen helyzet-

ben az alacsonyabb képminőséggel is be kell érní. Végezetül a dokumentumok felhasználásával kapcsolatos hozzájárulások jogi kereteit is ki kell dolgozni, amihez a Colorado Állami Egyetem Könyvtárában az adományozásra vonatkozó eljárásrendet vették alapul.

Kiegészítésként megemlíthető az *Internet Archive* közkönyvtárakat segítő projektje is, mely az USA-ban és Kanadában a közkönyvtáraknak jutott nagyvonalú pályázati támogatással igyekszik elérni a hétköznapi élet webes, illetve digitális, digitalizált lenyomatainak minél részletesebb dokumentálását, különösen tekintettel a társadalmilag hátrányos helyzetű csoportokra. A közösségi emlékezet megőrzését kitűző könyvtárak számára tanulságos lehet az Amerikai Levéltárosok Társasága *Documenting in Times of Crisis* [Dokumentálás krízishelyzetekben] című útmutatója (<https://www2.archivists.org/advocacy/documenting-in-times-of-crisis-a-resource-kit>), a *Documenting the Now* [A most dokumentálása] kezdeményezés (<https://www.docnow.io/>) közösségi-média-megőrzési eszköze, valamint *A Journal of the Plague Year* [A dögvész évének krónikája] globális koronavírus-naplógyűjtő projektje (<https://covid-19archive.org/s/archive/page/Share>) is.

Sokaknak a válsághelyzetben az egzisztenciális túlélés az első, és nincs idejük önnön léthelyzetük dokumentálására. A jövő szempontjából viszont nagyon fontos megragadni a járványhoz kapcsolódó személyes küzdelmeket és azt, miként formálta át a koronavírus a hétköznapiakat. A pandémia elhúzódásával mindazonáltal nehezebb motiválni a közönséget az anyagok beküldésére, ami újabb kihívást jelent a könyvtárak számára.

(Németh Márton)

Használat- és igényvizsgálat

113/2021

JABAILY, Matthew J.: Predicting potential electronic serials use. – Bibliogr. In: *The serials librarian*. – 78. (2020) 1-4., p. 104–111.

Az elektronikus folyóiratok potenciális használatának elő-rejelzése

Állomány használata; Állományalakítás; Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Hivatkozás; Könyvtárközi kölcsönzés; Statisztika; Tudománymetria

Az elektronikus időszaki kiadványok értékelésekor a könyvtárosok gyakran áttekintik az előfizetett címek használati statisztikáit, de viszonylag keveset tudnak a nem előfizetett címek potenciális használatáról. Jelen tanulmány a jövőbeli használat előrejelzésének módszereit tárgyalja, beleértve a hasonló anyagok használatának vizsgálatát, az idézettségi mutatókat, a könyvtárközi kölcsönzési kéréseket, az elutasított/felfüggesztett teljesítésekről szóló jelentéseket, továbbá a sikertelen linkfeloldási kéréseket. Mindegyik mutató más-más dolgot árulhat el a könyvtárosoknak arról, hogy a használók hogyan keresnek anyagokat, és hogyan próbálnak hozzáférni azokhoz. A cikk előzetes adatokat is közöl két esettanulmányból, melyek megkísérik összefüggésbe hozni a korábbi évek igényekre utaló mutatóit az újonnan beszerzett elektronikus időszaki kiadványok első évi használati adataival.

(Autoref.)

114/2021

OH, Dong-Geun: Beyond providing information : an analysis on the perceived service quality, satisfaction, and loyalty of public library customers. – Bibliogr. In: Libri. – 70. (2020) 4., p. 345–359.

Az információellátáson túl: a közkönyvtár-használók által érzékelt szolgáltatásminőség, elégedettségük, valamint lojalitásuk vizsgálata

Felmérés; Használó; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

Jelen kutatás a közkönyvtárak használói körében a könyvtári szolgáltatások érzékelt minőségének három hagyományos dimenziójával (könyvtári személyzet, könyvtári források és szolgáltatások, illetve terek és felszerelés) kapcsolatos fogyasztói percepciót, valamint a felhasználói elégedettséget és az ügyfélhűséget vizsgálja. A felmérési adatokat egyszerűsített kérdőívek segítségével elemezték, amelyeket 1015 közkönyvtár-használótól gyűjtöttek 2015-ben és 2019-ben Dél-Koreában. Az eredmények azt mutatják, hogy a használók többnyire elégedettek voltak a közkönyvtári szolgáltatásokkal, és újra felkeresnék a könyvtárakat és/vagy ajánlanák azokat másoknak a közkönyvtári szolgáltatások minőségének kedvező

megítélése alapján, mivel az egyes változók 5 pontos Likert-skálán mért átlagai meglehetősen magasaknak bizonyultak: a felhasználói elégedettségé 3,85, az ügyfélhűségé 4,12, az érzékelt szolgáltatásminőségé 3,80 volt (könyvtári személyzet: 3,80, könyvtári források és szolgáltatások: 3,81, illetve terek és felszerelés: 3,79). Az érzékelt szolgáltatásminőség három dimenziójának mindegyike statisztikailag szignifikánsan pozitív hatást gyakorolt mind a felhasználói elégedettségre, mind az ügyfélhűségre, a felhasználói elégedettség pedig statisztikailag szignifikánsan pozitív hatással volt az ügyfélhűségre. A nem, életkor, iskolai végzettség és foglalkozás szerinti különböző csoportok ügyfélhűségének átlagai kimutathatóan eltértek. A cikk kutatási és vezetési vonatkozásokat vet fel, és a kutatás korlátait is számba veszi.

(Autoref.)

Lásd még 74, 83, 87, 88, 90, 98, 99, 101

Olvasás

115/2021

EGGERT, Corona – RAUMEL, Frank: Lesen bringt's : ein Leseförderkonzept für den Landkreis Biberach. – Bibliogr. In: BuB. – 72. (2020) 10., p. 568–571.

Res. angol és francia nyelven

Ezt adja az olvasás: olvasásfejlesztési koncepció Biberach járásban

Együttműködés -helyi; Gyermekkönyvtár; Gyermekolvasó; Iskolai könyvtár; Olvasás; Olvasásra nevelés; Városi könyvtár

A dél-németországi Biberach járás „Lesen bringt's” [*Ezt adja az olvasás*] címet viselő új olvasásnépszerűsítő kampánya arra kívánja ösztönözni a szülőket, hogy minél korábban kezdjenek el felolvasni gyermekeiknek annak érdekében, hogy fejlesszék a csecsemők és kisgyermek beszéd- és olvasási készségeit még az iskolakezdés előtt. A biberachi Bruno Frey Alapítvány pénzügyi támogatásának köszönhetően a következő öt évben folyamatos és átfogó olvasásnépszerűsítési program valósulhat meg az egész járásban. A Biberachi Városi Könyvtár média- és információs központja összefogott a regionális oktatási hivatallal és egy nagy iskolai központ iskolai könyvtárával. Az együttműködő partnerek ezt a megközelítést le-

hetőségnek látják arra, hogy Biberach városában és a környező járásban minden gyermeket elérjenek – még azokat is, akik olyan családból származnak, ahol nem szokás olvasni.

A „*Lesen bringt's*” kampány három mérföldkövet foglal magában, és így annyi ösztönzést és inspirációt nyújt a felolvasásra, amennyit csak lehetséges. Az 1. mérföldkő részeként a napközi otthonok 400 eurós támogatásban részesülnek, hogy az olvasás népszerűsítését célzó tervet alakítsanak ki intézményekben. A 2. mérföldkő során minden ötéves gyermeknek egy könyvtáskát adnak az iskolakezdés előtti iskolaérettségi vizsgálat alkalmával, amely egy, az életkornak megfelelő könyvet és a szülőknek szóló többnyelvű szórólapot tartalmaz. A 3. mérföldkőnél azok a szülők, akik az iskola első évében részt vesznek egy szülői értekezleten, a gyermekük életkorának megfelelő könyvet és egy nyomtatott, többnyelvű, további információkat tartalmazó szórólapot kapnak, egy olvasási nagykövet motivációs előadásával együtt. Ezenfelül a járásban dolgozó összes tanár és gyermekgondozó számára külön rendezvényt tartanak, melyet az olvasásnépszerűsítésnek szentelnek. Ideális esetben minden 1 és 7 év közötti gyermek és szülei öt könyvcsomaghoz jutnak, hogy ösztönözzék őket az olvasásra és a felolvasásra. Így a gyermekkönyvek a járás minden háztartásába megtalálják az útjukat, társadalmi státusztól, iskolázottsági szinttől és művelődési hajlandóságtól függetlenül.

(Autoref.)

Lásd még 111

Használók képzése

116/2021

AHARONY, Noa – JULIEN, Heidi – NADEL-KRITZ, Noa: Survey of information literacy instructional practices in academic libraries. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 52. (2020) 4., p. 964–971.

Az információs műveltséggel kapcsolatos intézményi gyakorlatok a felsőoktatási könyvtárakban: egy felmérés eredményei

Felmérés; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség

2018 májusa és júliusa között online felmérést végeztek izraeli felsőoktatási könyvtárosok körében az információs műveltségi oktatás gyakorlatának vizsgálatára. A 80 válaszadó 57,5%-a főiskolai, 37,5%-a egyetemi, 5%-a egyéb könyvtárakban dolgozik. 65 résztvevő jelezte, hogy könyvtára egy adott tudományágra vagy szakterületre összpontosít. Ebből 46,15% a társadalomtudományok, 30,75% a természettudományok és 23% a humán tudományok körébe tartozik. A válaszadók 71,3%-ban a tájékoztató könyvtáros feladatoként határozták meg az információs műveltségi képzések tartását; csak 15%-ban adták meg felelősként a teljes munkaidőjű használóképző könyvtárost (*instruction librarian*).

A nem teljes munkaidőben használóképzéssel foglalkozók a félévek elején 51,2%-ban idejük legfeljebb 25%-át fordítják oktatásra, míg 38,7% szerint ez a munkaidő 26–50%-át teszi ki. A képzés központjában az elsőéves hallgatók álltak a válaszadók 74%-ának esetében; a mesterszakos hallgatókat oktatók aránya 57%, a doktoranduszokat oktatók aránya 23% volt. A felmérés résztvevőinek legnagyobb hányada (33,8%) becslése szerint az alapképzésben részt vevő hallgatók kevesebb, mint 50%-át tudják elérni; 21,2% ítélte meg úgy, hogy e hallgatók 50–75%-át érik el az információs műveltségi oktatással.

Egyéni oktatást a könyvtárosok 80%-a tartott, a könyvtárban tartott csoportos kurzusokon 67,5% oktatott. Gyakori volt még a tantermi óraadás (63,7%), a számítógéptermi foglalkozás (61,3%), az egyéni könyvtári túra (61,3%), valamint a csoportos könyvtári túra (56,3%) is. Kreditértékű kurzus 28,7%-ban fordult elő. A válaszadók 62,6%-a úgy látta, hogy a technológia az elmúlt néhány évben eléggé vagy nagy mértékben befolyásolta az oktatás formáját és tartalmát. 71%-uk szerint az információs technológiák hatékonyabbá tették a képzést. Az oktatás elsődleges célja a válaszok tanúsága szerint az, hogy megtanítsák a hallgatókat a könyvtári anyagok megtalálására. Ez követi az általános információkeresési stratégiák elsajátítása, valamint az információk minőségének és hasznosságának kritikus értékelése. A felmérés résztvevői az oktatással kapcsolatos kihívások skáláját szélesnek látták. A legfőbb nehézség sokak szerint a hallgatók motiválása volt, de többen említették az időhiányt, az egyetemi oktatókkal való alacsony szintű együttműködést, továbbá az anyagok elavulását is.

A válaszadók többsége úgy ítélte meg, hogy az ACRL *Információs műveltségi keretrendszerének* (*Information Literacy Framework for Higher Education*) alkalmazása nem vagy csak kis mértékben befolyásolja a gyakorlatukat.

(Koltay Tibor)

117/2021

BUDD, John M.: Information literacy and consciousness. – Bibliogr. In: *Journal of documentation*. – 76. (2020) 6., p. 1377–1391.

Információs műveltség és tudatosság

Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információ; Információs műveltség

Az információk mennyisége önmagában is indokolja az információs műveltségi képzéseket. A téma szakirodalmi jelentős, ám a kogníció elméleti megközelítéseire kevesen hivatkoznak. Ezek közül a szerző a tudatosság fogalmát emeli ki. Az ugyanis az emberi élet egyik alapjellemzője, amellyel számos kutató foglalkozik, mégis filozófiai-idegtudományi rejtély, viszont a tanításnak és a tanuláshoz általában véve is lényeges eleme. *Chalmers* (2010) nyomán a tudatosság a következő tényezőket foglalja magában: a külvilág jelenségeinek megkülönböztetése, kategorizálása és a rájuk való reagálás; az információk integrálása egy kognitív rendszerben; a mentális állapotok leírhatósága; egy rendszer hozzáférése a belső állapotaihoz; a figyelem összpontosítása; a cselekvés tudatos kontrollja.

A tudatosság fejlesztése jelentős szerepet játszik abban, hogy a felsőoktatás és az egész életen át tartó tanulás sikeres legyen. Az ACRL *Információs műveltségi keretrendszerének* elemei az erre a kihívásra való válaszadás konkrét erőfeszítéseiként is felfoghatók. A hallgatók céljai között ugyanis nemcsak az információs műveltségi foglalkozásokon, hanem egész egyetemi pályafutásuk (sőt, egész életük) során ott van annak a követelménye, hogy meg tudjanak érteni összetett dolgokat. Ennek egyik legfontosabb része annak a képességnek a kialakítása, hogy odafigyeljünk arra és elgondolkodjunk azon, amit a különböző médiumok kommunikálnak. A gyakran hangoztatott „kritikai gondolkodás” fogalma is ide kapcsolható, de a szerző szerint elégtelennek bizonyul, és az árnyalására van szükség. A tudatosság elmélete az észlelésből és a tapasztalatból indul ki: a hallgatók valós

és hiteles tapasztalatai is a tudatosság részét képezik. Ez azonban nem azonos azzal, amit igazságnak, sértetlenségnek és tévedhetlenségnek nevezhetünk. Fontos feladat rámutatni az észlelés és a tapasztalat megváltoztathatóságára, a dolgok „más szemmel nézésére”, fejlesztve a tudatosság szintjét.

A hallgatók hiedelmei nem mindig eredményeznek tudást, pedig ezeket hozzák magukkal az információs műveltségi képzésekre. Mivel nem minden hiedelmük információs természetű, ezért az oktatás feladata olyan tartalmak bemutatása, amelyekkel kapcsolatban tudatosnak kell lenniük. Ezen kívül a képzésnek azt is közvetítenie kell, hogy az értelmezés útján felismert jelentés nem feltétlenül egyenlő a pontossággal vagy az igazsággal, vagy akár az etikus kommunikációval. Mindez kulcsfontosságú az értelmezés tudatos folyamata szempontjából. Összegezve: az információs műveltség egésze átfogja a tudatosság teljességét, ezért e két terület együttes vizsgálata további kutatásokat igényel.

(Koltay Tibor)

118/2021

HAMMONS, Jane: Teaching information literacy : developing an online course for faculty. – Bibliogr. In: *College & research libraries news*. – 81. (2020) 7., p. 337–340, 349.

Az információs műveltség tanítása: egy online kurzus kidolgozása az oktatók számára

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi oktató; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Tervezés

Az Ohio Állami Egyetemnek (Cleveland, Ohio) több mint 60 ezer hallgatója van, ezért a könyvtárosok nem tudnak az egyetemen oktatót összes olyan kurzushoz közvetlen könyvtári oktatást vagy tanácsadást kapcsolni, ahol szükség lenne rá. Bár a kreditértékű információs műveltségi kurzusokra sokan iratkoznak be, azok összességében csak a hallgatók kisebb részét érik el, ezért új megközelítéseken kezdtek gondolkodni.

Többen amellet érvelnek, hogy a könyvtárosok akkor tudják a legjobban biztosítani a hallgatók információs műveltségének fejlesztését, ha nem a hallgatók, hanem az oktatók oktatására összpontosítanak. Bár úgy tűnik, hogy a legtöbb könyvtáros nem áll készen arra, hogy felhagyjon a hallgatók közvetlen

képzésével, számos példa van az oktatókra szabott online információs műveltségi műhelymunkára és kurzusokra. Ennek megfelelően az Ohio Állami Egyetem könyvtárosai az Egyetemi Oktatási és Tanulási Intézet (*University Institute for Teaching and Learning*) szervezésében egy online, a résztvevők tempójához igazodó, hat modulból álló, 12 órás információs műveltségi továbbképző kurzust dolgoztak ki, amely abban hivatott segíteni az oktatókat, hogy az információs műveltséget beépítsék a tanítási gyakorlatukba. Mindegyik modul egy-egy forgatókönyvvel kezdődik: az első például egy olyan kihívást ír le, amely abból ered, hogy a hallgatót, aki megpróbált megfelelő információforrásokat találni, csalódás éri, mivel oktatója azt mondta neki, hogy a források nem tudományos jellegűek. A reakcióikat a résztvevők egy vitafórumon teszik közzé. Minden modul kérdésekkel zárul, amelyek arra ösztönzik az oktatókat, hogy gondolkodjanak el a tanult saját tanítási gyakorlatukban történő alkalmazásán.

Az első modul az információs környezetet járja körül; a második és a harmadik az ACRL *Információs műveltségi keretrendszerét* mutatja be. A negyedik modul a visszafelé történő tervezés (*backward design*) módszere alapján, azaz az információs műveltség kimeneti követelményei felől közelíti meg az oktatás folyamatát. Mindez kiegészül a *Decoding the Disciplines [A diszciplínák dekódolása]* elnevezésű modellel: a résztvevők egy sor olyan kérdésre válaszolnak, amelyek célja, hogy segítsenek nekik saját tacit (hallgatólagos) tudományterületi tudásuk azonosításában. Az ötödik modulban információs műveltséggel kapcsolatos feladatokat tekintenek át, illetve megismerkednek a *Transparency in Learning and Teaching [Transzparencia a tanulásban és a tanításban]* keretrendszerrel. Az utolsó modulban pedig véglegesítik saját „információs műveltségi akciótervüket”, amelynek lépéseit beépíthetik majd az általuk oktatott kurzusba.

(Koltay Tibor)

119/2021

SHARUN, Sara – SMITH, Erika E.: Educational development partnerships and practices : helping librarians move beyond the one-shot. – Bibliogr. In: *College & research libraries news*. – 81. (2020) 9., p. 445–449.

Oktatásfejlesztési együttműködések és gyakorlatok, avagy túllépés az egykialmas könyvtárhasználati képzéseken

Egyetemi oktató; Együttműködés -helyi; Felsőoktatási könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Társadalmi követelmények

Az álhírekkel és a hasonló jelenségekkel (pl. dezinformációval) kapcsolatos széles körű aggodalom arra készítette a Mount Royal Egyetem (Calgary, Kanada) Könyvtárának és Tanulmányi Központjának könyvtáros és oktatásfejlesztő munkatársait, hogy közös erőfeszítést tegyenek a hallgatók digitális írástudási készségeinek fejlesztése érdekében. Az egyetem oktatóinak rendezett, 90 perces oktatásfejlesztési műhelymunka keretében bemutatták, hogy miként segíthetik elő az információk kritikus értékelését és a digitális írástudást. Az oktatók és más egyetemi dolgozók önkéntesen regisztrálhattak; a 2019 során három alkalommal megrendezett műhelymunka résztvevői különböző szakterületek oktatói, valamint a hallgatóknak támogató szolgáltatásokat nyújtó könyvtárosok és más egyetemi dolgozók voltak.

Az alapvető terminológia tisztázása után a résztvevők két hasonló egészségügyi online forrást értékelték. Itt olyan konkrét stratégiákat (mint például a laterális olvasást, amely együtt jár a források ellenőrzésével) ismerhettek meg, melyek hatékonyan és eredményesen segítik az ilyen források hitelességének megállapítását. Több oktató is elmondta, hogy ezt a tevékenységet annyira hasznosnak találta, hogy saját hallgatóinak körében is alkalmazni kívánja. A műhelymunkát a digitális írástudás kialakításának modelljével zárták, és olyan értékelési ötleteket és forrásokat mutattak be, amelyeket az oktatók saját munkájukban is használhatnak.

A kutatások szerint a digitális írástudásról szóló beszélgetésekre általában nem az egyetemi tantermekben kerül sor. A részt vevő oktatók jelezték, hogy bár aggódnak a hallgatók információs zavarnak való kitettsége miatt, nem építik be ezeket a fogalmakat a kurzusaikon kiadott feladatokba. Ráadásul az oktatók hozzászórtak ahhoz, hogy a hallgatókat inkább a tudományos források felé tereljék, és lebeszéljék őket a „népszerű” források használatáról, mintsem hogy segítsenek nekik a források értékelésében. Emellett gyakran nehéz meggyőzni az információs műveltség és digitális írástudás fontosságáról a saját tudományágukban elmélyült oktatókat, akik úgy érzhetik, hogy kevés idejük van erre, vagy nem képesek ilyen témákkal foglalkozni. A műhelymunka során ezért arra ösztönözték az oktatókat, hogy felmérjék, hogyan lehet az információs és digitális írástudást értelmes módon beépíteni a tantervükbe, és hogy kérdő-

jelazzék meg azt a feltételezésüket, mely szerint ezek a készségek túlmutatnak a kurzusuk tartalmán vagy szakértelmükön. Olyan értékelési ötleteket is bemutatnak nekik, amelyek túllépnek a „tudományos” és a „népszerű” források közötti kettősségen, és elősegítik a „népszerű” (például a közösségi médián keresztül elérhető) információforrások irányított használatát, amelyekkel a hallgatók a mindennapi életük során találkozhatnak.

Egyértelmű, hogy a digitális írástudás fejlesztésében nagyobb mértékben kellene részt venniük az oktatóknak. Ha az információs műveltség és digitális írás-

tudás fejlesztése mindenki feladata, és ha a könyvtárosok valóban túl akarnak lépni az egyalkalmas használóképzés modelljén, akkor élniük kell azzal a lehetőséggel, hogy szaktudásukat és tapasztalatukat új, együttműködésen alapuló kapcsolatokban kamatoztassák. A könyvtárosok és az oktatásfejlesztők közötti szoros partnerség kialakítása az egyik útja annak, hogy szélesebb körű tantervi változásokat indítsanak el, és katalizálják az egyéni oktatás fejlesztését.

(Koltay Tibor)

Lásd még 77

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

120/2021

O'HARA, Gayle – LAPWORTH, Emily – LAMPERT, Cory: Cultivating digitization competencies : a case study in leveraging grants as learning opportunities in libraries and archives. – Bibliogr. In: Information technology and libraries. – 39. (2020) 4., p. 1–31.

A digitalizálási kompetenciák fejlesztése: a pályázatok mint tanulási lehetőségek kiaknázása a könyvtárakban és levéltárakban

Digitalizálás; Felsőoktatási könyvtár; Közgyűjtemény; Munkafolyamat; Támogatás -pénzügyi -általában; Továbbképzés

A különgyűjtemények és levéltári anyagok digitalizálása (a teljes munkafolyamat a kiválasztástól a közzétételig) sokkal többet foglal magában, mint az analóg dokumentumok digitálissá konvertálását. Az anyagokat szelektálni kell, elő kell őket készíteni, a digitális szurrogátumokról leírást kell készíteni, biztosítani kell a hozzáférést a kívánt közönség számára, végül gondoskodni kell a hosszú távú megőrzésről. A digitalizálás gyakran projektalapú, és a különböző

dokumentumtípusok más és más munkafolyamatokat igényelnek. A munkával megbízott szakmai stábnak is sokrétű kompetenciákkal kell bírnia. A szakemberek digitális kompetenciáit fejlesztő képzések esetlegeseek, továbbá még az e téren tapasztalattal rendelkező kollégák is szembesülhetnek az egyes intézmények eltérő gyakorlatából eredő nehézségekkel. 2017 és 2019 között a Las Vegas-i Nevadai Egyetem (UNLV) két olyan, szövetségi pályázaton alapú digitalizálási projektet valósított meg, amelyek célja a helyi kulturális örökség megőrzésén kívül az érdekelt felek kompetenciafejlesztése volt a projekttervezés, a pályázatírás, a projektmenedzsment, a metaadatolás, a felvételezés, illetve a digitális tartalomkezelés területén. A projektcélok közé tartozott még a tapasztalatok Nevada állami megosztása workshopokon keresztül. Az első projekt során főként a vegasi szórakoztatóipar vizuális anyagait, míg a másodikban Dél-Nevada vízügyének dokumentumait digitalizálták. A projektmunka ideje alatt összegyűlt tudás fejlesztésének és átadásának egyik – projektcsapatok számára hasznos – formája a tapasztalati úton történő tanulás. Leghatékonyabban a hivatásos projektmenedzserek alkalmazása segítheti a digitalizálás és az ahhoz kapcsolódó tapasztalatcsere folyamatát. A két nevadai projektben határozott időre vetek fel projektmenedzsereket és hallgatói segítőket, akik a Digitális

Gyűjtemények részleg munkatársaival együttműködve megismerték a helyben kidolgozott dokumentációt, felügyelték a projektsapatok döntéshozatali és működési tevékenységeit, gyakorlati megközelítésű megoldásokat dolgoztak ki, illetve továbbfejlesztették a korábbi projektek munkafolyamatait. Egy digitalizálással kapcsolatos projektre történő felkészülésnél le kell bontani a feladatokat kisebb, átgondolt, egymást követő lépésekre: előkészítés, felvételezés, minőség-ellenőrzés, OCR-ezés, metaadat-létrehozás és -ellenőrzés, valamint feltöltés digitális tartalomkezelő rendszerbe. E fázisok mindegyike eltérő kompetenciákat igényel: a projekttervezés, a pályázatírás, a projektmenedzsment, a metaadatolás, a felvételezés és a digitális tartalomkezelés (*Digital Asset Management*) a készségek széles tárházát kívánja meg a projektet kivitelező munkacsoporttól, a költségvetéskészítéstől a metaadat-alkalmazásprofilok ismeretén át a projekt nyomon követéséig. Ezek egy részét a könyvtárosképzéseken is oktatják (pl. metaadatok), ám a különböző szabványok és digitalizálási útmutatók nem adnak mindenben támpontot a gyakorlati munka során felmerülő részletkérdések esetén. Kiemelhető ugyanakkor az amerikai Szövetségi Intézmények Digitális Irányelveinek Kezdeményezése (FAGDI), a Nyílt Archiválási Információs Rendszer (OAIS) modellje és a Nemzeti Digitális Gondokság Szövetsége (NDSA) megőrzésre vonatkozó állásfoglalása.

Mivel a megőrzésben nélkülözhetetlen szerepet játszik a technológia, ezért folyamatosan lépést kell tartani annak fejlődésével is, ami szintén kihívást jelent a közgyűjteményi szakemberek számára. Egy digitalizálási projekt tervezésekor és kivitelezésekor számos fontos döntést kell hozni (Mit digitalizáljunk? Kik vegyenek benne részt? Kiszervezzük-e a felvételezést? Mennyi ideig tartson a projekt? Milyen hardvereket és szoftvereket használjunk?), ám menet közben is óhatatlanul adódnak megoldandó problémák, amihez elengedhetetlen a rugalmasság és az együttműködési készségek megléte.

A UNLV mindkét érintett projektje képes volt elérni, sőt, túlszárnyalni az előzetesen kitűzött célokat, illetve a munka során fejlődtek a résztvevők kompetenciái is. Meg kell említeni azonban, hogy ez a legjobb eshetőség, mivel az ideiglenes projektmunka akár rossz hatással is lehet a munkatársak életére és pályájára. A szervezetnek ezért törekednie kell a méltányosságra, a megfelelő bérezésre, valamint a pozitív és produktív munkakörnyezetre. Maguk az intézmények is tanulhatnak a projektek tapasztalataiból, ezért fontos, hogy dokumentálják a digitalizálási

projekteket és munkafolyamatokat, ezáltal a létrejött tudás nem vész el akkor sem, ha a határozott ideig foglalkoztatott munkatársak távoznak. A tudás átadására és az információmegosztásra érdemes célirányos alkalmakat is beiktatni.

A projektekhez kapcsolódóan a UNLV workshopokat szervezett, hogy továbbadják a szélesebb szakmai közösség számára a felgyülemlett tudást és tapasztalatot. A kis népsűrűségű Nevadában különösen jelentős szakmai fórumnak számítottak ezek az egésznapos rendezvények, alkalmat biztosítva a kollégák személyes találkozására, ám a résztvevők változó szintű gyakorlati tudásának fejlesztése – más ilyen jellegű rendezvényekhez hasonlóan – állandó kihívást jelentett.

A UNLV tapasztalatait összegezve elmondható, hogy a digitalizálási munka elsajátításának leghatékonyabb módszere a közgyűjteményi szférában a projektmunka alatt történő tapasztalati tanulás, mégpedig alapos előkészítés és hozzáértő projektmenedzser mentorálása mellett, ami nemcsak a résztvevők, hanem a projektnek otthont adó szervezet és a szélesebb szakmai közösség kompetenciáit is fejlesztheti. A workshopok a tapasztalati tanuláshoz képest kiegészítő szereppel bíró tapasztalatcsere-lehetőségként értékelhetők.

(Bódog András)

Lásd még 128

Adatbázisok

121/2021

WHITE, Jacob: PubMed 2.0. – Bibliogr. In: Medical reference services quarterly. – 39. (2020) 4., p. 382–387.

PubMed 2.0

Adatbázis -egészségügyi; Honlap; Kutatás információellátása; Országos szakkönyvtár -egészségügyi; Tájékoztatás -egészségügyi

Többéves stratégiai tervezés után az Országos Orvostudományi Könyvtár (*National Library of Medicine*) elindította a *PubMed* egészség tudományi kutatási weboldalának frissített és újratervezett változatát. Az új weboldal modernebb és rezponzívabb felülettel rendelkezik, különösen a mobil eszközökön. Annak érdekében, hogy azok intuitívabban legyenek ke-

zelhetők az új felhasználók számára, az eszközöket és funkciókat áthelyezték. Bár az átállítás nem volt mentes némi zűrzavartól, és a régi használók számára a modernizált felülethez és keresőmotorhoz való alkalmazkodás enyhe kényelmetlenségekkel járt, a *PubMed* 2020-ban bevezetett új verziója sikeresen teljesíti a weboldal hagyományos feladatát, a magas színvonalú egészségtudományi információk és források gyűjtését és szabadon hozzáférhetővé tételét.

(Autoref.)

Lásd még 92, 94, 96, 100

Nyomtatott dokumentumtípusok

Lásd 93

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 78, 93, 94, 95, 99, 105, 113

Információ- és kommunikációs technológia

122/2021

SPOHR, Julia – WESTERMANN, Lidia: Bildung und Vermittlung digital : virtuelle Ausstellungen in der Deutschen Digitalen Bibliothek. – Bibliogr. In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 67. (2020) 5-6., p. 371–378.

Res. angol nyelven

Digitális oktatás és ismeretterjesztés: virtuális kiállítások a Német Digitális Könyvtárban

Elektronikus könyvtár; Információtechnológia; Kiállítás; Központi szolgáltatások; Közgyűjtemény

Látogatás Wartburg várában, *Dürer* „mestermetszeteinek” (*Meisterstiche*) közeli felvételei, utazás Keletre vagy bepillantás *Nietzsche* olvasmányaiiba – a *DDBstudio* kiállítási eszköz virtuális sétára hív a történelem és a kultúra világában. A virtuális kiállít

tások a könyvtárak, levéltárak és múzeumok számára immár évek óta az egyik legközvetlenebb módját jelentik annak, hogy növeljék gyűjteményeik és tevékenységeik láthatóságát a digitális térben. A Német Digitális Könyvtár (DDB) 2019 októberétől kínálja a *DDBstudio* nevű új szolgáltatást, amely biztosítja a technikai infrastruktúrát az érdeklődő kulturális és tudásintézményeknek ahhoz, hogy saját maguk hozzanak létre és tegyenek közzé virtuális kiállításokat.

(Autoref.)

123/2021

UZWYSHYN, Ray: Open digital research ecosystems : how to build them and why. – Bibliogr. In: Computers in libraries. – 40. (2020) 8., p. 4–8.

Nyílt digitális kutatási ökoszisztémák: hogyan építsünk ilyeneket és miért?

Disszertáció; Elektronikus könyvtár; Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Kutatás információellátása; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szoftver

Számos egyetem és felsőoktatási könyvtár használ nyílt digitális kutatási ökoszisztémákat az intézmény tudományos tevékenységének nyilvántartására és közzétételére. A cikk az ökoszisztémát alkotó lehetséges eszközöket ismerteti egy egyesült államokbeli esettanulmány példáján keresztül.

A digitális tudományos kutatási ökoszisztéma szoftveres összetevők egymáshoz kapcsolt hálózatát jelent, amely nemcsak az egyetemi oktatók és hallgatók kutatásait támogatja, hanem elősegíti a kutatók globális együttműködését és a tudományos fejlődés felgyorsulását is. A nyílt forráskódú (*open source*) szoftverek térhódítása kedvez ezen alapelvek érvényesítésének, ráadásul a fejlesztők által aktívan támogatott különböző szoftverkomponensek lehetővé teszik teljes rendszerek kiépítését már meglévő elemek igény szerinti kombinálásával.

A Texasi Állami Egyetem digitális kutatási ökoszisztémája hat fő nyílt forráskódú szoftverkomponensből áll: egy digitális gyűjteményeknek otthont adó repozitóriumból, egy kutatásiadat-repozitóriumból, egy elektronikus dokumentumkezelő rendszerből szakdolgozatok és disszertációk számára, egy személyazonosságot kezelő rendszerből, egy folyóiratkezelő szoftverből, illetve a felhasználói felület szoftveréből. A digitális gyűjtemények repozitóriumának műszaki hátteréül az egyetemen a *DSpace* nyílt for-

ráskódú platformot választották, amely strukturált metaadatokat rendel a dokumentumokhoz, lehetővé téve azok felfedezhetőségét a keresőmotorok számára is. A kutatásiadat-repozitóriumot az adatok archiválására és publikálására használják egy állami szintű adattár-konzorcium részeként (*Texas Digital Library Dataverse* projekt), aminek köszönhetően a konzorciumi felhasználóknak az adategyüttesek visszakeresésére és összehasonlítására is módjuk nyílik. A fenti két repozitórium alkotja az ökoszisztéma elsődleges, tartalmi komponenseit, a másik négy összetevő a használatot és a kutatási folyamatokat támogatja. A szakdolgozatok és disszertációk kezelésére az említett konzorcium által fejlesztett *Vireo* nevű szoftvert választották, amely hídként szolgál a repozitóriumok és a hallgatók között, megkönnyítve számukra munkáik benyújtását, feltöltését, valamint összekötését a gyűjteményi és az adat-repozitóriummal. Az ökoszisztémában a személyazonosságok kezelésének alapja az ORCID kutatói azonosító, amely globálisan egyedi módon azonosítja az egyes szerzőket, és a segítségével megoldható a publikációk aggregálása is. A folyóiratok online szerkesztésére és publikálására a Texasi Állami Egyetem az *Open Journal Systems* (OJS) platformot használja. Végezetül a teljes ökoszisztémát átfogó, kapuként szolgáló felhasználói felületet a nyílt forráskódú *Omeka* szoftverrel alakították ki. Az *Omeka* alkalmas kutatások, szövegek, audiovizuális tartalmak és adategyüttesek összekapcsolására, konfigurálható egyéni projektekhez, kutatások megosztásához és virtuális kiállításokhoz, valamint külső forrásokkal (pl. korábbi adatokkal, digitális könyvtári gyűjteményekkel, repozitóriumokkal, online archívumokkal) is összeköthető.

Egy ilyen ökoszisztéma implementációjához legalább két munkatárs szükséges. Egyrészt egy rendszeradminisztrátor az infrastruktúra fenntartásához, másrészt legalább egy digitális könyvtáros, aki a tartalmi adminisztrációért, a kutatástámogatásért, a marketingért és a használóképzésért felel. A rendszer kialakításának tükröznie kell az anyaintézmény jellemzőit, és annak céljaival összhangban kell megvalósulnia. A digitális kutatási ökoszisztéma kiépítéséhez vagy továbbfejlesztéséhez az intézmény sajátosságaitól és igényeitől függően webfejlesztőre, projektmenedzserre, metaadat-könyvtárosra, digitalizálási szakértőre, földrajzi információs rendszer (GIS)-szakértőre és adatspecialistára egyaránt szükség lehet.

Ami az ökoszisztéma értékelését illeti, kvalitatív és kvantitatív módszerekkel érdemes felmérni az igényeket és nyomon követni a működést. A Texasi Állami Egyetemen az intézményi repozitóriumok (gyűjteményi repozitórium, kutatásiadat-repozitórium, szakdolgozatok és disszertációk) használatának megugrását tapasztalták az elmúlt öt évben, és a *LibQual*-felmérések szintén pozitív visszajelzésekről tanúskodnak, előrevetítve a jövőbeli fejlesztési irányokat. A cikkben bemutatott nyílt forráskódú szoftverek és hálózati infrastruktúrák működőképeseek és kidolgozottak, valamint széles használói közösséggel rendelkeznek, ezért a legtöbb kutatóintézmény könnyen bevezetheti őket a tudományos eredmények felfedezhetősége és a nemzetközi együttműködések elmélyítése érdekében.

(Bódog András)

Lásd még 78, 94, 98, 103, 112, 127, 133

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárgépesítés általában

124/2021

STEJSKAL, Jan: Změna technologie pro změnu role knihovníka In: ITlib. – 24. (2020) 4., p. 25–31.

Res. angol nyelven

Technológiaváltással a könyvtárosok szerepváltozásáért

Gépesítési kérdések -általában; Kölcsönzés -önkiszolgáló; Rádiófrekvenciás azonosítás; Városi könyvtár

A Prágai Városi Könyvtár RFID-projektje az elmúlt három évben (2018–2020 között) valósult meg, azal a céllal, hogy a könyvtárosoknak több idejük maradjon a minőségi szolgáltatásokra. A 2020-as koronavírus-világjárvány mindenhol új kihívások elé állította a könyvtárakat és a használókat. A Prágai Városi Könyvtár ekkorra tért át a hagyományos

vonalkódos azonosításról a rádiófrekvenciás (RFID) chipes azonosításra.

A technológia bevezetését a könyvtár nagysága indokolta: a városban több mint 40 fiókkönyvtár és 3 bibliobusz áll a prágaiak rendelkezésére, összesen 1,8 milliós gyűjteménnyel és egységes szolgáltatásokkal (bárhol lehet előjegyzést tenni és visszaadni a kölcsönzött dokumentumokat). A projektet sikerült a főváros stratégiai tervébe illeszteni megvalósítani. A használók szempontjából a leglátványosabb változás az önkiszolgáló kölcsönzés és visszavétel bevezetése volt. Az RFID-technológia a könyvtárosok számára megkönnyítette a visszavétel utáni visszaosztást is, hiszen a fiókkönyvtárak között az állomány folyamatosan vándorol; az automatizált válogató sor segítségével a munka sokkal egyszerűbbé vált. Az egységes integrált könyvtári rendszer használata a változtatáshoz nagy előnyt jelentett.

A vállalkozás nagyságát jól jelzik a mennyiségek: szükség volt 300 RFID-olvasóra a munkaállomásokhoz, több mint 60 önkölcsönző pontra, 2 válogató sorra, 40 biztonsági kapura és 2,5 millió RFID-címkére. 2018-ban mintegy 30 millió korona értékben került az RFID-berendezések beszerzésére, melyeket a *Cosmotron Bohemia* cég szállított. Az eszközöket programozással, teszteléssel kellett összehangolni a könyvtári rendszerrel. Az olvasók először a biztonsági kapukkal találkoztak – korábban elektromágneses csíkok és kapuk védték a gyűjteményt, de csak néhány nagyobb fiókkönyvtárban. Az RFID-technológia kiterjesztése a teljes állományra sokkal nagyobb védelmet jelent, hiszen minden ki nem kölcsönzött dokumentum esetén a kapu vészjelzést ad le. Az elektromágneses védelemmel szemben az RFID nem reagál a kulcsokra, mobilokra, érmékre, nem riaszt tévesen: 99,9%-ban csak akkor jelez, ha nem kölcsönözték ki a művet. A rendszer élesítésére 2019 nyarán került sor, ekkorra sikerült a címkéket beragasztani a dokumentumokba (7 hét alatt külső munkatársak mentek végig az állományon), így ősztől az újranyitott központi épületben már négy önkölcsönző pont is működött. 2020 tavaszáig valamennyi fiókkönyvtárban elindult az automatizált kölcsönzés. Két olyan berendezés is rendelkezésre áll, ahol a visszavett dokumentumokat azonnal szétválogatja az automata; a visszavételi gép jelzi a kintlévőségeket és tartozásokat is. A válogató sor a központban 9 kosárba szortírozza a dokumentumokat, de ennél is nagyobb mennyiségekkel dolgozik 2020 ősztől a fiókkönyvtárak szerinti válogató sor, amely 39 kosárba osztja a dokumentumokat 38 fiók-

könyvtár (+1 „egyéb” kategória) számára, európai könyvtári viszonylatban is egyedülálló módon. A ráfordított munkaidő az automatizálással gyakorlatilag megfeleződött.

2020 végén még nincsenek a könyvtárban olyan kiegészítő eszközök (okospolcok), amelyek a polcokra helyezett antennákkal képesek a dokumentumok nyomon követésére, illetve az önkiszolgáló félretételre is lehetőséget adnak. A koronavírus okozta járványhelyzet felerősítette az önkiszolgáló kölcsönzés és az önkiszolgáló visszavétel igényét, ezért további berendezéseket kívánnak beszerezni. 2021-től a könyvtárban az olvasók csak önállóan, önkiszolgálással kölcsönöznek és hozzák vissza a könyveket. A kevésbé magabiztos olvasókat könyvtáros asszisztensek segítik. A könyvtár weboldalt hozott létre az automatikus kölcsönzés, az RFID-technológia videofilmes bemutatására. A gyakorlat igazolta a technológia gyorsaságát és egyszerűségét. A könyvtárosoknak több idejük maradt a gyűjteményre és a közösségek építésére, a szorosabb kapcsolatokra, interakciókra. Az új technológia nem cél, hanem eszköz a változásokhoz, az olvasók és a könyvtárosok együttműködésében.

(Prókai Margit)

Lásd még 87

Könyvtárépítés, -berendezés

125/2021

NISSEN, Martin: Die Sanierung des Südflügels der Universitätsbibliothek Heidelberg (2016–2019). – *Bibliogr. In: Bibliothek*. – 44. (2020) 3., p. 530–536.

Res. angol nyelven

A Heidelbergi Egyetemi Könyvtár déli szárnyának felújítása (2016–2019)

Átépités; Egyetemi könyvtár; Könyvtárépítés, berendezés; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Olvasószolgálat; Olvasóterem; Szolgáltatások

2019 májusában, két és fél év után nyílt meg a Heidelbergi Egyetemi Könyvtár régi épületének déli szárnyában az új információs központ (a továbbiakban: IK) és a multimédia központ (a továbbiakban: MMK). A tanulmány az építkezés előzményeit és menetét ismerteti, végül a nyitás utáni tapasztalatokat összegzi. 2008-ban kezdődött el az egyetemi könyvtár óvárosi főépületének felújítása és bővítése. A történelmi

könyvtárepületől északra fekvő háromszintes, 1970-es évekbeli épületszárny (ún. *Triplex*-épület) felújítása révén 21 millió eurós költséggel 7100 m² hasznos terület (közel 1000 olvasói férőhely és 80 könyvtáros munkaállomás) létesült. Ami a történelmi épületet illeti, 2009 és 2015 között kézirat-olvasót alakítottak ki a keleti szárnyban, továbbá könyvkölcsönzőt és szabadpolcos részleget a nyugati szárnyban. A tűzvédelmi berendezések, a lépcsőházak és a liftek felújítása is megtörtént. (Az építkezés ekkori, I–III. szakasza 8 millió euróba került.) Csupán a kastélyszerű épületegyüttes központi, déli szárnyának felújítása volt hátra, melyet eredetileg impozáns homokkő homlokzat díszített. Itt kapott helyet annak idején a történelmi nagyolvasó is. Mivel 2015-re már elkészült a *Triplex*-ben az új olvasóterem, hozzá lehetett fogni a déli szárnyban a bontáshoz és a felújításhoz (IV. szakasz), melynek költségvetése 6 millió euróra rúgott. A déli szárny, melyet *Karl Zangemeister* (1837–1902) főkönyvtáros koncepciója alapján *Josef Durm* (1837–1919) épített meg, 1905-ben készült el. A földszinten volt található a 320 m² alapterületű és 10 m belmagasságú olvasóterem, a „tudás katedrálisa”. Az akkor közel 1500 diákot kiszolgáló tér az 1950-es évekre már nem bizonyult elegendőnek, ezért 1953 és 1956 között egy betonkonstrukció kialakításával két szintre osztották; az alsó részbe kerültek a katalógusok, a lexikonok és a bibliográfiai tájékoztatás, míg az emeletre a 120 férőhelyes olvasóterem 7500 kötetes kézikönyvtárral. (A lapos, könnyűszerkezetes fém- és üvegmennyezet megoldása a következő évtizedekben beázásokhoz és az elemek leszakadásához is vezetett.) 1985 és 1987 között mindkét szint acélgalériával bővült. Az idők folyamán aztán a katalógusokat és a kézikönyveket lassan felváltották a számítógépes szolgáltatások; 2004-ben az első emeleten már PC-oktatótermet alakítottak ki, 2007-ben önálló laptop-terem is létesült, és létrejött az MMK mikrofilmekkel, AV-dokumentumokkal és számítógépekkel.

A felújítás során a déli szárny teljes rekonstrukciójának ötletét el kellett vetni – felhasználták az 1950-es évek tartószerkezetét, de visszatértek az 1905-ös épület elemeihez is. A munkálatok az előkészítéssel együtt 2016 szeptemberétől 2019 áprilisáig tartottak (a megnyitóra május 2-án került sor).

Hármas célt követtek: a szerkezeti elemek (főleg tűzvédelmi) hiányosságainak a megszüntetése (ez a galériák elbontását is magában foglalta), az energetikai korszerűsítés (ezt az északi homlokzat újratervezésével és egy új szellőzőrendszerrel érték el), valamint a terek funkcionalitásának és a könyvtárban végzendő

munka körülményeinek a javítása. A tervezést tartományi, a kivitelezést városi cég végezte.

A felújítás lebonyolításának részletes, fényképekkel illusztrált bemutatása után a szerző a használat koncepcióját ismerteti. A felső szintre visszaköltözött az MMK 56 számítógépes munkaállomással és 27 laptop-hellyel, továbbá 6 speciális munkaállomással, melyek a nem egyetemi polgárok számára is elérhetőek (DVD/VHS-lejátszó, dia- és mikrofilmszkenner stb.). Míg az MMK elsősorban az egyetem tanárait és diákjait szolgálja, a földszintre került IK (36 számítógéppel) minden látogató számára nyitva áll; a központi helyen lévő tájékoztató pultnál négy olvasószolgálati könyvtáros ad felvilágosítást. A bútorzat elhelyezése az igényeknek megfelelően módosítható. A legalsó, boltíves szint, mely a belső udvarra is nyílik, a pihenést szolgálja: itt helyezték el az étel- és italautomatákat, de egy teremben előadásokat is lehet tartani.

A 2019. májusi nyitástól 2020 februárjáig, a koronavírus-járvány kitöréséig terjedő tíz hónap alatt a megújult könyvtár pozitív visszajelzéseket kapott. Különösen az MMK munkaállomásai voltak népszerűek, ami azért meglepő, mivel addig a diákok jellemzően saját eszközeiket használták. Magyarázat lehet a gyors internet és a programok, illetve az, hogy sokan itt írták meg szemináriumi dolgozataikat. (Ha ez változik, a tér átcsoportosítható sima laptopos munkaállomásokra.) Pozitív fogadtatásban részesült az IK tájékoztatósi pontja is, amelyre a heterogén használói csoportok miatt még jó ideig szükség lesz. A felújítás után az IK többi részét azonban kevésbé használták. A 2020. március 18-i bezárás után április 28-án nyitották ki az IK-t, június 2-án pedig (korlátozásokkal) az MMK-t. 2020 októberi állapotok szerint az IK-ban információs, másolási és szkennelési lehetőségek, valamint 15 számítógép áll rendelkezésre; az MMK-ban 26 számítógépes munkaállomást és a speciális munkaállomásokat lehet előjegyezni. A laptop-helyek és a többi PC-munkaállomás most nem használható, de nélkülözhetetlennek bizonyultak a két helyiség tájékoztató pultjai, melyek a teljes nyitvatartási idő alatt szolgáltatnak.

A Heidelbergi Egyetemi Könyvtár déli szárnya három emeletének felújításával fontos mérföldkőhöz érkezett az átépítés, amely 2019 és 2024 között – a raktári szárny, a régi épület legfelső emelete és a homokkő homlokzat felújításának a befejezésével – két szakaszban zajlik majd tovább.

(Murányi Lajos)

126/2021

POSLUŠNÁ, Anděla: Hradní knihovna In: Čtenář. – 72. (2020) 9., p. 332–335.

Könyvtár a várban

Állományvédelem; Átépités; Könyvtárépítés, berendezés; Könyvtárépület -közművelődési; Városi könyvtár

Soběslav várát a XIV. század második felében építették, de a XX. század végére erősen lepusztult, falait építőanyagoknak hordták szét. 1999-ben a város pályázatot írt ki a várkastély újrahaznosítására. A győztes projekt a történelmi falak és egy új létesítmény (egy korszerű könyvtár) összekapcsolását tűzte ki célul, amellyel az objektum újra a város és a régió szerves részévé válhat. A vár megújításával együtt egy regionális funkciójú információs, kulturális és oktatási központ építését vállalták. A munkálatok 2002 után kezdődtek; a várkastély teljes körű felújítása az Európai Regionális Fejlesztési Alapnak köszönhetően történhetett meg. 2008-ban a város erre 36,2 millió korona támogatást nyert el, a 2009–2010 között megvalósított projekt összköltsége végül 45 millió korona lett.

A műemléki hivattal és a könyvtári szakemberekkel való egyeztetés során a legfőbb problémát a történelmi épület és az új elemek összekapcsolása, illetve az akadálymentesítés és a nagy közösségi terek kialakítása jelentette. A vár bizonyos részei megmaradtak: az északi szárny (a várkastély), a *Hláška* torony, valamint a nyugati és a déli szárny is, amelyeket kulturális térré alakították át. A lifttel és lépcsőházzal is ellátott, üvegezett főbejárat a park felől közelíthető meg; a hátsó, gazdasági bejárat egyben a vészkijárat is. A főbejárat felőli hallból közös lépcső vezet a könyvtári terekhez és a toronyhoz. Az udvaron fennmaradt egy XVII. században épült sörfözde régi téglakémenye is. Az egykori hűtőház felett növényesített tetőteraszt hoztak létre, közvetlen összeköttetéssel a könyvtárhoz. Itt szezonális programokat szerveznek a szabad ég alatt: irodalmi esteket, felolvasásokat, író-olvasó találkozokat. Az építész a vár minden értékes részének megőrzését és az új egységbe való beillesztését kívánta elérni. A megőrzött részeket stabilizálták és restaurálták. A várkastélyépületét, a hűtőházat és a tornyot teljes egészében, eredetiben megmentették, a külső tető szinte nem változott, a könyvtár új belső terei pedig imponánsan kapcsolódnak az eredeti kőfalakhoz.

A vár-könyvtárat, amely a történelmi épület belsejébe emelt „üvegkálitkába” került, 35 ezer kötet befogadására tervezték; az alapterület a korábban használt könyvtárhoz képest megduplázódott, 800 m²-es lett.

Építészeti szempontból fontos volt az utókor számára a műemlék megőrzése, amely a könyvtár üvegfalain keresztül jól látható, és egyúttal kiállítási térként is szolgál. (Az „üvegkonténer” bármikor szétszedhető és eltávolítható, ha a jövőben más igényeket támasztanak a térrel és a vár funkciójával szemben.) Az eredeti kőfalak és az új üvegfal közötti távolság 90–150 cm; a könyvtár saját „atmoszférával” (szabályozott hőmérséklettel és páratartalommal) rendelkezik, ami a gyűjtemény szempontjából megfelelő állományvédelmet biztosít. A használók számára kis méretű, csendes fülkét is kialakítottak, ahol elmélyülten lehet olvasni és tanulni. A könyvtárban a felnőttek és gyermekek részlegre egy légtérben kapott helyet, csupán a kölcsönzőpult választja el őket egymástól. Eredetileg csak egy akadálymentesített liftet terveztek, de végül a főbejárat mellett a hátsó bejáratot is felszerelték ilyen létesítménnyel.

A könyvtárosoknak meg kellett szokniuk az új elrendezést és a sok-sok érdeklődő látogatót, akik az építészeti bravúrra is kíváncsiak voltak. A vár-könyvtár barátságos hangulatot kínál látogatói számára, számos közösségi tevékenységre ad lehetőséget, a kültéri teraszt is sok célra használják. Az új könyvtár műemléki környezetben való újszerű kialakításáért az építész több díjat, kitüntetést nyert el.

(Prókai Margit)

Lásd még 85, 87

Számítógépes könyvtári rendszerek

127/2021

SHOEB, Md. Zahid Hossain – RAHMAN, Md. Mukhlesur: Do not perish outdated CDS/ISIS data : ABCD ILS from the same family is there to make it alive. – Bibliogr. In: The electronic library. – 38. (2020) 5/6., p. 1095–1113.

Ne vesszenek el az elavult CDS/ISIS-adatok – az ugyanabból a családból való ABCD IKR életben tartja azokat

Formátum -gépi; Információtechnológia; Integrált gépi rendszer; Szoftverválasztás

Jelen cikk célja, hogy áttekintse az elavult „számítógépesített dokumentációs rendszerek / információs rendszerek integrált halmaza” (CDS/ISIS) adatbázis migrációját a teljes mértékben funkcionális, webalapú *Automatización de Bibliotecas y Centros de Documentación* (ABCD) integrált könyvtári rend-

szerre, amely az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) által bevezetett CDS/ISIS-szoftvertechnológiából származik.

A már létező „információs rendszerek integrált halmaza” (ISIS) mezőhatároló jeleit a MARC-szerű vagy strukturált bibliográfiai formátumú adatbázisok mezőhatároló jelei szerint kellett újra megfeleltetni az ISIS nyomtatási formátumainak szerkesztésével. Ezenkívül feladatok sorozata volt szükséges a teljes folyamat végrehajtásához. A fontosabb műveleteket az ISIS-adatok .iso-formátumba történő exportálásával, az ABCD-adatbázis létrehozásával és az .iso-fájlnak az új adatbázisba való betöltésével végezték el. A következő lépés a PFT-fájlok [WinISIS adatbázisformátum] szerkesztése után a konfiguráció és a webes interfészbe kapcsolás volt.

Azon CDS/ISIS felhasználók számára, akik ISO formátumú adatokkal rendelkeznek a CDS/ISIS szoftveralkalmazások régi változataiban, immár lehetőség kínálkozik adataiknak egy új alkalmazásba történő migrációjára. A részletes folyamatleírás nem csupán az elavult, ám értékes rekordok sikeres migrációjának módszerét tekinti át, hanem az ABCD-adatbázis létrehozását is.

A cikk segíthet a CDS/ISIS- vagy WinISIS-felhasználóknak az ABCD-re történő migrációban, anélkül, hogy ki kellene vezetniük vagy fel kellene adniuk értékes adatállományukat. Ez az egyik legjobb módszerre az ISIS-adatok ABCD-re történő migrációjának, bizonyított funkcionalitással. Az *Automatización de Bibliotecas y Centros de Documentación* integrált könyvtári rendszer egyik kimondott célkitűzése, hogy a könyvtárosoknak, semmint az informatikusoknak kínáljon segédeszközt, azáltal, hogy a könyvtár- és információtudományi alapelveket tartja szem előtt.

(Autoref.)

128/2021

ZHOU, Yuning – LONG, Yuri: Digital image presentation in library discovery : integrating Ex Libris and IIF APIs In: Computers in libraries. – 40. (2020) 9., p. 16–20.

A digitális képek megjelenítése a könyvtári keresőfelületeken: az Ex Libris és az IIF API-k integrálása

Adatcsere; Digitalizálás; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Gépi információkeresési rendszer;

Integrált gépi rendszer; Képgyűjtemény; Múzeumi könyvtár; Szabvány; Szoftver

A művészeti könyvtárak jelentős hangsúlyt fektetnek a képi források megfelelő formátumban történő közvetítésére, igazodva a nyomdászati és online felhasználás korszerű követelményeihez. A minőségi vizuális dokumentumokhoz való széles körű online hozzáférés igényét felerősítették a Covid19 járvány teremtette rendkívüli körülmények is.

A washingtoni Nemzeti Művészeti Galéria (*National Gallery of Art, NGA*) könyvtára 2010-ben adaptálta a FADGI-irányelveket (az amerikai Szövetségi Intézmények Digitális Irányelveinek Kezdeményezését) a képfájlok rögzítése, feldolgozása és megőrzése érdekében. Elsőként egy *JavaScript*-alapú megjelenítőeszközt vezettek be az OPAC-ban, ám ez alacsony felbontású származtatott JPEG-képeket eredményezett, amelyek karbantartása túl munkaigényesnek bizonyult, és a használók sem tudtak rányitani az őket érdeklő részletekre.

A digitalizálási kéréseknek és projekteknek köszönhetően egy évtized leforgása alatt évről évre megduplázódott a digitális képállomány, így mindenképpen korszerűbb megoldásra volt szükség, amely képes lépést tartani a technológia, illetve a licenc- és jogkezelés kihívásaival, s egyúttal eleget tesz az interoperabilitás követelményének. Utóbbi egy múzeumi könyvtár esetében igen fontos tényező, hiszen a használók potenciálisan számos képrepozitóriumban folytatnak kereséseket. Az NGA jelenleg is dolgozik egy intézményi szintű digitális eszközközvetítő (*Digital Asset Management, DAM*) rendszer kiépítésén, melynek elkészültéig a könyvtár a képeket továbbra is a bibliográfiai rekordokhoz tartozó MARC-állományadatok (*holding*) felhasználásával katalogizálja, a digitális reprezentációt közvetlenül megjelenítve a *discovery* felületen. A kihívást immáron a megnövekedett képmennyiség jelentette, amely miatt egyetlen rekord több száz – adott esetben több ezer – állományadatot is tartalmazhat. E nagy adatmennyiség egyben tartása és kezelése céljából adaptálták a Nemzetközi Kép-interoperabilitási Keretrendszert (IIF), amely közös alkalmazásprogramozási interfész (API)-specifikációi miatt alkalmas digitális anyagokat tartalmazó repozitóriumok interoperábilis összekötésére JSON-LD formátumú kapcsolt adatok és szabványos W3C-webprotokollok révén. Az IIF kiválasztása melletti fő érv az volt, hogy a múzeum több osztálya, valamint a Digitális Cicognara Könyvtár nevű konzorciumi projekt – amely *Leopoldo*

Cicognara magánkönyvtárát rekonstruálja virtuális formában, s melynek az NGA könyvtára is része – már korábban bevezette a keretrendszert.

2018-ban a múzeumi könyvtárban átálltak az *Ex Libris* felhőalapú *Alma/Primo* könyvtári rendszerére. A migrációval párhuzamosan az NGA felállított egy könyvtári képszervert, rátelepítve az IIIF nyílt forráskódú képi és megjelenítési API-jait (*Image API*, *Presentation API*). Programokat fejlesztettek az IIIF-kompatibilis képek feldolgozásához, illetve a MARC21-es bibliográfiai és állományadat-metaadatok megfeleltetéséhez a képek JSON-formátumú IIIF-manifesztációinak létrehozása céljából. A rendszer felépítése a következő: az adatok szintjén a képszerveren többretegű, ún. piramiskódolású TIFF formátumú képanyagot tárolnak. A megjelenítésért felelős képi API-nak a *Cantaloupe*-ot választották, amely támogatja a formátumok széles kínálatát (pl. a JPEG-et és a TIFF-et), hatékony teljesítményt nyújt a többretegű TIFF-ek kezelésében, és az autorizáció (megtekintési/letöltési jogosultság) ellenőrzésére is alkalmas. A JSON-alapú manifesztáció-generátort a képszerveren hosztolják, és összeköttetésben áll az *Alma* könyvtári platform *REST API*-jával, biztosítva a metaadatok átvételét. Képnézegetőnek a *Universal Viewer* és a *Mirador Viewer* szoftvereket használják; a *Universal Viewer* be van ágyazva a *Primo* felhasználói felületébe, és olyan felhasználóbarát funkciókkal bír, mint a nagyítás, a görgetés vagy a kinyitható/összecsukható információs panel a bibliográfiai és állományadatokkal.

A digitális munkafolyamat első lépéseként a katalógusban minden olyan bibliográfiai rekordhoz, amely tartalmaz IIIF-feldolgozásra szánt képeket, a felvételési folyamat során generált táblázatok felhasználásával az *Alma REST API* digitális állományadatokat hoz létre. Emellett kitöltésre kerül a 957-es MARC-mező a *manifest* érték beállításával, ami megjelöli az *Alma* számára az exportálandó rekordot, amely ezt követően bináris kódként továbbítódik a manifesztáció-generátornak. Ez utóbbi éjszakánként futva automatikusan beilleszti a bibliográfiai metaadatok egy JSON-fájlba; ezzel egy időben az *Alma REST API* visszakeresi a digitális állományadatokat, és megfelelteti a képeket ugyanazon manifesztáció adatsorának. A manifesztáció JSON-fájljának végső kimenetét elnevezik a forrásrekord egyedi azonosítója után, majd a 957-es mező „megtekinthető” (*viewer*) értéket vesz fel az *Alma REST API* visszacsatolása révén. Az utolsó lépés egyúttal jelzést küld a *Primo* rendszernek az IIIF-képnézegetővel böngészhető

anyagok megjelenítésére, így a digitalizált dokumentumok képfájlljai láthatóvá válnak a használók számára a könyvtár *discovery* felületén a hagyományos katalógusadatok mellett.

(Bódog András)

Lásd még 92

Számítógép-szoftver

129/2021

THELWALL, Mike [et al.]: Automatically detecting open academic review praise and criticism. – Bibliogr. In: Online information review. – 44. (2020) 5., p. 1057–1076.

A méltatás és a kritika automatikus detektálása a nyílt tudományos lektori értékelésekben

Lektorálás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szoftver; Tudományos kutatás

Ismeretes, hogy a tudományos cikkek szaklektori értékelései (*peer reviewer evaluations*) a tartalom és az átfogó bírálatok szempontjából is változatos- ságot mutatnak, mindemellett fontos tudományos publikációs garanciát jelentenek. A cikk bemutatja a *PeerJudge* nevű érzelemlemző programot, melynek célja a méltatás és a kritika detektálása a lektori értékelésekben. Arra tervezték, hogy támogassa a szerkesztőségi döntéseket és a lektorokat a tudományos publikálás folyamatában, valamint a pályázatok elbírálásával kapcsolatos munkafolyamatokat. A *PeerJudge* első verzióját az *F1000Research* nyílt lektorálású (*open peer review*) publikációs platformjának lektori értékeléseire szabták.

A *PeerJudge* egy lexikai érzelemlemző megközelítést alkalmaz, ember által kódolt kiinduló érzelemlexikonnal, illetve gépi tanulási beállításokkal és kiegészítésekkel. Egy *F1000Research* fejlesztőkörpuszra építve alakították ki, majd egy eltérő *F1000Research* tesztkörpusz alapján értékelték a lektori ítéleteket felhasználva.

A *PeerJudge* pontosabban képes előre jelezni az *F1000Research*-bírálatokat a lektorok negatív kommentárjaiból, mint a semleges (*baseline*) megközelítések, noha a pozitív kommentárokból nem, amelyek úgy tűnik, általában nincsenek összefüggésben a lektori döntésekkel. Az *F1000Research* poszt-publikációs lektorálási eljárása során a detektált ne-

gativ kommentárok hiánya megbízható indikátornak bizonyul arra, hogy a cikk „elfogadott” lesz, ám a mérsékelt negatív kommentárok jelenléte egyaránt vezethet „elfogadás” vagy „elfogadás fenntartásokkal” döntéshez.

A *PeerJudge* az első transzparens mesterségesintelligencia-megközelítés a lektori értékelések érzelmedetektálásához. Felhasználható a rendellenes értékelések azonosítására – melyek szövege potenciálisan nincs összhangban a bírálatokkal – mind egyedi ellenőrzések, mind a rendszerszintű torzítások felmérése során.

(Autoref.)

Lásd még 100, 123, 128

Elektronikus könyvtár

130/2021

RICHTER, Vít: Národní digitální knihovna – jak se mohou zapojit knihovny a jejich uživatelé. – Bibliogr. In: Čtenář. – 72. (2020) 9., p. 325–327.

Nemzeti Digitális Könyvtár – hogyan csatlakozhatnak a könyvtárak és használók

Együttműködés -belföldi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Központi szolgáltatások; Nemzeti könyvtár; Szerzői jog

A cseh nemzeti könyvtár keretében működő Nemzeti Digitális Könyvtár (<https://ndk.cz/>) új szolgáltatásként, a közös jogkezelő szervezetekkel kötött licencszerződések alapján teljes szövegű hozzáférést biztosít az ország területén 1989-ig megjelent dokumentumokhoz (könyvek, periodika) – beleértve azokat is, amelyeknek szerzői jogi védelme (a szerző halála óta eltelt 70 év) még nem járt le. Ezen kívül teljes szöveggel elérhetőek azok a dokumentumok, amelyek már nem állnak szerzői jogvédelem alatt. A XX. század elejéig megjelent digitalizált dokumentumok teljes szövegű elérése eddig is biztosított volt, az újabbak azonban kizárólag a digitális másolatot készítő könyvtár tereiben és számítógépein volt lehetséges. A jelenlegi új szolgáltatás ellenben távoli hozzáférést tesz lehetővé a partnerintézmények és használók számára.

A Nemzeti Digitális Könyvtárban elérhető dokumentumok egy része tehát ún. kereskedelmi forgalom-

ban nem kapható mű. Ezek listájára olyan művek kerülnek, amelyek semmilyen kiadásban nem szerkezethetők be észszerű erőfeszítések megtétele mellett a kereskedelem szokásos csatornáin keresztül a javaslat benyújtásától számított hat hónapon belül, illetve használatukra nem vonatkoznak értékesítési licencfeltételek (pl. e-könyves forgalmazás esetén); a jogtulajdonos kérheti műve törlését a listáról. 2020 folyamán a Nemzeti Digitális Könyvtárban 74 145 könyvet és 2408 időszaki kiadványt tesznek közzé az 1989-ig megjelent, kereskedelmi forgalomban már nem kapható művekből, 2021-től pedig hozzáférhetővé teszik a 2007-ig megjelent könyveket és a 2009-ig megjelent periodikumokat is a felületen. A nemzeti könyvtár digitalizált művei mellett bekerülnek a Morva Területi Könyvtár és más könyvtárak digitalizált anyagai is, amelyek digitalizálását a VISK 7 projekt keretében finanszírozták. A *Kramerius* programban szereplő tudományos akadémiai és más területi könyvtárak digitalizált dokumentumai hosszú távon szintén a közös Nemzeti Digitális Könyvtár részeivé válnak majd.

A szolgáltatás távoli eléréssel a teljes szövegű dokumentumok olvasását teszi lehetővé, de másolatkészítést nem. A használathoz a megfelelő technikai eszközök mellett kizárólag regisztráció szükséges, a szolgáltatás a könyvtárak és használók számára is teljesen ingyenes. A hozzáférés biztosításához a nyilvános könyvtárak megállapodást kötnek a Nemzeti Digitális Könyvtárral, melyben néhány feltételt teljesíteniük kell. Ilyen például a belépési nyilatkozat kitöltése, a szolgáltatás szabályainak megismertetése a regisztrált használókkal, aktualizált nyilvántartás vezetése a használókról, a használók e-mailes azonosítása, e-mail-címeik rendszeresen frissített kimutatása, adatkezelési hozzájárulás a használóktól, valamint jogszerűtlen kezelés esetén a használóra vonatkozó személyes adatok átadása az illetékes közös jogkezelőnek vagy a hatóságoknak.

A cél az, hogy bárholonnan elérhetőek legyenek a digitalizált dokumentumok. A könyvtárak a szolgáltatáshoz folyamatosan csatlakoznak: a Nemzeti Digitális Könyvtárat jelenleg főként a felsőoktatási könyvtárak, a tudományos könyvtárak, továbbá a központi cseh könyvtári portálhoz (knihovny.cz) csatlakozott könyvtárak veszik igénybe, többségében olyanok, akik az azonosítást a felsőoktatási portál keretében végzik (eduID.cz). A többi könyvtár csatlakozása fokozatosan várható. A folyamat részletes menetét a könyvtárak részére a <https://dnnt.nkp.cz/knihovny.html#JakSeZapojit> oldalon tették közzé. Ha egy

könyvtár még nem tagja a rendszernek, a nála jelentkező használókat átirányíthatja olyan könyvtárakhoz, amelyek már korábban csatlakoztak. A könyvtárak és a használók számára a Nemzeti Digitális Könyvtár

felhasználói útmutatót biztosít, amely megkönnyíti a keresést az adatbázisban.

(Prókai Margit)

Lásd még 94, 96, 122, 123

Kapcsolódó területek

Múzeumok, levéltárak

Lásd 80, 112, 120, 122, 133

Kiadói tevékenység

131/2021

BJÖRK, Bo-Christer – KORKEAMÄKI, Timo: Adoption of the Open Access business model in scientific journal publishing : a cross-disciplinary study. – Bibliogr. In: College & research libraries. – 81. (2020) 7., p. 1080–1094.

A nyílt hozzáférés üzleti modelljének adaptálása a tudományos folyóirat-kiadásban: tudományterületek közötti vizsgálat

Folyóirat-elfizetés; Hozzáférhetőség; Kutatás információellátása; Nemzetközi helyzetkép; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudományos és szakkönyvtárak

Az elmúlt 25 évben a tudományos folyóirat-kiadók gyorsan áttértek a túlnyomórészt elektronikus terjesztésre, de a piacon továbbra is az „olvasó fizet” üzleti modell dominál. A nyílt hozzáférésű (*Open Access*, OA) publikálás, amelynek során a cikkek szabadon olvashatók az interneten, lassan 20% közelébe növelte a piaci részesedését, de nem váltotta be a gyors elterjedés vízióját, melyet sok korai támogatója jósolt. Az OA növekedése emellett a tudományterületek között is nagyon egyenlőtlenül alakult. A szerzők arról számolnak be, hogy a *Scopus* által indexelt 18 tudományterületen a nyílt hozzáférés piaci részesedése 27% (mezőgazdaság) és 7% (üzleti tudományok) között mozog. A különbségek sokkal hangsúlyosabbak azon folyóiratok esetében, amelyeket a kereskedelmi tudományos publikálást uraló négy országban

(USA, Egyesült Királyság, Németország és Hollandia) adnak ki. A cikk szerzői bemutatják az ellentétes fejleményeket hat tudományterületen. A megfigyelt különbségek lehetséges magyarázataként a publikációs díjak kifizetésére szolgáló források elérhetősége, a kutatásfinanszírozó szervezetek felőli nyomás és a tudományterület-specifikus kutatási kommunikációs kultúrák sokfélesége merül fel.

(Autoref.)

132/2021

KOLGANOVA, Ada Aronovna: Izdano starejšej teatral'noj bibliotekoj. – Bibliogr. In: Bibliografija i knigovedenie. – (2020) 5., p. 116–124.

Res. angol nyelven

A legrégebbi színházi könyvtár kiadványai

Bibliográfia -színművészeti; Kiadói tevékenység -könyvtárban; Országos szakkönyvtár -színművészeti; Szakirodalom -színművészeti

Az 1756-ben alapított Szentpétervári Állami Színházi Könyvtár (*Sankt-Peterburgskaâ gosudarstvennaâ teatral'naâ biblioteka*, SPTB) munkatársai a színházi vonatkozású könyvek (szélesebb értelemben művészeti könyvek) történetének tanulmányozásához nélkülözhetetlen „könyvkiadói csomagot” állítottak össze. Oroszországban a színházi kötetek sorsa szorosan kapcsolódik az ország legrégebbi színházi könyvtárához, ezen belül pedig a kiadói munkához: legnagyobb részt a régi (archív) dokumentumok kiadásához, a ritka könyvek és egyéb anyagok újrakiadásához (ld. <http://sptl.spb.ru/izdaniya-spbgtb>). A „Teatralka”-nak becézett könyvtár kiadói tevékenysége elsősorban az orosz színjátszásnak az intézmény gyűjteményében lévő dokumentumokban tükröződő

történetét tárja fel. Az első kiadványuk a *Birűc* című folyóirat (1918–1921) volt.

Módszertani ajánlások és szakértő tanácsadók hiányában a könyvtár munkatársai saját munkafolyamatot dolgoztak ki. Ennek lényege, hogy a gazdag gyűjtemény és a különleges archív anyagok (kéziratok, vázlatok, szövegkönyvek stb.) alapján az egyedi (ritka) könyveket korszerű formában adják ki, és készítenek elő új kiadványokat. Jelentős azoknak a könyveknek az újrakiadása, amelyek alapján a kutatás számára (újra) elérhetővé váltak a korai publikációk; további cél, hogy objektíven bemutassák az orosz kultúrtörténet eseményeit. Nagy visszhangot keltett *N. V. Drizen* XX. század eleji művének újrakiadása, amely a drámák cenzúrázásának történetéről, sajátosságairól szól a cárok uralkodása idején.

Az SPTB-nek fontos szerepe van a színházművészeti könyvek nemzeti bibliográfiájának szerkesztésében is. A forráskutatáshoz nélkülözhetetlen színházi kézikönyvek hagyományos kiadása a XIX. században kezdődött, ezeket ma „színházi évkönyvnek” neveznénk. A cári, majd a leningrádi színházak repertoárja régóta az SPTB kartotékjai és archív anyagai alapján készült. Ma a színházi bibliográfia legmunkaigényesebb és legbonyolultabb iránya a napi előadások feldolgozása. Alapmű és egyúttal a kézikönyvek mintája az *Alekszandrinszkij Színház repertoárja: 1917–2012. Premierok és felújítások*. A munka nehézségét az okozza, hogy egy-egy színdarabot az idők folyamán más-más címen, rendezésben, tartalommal mutattak be; a változatokat a bibliográfiai leírásban az alapműhöz kapcsolódóan kell rögzíteni. Két színházi könyvtár szakemberei már negyed évszázada dolgoznak az összes darabot egységbe foglaló *Az orosz dráma repertoárja* bibliográfiai projekten. Különlegességnek számít az 1846–1917 közötti időszak ismert és ismeretlen esztrádműveinek cenzúrapéldányait feldolgozó katalógus. A fentiek mellett számos személyi bibliográfia is készül.

A tudományos szinthez közelít az SPTB *Színházi örökség* című kiadványsorozata; a könyvtár fennállásának 260. évfordulójára (2016) készített kötetben a fő rész a dramaturgiával foglalkozó publikációkat tartalmazza, a *Bibliográfia* fejezet a könyvtár igazgatóinak biobibliográfiája. Hasonló sorozat a számozott, de rendszertelenül megjelenő *Jegyzetek (Zapiski SPTB)* kezdeményezés, amely gyakran közöl idegen nyelvű cikkfordításokat, új rovata a *Színházi kritika*. Készülnek összeállítások szentpétervári színházi nagyságok jubileumai alkalmából; a bibliográfiák különlegessége, hogy a színészekről szóló cikkek

leírása mellett a közreműködésükkel készült filmeket és színelőadásokat is feldolgozzák.

Az SPTB munkatársai a többi könyvtárhoz képest sokat publikálnak. A szakmai elhivatottsághoz kapcsolódik a sajátos színházi-bibliográfiai iskola. Emellett méltó még a *Cikkek a balettről* című kiadvány, valamint a legrégebb orosz színház fennállásának 250. évfordulójára kiadott *Hetven év a földszinti ülésekben* című könyv. A színházak és a főiskolák részéről igény mutatkozik a dramaturgiával foglalkozó kiadványokra is.

Az SPTB kiadványaiban helyet kellene adni a könyvtár, az Alekszandrinszkij Színház és a Színművészeti (Szcenikai) Intézet által közösen szervezett tudományos konferenciák anyagainak is.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 79, 104, 123, 129

Közművelődés

133/2021

HÄNSSLER, Boris: Fernweh : die digitalen Medientrends entwickelten sich in diesem Jahr im Schatten der Pandemie : ausgerechnet da entstanden notgedrungen Innovationen In: BuB. – 72. (2020) 10., p. 546–549.

Res. angol és francia nyelven

Elvágódás: idén az online médiatrendeket a járvány formálta – ennek köszönhető a kényszer szülte innováció

Információtechnológia; Közművelődés; Közgyűjtemény; Rendezvény; Szolgáltatások

A cikk szerzője, Boris Hänßler szabadúszó újságíró a világjárványra adott válaszokról számol be: először a *Summer of Solidarity [A szolidaritás nyara]* weboldalról, melyen 2020 nyarán Európa „emberi történetei” jelentek meg, majd a bezártság miatti élményekről: az erkély-életéről, a maszkban végigült színházi előadásokról és az üres kocsmákban rendezett koncertekről. Nyilvánvaló, hogy az online világ uralkodott a nyáron, s persze az unalom, a frusztráció, az egzisztenciális félelem – bár volt remény, szolidaritás és kreativitás is. Vásárok, koncertek, kiállítások, színházak, mozik, iskolák zártak be hosszabb időre. Nem maradtunk azonban szellemi táplálék nélkül: a közszolgálati televíziók (ZDF, ARD) virtuális tantermeket hoztak létre, az újságok tippeket adtak a *home*

office-hoz, a kiadók ingyenes tankönyveket kínáltak, a gyerekeknek *Ruth* és *Anne Löwenstein* 60 napon át minden reggel 8-kor ajánlott ingyenesen letölthető kézműves tevékenységeket, játékokat, rejtvényeket. Hirtelen minden médium, kulturális és oktatási intézmény próbálta online elérhetővé tenni szolgáltatásait; az eddig elhanyagolt digitalizáció alapvetővé vált. 2020 nyara a kényszer nyomására keletkezett innováció nyara lett. Ezt először a *re:publica* konferencia tette világossá: májusban rendezték volna, de mivel korábban a lipcsei könyvvásárt lemondták, a szervezők úgy döntöttek, egy évvel elhalasztják az „analóg” konferenciát, és helyette *re:publica remote*-ot tartanak. Egy online konferencián azonban „az emberek nem figyelnek úgy, mint offline” – mondta *Wojciech Reinhardt*, a berlini MCC ügynökség igazgatója. Egy helyszíni 45 perces előadás általában nem okoz gondot a hallgatóságnak, de videón már nem néznék meg az emberek – otthoni környezetben nem állandó a figyelem. A rendezvényszervezők mégis azt hiszik, hogy az online forma szerves része marad a vásároknak és konferenciáknak a korlátozások múltával is. „Bizonyos események jobban működnek online, míg mások profitálnak a hibrid megoldásokból is” – jegyezte meg *Thorben Grosser*, az *Eventmobi* munkatársa.

A kulturális intézmények szembesültek azzal, hogy kis költségvetésük mellett online kell hozzáférhetővé tenniük anyagukat – és eredetiségre, kreativitásra is szükség van. Több múzeum élt a Google eszközeivel. Jóval a járvány előtt indult a *Google Art & Culture* projektje a múzeumokkal és egyéb közgyűjteményekkel együttműködve a kultúra digitális megőrzése és kézzelfoghatóvá tétele érdekében. A New York-i *Metropolitan Museum of Art* a *Google Street View*-t használta fel kiállítótereit virtuális bebarangolásához; a módszer hátulütője, hogy nincs mód elolvasni a műtárgyakhoz tartozó ismertetőket. A *British Museum* ellenben egy, az idő és a tér koordinátáit összekapcsoló interaktív virtuális teret hozott létre, ahol az érdeklődő minden információhoz hozzájuthat (<https://britishmuseum.withgoogle.com/>). Azok a múzeumok voltak előnyben, melyek már a járvány előtt komolyan vették a digitalizálást, mint az amszterdami *Rijksmuseum*: az intézmény már tíz éve ingyenesen hozzáférhetővé tette az összes kiállítás képeit, ami most megtérült. „Számunkra az online látogatás éppolyan fontos, mint az offline” – mondta

Nanet Beumer, a *Rijksmuseum* digitális területének felelőse. Másutt is nagy az érdeklődés a virtuálisvalóság-technológia iránt – tapasztalta *Mathias Wolk*, a hamburgi *VRtual X* munkatársa.

Nem kell sok, hogy otthonukban is elérjék az embereket. Számos művész, zenész és író jelentkezett a lezárás alatt (gyakran otthonából) videón keresztül: verset mondtak, regényből olvastak fel, vagy zenéltek. A berlini Állami Opera a *Carment* közvetítette az interneten több mint 160 ezer néző előtt. Feltűnő, hogy milyen fontos lett a kultúra hirtelen az egész világon, ott is, ahol korábban nem kapott kiemelt figyelmet. Állami támogatású olvasásnépszerűsítő kampányokra, olvasómaratonokra és „járványirodalmi” platformokra is akadt példa.

A klasszikus könyvkiadók valószínűleg nem kampányolnak most; van elég problémájuk a beküldött kéziratokkal. A járvány alatt a helyzet tovább romlott, mivel a lektorok is otthon dolgoztak. Mindemellett új szelek fújnak a kéziratkezelésben: a *kladde, the creators GmbH* nevű startup-vállalkozás a Herder Kiadóval közösen kifejlesztette a *Scriptbakery AI*-t. „Láttuk, milyen lassú a kéziratkezelés folyamata” – közölte *Jonas Navid Al-Nemri* ügyvezető. A mesterséges intelligenciát használó szoftver segíti a szerkesztőket a digitális ügykezelésben és (szövegelemzéssel) a beküldött kéziratok előzetes szűrésében, továbbá még a visszautasító levelet is biztosítja a szerkesztőknek. Fontos az is, hogy a megjelent könyveket meg is vegyék. Ennek elősegítésére vállalkozott *Tudor Birlea* román viselkedépszichológus, aki *Roxana Balannal* együtt megalapította a *Freya Sense*-t. Szoftverük személyiségtípusokra osztja az embereket, és így célzottan ajánlható egy-egy a könyv a megfelelő olvasónak. Megemlíthető végezetül az *Eventbrite* nevű, általános kulturális témákkal kapcsolatos platform, amelynek fő profilja a rendezvényszervezés. Azoknak, akik ingyenesen nyújtanak valamit, nem kell a használatért fizetniük. A webhely vonzereje eklektikusságában rejlik.

(*Murányi Lajos*)

Lásd még 111

Határtudományok

Lásd 80, 97

Az ismertettett cikkek forrásai

ABI-Technik (DE)	40. (2020) 4.
AIB studi (IT)	60. (2020) 3.
American libraries (US)	51. (2020) 11/12.
Annals of library and information studies (IN)	67. (2020) 4.
Bibliografîa i knigovedenie (RU)	(2020) 5.
Bibliotekovedenie (RU)	(2020) 4.
Biblioteksbladet (SE)	106. (2021) 1.
Bibliothek (DE)	44. (2020) 3.
Bibliotheksforum Bayern (DE)	14. (2020) 4.
Bibliotheksdienst (DE)	54. (2020) 10-11.
BuB (DE)	72. (2020) 10., 11.
Collection management (US)	45. (2020) 3.
College & research libraries (US)	81. (2020) 7.
College & research libraries news (US)	81. (2020) 7., 9.
Computers in libraries (US)	40. (2020) 8., 9.
Čtenář (CZ)	72. (2020) 9.
Dialog mit Bibliotheken (DE)	32. (2020) 2.
Education for information (I)	36. (2020) 2., 3., 4.
The electronic library (GB)	38. (2020) 5/6.
Information technology and libraries (US)	39. (2020) 3., 4.
ITlib (SK)	24. (2020) 4.
Journal of business & finance librarianship (US)	25. (2020) 1-2.
Journal of documentation (GB)	76. (2020) 6.
Journal of education for library and information science (GB)	61. (2020) 4.
Journal of librarianship and information science (GB)	52. (2020) 3., 4.
Knižnica (SK)	21. (2020) 4.
Knowledge organization (I)	47. (2020) 8.
LIBER quarterly (I)	30. (2020) 1.
Libri (I)	70. (2020) 4.
Medical reference services quarterly (US)	39. (2020) 4.
Naučnye i tehničeskije biblioteki (RU)	(2020) 4., 5.
New review of children's literature and librarianship (GB)	25. (2019) 1-2.
Online information review (GB)	44. (2020) 5.
Reference services review (US)	48. (2020) 3.
Science & technology libraries (US)	39. (2020) 4.
The serials librarian (US)	78. (2020) 1-4.
Technical services quarterly (US)	37. (2020) 3.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	67. (2020) 5-6.